

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

UNGDOMSSTYRELSENS
2008:9
SKRIFTER

FOKUS08

En analys av ungas utanförskap

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

UNGDOMSSTYRELSENS
2008:9
SKRIFTER

FOKUS08

En analys av ungas utanförskap

Ungdomsstyrelsen

är en myndighet som tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor. Vi ger stöd till föreningsliv och kommuner samt till internationellt samarbete.

© Ungdomsstyrelsens skrifter 2008:9

ISSN 1651-2855

ISBN 978-91-85933-11-2

projektledare **Tiina Ekman**

textredigering **Ingrid Bohlin**

grafisk form/illustration **Christián Serrano**

tryck **Elanders Sverige AB**

distribution **Ungdomsstyrelsen, Box 17801, 118 94 Stockholm**

tfn **08-566 219 00**, *fax* **08-566 219 98**

e-post: **info@ungdomsstyrelsen.se**

webbplats: **www.ungdomsstyrelsen.se**

Förord

Ungas situation och uppväxtvillkor varierar mycket inom vårt land. I *Fokus 08* belyser vi villkoren för unga som bor i några av landets fattigaste områden.

I december 2007 fick Ungdomsstyrelsen i uppdrag att genomföra en tematisk analys av ungas levnadsvillkor och upplevelse av sin situation i utanförskapsområden med inriktning på utbildning och arbete. Ungdomsstyrelsen har i uppdrag att följa upp och belysa utvecklingen av den nationella ungdomspolitiken och *Fokus 08* är den fjärde tematiska analysen inom det uppföljningssystem som startade i och med att den ungdomspolitiska propositionen *Makt att bestämma – rätt till välfärd* antogs av riksdagen 2004. Rapporten beskriver hur det är vara ung i ett utanförskapsområde, hur ungas skol- och arbetssituation ser ut och vad som utmärker arbetsmarknaden i dessa områden.

Arbetet med *Fokus 08* har genomförts inom verksamhetsområdet Nationell och kommunal ungdomspolitik av Tiina Ekman, Lidija Kolouh, Nils-Olof Zethrin och Daniel Wohlgemuth.

Även Inger Ashing och Susanne Zander har deltagit i arbetet. Jenny Kallstenius och Petra Sundlöf har bidragit med underlag till rapporten.

Samråd har skett med Arbetsförmedlingen, Barnombudsmannen, Försäkringskassan, Institutet för bostads- och urbanforskning, Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU), NUTEK, SCB, Socialstyrelsen, Statens skolverk samt Sveriges Kommuner och Landsting (bilaga 2). Ett särskilt tack riktas till undervisningsrådet Sven Sundin vid Skolverket och professor Roger Andersson vid Institutet för bostads- och urbanforskning. De har bidragit med såväl viktig sakkunskap som med underlag till de statistiska beskrivningarna. Utöver dessa har vi intervjuat en mängd aktörer. Ett stort tack till alla som har medverkat från Göteborg, Järfälla, Malmö, Stockholm och Växjö och till de 72 ungdomar som har berättat om hur de har det – ni har gett oss värdefull kunskap om ungas situation.

Per Nilsson
generaldirektör, Ungdomsstyrelsen

Inger Ashing
chef Nationell och kommunal
ungdomspolitik, Ungdomsstyrelsen

Innehåll

- 6 SAMMANFATTNING
 - 7 Utredningens huvudresultat

- 16 INLEDNING
 - 17 Bakgrund
 - 25 Förklaring av begrepp

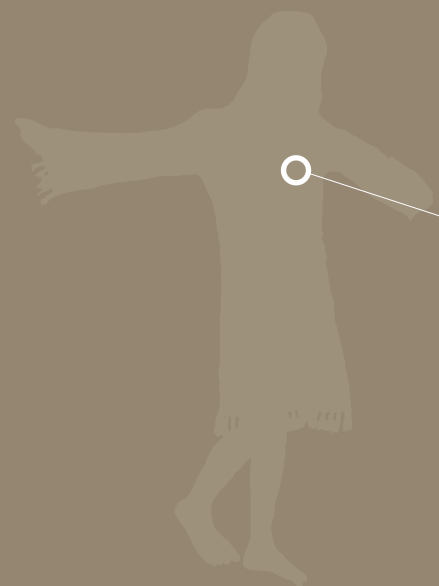
- 29 KAPITEL 1 • UNG I FATTIG FÖRORT
 - 30 Val av fokusområden
 - 37 Araby
 - 38 Hjällbo
 - 39 Husby
 - 40 Rosengård
 - 42 Leva, bo och planera
 - 69 Sammanfattning

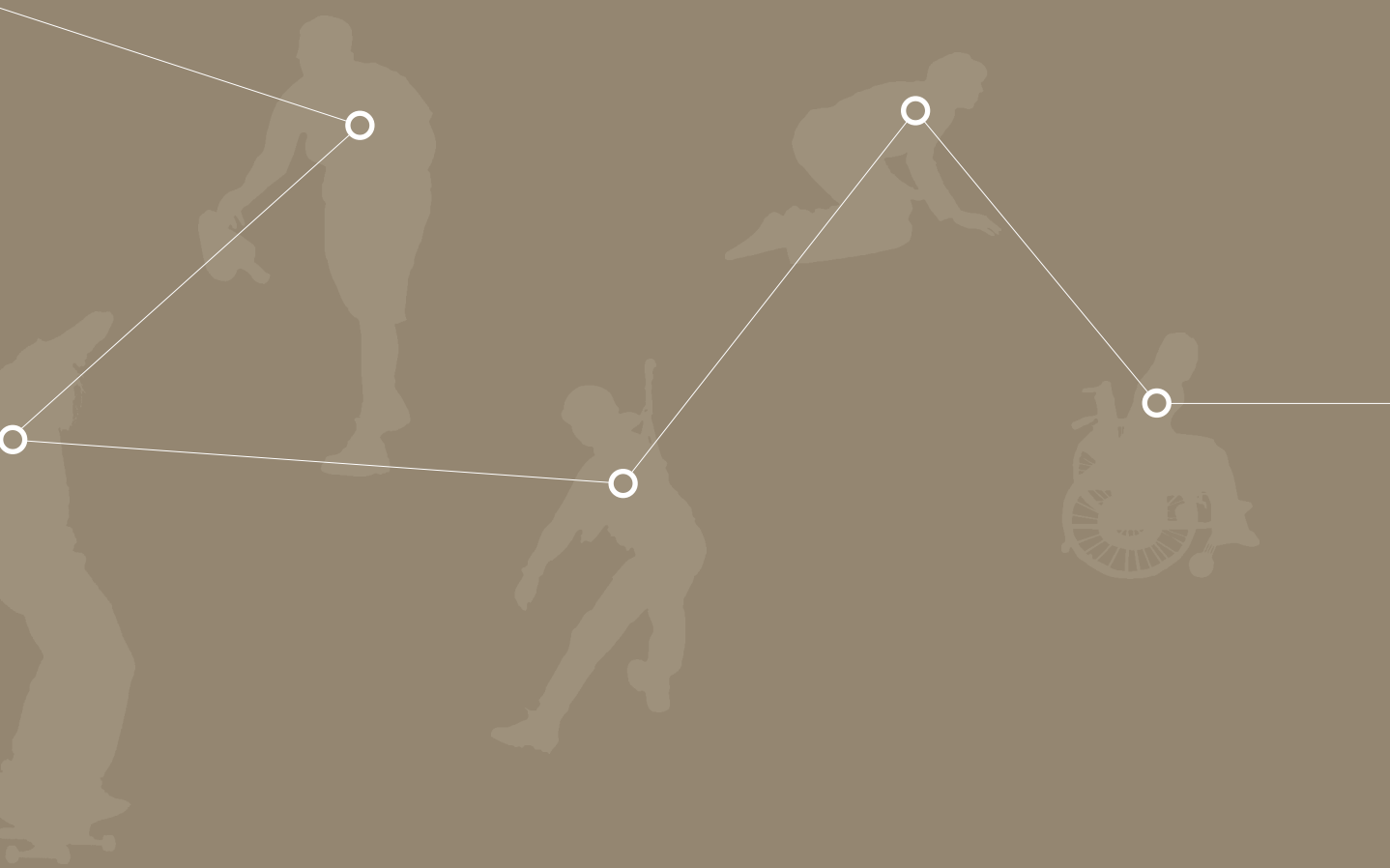
- 77 KAPITEL 2 • UTBILDNING PÅGÅR
 - 93 Skolsituationen i siffror
 - 104 Synen på skolan
 - 131 Erfarenhet och reflektioner
 - 145 Lära för jobbet
 - 160 Sammanfattning

- 171 KAPITEL 3 • ETABLERING PÅGÅR
 - 173 Arbetsmarknaden i utsatta områden – en statistisk belysning
 - 213 Modeller för sysselsättning
 - 233 Diskussion
 - 237 Sammanfattning

- 244 KAPITEL 4
 - 245 Ungdomsstyrelsens förslag och rekommendationer

- 256 BILAGOR
 - 257 Bilaga 1 Regeringsuppdrag
 - 260 Bilaga 2 Referensgrupp
 - 261 Bilaga 3 Val av referensområde
 - 263 Bilaga 4 Intervjuguide
 - 264 Bilaga 5 Tabellbilaga

Sammanfattning

Utredningens huvudresultat

Ungdomsstyrelsens uppdrag

Ungdomsstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att genomföra en tematisk analys av ungdomars levnadsvillkor och ungas upplevelse av sin situation i ett antal utanförskapsområden med särskild inriktning på utbildning och arbete. Analysen ska leda till förslag om förändringsområden. Här sammanfattar vi de viktigaste resultaten.

De utanförskapsområden som vi har valt att studera är Araby i Växjö, Hjällbo i Göteborg, Husby i Stockholm och Rosengård i Malmö. Dessa områden kallas fortsättningsvis *fokusområden*.

Resursperspektivet

När man talar om unga som resurs menar man att samhället bör ta vara på de unika kunskaper och erfarenheter som unga har. Under de många studiebesök och intervjuer som ligger till grund för vår rapport kom vi i kontakt med åtskilliga unga. Det var unga som på grund av personliga erfarenheter under sin uppväxt – i den egna familjen, i skolan och i bostadsområdet – har en unik mångkulturell kompetens som gör det möjligt för dem att förstå och hantera situationer i såväl traditionellt svenska som mer blandade miljöer.

Vi har sett många exempel på hur ungas kompetens att hantera till exempel värderingskillnader i hemmet och i det övriga samhället tas till vara. Vi har mött unga som känner att de gör nytta när de jobbar med jämna eller

yngre. Det kan handla om jämställdhetsarbete, frivilligarbete inom föreningar och på fritidsgårdar eller om andra sätt att uttrycka sitt engagemang. Det finns många unga som har vuxit upp i socialt utsatta områden och som vill att den yngre generationen som nu håller på att växa upp ska få en bra uppväxt.

Vi har också sett inslag av kamratstödande aktiviteter i skolan, men vårt huvudsakliga intryck är att skolorna har stora möjligheter att ytterligare utveckla metoderna att ta till vara den kompetens som unga i våra fokusområden har.

Mångfaldsperspektivet

Offentlig verksamhet för unga bör bejaka och vara medveten om mångfalden och sträva efter lika rättigheter och möjligheter för alla. Vi har under våra studiebesök i Araby, Hjällbo, Husby och Rosengård fått ta del av ungas livserfarenheter och deras framtidsdrömmar. Dessa unga ser fram mot att få studera, arbeta, bilda egen familj och på alla sätt bli delaktiga i samhället. Men den utbredda arbetslösheten i de studerade områdena talar för att unga har svårt att realisera sina drömmar om en bra framtid. Mer bör göras för att skapa bättre kontakter med arbetslivet för unga i utsatta bostadsområden. Och framför allt bör det omgivande samhället få upp ögonen för den positiva kraft som finns hos unga. Det är dags att inse att alla arbetsplatser och alla arbetsgivare tjänar på att de anställda speglar den mångfald som finns i det omgivande samhället.

Självständighetsperspektivet

I självständighetsperspektivet ligger att ungdomars möjligheter till självständighet och oberoende ska stödjas. Att kunna etablera sig på arbetsmarknaden och försörja sig själv utgör grunden för ett självständigt liv. Unga är beroende av både kunskaper om och kontakter med arbetslivet för att kunna få det viktiga första jobbet. Våra resultat visar att unga i utsatta områden behöver allt stöd de kan få under grundskole- och gymnasietiden för att kunna få kunskap och tillgång till de kontaktnät som krävs för att få ett jobb i dag. Möjligheter till praktik under skoltiden, god yrkes- och studievägledning, arbetsplatsbesök och mentorskapsprogram är några sätt att främja ungas kontakter med arbetslivet. När unga med utländsk bakgrund är färdigutbildade och redo att söka ett arbete möter de ofta stora svårigheter att få en första anställning. Snabbare tillgång till praktikplatser är nödvändigt för att unga som har kompetens, men saknar de rätta kontakterna, ska slippa långa perioder av arbetslöshet.

Rättighetsperspektivet

Alla unga har rätt till grundläggande social och ekonomisk trygghet, god hälsa och möjlighet till utveckling. Rättighetsperspektivet anspelar dels på barnets rättigheter enligt FN:s barnkonvention, dels på FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. Därutöver reglerar skollagen rätten till likvärdig utbildning oavsett vilken skola man går i eller var i landet man bor.

Vår rapport visar att det är stor skillnad i elevens resultat skolor emellan. Aktuell skolforskning visar att dessa skillnader inte enbart beror på skolornas elevsammansättning, även om denna är en mycket viktig del av förklar-

ingen. Skillnader beror också på att vissa skolor saknar sådana resurser och kvaliteter som behövs för att kompensera för de faktorer som elevunderlaget medför. Skolor med stor andel elever med utländsk bakgrund och där många elever har kort vistelsetid i landet, kombinerat med annan social problematik, behöver extra ekonomiska resurser för att kunna ha hög personaltäthet och hög kompetens bland de anställda.

Vägen till välfärd går genom egen försörjning men våra resultat visar att unga som bor i socialt utsatta områden har en betydligt svårare situation på arbetsmarknaden än andra unga. Det är samhällets skyldighet att göra vägen till arbete och egen försörjning kortare för unga som bor i dessa områden.

Kapitel 1 Ung i fattig förort

I kapitel 1 beskriver vi ungas levnadsvillkor i utanförskapsområden. Jämförelser görs med den övriga befolkningen i dessa områden. Vi redovisar situationen för ungdomsgruppen totalt och fördelad efter ålder, kön, socioekonomisk bakgrund och inrikes/utrikes födda samt hur situationen ser ut för andelen som varken studerar eller arbetar. I kapitlet beskrivs också hur ungdomar upplever sitt bostadsområde och hur de ser på sina framtidsutsikter.

De fyra områden som vi studerar har många gemensamma drag. Alla präglas av en generell låg inkomstnivå bland de boende och framför allt Rosengård, Araby och Hjällbo präglas av att en stor andel av de boende länge har varit beroende av försörjningsstöd. Minst hälften av invånarna i dessa områden är födda utanför Sverige och minst en av tio har en kortare vistelsetid i landet än fyra år. Områden med ett

lokalt utvecklingsavtal har en yngre befolkning än andra områden i landet. Våra fokusområden är ett mycket tydligt exempel på detta. I Rosengård och Hjällbo är omkring hälften av alla invånare yngre än 26 år, medan motsvarande andel i riket är 31 procent. Utmärkande för unga i dessa områden är att många bildar egen familj tidigt, men också att andelen unga kvinnor i åldern 20–25 år som studerar ligger på ungefär samma nivå som i övriga landet. Kvinnors situation generellt i de fyra områdena kännetecknas av större ohälsa, mindre deltagande i arbetslivet och av att en större andel under lång tid tagit emot försörjningsstöd jämfört med männen. Vår särskilda genomgång av de ungas situation visar att tendensen är densamma bland de unga kvinnorna, något som är viktigt att uppmärksamma.

- Utanförsöksområden har en ung befolkning. I Rosengård och Hjällbo är hälften av invånarna under 26 år gamla. I riket är motsvarande andel 31 procent. Ungdomsbefolkningen, det vill säga unga i åldern 13–25 år, utgjorde cirka 17 procent av Sveriges befolkning 2006. I Rosengård var 23 procent av de boende i åldern 13–25 år, i Hjällbo 22,5 procent, i Araby 22 procent och i Husby 20 procent.

- Andelen unga som är födda och uppvuxna i Sverige varierar kraftigt mellan de fyra fokusområdena. Nästan hälften av de unga i åldern 13–25 år i Araby är födda i Sverige, jämfört med drygt en fjärdedel av de unga i Rosengård.

- Andelen unga i åldern 20–25 år som studerar är kring 30 procent i hela riket. I Araby, Hjällbo och Rosengård var andelen kvinnor som studerade tydligt högre än andelen män. Av de unga kvinnorna studerade 30–40 procent och av de unga männen 25–30 procent. I Husby låg andelen studenter bland såväl kvinnor som män på samma nivå, kring 30 procent. Det är således ingen större skillnad i andelen som studerar mellan våra utanförsöksområden och landet i övrigt.

- Andelen unga föräldrar är betydligt högre i de fyra fokusområdena jämfört med i övriga riket. I Rosengård har 58 procent av unga kvinnor i åldern 20–25 år barn, i Araby är motsvarande andel 35 procent, i Hjällbo 30 procent och i Husby 22 procent. I de omgivande städerna har endast cirka 10 procent av de unga kvinnorna upp till 25 år barn, med undantag för Malmö där andelen är 17 procent.

- Andelen med långvarigt försörjningsstöd i Rosengård var 21 procent, i Hjällbo 14 procent, i Husby 8 procent och i Araby 12 procent, medan andelen i hela riket var 1,5 procent 2006.

Ungas syn på sitt bostadsområde

De flesta unga trivs i sitt bostadsområde, såväl i de områden som vi undersökt som i hela Sverige. Det betyder att de tycker om sitt område och inte vill flytta innan det är dags för de stora omställningarna inför vuxenlivet. Men att de flesta unga trivs är förstås inte ett tecken på att det inte finns problem i utanförskapsområdena. Vår tolkning är snarare att det finns många negativa inslag i ungas vardag, till exempel trångboddhet och hög rörlighet i delar av bostadsbeståndet, många med någon typ av social problematik. Å andra sidan balanseras de negativa inslagen till viss del av sådant som de unga lyfter fram som positivt, till exempel bra gemenskap, trivsamma gårdar, goda möjligheter till lek och spontanidrott samt tryggheten i att känna sina grannar och att vara igenkänd av de flesta.

- Elever som går i Arabyskolan respektive i Husbyskolan trivs bäst i sitt bostadsområde. Omkring 60 procent av eleverna i dessa två skolor har valt svarsalternativet *Stämmer mycket bra* till påståendet *Jag trivs bra i mitt bostadsområde*. Detta kan jämföras med 55 procent av alla elever i årskurs 9 i riket.

- Ryktesspridning tas upp i många av intervjuerna. De unga har svårt att hantera omvärldens bild av området, de känner inte igen mediernas negativa beskrivning av sitt område där det beskrivs som farligt och avvikande från det omgivande samhället. Inte minst upplever unga det som oerhört orättvist att bostadsområdets dåliga rykte också smittar av sig på lokala verksamheter som skolor, fritidsgårdar och idrottsklubbar och att alla boende i området dras över

en kam och får en negativ stämpel. Många säger att det är ett fåtal individer som står för de negativa sakerna medan alla andra sköter sig bra.

- Förstörelse av olika slag förekommer betydligt oftare i Rosengård, Husby och Hjällbo än i resten av landet. Andelen som anger att påståendet *vandalism (klotter, olaglig graffiti, förstörelse) är vanligt i bostadsområdet* stämmer ganska bra eller mycket bra är 13 procent i riket, jämfört med 49 procent i Rosengård, 57 procent i Husby, 38 procent i Hjällbo och 14 procent i Araby.

- De flesta unga vill bo kvar i sitt område. Andelen som håller med om påståendet *så fort jag kan vill jag flytta till ett annat bostadsområde* är 21 procent i Araby, 36 procent i Husby, 28 procent i Hjällbo och 39 procent i Rosengård, jämfört med 19 procent bland samtliga elever i årskurs 9 i riket.

Kapitel 2 Utbildning pågår

I kapitel 2 beskriver vi ungas utbildningssituation i de utvalda områdena. Analysen utgår från befintlig statistik och omfattar en översiktlig beskrivning av några olika skolors förutsättningar och resultat. I kapitlet beskrivs också hur unga trivs i sin skola och deras tankar kring skolans arbetsmiljö. Dessutom berättar vi om ungas framtidsplaner.

Det finns stora skillnader i elevresultat mellan svenska skolor. Skolor i socialt utsatta bostadsområden har ofta dåliga resultat bland sina elever. Det beror på en mängd faktorer. Vi visar att andelen elever med utländsk bakgrund och kort vistelsetid i Sverige är betydligt högre i sko-

lor som ligger i utanförskapsområden jämfört med i andra skolor. Elevernas studieresultat påverkas också av studietraditionen i hemmet, och även i det hänseendet skiljer sig skolorna i utanförskapsområdena från övriga. Våra resultat visar entydigt att unga som växer upp i socialt utsatta områden har ett sämre utgångsläge inför fortsatta studier och yrkesliv i jämförelse med elever som är bosatta i mer välbärgade områden. Men vi vill poängtera att situationen för unga bosatta i socialt utsatta områden inte bara kan förstås utifrån deras eventuella utländska bakgrund eller socioekonomiska ställning. Det som präglar de ungas situation är de sammanslagna effekterna av klass, etnicitet och boendesegregation.

Vi har kommit fram till följande förklaringar till varför resultaten för skolor i socialt utsatta bostadsområden ser ut som de gör:

- Det finns 112 skolor i Sverige där andelen elever med utländsk bakgrund är över 50 procent. De har en betydligt svårare arbetssituation jämfört med andra skolor. Totalt finns cirka 1 600 grundskolor i landet.
- Skillnader i studieresultat, val av utbildningsinriktning och skola kan till viss del förklaras av följande: individuella faktorer hos enskilda elever som till exempel studieförmåga och motivation, skolans pedagogiska arbete, föräldrarnas utbildningsnivå och position på arbetsmarknaden samt i vilket område familjen är bosatt.

- Vistelsetiden i Sverige har stor betydelse för elevers utbildningsresultat. Gruppen elever med utländsk bakgrund är en mycket heterogen grupp och eleverna kommer från länder med både skiftande utbildningsstruktur och utbildningskultur. De senare åren har gruppen nyanlända elever som helt, eller nästan helt, saknar erfarenhet av tidigare skolgång ökat betydligt.

- En frustration bland de intervjuade lärarna och rektorerna är att elevernas framgångar inte alltid går att mäta i betygsresultat. Varken lärarnas och skolans arbete eller elevernas individuella framsteg syns i statistiken om eleven börjar från en mycket låg nivå. Då är vägen till ett godkänt betyg lång.

Vi har kommit fram till följande avseende arbetsmetoder i skolor i socialt utsatta bostadsområden:

- Kvalificerade lärare kan kompensera för flera av ovan nämnda faktorer. I skolor som ligger i utanförskapsområden är betydelsen av bra lärare av största vikt. Ett kriterium som, enligt forskningen kring effektiva skolor, kännetecknar framgångsrika skolor är att lärarna är kompetenta och har höga och positiva förväntningar på eleverna. Det är skolans och undervisningens kvalitet, inte elevernas bakgrund, som är avgörande för elevernas kunskapsutveckling och i förlängningen deras resultat.

- På grund av den mångkulturella sammansättningen har lärarna tvingats att reflektera över och utveckla sitt pedagogiska arbete. Arbetsituationen i klassrummen leder till att ledning och lärare ofta har behov av att ha en pedagogisk samsyn, det kan handla om en specifik pedagogik eller om värdegrundsarbete.

- Det finns en osäkerhet bland eleverna och lärarna kring skolornas nivå på utbildningen. Eleverna menar att många lärare håller en lägre nivå på undervisningen och sänker kraven och förväntningarna på elevernas prestationer i jämförelse med hur de uppfattar att situationen är på skolor i andra områden. Ett återkommande diskussionstema inom lärargrupperna är om man lägger sin undervisning på rätt nivå. Det finns farhågor att man alltid riskerar att ha en *"kollektivt minsta gemensamma nämnarnivå"* och att inte alla elever får tillräckliga utmaningar i sin inlärningsprocess. Tydliga och höga förväntningar på att eleverna kan nå goda studieresultat är en central metod för att motverka denna trend.

- Ett ständigt utvecklingsområde som våra intervjuade rektorer och lärare har lyft fram är hur man skapar goda relationer med elevernas föräldrar och får dem engagerade i skolans arbete och elevernas läsläsning. Ett annat utvecklingsarbete som rektorer och lärare tar upp är hur man kan göra kunskapsmålen tydligare för både föräldrar och elever.

- Skolans personal utöver lärare och rektorer gör även de ett viktigt arbete som påtagligt kan förbättra elevers studieresultat. Skolvårdar, fritidsledare och andra som finns i skolan är

mycket viktiga för skolans arbetsklimat. Under våra studiebesök har vi sett hur viktiga positiva personliga relationer mellan elever och skolans personal är för elevers studiemotivation och trivsel i skolan. Skolvårdar och fritidsledare med god inblick i elevers totala livssituation är en viktig del i det.

- Unga som bor i socialt utsatta områden behöver stärka sitt kontaktnät med arbetslivet. Redan i grundskolan men framför allt i gymnasiet måste en genomtänkt strategi införas för att underlätta elevers framtida etablering på arbetsmarknaden. Vuxna och äldre unga med erfarenhet av studier och arbetsliv kan agera bollplank och vara välbehövliga inspiratörer och guider. I de gymnasieskolor vi besökt har man utvecklat mentorskapsprogram eller fadderskapsprogram som ger unga möjligheter till praktik och tillgång till en mentor, i syfte att bredda deras kontaktnät med arbetslivet.

- Många av de intervjuade eleverna tar upp arbetsmiljön i klassrummet som ett problem. Eleverna besvärar sig av stökiga och bråkiga killar, de är inte många, men de förstör arbetsron för sina klasskamrater. Problemet kan minskas betydligt med en tydlig klassrums pedagogik. Barn och unga som bär på svåra livserfarenheter behöver en lugn arbetsmiljö som kan stilla deras inre oro.

- Grundskole- och gymnasieeleverna ser ljust på sin framtid. Många skulle vilja bilda egen familj och bo kvar i sitt område, men tror att de kommer att flytta, främst för att deras barn inte ska behöva försvara sitt bostadsområdes dåliga rykte.

Kapitel 3 Etablering pågår

I kapitel 3 redovisas sysselsättningsgraden och erfarenheten av arbetslöshet bland unga, ungas entreprenörskap samt vad som utmärker den lokala arbetsmarknaden och vilka insatser som pågår eller planeras i de utvalda utanförskapsområdena i syfte att stärka ungas situation på arbetsmarknaden.

Vår analys visar att unga som bor i utanförskapsområden har en betydligt svårare situation på arbetsmarknaden jämfört med andra unga. Unga som bor i Araby, Husby, Hjällbo och Rosengård har en betydligt snarigare väg till ett arbete jämfört med unga som bor i de städerade städernas övriga områden.

Vi har kommit fram till följande om ungas sysselsättning och entreprenörskap samt om den lokala arbetsmarknaden:

- Sysselsättningsgraden för unga i utanförskapsområdena är betydligt lägre jämfört med för unga i övriga delar av kommunerna. I Rosengård är 41 procent av de unga sysselsatta jämfört med 64 procent i Malmö, i Husby 43 procent jämfört med 70 procent i Stockholm, i Hjällbo 43 procent jämfört med 69 procent i Göteborg och i Araby 55 procent jämfört med 77 procent i Växjö.
- Unga kvinnor är sysselsatta i lägre grad än unga män. Detta gäller såväl i fokusområdena som i kommunerna som helhet. Skillnaden mellan könen är dock större i fokusområdena än i de omgivande kommunerna.
- Inom våra fokusområden finns det skillnader mellan unga utifrån var de är födda. Bland unga förvärvsarbetare de som är födda i Afrika i allra minst utsträckning. Sysselsättningsgraden bland unga födda i Afrika är 18 procent i Rosengård och 25 procent i Hjällbo. Unga födda i Västra Asien har nästan lika låg sysselsättningsgrad.
- De flesta unga är sysselsatta inom samma fem näringsgrenar, oavsett i vilket typ av område de bor i. Vanligast är att unga jobbar inom tjänstesektorn, det vill säga inom detaljhandeln, med företagsservice eller inom hotell- och restaurangnäringen. Vanligt är också att unga arbetar inom hälso- och sjukvården och inom utbildningsväsendet.
- Andelen unga företagare i åldern 20–25 år är cirka 2 procent i hela riket. I Rosengård är andelen unga företagare 3,7 procent, i Hjällbo 1,1 procent, i Husby 0,9 procent och i Araby 0,4 procent. Rosengård har en större andel unga företagare än både riksgenomsnittet och genomsnittet i Malmös lokala arbetsmarknadsområde.
- Företagandet är högre bland män än bland kvinnor. Detta gäller såväl yngre som äldre och i alla typer av områden.
- Få unga i de fyra fokusområdena arbetar i eller i nära anslutning till sitt bostadsområde. Äldre arbetar i större utsträckning närmare bostaden än vad unga gör. Andelen unga som arbetar i sitt bostadsområde är mycket liten, som störst är andelen i Husby med 4 procent. I intervjuerna med personer som arbetar med unga

arbetslösa i de studerade städerna framkom en uppfattning om att ungdomarna i socialt utsatta områden ibland var obenägna att lämna området och resa till andra områden för att arbeta. Detta skulle vara föranlett av en trygghet i området och dess miljö och en känsla av främlingskap inför andra sammanhang. Vår analys visar tvärtom att unga boende i dessa områden färdas en längre sträcka till sin arbetsplats än vad äldre gör. Förvärsarbetande unga i socialt utsatta områden har inte heller kortare väg till arbetet än unga i andra typer av bostadsområden.

- Andelen unga i Sverige som någon gång under 2006 befunnit sig i öppen arbetslöshet är 27 procent. Erfarenheten av arbetslöshet bland unga är mycket större i fokusområdena. Den största andelen fanns i Hjällbo och Araby där 40 procent av de unga var arbetslösa någon gång under 2006. I Rosengård var andelen 36 procent och i Husby 25 procent.

- Deltagandet i arbetsmarknadsprogram skiljer sig tydligt i de fyra utanförskapsområdena. I Araby och Hjällbo är andelen unga i arbetsmarknadsprogram 15 procent, i Rosengård 11 procent och i Husby 6 procent.

- Unga kan under loppet av ett år vara arbetslösa under en period och delta i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd under en annan. Om man beräknar andelen unga i de fyra områdena som antingen varit arbetslösa, i arbetsmarknadspolitisk åtgärd eller båda delarna under ett år uppgår andelen i Araby och Hjällbo till 48 procent, i Rosengård till 41 procent och i Husby till 28 procent.

- Ungdomsarbetslösheten i Sverige är vanligen dubbelt så hög som arbetslösheten bland äldre, under perioder av lågkonjunktur har den ibland varit tre gånger så stor. Skillnaderna i procentenheter mellan unga och äldre är genomgående större i fokusområdena. I Araby uppgår skillnaden mellan andelen unga och äldre som upplevt arbetslöshet under ett år till 19 procentenheter, vilket kan jämföras med 12 procentenheter i Växjö kommun. I Hjällbo är skillnaden 16 procentenheter mot 10 i Göteborg. I Rosengård skiljer sig ungas erfarenheter av arbetslöshet från de äldres med 13 procentenheter, vilket kan jämföras med 10 procentenheter i hela Malmö. I Husby är skillnaden 5 procentenheter, vilket motsvarar nivån i Stockholm som helhet.

- Det finns ett tydligt samband mellan föräldrarnas inkomst och den unges egen erfarenhet av arbetslöshet. Sannolikheten för att ha varit arbetslös under året minskar med stigande inkomst hos föräldrarna. Detta gäller i de tre storstäderna och alltså inte för Växjö.

- Gruppen unga som varken arbetar eller studerar har inte minskat sedan 2000. Enligt vår beräkning står 14 procent av de unga i åldern 20–25 år i hela riket utanför såväl arbetsmarknaden som utbildningssystemet.

- I Husby är andelen unga utanför arbetsmarknad och studier 38 procent, vilket är 24 procentenheter större andel än i Stockholms lokala arbetsmarknadsområde. I Hjällbo och Rosengård är andelen kring 35 procent, vilket är 21 procentenheter större andel än i respektive lokalt arbetsmarknadsområde. Andelen i Araby är 27 procent, vilket är 17 procentenheter större andel än i Växjös lokala arbetsmarknadsområde.

- En större andel unga män än unga kvinnor står utanför både arbete och studier. Andelen män är fem procentenheter större än andelen kvinnor i gruppen. Araby är dock ett undantag där andelen kvinnor och män utanför arbetsmarknad och studier är lika stor. Om man ser till alla områden med lokala utvecklingsavtal i Sverige står drygt två procentenheter större andel män än kvinnor utanför såväl arbetsmarknaden som utbildningssystemet.

Stöd till ungas etablering på arbetsmarknaden

Vi har studerat ett antal olika verksamheter vars syfte är att stärka ungas situation på arbetsmarknaden. De verksamheter som har studerats mest ingående är Arbets- och integrationscentrum Rosengård i Malmö, Trappa upp i Hjällbo i Göteborg, Jobbtorg Järva i Stockholm (med ansvar för bland annat Husby) samt Resurs Araby i Växjö.

Vi kan se att dessa verksamheter har några gemensamma drag. Det är satsningar på individuella lösningar, matchning och samverkan. Men det finns också en rad skillnader mellan verksamheterna, till exempel vem den riktar sig till, hur den finansieras och om den drivs i projektform eller är permanent verksamhet.

Vi har kommit fram till följande avseende arbetet med att underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden:

- Arbetsförmedlingen har i och med jobbgarantins införande och de kommunala arbetsmarknadsprogrammets avskaffande fått ett större ansvar för utsatta ungas etablering på arbetsmarknaden. Det har än mer aktualiserat behovet av samverkan mellan kommunala och statliga myndigheter.

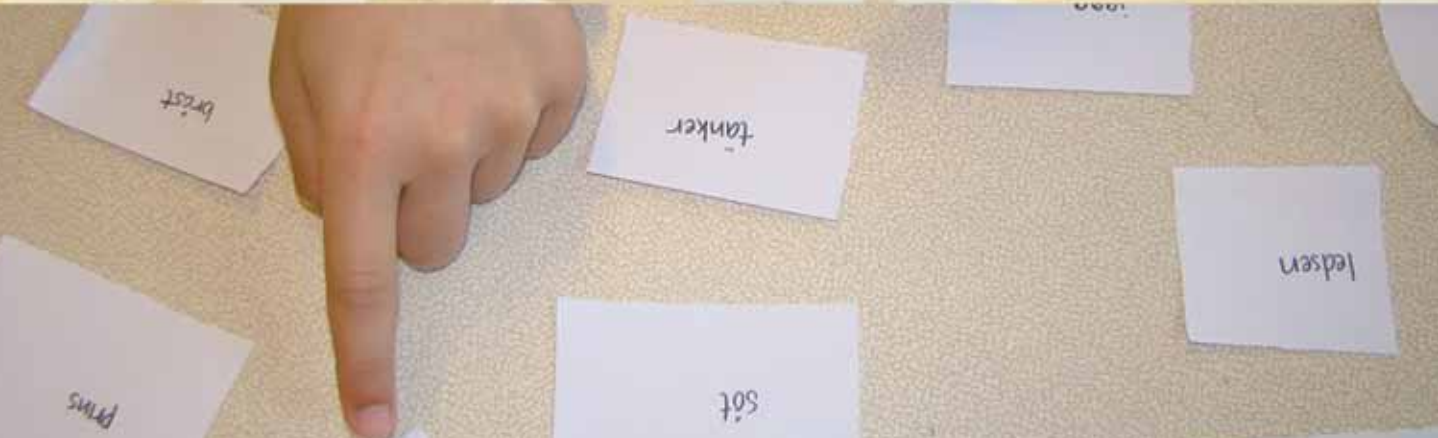
- I vår studie framkommer återigen att en tydlig ingång och en tydlig modell är viktig för den som söker hjälp för att etablera sig i samhället. Ungar med ett stort behov av hjälp ska inte behöva vandra mellan olika instanser och utsättas för risken att behovsätgårderna inte är samtänkta.

- Jobbgarantin har förändrat formerna för samarbetet mellan arbetsförmedlingen och kommunen. Detta har framförallt berört arbetet kring praktikplatser där jobbgarantin innebär att arbetet med att stärka de ungas anknytning till arbetsmarknaden genom praktik har inskränkts. Eftersom många unga framförallt efterfrågar praktik är detta negativt.

Kapitel 4 Problemområden och förslag till insatser

I kapitel 4 beskriver vi positiva aspekter och problemområden kring ungdomars situation i de valda områdena. I kapitlet ger vi också förslag på förändringsområden och motiverar förslagen.

Inledning

Bakgrund

Kärnan i ungdomspolitikerna är att alla unga ska ha rätt till välfärd och inflytande. Regeringen har därför gett Ungdomsstyrelsen i uppdrag att belysa uppväxtvillkoren för en grupp unga som på många sätt har det svårare i sin vardag jämfört med det stora flertalet unga. Vi ska särskilt jämföra betydelsen av om unga bor i ett socialt utsatt eller i ett mer välbeställt område.¹ De områden vi valt att studera är Husby i Stockholm, Hjällbo i Göteborg, Rosengård i Malmö och Araby i Växjö. Dessa områden ingår i regeringens urbana utvecklingspolitik och präglas av hög arbetslöshet, långvarigt beroende av försörjningsstöd samt en låg andel unga som är behöriga till gymnasiet efter avslutad grundskola.

Syftet är att beskriva ungas liv och framtidsdrömmar relaterat till utbildning och arbetsmarknad. Vi presenterar statistik kring ungas utbildnings- och arbetsmarknadssituation. Bland annat ligger ungas skolresultat i dessa områden långt under genomsnittet. Hög mobilitet, hög andel nyanlända elever och andra sociala faktorer bidrar till att skapa en skolmiljö där en stor del av dagens sociala samhällsproblematisering är representerad och måste lösas. Vi beskriver hur skolor och verksamheter, som riktar sig till unga, arbetar i dessa områden.

Rapporten bekräftar det som många andra redan har berättat om, fast med nya och viktiga uppgifter som breddar vår förståelse av hur grund- och gymnasieskolorna arbetar med att uppfylla målet att alla elever ska bli behöriga för studier på nästa nivå. Även arbetsmarknadsläget för unga bosatta i dessa områden är svårare jämfört med för unga bosatta i andra om-

råden. Den höga arbetslösheten bland unga i socialt utsatta områden förklaras både av utbildningssituationen och av att många vuxna i dessa bostadsområden står utanför arbetslivet. Effekten av de vuxnas arbetslöshet blir att unga i dessa områden har svagare sociala nätverk som kopplar dem till arbetsmarknaden än unga från mer resursstarka sociala miljöer. Kontakter är avgörande för unga som söker sitt första jobb och som inte har några referenser att bifoga sin ansökan. För en del unga är det nödvändigt att stärka sin kompetens för att öka sin möjlighet till anställning, samtidigt som andra unga mest behöver få komma i kontakt med möjliga arbetsgivare och få visa den kompetens som de redan har.

Vi har ägnat mycket tid åt att samtala med unga. Trots att denna rapport innehåller mycket statistik är den kanske viktigaste informationskällan ungas egna berättelser. Ungas erfarenheter och upplevelser av sin skola, sitt arbetssökande och sitt bostadsområde ligger till grund för våra viktigaste resultat och för många av de förslag som Ungdomsstyrelsen lämnar till regeringen.

Rapporten belyser skillnader i utbildningssituation, arbetsmarknadsetablering och framtidssyn mellan unga som bor i socialt utsatta storstadsområden och andra unga. Eftersom analysen i *Fokus 08* är beskrivande – och därmed inte hypotesprövande – kommer resultaten inte att kunna leverera direkta svar på frågan om det är mest effektivt att satsa på individen, på bostadsområdet eller på generella välfärdsåtgärder för att nå målet ökad social rättvisa och mer likvärdiga villkor inom utbildning

och etablering på arbetsmarknaden. Men eftersom frågan är oerhörd central när man diskuterar allas lika rätt till välfärd kommer tidigare forskning kring omgivningens betydelse att sammanfattas i detta inledande kapitel. Den tidigare kunskapen om levnadsvillkor i socialt utsatta områden har tillsammans med ungdomsperspektivet bildat en ram för vår studie och en grund för tolkningen av våra resultat.

Ungdomspolitikerna omfattar unga i åldern 13–25 år, och beskrivningen koncentreras kring unga i grundskolans årskurs 7–9 och i gymnasiet, unga som har hoppat av skolan i förtid och utsatta unga som är i färd att etablera sig på arbetsmarknaden. Därtill kommer en beskrivning av de yttre villkor som omger unga i de valda områdena, främst den lokala arbetsmarknaden, olika verksamheter som ska underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden och skolans förutsättningar. Men även boende, försörjning, fritid, familjebildning och trygghet kommer att beskrivas med hjälp av tillgängliga data. Beskrivningen baseras på offentlig och specialbeställd statistik, enkätsvar samt ett omfattande kvalitativt datamaterial som samlats in genom intervjuer. Dessutom har två forskare, Jenny Kallstenius och Petra Sundlöf, bidragit med underlag till avsnitten om skol- respektive arbetsmarknadsområdet.

Det kvalitativa datamaterialet består av cirka 110 intervjuer med ungdomar, skolpersonal, kommunala tjänstemän, medarbetare i ungdomsprojekt samt anställda på Arbetsförmedlingens och Försäkringskassans lokalkontor. Alla intervjuade ungdomar har fått svara på samma frågor, intervjuaren har dock ställt en del spontana följdfrågor. En intervju har därför tagit mellan 15 minuter och en timme att genomföra. De tjänstemän som har intervjuats

har varit relevanta personer inom respektive verksamhet. Ibland har vi intervjuat två eller tre ungdomar samtidigt, men de flesta av intervjuerna har varit individuella. Av de 72 ungdomarna är 34 grundskoleelever, 26 gymnasieelever och 12 ungdomar deltar i arbetsmarknadsprojekt eller liknande.

Forskning om områdeseffekter

Inom forskningen råder idag inte någon tvekan om att områdeseffekter ibland existerar, men att de är svaga i förhållande till andra betydelsefulla faktorer. Inom forskningen diskuteras hur de uppstår och i vilken utsträckning de bidrar till att förstärka olika sociala problem i fattiga bostadsområden (Sundlöf 2008a, Kölegård Stjärne et al. 2007).

Boendesegregation innebär att vissa områden har en större andel individer med sociala problem samtidigt som resursstarka individer koncentreras i andra områden. Denna ojämlika sammansättning antas skapa olika sociala miljöer som i sin tur påverkar de boendes välfärd. Effekten av att leva i en viss typ av boendemiljö kallas ibland *områdeseffekt* eller *grannskapseffekt*. Områdeseffekter uppstår när människors socioekonomiska utveckling och välfärd inte enbart kan förklaras med hjälp av faktorer kopplade till den enskilde individen utan även påverkas av effekter kopplade till omgivningen. Uttryckt i forskningstermer innebär detta att *en effekt av omgivningens karaktär på enskilda individers situation har observerats även sedan hänsyn har tagits till individuella egenskaper som utbildning, inkomst och arbetsmarknadsposition*.

En områdeseffekt kan således sammanfattas som en effekt på individens beteende, välfärd eller karriär som inte har sin grund i individuella egenskaper utan är ett resultat av omgiv-

ningens karaktär och påverkan. Hypoteser och frågeställningar kring huruvida det finns negativa effekter för karriären av att bo i fattiga och utsatta områden med många låginkomsttagare eller arbetslösa är centrala i sammanhanget. Kan exempelvis en hög koncentration av arbetslösa i ett bostadsområde bidra till att försämra de boendes chanser på arbetsmarknaden? Det kan givetvis även handla om positiva effekter, när omgivningen präglas av individer med goda inkomster och många högutbildade. Av detta följer antaganden om att vissa områden som domineras av många resursstarka individer kan tänkas vara mer gynnsamma sociala miljöer för karriärmöjligheter än andra som domineras av resurssvaga individer (Andersson 2000).

Bostadsgivningen kan antas påverka barn och unga särskilt mycket eftersom de ofta lever ett mer geografiskt bundet och platsförankrat vardagsliv än andra grupper. Ungar befinner sig dessutom i ett skede av livet där det omgivande samhällets inflytande vid sidan av familjens blir allt viktigare (Sundlöf 2008a).

Områdeseffekter på utbildning

En central fråga är om skolor i socialt utsatta förorter är likvärdiga med andra skolor i landet. Den svenska skolan har under lång tid präglats av en strävan efter att vara jämlik och också lyckats med det relativt bra. Detta har bland annat visat sig i studier av skolans betydelse för elevers skolresultat. Föräldrars studiebakgrund har varit den huvudsakliga förklaringen till varför elever från vissa skolor har högre betyg än elever från andra, snarare än skillnader i undervisningsvillkor skolor emellan.

Skolor som ligger i socialt utsatta bostadsområden präglas av att eleverna i många fall växer upp i socioekonomiskt utsatta familjer och att många av eleverna själva har invandrat eller har föräldrar som har invandrat. Barn och unga som går i skolor i dessa områden tenderar att få sämre skolresultat än elever i andra skolor. Den socioekonomiska bakgrunden, exempelvis föräldrarnas utbildningsnivå och deras arbetsmarknadsanknytning, förklarar delar av skillnaderna i skolresultat. Skillnader i elevers skolresultat har dock vuxit sedan 1990-talet, och det alltmer segregerade boendet är en viktig förklaring till denna utveckling. Elever som går i en skola i ett fattigt och segregerat bostadsområde får sämre studieresultat jämfört med elever med likvärdig social bakgrund i en skola belägen i ett mer välbärgat område. Denna områdeseffekt beror framför allt på skillnader i olika skolors elevsammansättning, men i viss mån även på befolkningssammansättningen i bostadsområdet. Den tydligaste effekten fanns hos pojkar med utländsk bakgrund (Brännström 2007).

Bland elever med utländsk bakgrund har de som är relativt nyanlända en särställning. Elever som har invandrat efter skolstartsalder har i genomsnitt 5 poäng lägre meritvärde för varje år efter skolstarten. De som har invandrat efter tiden för den ordinarie skolstarten har som grupp den minst förmånliga sociala bakgrunden. De kommer i större utsträckning än andra från hushåll med en förälder, har lågutbildade föräldrar, deras familjer har låg disponibel inkomst och föräldrarna en svag arbetsmarknadsanknytning. En förklaring till att elever med utländsk bakgrund har lägre meritvärden kan därmed vara deras sociala bakgrund. Elevers studiemotivation och engagemang visar däremot inget samband med svensk eller utländsk bakgrund (Andersson 2001, Skolverket 2004).

Andelen elever med utländsk bakgrund i skolan spelar också roll för enskilda elevers studieresultat. När andelen elever med utländsk bakgrund är hög har eleverna i genomsnitt lägre meritvärden jämfört med elever i skolor med få elever med utländsk bakgrund. Det är inte i första hand skillnader i skolors kvalitet som ligger bakom, utan snarare att inlärningsmiljön påverkas negativt av att elevers etniska bakgrund varierar stort, att många elever har språkproblem och att eleverna i dessa skolor saknar positiva förebilder. Även andelen nyanlända elever är betydligt högre i skolor med en stor andel elever med utländsk bakgrund jämfört med i andra skolor (Szulkin & Jonsson 2007, Skolverket 2004).

Skillnader i elevens sociala bakgrund och vistelsetid i landet skapar så kallade *sammansättningseffekter*, till skillnad från kontextuella effekter som antas påverka alla som vistas i en särskild miljö.

Den genomsnittliga utbildningsnivån hos föräldrarna i en skola skapar ett särskilt förhållande som har visat sig påverka elevernas genomsnittliga meritvärde. Det innebär att en enskild elevs studieresultat påverkas positivt av att skolkamraterna har välutbildade föräldrar, och tvärtom, negativt om skolkamraternas föräldrar är lågutbildade, oavsett de egna föräldrarnas utbildning. Detta är en ren *kontextuell effekt*. En ytterligare effekt har påvisats för skolor där andelen elever med utländsk bakgrund är mycket hög, över 80 procent. Elever i dessa skolor har lägre meritvärden jämfört med elever som för övrigt har en likvärdig social bakgrund men som går i en skola med en lägre andel elever med utländsk bakgrund (Skolverket 2004).

Det bostadsområde som ungdomarna tillbringat åtminstone delar av sin uppväxt i har betydelse för bland annat hur lång utbildning man skaffar sig. Kortast genomsnittsutbildning har de unga som vuxit upp i utsatta bostadsområden, oavsett individ- och familjebakgrund. Dessutom löper unga bosatta i mycket fattiga områden en förhöjd risk att få låga eller ofullständiga gymnasiebetyg. Detta även då hänsyn tas till skillnader i ungdomarnas sociala bakgrund. En möjlig förklaring till detta är att unga i socialt utsatta miljöer i större utsträckning än andra unga saknar tillgång till kunskap om utbildningssystemet och möjliga karriärvägar på arbetsmarknaden. Det kan i sin tur leda till lägre satta mål inför framtiden som kan påverka

studieresultatet negativt (Skolverket 2006, Kölegård Stjärne et al. 2007). En annan möjlig förklaring är att barn och unga i hög grad influeras av varandra. Studier har påvisat tydliga bevis för så kallade *kamrateffekter* som innebär att elevens studieresultat påverkas av deras kamraters prestationer och förhoppningar (se till exempel Eriksson & Jonsson 1994).

En effekt av omgivningen kan också innebära att resurserna, klassernas storlek, lärarnas kvalifikationer och ambitioner varierar mellan skolorna. Utöver kamrateffekten påverkas elevens skolresultat även av dessa faktorer. Studier visar att förortsskolan kan vara bättre rustad än innerstadsskolan för att möta behoven hos barn och unga med utländsk bakgrund, under förutsättning att förortsskolan har en genomtänkt pedagogik samt motiverade och engagerade lärare. Utvärderingarna av storstadssatsningen pekar på att man har funnit metoder och insatser som bidrar till att förbättra barns och ungas utbildningssituation. Nu handlar det om att förvalta all kompetens på bästa sätt och att följa upp dessa metoders tillämpning och hur de fungerar i den reguljära verksamheten så att de bästa exemplen kan föras vidare till andra skolor (Bunar 2003, Bunar & Kallstenius 2007).

Områdeseffekter på arbetsmarknadsetablering

Bostadsområdet tycks ha ett betydligt mer begränsat inflytande över ungas ställning på arbetsmarknaden jämfört med effekten på deras studieresultat. Möjligheterna att vara sysselsatt är något lägre för unga som under flera års tid varit bosatta i ett miljonprogramområde (Andersson 2001). Socialstyrelsen har analyserat sysselsättnings- och försörjningssvårigheter bland unga i åldern 20–24 år. Studien följde unga som i mitten av 1990-talet saknade känd sysselsättning. Den första uppföljningen efter ett år visade att sannolikheten för att varken studera eller arbeta var betydligt högre för unga som bodde i fattiga områden jämfört med för unga som bodde i mer resursstarka områden. Även sju år senare, 2001, löpte unga från fattiga områden en högre risk att vara utan arbete eller att inte studera. Resultaten visar också att unga bosatta i de mest fattiga områdena – även när hänsyn tas till individuell bakgrund – har svårare att ta sig ur en situation med arbetslöshet och försörjningssvårigheter jämfört med unga från andra mer resursstarka områden (Socialstyrelsen 2006).

I en senare studie visar sig dock inte några negativa effekter från omgivningen när det gäller chansen att vara sysselsatt i förvärsarbete. Chansen till förvärsarbete är exempelvis inte lägre bland unga bosatta i de utsatta bostadsområdena i jämförelse med unga från resursstarka områden. Till detta finns flera tänkbara förklaringar. En är att många av bostadsområdena sedan 1990-talet har varit föremål för statligt stöd. Det är inte omöjligt att dessa satsningar har gett resultat och underlättat inträdet på arbetsmarknaden för unga i de mest utsatta områdena, något som då till stor del överskuggar eventuella negativa effekter av omgivningen.

Samma studie visar en ökad chans att vara sysselsatt i förvärvsarbete bland unga från perifert belägna villaområden, det vill säga områden som kännetecknas av många sysselsatta trots en förhållandevis låg genomsnittlig utbildningsnivå. Detta tyder på att omgivningen – i form av höga andelar förvärvsarbetande vuxna – kan antas ha stor betydelse för ungas sysselsättningsmöjligheter. Resultatet kan knytas till resonemang om såväl förebilder som betydelsen av sociala nätverk (Sundlöf 2008b).

Yrkeskarriären påverkas negativt av att vara bosatt i ett fattigt område, även om effekten inte är särskilt stor. Det verkar vara viktigare var man är född än var man bor för att en individ ska få komma in på den svenska arbetsmarknaden. En studie om arbetsmarknadsposition under åren 1993–2002 visar små skillnader mellan individer med utländsk bakgrund boende i fattiga områden jämfört med individer med liknande bakgrund boende i andra områden inom samma region. Dessutom har individer med utländsk bakgrund fått starkare fäste på arbetsmarknaden under den undersökta perioden, framfört allt individer boende i socialt utsatta områden (Musterd & Andersson 2006, Hedberg 2008).

Bristande kvalifikationer, avsaknaden av nätverk och diskriminering

Unga med utländsk bakgrund har svårare att få jobb än andra unga. Men ifall det beror på att de har sämre utgångsläge jämfört med de som är födda i Sverige eller på att de diskrimineras på arbetsmarknaden har varit svårt att slå fast. Det finns en rad olika teorier som handlar om denna problematik. Två av de mer använda förklaringsmodellerna är att den geografiska omgivningen har brist på arbetstillfällen som matchar de boendes kvalifikationer och att individen saknar sociala nätverk. Teorin om avsaknaden av sociala nätverk förklarar varför unga i socialt utsatta områden har ett sämre utgångsläge på arbetsmarknaden genom att dessa unga saknar både familjemedlemmar och grannar med kontakter inom arbetslivet. Individen med svaga hemresurser missgynnas ytterligare av att vara omgiven av andra i samma belägenhet, eftersom även deras sociala nätverk har få kopplingar till arbetsmarknaden (Kölegård Stjärne et al. 2007, Andersson & van der Burgt 2001).

Unga som har tillgång till resursstarka nätverk har förutom förstärkta möjligheter till egen anställning även möjlighet att själva hjälpa andra unga i sin närhet med kontakter. Och tvärtom, unga med svaga sociala nätverk har begränsade möjligheter att till exempel rekommendera en vän till ett ledigt jobb (Tovatt 2006, Neergaard 2006).

Den generella trenden på arbetsmarknaden är att kunskap är en färskvara som ständigt måste utvecklas och att kvalifikationer blir allt mer avgörande för individens möjlighet att få arbete. Men det finns forskning som visar att individfaktorer så som utbildning och språkkunskaper inte fullt ut kan förklara den utsatta arbetsmarknadspositionen bland utrikes födda.

Bland unga som har svensk utbildning och goda betyg i svenska har individer med utländsk bakgrund betydligt lägre sysselsättningsgrad än individer med svensk bakgrund (SOU 2005:56, Nekby & Özcan 2006).

Studier som riktar sig mot den strukturella nivån har därför blivit vanligare de senare åren. Utredningen om den strukturella diskrimineringen levererade slutsatsen att den strukturella diskrimineringen är avgörande för exkluderingen vid inträdet till arbetsmarknaden och för invandrades underordning i arbetslivet. En av utredningens huvudteser är att antaganden om att kunskaper i svenska, utbildning och social kompetens är avgörande för invandrade medborgares situation på arbetsmarknaden, oftast bygger på felaktiga grunder. Det finns belägg för att detta varken kan förklara befintliga skillnader i att komma in på arbetsmarknaden eller skillnader i villkor för dem som fått ett arbete. Det omgivande samhällets förhållningssätt till individer med utländsk bakgrund skapar betydligt större hinder för deras arbetsmarknadsetablering jämfört med eventuella språkproblem eller brister i utbildningsbakgrund hos individen (SOU 2005:56, se även Integrationsverket 2003, Integrationsverket 2004, Integrationsverket 2006).

Att bo bland sina landsmän

En aktuell fråga är om individer med utländsk bakgrund gynnas av att bo bland sina landsmän eller inte. Intressanta skillnader har nyligen kartlagts mellan elever med utländsk bakgrund i grundskolans årskurs 9 i socialt utsatta bostadsområden, utifrån deras tillgång till ett etniskt flick- respektive pojknätverk. För flickornas del finns det en relativt stark positiv effekt av att ha tillgång till en resursstark etnisk omgivning. Däremot finns det inga negativa effekter av att höra till en resurssvag etnisk grupp. För pojkarna är resultatet det omvända. Pojkarna tycks inte dra några fördelar av en resursstark omgivning. Däremot verkar deras skolresultat påverkas negativt av att tillhöra en etnisk grupp där många har svag utbildningsbakgrund och ekonomiska problem. En närmare analys tyder på att det framförallt är flickor från akademikerfamiljer som vinner på att tillhöra etniska grupper med gynnsam social bakgrund och förlorar på att tillhöra resurssvaga etniska grupper. Motsvarande analyser av interaktionseffekter för pojkar ger inte samma tydliga resultat.

Sammantaget visar studien att sambandet mellan bakgrund och skolprestationer förstärks i resursstarka etniska omgivningar samt att det framförallt är personer med gynnsam utbildningsbakgrund som förlorar på att tillhöra resurssvaga etniska grupper. Tesen om att homogena etniska omgivningar är en viktig resurs för medlemmarna stämmer således någorlunda väl på personer med en utbildningstradition i familjen. Den starkaste *omgivningspåverkan* är att det sker en utjämning av utbildningsresultaten mellan elever med och elever utan akademisk bakgrund när de befinner sig i fattiga miljöer. Denna utjämning sker dock till priset av försämrade prestationer hos akademikerbarnen (Szulkin 2006).

I en uppföljningsstudie undersöktes om de effekter som upptäcktes bland grundskoleelever med utländsk bakgrund boende i etniskt homogena områden återfinns när individen blivit vuxen.² Resultaten visar att individer som växer upp i ett område där utbildningsnivån är låg påverkas negativt. Effekten förstärks ju mer homogen den etniska sammansättningen är i bostadsområdet, vilket betyder att ungdomar med utländsk bakgrund missgynnas av att bo i ett område med många landsmän, om dessa har låg utbildningsnivå. Dessa ungdomar underpresterar i grundskolan, och den dåliga starten på utbildningskarriären följer med till vuxen ålder (Bygren & Szulkin 2007).

Även arbetsmarknadspositionen påverkas negativt av att bo i etniskt homogena områden. Individer med utländsk bakgrund som är bosatta i etniska enklaver i svenska storstadsområden har sämre inkomstutveckling jämfört med individer med liknade bakgrund men som bor i områden som inte domineras av en enda etnisk grupp. Resultaten visar samma mönster för både män och kvinnor och samtliga sju etniska grupper som ingick i studien (etioper, somalier, bosnier, turkar, irakier, iranier och chilensare), med undantag för somaliska kvinnor (Andersson 2007).

Förklaring av begrepp

Begreppet *utanförskapsområden* används inom politikområdet *urban utvecklingspolitik*. Med utanförskapsområden avses bostadsområden för vilka respektive kommun har undertecknat ett lokalt utvecklingsavtal med staten. I *Fokus 08* kommer begreppet *socialt utsatta områden* att användas parallellt med begreppet utanförskapsområden. Med utanförskapsområde avses enbart områden som omfattas av avtal, socialt utsatta områden är områden med liknande karaktäristika, men som inte nödvändigtvis omfattas av den *urbana utvecklingspolitiken*.

Utanförskap är ett mångdimensionellt begrepp. Det finns olika sätt att definiera utanförskap: socialt, kulturellt, etniskt och politiskt. I *Fokus 08* studeras det sociala utanförskapet. Socialt utanförskap kan definieras som en kombination av fattigdom och att inte delta i till exempel utbildning, arbete eller samhällsdebatt. Begreppet kan operationaliseras med hjälp av uppgifter om inkomst, egendom, studier och arbete. Uttrycket utanförskap förutsätter att det finns ett innanförskap, och att det dessutom finns något som hindrar individen från att fritt vandra mellan innanförskap och utanförskap. Barriärer till innanförskap är till exempel språk, avsaknaden av lämpliga kontaktnät, höga krav på arbetsmarknaden och rädsla för det främmande samt diskriminerande mekanismer. Det sistnämnda kan mycket väl finnas hos både majoritets- och minoritetsgrupper (URBACT). Det är också viktigt att betona att en person som befinner sig i utanförskap i den bemärkelsen som studeras i *Fokus 08* samtidigt kan befinna sig i innanförskap avseende andra dimensioner av begreppet.

Integration är ett flerdimensionellt begrepp. I denna utredning fokuserar vi på två integrationsfrämjande dimensioner, nämligen att unga fullföljer sina studier och kommer in på arbetsmarknaden.

Segregation kan bero på olika faktorer. De vanligaste är etnicitet, kön, social bakgrund, ålder, religion, språk, yrke, ekonomisk position och funktionsnedsättning. Segregation på den svenska arbets- och bostadsmarknaden tar sitt uttryck i socioekonomiska faktorer, delning i etniska kategorier och betraktandet av andra grupper än den egna som avvikande, trots en relativt omfattande nationell och internationell lagstiftning mot diskriminering.

Lokal arbetsmarknad. De två indelningar av Sverige i lokala arbetsmarknadsregioner som använts mest under senare år är SCB:s statistiska indelning i lokala arbetsmarknader och Nuteks tidigare indelning i LA-regioner. Indelningen i lokala arbetsmarknader bygger på statistik om arbetspendling. Arbetspendling uppstår enligt SCB:s definition om en person bor i en kommun och arbetar i en annan, det vill säga pendling som sker över en kommungräns. Källa för statistiken är SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik, RAMS. (Du kan läsa mer om RAMS under adressen www.scb.se/rams). Antalet lokala arbetsmarknader 2006 var 79.

Referenser

- Andersson, E. (2001). *Från Sorgedalen till Glädjehöjden – omgivningens betydelse för socioekonomisk karriär*. Akademisk avhandling, Uppsala universitet, Geografiska regionstudier nr 44.
- Andersson, R. (2000). Karriärernas geografi – en fråga om arv och miljö. I *Det nya samhällets geografi*. Uppsala, Uppsala Publishing House.
- Andersson, R. (2007). Ethnic Residential Segregation and Integration Processes in Sweden. I *Residential Segregation and the Integration of Immigrants: Britain, the Netherlands and Sweden*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Discussion Paper Nr. SP IV 2007-602.
- Andersson, R. & van der Burgt, D. (2001). *Segregationens konsekvenser. Litteraturoversikt och diskussion av forskningsläget*. IM-gruppen i Uppsala för Social rapport 2001.
- Brännström, L. (2007). *Making their marks. Disentangling the Effects of Neighbourhood and School Environment on Educational Achievement*. Arbetsrapport, Institutet för framtidsstudier 2007:3.
- Bunar, N. (2003). *Det händer saker – kunskapsutvecklande, utvärderingsmässiga och teoretiska perspektiv på storstadsarbetet i Rågsved och Skärholmen*. Research report 3/2002, Södertörns Högskola.
- Bunar, N. & Kallstenius, J. (2007). *Valfrihet, integration och segregation i Stockholms grundskolor*. Stockholms stad, utbildningsförvaltningen.
- Bygren, M. & Szulkin, R. (2007). *Ethnic Environment during Childhood and the Educational Attainment of Immigrant Children in Sweden*. The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies (SULCIS), Working Paper 2007:8.
- Eriksson, R. & Jonsson, J. (red) (1994). *Sortering i skolan. Studier av snedrekrytering och utbildningens konsekvenser*. Stockholm, Carlssons.
- Hedberg, C. (2008). *Entrance, Exit and Exclusion: Labour Market Flows of Foreign Born Adults in Swedish "Divided Cities"*. Working Paper 2008:1, The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies (SULCIS).
- Integrationsverket (2003). *Rapport integration 2002*. Norrköping Integrationsverket.
- Integrationsverket (2004). *Rapport Integration 2003*. Norrköping, Integrationsverket.
- Integrationsverket (2006). *Rapport Integration 2005*. Norrköping, Integrationsverket.
- Kölegård Stjärne, M., Fritzell, J., Brännström, L., Estrada, F. & Nilsson, A. (2007). Boendesegregationens utveckling och konsekvenser. *Socialvetenskaplig tidskrift vol 2–3*.
- Musterd, S. & Andersson, R. (2006). Employment, social mobility and neighbourhood effects: The case of Sweden. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(1), pp. 120–140.
- Neergaard, A. (2006). Sammanfattning och slutsatser: Strukturell diskriminering som en väv av samverkande processer, praktiker och strategier. I *SOU 2006:60 På tröskeln till lönearbete: Diskriminering och exkludering av personer med utländsk bakgrund*. Stockholm, Fritzes.
- Nekby, L. & Özcan, G. (2006). *Utbildning och arbetsmarknaden – är den svenska utbildningen lika för alla? Bilaga till Rapport Integration 2005*. Norrköping, Integrationsverket.
- Skolverket (2004). *Elever med utländsk bakgrund. Rapport till regeringen 1 oktober 2004. Dnr 75 – 2004:545*. Stockholm, Skolverket.
- Skolverket (2006). *Vad händer med likvärdigheten i svensk skola? En kvantitativ analys av variation och likvärdighet över tid. Rapport 275*. Stockholm, Skolverket.
- Socialstyrelsen (2006). *Social rapport 2006*. Stockholm, Socialstyrelsen: Epidemiologiskt centrum.
- SOU 2005:56 *Det blågula glashuset - strukturell diskriminering i Sverige*. Stockholm, Fritzes.

Noter

Sundlöf, P. (2008a). *Har bostadsomgivningen någon betydelse för ungdomars karriärmöjligheter? En sammanfattning av kunskapsläget inom forskningen om segregationens konsekvenser. Underlagsrapport till Fokus 08*. Stockholm, Ungdomsstyrelsen.

Sundlöf, P. (2008b). *Segregation och karriärposition*. Uppsala universitet, Geografiska regionstudier nr 78.

Szulkin, R. (2006). Den etniska omgivningen och skolresultat – en analys av elever i grundskolan 1998 och 1999. I *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 12:4.

Szulkin, R. & Jonsson, J. O. (2007). *Ethnic segregation and educational outcomes in Swedish comprehensive schools: A multilevel analysis*. Stockholm University Linneus Center for Integration Studies. Working paper 2007:2.

Tovatt, C. (2006). Nätverksrekrytering. Möjligheter, strategier och dörrvakter vid ungdomars arbetsmarknadsinträde. *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 12:4.

Internet

Urbact. Ungdomar från utanförskap till innanförskap. Riktlinjer för handling. www.urbact.org.

¹ Se regeringsuppdraget, bilaga 1.

² I form av utbildningsnivå vid 24-års ålder.

KAPITEL 1

Ung i fattig förort

Fattiga bostadsområden där befolkningen lever under sämre förhållanden än på andra håll har alltid funnits. I dessa områden står många utanför centrala samhällsarenor som arbetsmarknad, föreningsliv och kulturliv. Sådana områden kallas utanförskapsområden, utsatta områden, resursfattiga områden eller områden som präglas av social exkludering. För individen används idag termen utanförskap.

Utanförskap eller exkludering kan förekomma inom olika områden och begreppet kan därmed ses som mångdimensionellt. Under senare år har försök gjorts att få fram statistiska mått på graden av utanförskap som samtidigt berör flera samhällsarenor i hela bostadsområden. Den underliggande tanken är att utanförskap på olika arenor hänger samman med och förstärker varandra. Enligt denna tanke blir bilden av situationen mer tillförlitlig och balanserad om utanförskapen på olika arenor vägs samman i ett index.

En tolkning av begreppet utanförskapsområde som vi ser som rimlig är att det är ett bostadsområde som kännetecknas av att en stor andel av områdets befolkning är mer resurssvag än befolkningen i sin helhet. Resurser som vi syftar på kan vara ekonomiska, sociala, politiska, språkliga eller kulturella, det vill säga grundläggande tillgångar som krävs för att den enskilde ska kunna förverkliga sig själv, må bra samt fungera i sin roll som samhällsmedborgare.

Vår tolkning av utanförskap är att begreppet har flera dimensioner. Det är till exempel möjligt för en individ att stå utanför arbetsmarknaden och därmed ha bristfälliga ekonomiska resurser samtidigt som han eller hon lever ett

rikt kulturliv och därmed är resursstark på det kulturella området. Relativ resursstyrka och resurssvaghet förekommer därmed i olika kombinationer i varje svenskt bostadsområde. Ett problem som ofta uppmärksammas är dock att resurssvaghet inom ett område tenderar att sammanfalla med resurssvaghet inom andra områden. Området Rosengård i Malmö är exempelvis ett område som vid en jämförelse mellan alla Sveriges bostadsområden ligger i botten avseende sysselsättningsgrad, disponibel inkomst, skolprestationer och andel unga som varken arbetar eller studerar.¹ Enligt vår tolkning är därmed ett utanförskapsområde ett bostadsområde inom vilket flera dimensioner av resurssvaghet sammanfaller.

För att kunna svara på regeringens uppdrag väljer vi att översiktligt beskriva villkoren i alla utanförskapsområden och mer ingående studera ett mindre antal fokusområden. Eftersom antalet områden som kan studeras mer ingående inom ramen för denna utredning är starkt begränsat blir valet av områden viktigt. En fråga som kan ställas är i vilken utsträckning det är möjligt att spegla villkoren för unga i alla utanförskapsområden genom att studera ett mindre urval av områden. Varje bostadsområde har sina unika förutsättningar och ungas upplevelser av sin situation skiljer sig åt. Som alltid när man vill beskriva något generellt genom att studera ett fåtal fall är den centrala utmaningen för utredningen att finna sådana gemensamma nämnare som kan skilja ungas villkor i ett utanförskapsområde från villkoren i andra bostadsområden.

Val av fokusområden

Frågan är då vilka bostadsområden i Sverige vi ska välja för att så rättvisande som möjligt belysa levnadsvillkoren hos unga i utanförskapsområden? En betydande avgränsning i valet av områden finns i regeringens uppdragsbeskrivning. I denna anges att ett antal områden ska väljas ut bland de stadsdelar som omfattas av statens erbjudande till kommunerna att teckna lokala utvecklingsavtal. Gränserna för dessa bostadsområden definieras i de lokala utvecklingsavtalen genom så kallade SAMS-koder. SAMS utgör en rikstäckande indelning i likartade bostadsområden som administreras av SCB (SCB 2007a).²

Avgränsningen till områden med lokala utvecklingsavtal innebär att 38 bostadsområden i 21 kommuner kvarstår som möjliga att välja. En förutsättning för valet var att de valda områdena ska ha bedrivit utvecklingsarbete inom områdena skola och arbetsmarknadspolitik, riktad mot unga. I valet mellan bostadsområden har en utgångspunkt varit att välja ett område från var och en av storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Socialt utsatta bostadsområden i dessa städer är särskilt intressanta att studera då de har omfattats av de storstadspolitiska satsningarna sedan 1998, och av den så kallade Blommansatsningen, med särskilda insatser i utsatta bostadsområden, åren 1995–1998. Utöver detta har vi valt ett område som kan representera situationen utanför storstadsområdena. Detta valdes i en av de 18 kommuner utanför storstadsregionerna som sedan 2007 ingår i den urbana utvecklingspolitikens satsningar. För att i någon mån kunna jämföra ungas villkor i utanförskapsområden med vill-

koren för unga utanför dessa områden har även ett referensområde valts ut.

De områden som vi har valt att fokusera på är Araby i Växjö, Hjällbo i Göteborg, Husby i Stockholm och Rosengård i Malmö. Dessa områden kallas fortsättningsvis *fokusområden*. Dessutom har vi valt området Sandvik i Järfälla kommun som studiens referensområde.

Vid valet av fokusområden har vi ansett att det är viktigt att de även ur ett ungdomsperspektiv ska präglas av en hög grad av utanförskap. Det är inte givet att de områden som uppvisar det mest utbredda utanförskapet bland äldre även gör det bland unga. En framgångsrik offentlig verksamhet, till exempel inom utbildning eller kommunala arbetsmarknadsåtgärder, kan till exempel förbättra de ungas position och på så sätt kompensera för den resurssvaghet som finns bland de äldre invånarna i området.

För att kunna bedöma ungas situation i de bostadsområden som tecknat lokala utvecklingsavtal har vi tagit fram ett särskilt ungdomsindex. Vid beräkningen av detta index har vi låtit alla Sveriges 4 149 bostadsområden med minst 750 invånare ingå. Indexet bygger på tre faktorer:

- Andelen unga som i sitt slutbetyg för årskurs 9 inte har uppnått gymnasiebehörighet.
- Andelen unga som i sitt slutbetyg från gymnasieskolan inte har uppnått behörighet till högskola.
- Andelen unga i åldern 20–25 år som varken studerar, förvärvsarbetar eller har en annan arbetsrelaterad inkomst, till exempel föräldra- eller sjukpenning.³

Tabell 1.1 Ungdomsindex, graden av utanförskap bland unga i de 38 bostadsområden som tecknat lokala utvecklingsavtal i förhållande till alla bostadsområden i Sverige med mer än 750 invånare, 2006

Rang	Område	Kommun	Ungdomsindex	Ej behöriga till gymnasium %	Ej behöriga till högskola %	20–25 år som varken arbetar eller studerar %
9	Rosengård	Malmö	25	52	26	39
16	Husby	Stockholm	28	19	27	44
23	Rinkeby	Stockholm	30	30	37	33
24	Hjällbo	Göteborg	31	37	26	34
30	Hovsjö	Södertälje	32	36	30	31
36	Tensta	Stockholm	33	26	35	31
43	Biskopsgården	Göteborg	33	34	24	32
46	Kronogården	Trollhättan	34	32	24	31
48	Fosie	Malmö	34	34	14	33
67	Alby	Botkyrka	35	32	25	28
70	Gunnared	Göteborg	36	34	11	31
71	Bergsjön	Göteborg	36	39	19	27
83	Hyllie	Malmö	36	25	21	30
96	Värby gård	Huddinge	37	31	21	27
103	Skärholmen	Stockholm	37	28	26	26
104	Fittja	Botkyrka	37	32	22	26
112	Ronna	Södertälje	37	21	16	31
115	Araby	Växjö	38	34	17	26
121	Rågsved	Stockholm	38	36	18	25
124	Hässleholmen	Borås	38	29	19	27
145	Geneta	Södertälje	38	12	29	28
150	Gamlegården	Kristianstad	39	32	20	24
152	Andersberg	Halmstad	39	22	25	25
155	Skäggetorp	Linköping	39	22	24	25
157	Fornhöjden	Södertälje	39	36	23	21
192	Flemingsberg	Huddinge	40	29	27	20
202	Södra innerstaden	Malmö	40	32	20	21
211	Fisksätra	Nacka	40	12	32	24
213	Jordbro	Haninge	40	25	18	24
241	Hallunda/Norsborg	Botkyrka	41	25	15	24
242	Gottsunda	Uppsala	41	18	21	24
247	Hertsön	Luleå	41	16	8	29
259	Klockarängen	Norrköping	41	25	16	23
263	Centrum och Öster	Landskrona	41	20	25	21
270	Västra skogås	Huddinge	41	16	30	21
392	Öxnehaga	Jönköping	43	21	19	20
560	Brynäs	Gävle	45	42	9	14
1 310	Skönsberg	Sundsvall	49	25	5	14

Källa: SCB:s databaser RAMS och STATIV.

Kommentar: Ungdomsindex är ett standardiserat index med medelvärdet 50 och standardavvikelsen 10. I indexet har andel elever som gick ut årskurs 9 utan behörighet till gymnasiet och andel elever som gick ut gymnasiet år 3 utan behörighet till högskolestudier tillsammans givits samma vikt som andel unga i åldern 20–25 år som under 2006 varken förvärsarbetat, studerat, gjort värnplikt eller haft någon annan arbetsrelaterad inkomst. I indexet ingår alla Sveriges 4 149 bostadsområden med minst 750 invånare utom 61 områden, i vilka mer än 20 procent av invånarna är studenter (studentområden).

Som framgår av tabell 1.1 är situationen för de unga sämst (lägst ungdomsindex) i Rosengård bland de 38 områden som har tecknat ett lokalt utvecklingsavtal med staten. I kolumnen längst till vänster redovisas vilken placering respektive område har bland de totalt 4 149 områdena i riket. Med detta sätt att räkna finns det alltså 8 bostadsområden som inte tecknat utvecklingsavtal och där unga har en ännu sämre situation än i Rosengård.⁴ För övrigt visar tabell 1.1 att ungas situation är allvarlig i de områden som har tecknat ett utvecklingsavtal med staten. Bland de 5 procent av svenska bostadsområden som har de lägsta indexvärdena finns 28 av de sammanlagt 38 områdena och 35 av områdena återfinns bland de 300 områden i hela landet som har de lägsta värdena på ungdomsindexet (tabell 1.1).

Regeringen⁵ har tagit fram ett index som används för att beskriva utvecklingen i stadsdelar med lokala utvecklingsavtal. Indexet mäter social utsatthet genom att väga samman andelen sysselsatta, andelen långvarigt beroende av försörjningsstöd samt andelen med lägst 3-årigt gymnasium.⁶ I den senaste rapporten redovisar Integrations- och jämställdhetsdepartementet siffror för 2005. Av de områden som omfattas av utvecklingsavtal toppar Rosengård listan och följs av Rinkeby och Hjällbo på delad andra plats. Husby kommer på 16:e och Araby på 28:e plats (Integrations- och jämställdhetsdepartementet 2008).

Regeringen redovisar social utsatthet endast i de områden som tecknat lokala utvecklingsavtal. För att få perspektiv på graden av utsatthet i våra valda områden har vi räknat om indexet. I vår beräkning ingår 4 149 bostadsområden i Sverige. Utpräglade studentområden med mer än 20 procent studenter och små eller glesbefolkade områden med färre än 750 invånare är uteslutna från jämförelsen.

Som framgår av tabell 1.2 är flertalet av de områden som tecknat lokala utvecklingsavtal bland de mest socialt utsatta i Sverige. Bland de 5 procent som toppar indexet för hela landet placerar sig 24 av de 38 områdena och 26 av 38 områden som tecknat lokala utvecklingsavtal finns bland de 300 mest utsatta bostadsområdena i Sverige enligt detta index. Rosengård, Hjällbo, Araby och Husby är alla bland de 150 bostadsområdena i Sverige med den sammantaget minsta andelen förvärvsarbetande, största bidragsförsörjningen och lägsta utbildningsnivån.⁷ Fyra bostadsområden i Sverige är enligt detta index mer socialt utsatta än Rosengård som toppar listan bland de områden som har lokalt utvecklingsavtal.⁸ Det framgår också av tabell 1.2 att det även ingår områden som i något mindre grad präglas av social utsatthet bland de 38 områden som tecknat lokala utvecklingsavtal (tabell 1.2).

Jämförelsen mellan ungdomsindexet som mäter utanförskap bland unga upp till 25 års ålder och regeringens index över social utsatthet i hela den vuxna befolkningen visar att de fyra områden som är valda för en mer ingående studie i *Fokus 08*, Araby, Hjällbo, Husby och Rosengård, samtliga kännetecknas av en utbredd utsatthet såväl om man ser till situationen för den unga befolkningen upp till 25 år, som om man ser till hur det ser ut i befolkningen som helhet. Det framgår även av jämförelsen mellan de två indexen att ett index som tar hänsyn till ungas villkor inte ger exakt samma bild av situationen i området som ett index som utgår från situationen i hela den vuxna befolkningen.

Sammantaget ger de valda fyra områdena en bra utgångspunkt för vår beskrivning av ungas villkor i utanförskapsområden eftersom de två indexen visar att det finns en utbredd problematik kring ungas utbildnings- och arbetsmark-

Tabell 1. 2 Index över social utsatthet i de 38 bostadsområden som tecknat lokala utvecklingsavtal i förhållande till alla bostadsområden i Sverige med mer än 750 invånare, 18–64 år, 2006

Rang	Område	Kommun	Storstadsindex	Placering på ungdomsindex
5	Rosengård	Malmö	52	1
23	Rinkeby	Stockholm	58	3
25	Hjällbo	Göteborg	58	4
30	Ronna	Södertälje	59	17
32	Hovsjö	Södertälje	59	5
34	Bergsjön	Göteborg	59	12
36	Kronogården	Trollhättan	59	8
37	Gamlegården	Kristianstad	59	22
44	Skäggetorp	Linköping	60	24
47	Andersberg	Halmstad	60	23
48	Gunnared	Göteborg	60	11
50	Tensta	Stockholm	60	6
51	Biskopsgården	Göteborg	60	7
71	Fosie	Malmö	62	9
77	Araby	Växjö	63	18
92	Fittja	Botkyrka	63	16
100	Geneta	Södertälje	64	21
145	Hyllie	Malmö	65	13
150	Husby	Stockholm	66	2
164	Värby gård	Huddinge	66	14
166	Rågsved	Stockholm	66	19
173	Hässleholmen	Borås	66	20
175	Skärholmen	Stockholm	67	15
188	Fornhöjden	Södertälje	67	25
228	Alby	Botkyrka	68	10
257	Hallunda/Norsborg	Botkyrka	68	30
304	Flemingsberg	Huddinge	68	26
309	Centrum och Öster	Landskrona	68	34
351	Västra Skogås	Huddinge	69	35
365	Jordbro	Haninge	69	29
373	Klockarängen	Norrköping	69	33
398	Öxnehaga	Jönköping	69	36
431	Hertsön	Luleå	70	32
492	Södra innerstaden	Malmö	70	27
564	Gottsunda	Uppsala	71	31
680	Skönsberg	Sundsvall	71	38
919	Fisksätra	Nacka	72	28
1 202	Brynäs	Gävle	74	37

Källa: SCB:s databaser RAMS och STATIV.

nadssituation i de fyra områdena samtidigt som de ungas situation inte är en direkt spegelbild av den generella sociala utsattheten i området.

Det sista är vår tolkning av det faktum att områdena hamnar olika högt i storstadsindexet jämfört med i ungdomsindexet.

De två indexen visar också tydligt att området med lokala utvecklingsavtal är bland de mest socialt utsatta i Sverige men att situationen i just dessa områden inte på något sätt är unik. Det finns ett stort antal andra områden som delar en liknande problematik.

Val av referensområde för fallstudien

För att bilden av ungas villkor i socialt utsatta bostadsområden ska kunna tolkas fullt ut behövs det möjligheter till jämförelser av olika slag. Den beskrivande statistiken i den kvantitativa delen av studien erbjuder goda jämförelsemöjligheter och villkoren i våra valda områden kan jämföras antingen med riket, regionen eller med andra typer av bostadsområden. Studiens kvalitativa del som baseras på intervjuer med unga skulle däremot sakna en jämförelsemöjlighet om inte ett referensområde ingick i studien. Vi anser att det är viktigt att den bild av det egna bostadsområdet, av skolan och av framtiden som förmedlas genom intervjuer med unga från Araby, Hjällbo, Husby och Rosengård går att jämföra med en motsvarande bild från ett bostadsområde där ungas situation ligger så nära genomsnittet för storstadsområden som möjligt.

Området som vi har valt är Sandvik i kommundelen Viksjö i Järfälla kommun. Det är ett område som i så många relevanta avseenden som möjligt ligger nära genomsnittet för bostadsområden i Stockholms län. Vi har valt ett referensområde i Stockholms län eftersom det största antalet unga vars bostadsområde präglas av ett utbrett utanförskap finns just i Stockholms län. För jämförelsen är ett referensområde i en storstadsregion mer relevant än ett område i en mindre ort, inte minst på grund av att jämförelsen mellan unga i och utanför utanförskapsområden blir intressantare när de som

studeras befinner sig inom samma typ av arbetsmarknadsområde. I bilaga 3 redogör vi mer utförligt för vårt val av referensområde.

Val av jämförelseområden i den beskrivande statistiken

När vi med hjälp av statistik tecknar en bild av de fyra fokusområdena eller av områden i Sverige med lokala utvecklingsavtal i allmänhet är det av central betydelse att göra relevanta jämförelser. För att kunna säga vad som är typiskt för socialt utsatta förortsområden krävs referenspunkter i form av områden som inte är socialt utsatta.

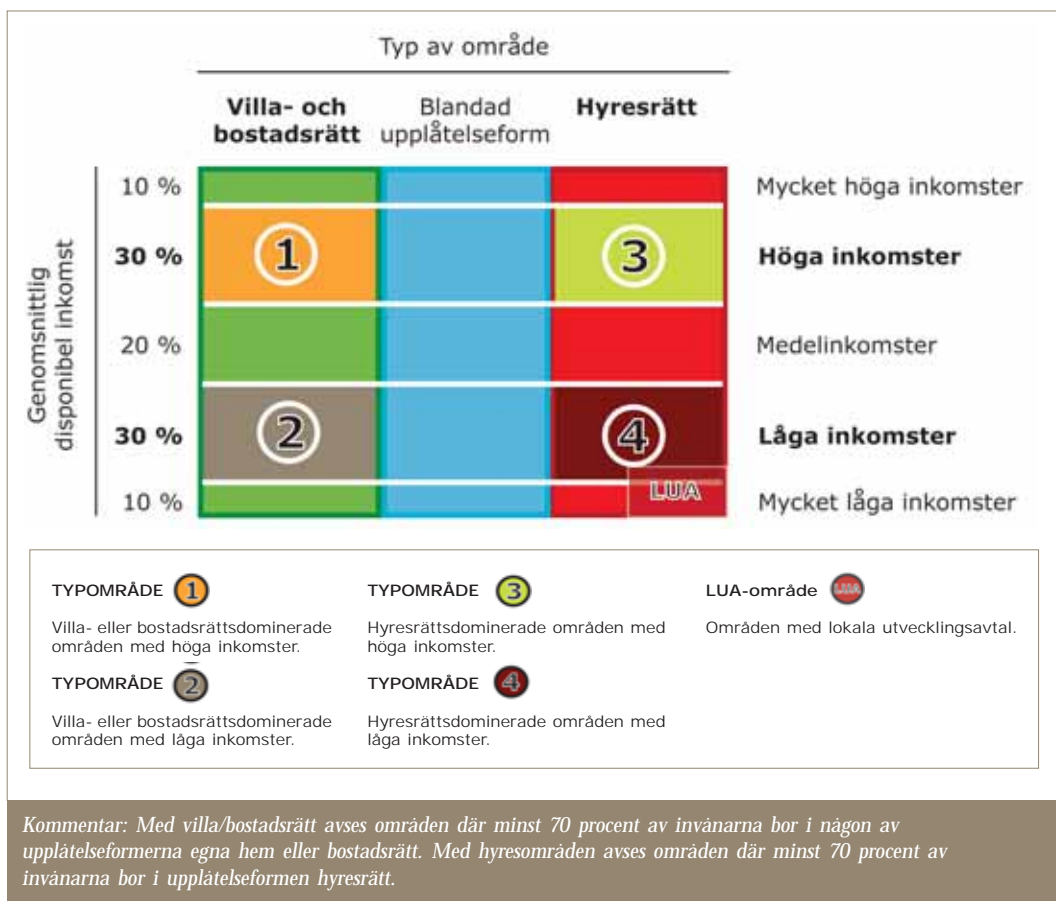
Vi har i rapporten valt en modell där vi så ofta vi kan jämför de socialt utsatta områdena med fyra andra typer av bostadsområden (typområden). Underlaget för att ta fram dessa typområden har varit Sveriges samtliga 7 439 bostadsområden med minst 200 invånare. I ett första steg har vi skilt bostadsområden belägna i storstadskommuner och större städer från områden i kommuner som är mer glesbefolkade.⁹ Alla bostadsområden belägna i de mer tätbefolkade kommunerna har sedan strukturerats utifrån områdets genomsnittliga disponibla inkomst och utifrån områdets karaktär vad gäller upplåtelseform av bostäder.

Figur 1.1 illustrerar principerna för denna indelning. Vad gäller disponibel inkomst har områdena indelats i fem inkomstgrupper. De 10 procent områden med högst respektive lägst genomsnittlig inkomst bildar två ytterlighetsgrupper. En medelinkomstgrupp samlar de 20 procent som ligger i mitten av bostadsområden vad gäller inkomst och två något större grupper samlar områden med låga inkomster (10–40 decilen) respektive område med höga inkomster (60–90 decilen).¹⁰ Utöver detta har områdena indelats i tre grupper utifrån vilken

upplåtelseform som dominerar i områdets bostadsbestånd. Som framgår av figur 1.1 utgörs den första gruppen av områden där minst 70 procent av invånarna lever i en bostad som är privatägd (villa/radhus eller bostadsrätt). En andra grupp utgörs av områden där minst 70 procent av invånarna bor i hyresrätter. Den sista gruppen utgörs av områden där bostadsbeståndet är blandat mellan privatägda och hyresbostäder.

I de typområden som tagits fram som statistiska referenspunkter i *Fokus 08* lever mer än 2,9 miljoner människor, dessa är:

- Villa- eller bostadsrättsdominerade områden med höga inkomster.
- Villa- eller bostadsrättsdominerade områden med låga inkomster.
- Hyresrättsdominerade områden med höga inkomster.
- Hyresrättsdominerade områden med låga inkomster.

Figur 1.1 Typområden för statistiska jämförelser i Fokus 08.

De fyra fokusområdena

De fyra områdena, Araby, Hjällbo, Husby och Rosengård, presenteras med hjälp av statistik som beskriver levnadsvillkoren för de boende i området. Statistiken omfattar både befolkningen i sin helhet och den unga befolkningen specifikt. Vi tar till exempel upp sammansättning utifrån ålder, födelseland, vistelsetid i Sverige, utbildningsnivå, försörjning, familjebildning och hälsa. Situationen i de fyra fokusområdena jämförs antingen med situationen i den övriga kommunen, i områden med lokala utvecklingsavtal generellt, i andra typer av bostadsområden eller med riket, beroende på tillgång till jämförelseunderlag.

Efter den statistiska genomgången av områdena beskrivs ungas syn på sitt bostadsområde.

Vi har intervjuat omkring 60 unga från Araby, Hjällbo, Husby och Rosengård och ställt frågor om hur de trivs där de bor, vad de gör på sin lediga tid och om de vill bo kvar i området när de blir vuxna. För att kunna bedöma om unga i fokusområden svarar annorlunda än andra unga har vi även intervjuat ett antal unga från jämförelseområdet Sandvik i Järfälla. De ungas syn förmedlas också med hjälp av sammanställningar från skolenkäter där alla elever i årskurs 9 i Arabyskolan, Hjällboskolan, Husbyskolan och Örtagårdsskolan i Rosengård har svarat på frågor om sin bostadsort. Dessa svar jämförs med genomsnittet för riket.

Sist i detta kapitel sammanfattas de viktigaste resultaten områdesvis.

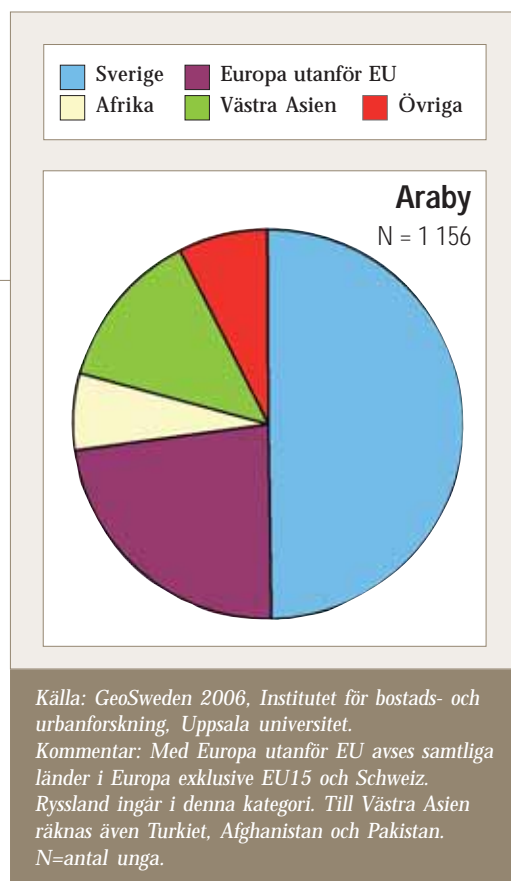
Hjällboskolan i Göteborg. Foto: Martin Palm.

Araby

Araby ligger centralt i Växjö stad och är belägen nordväst om stadens centrumkärna.¹¹ Området utvecklades och byggdes huvudsakligen under de tidiga miljonprogramsåren, 1963–1971 och låg då utanför stadskärnan, men eftersom nyare bebyggelse har lagts runt om har stadsdelen idag fått ett ganska centralt läge. Avståndet från Araby till Växjö centrum är cirka två kilometer. Området består såväl av flerfamiljshus i tre–fyra våningar som täta villakvarter från miljonprogrammet och kompletterades 1987 med två punkthus. Stadsdelen är Växjö mest tätbefolkade, med 5 300 invånare varav 22 procent är i åldern 13–25 år (figur 1.2).

Stadsdelen består mestadels av hyreslägenheter i tre till fyra våningsplan. Av invånarna i Araby

bor 90 procent i hyresrättslägenhet och 10 procent i villa. Växjö's största park, Arabyparken, ligger mitt i området. I parken finns lekplatser, basketplaner, skogsområde, tennisplaner och fotbollsplan. Kommunen har beslutat att bygga ett allaktivitetshus, en sporthall kombinerad med kulturarena, i Arabyparken. I stadsdelen finns ett affärscentrum med livsmedelsaffärer och annan service.

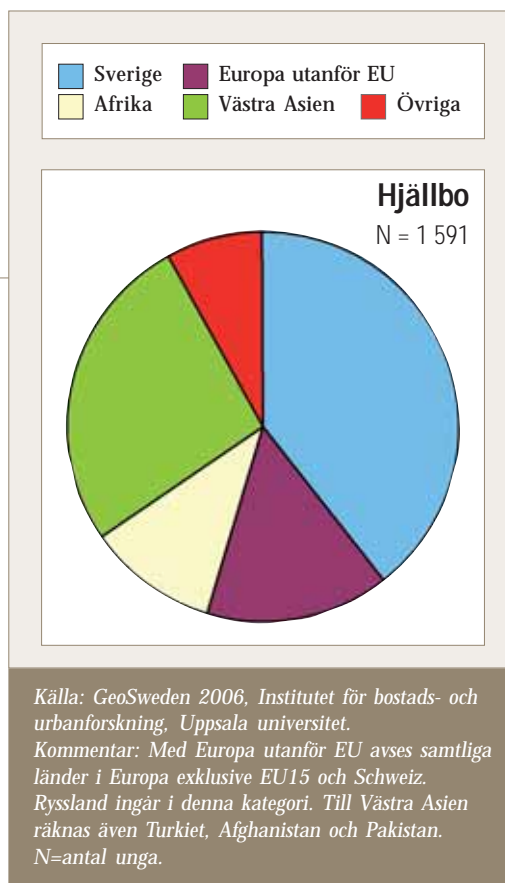

Figur 1.2 Andel invånare i Araby efter födelseland/region, 13–25 år, 2006. Procent.

Hjällbo

Hjällbo är en stadsdel 7–8 kilometer nordost om Göteborgs centrum, som ingår i stadsdelen Lärjedalen. Till Hjällbo tar man sig på cirka 15 minuter från Göteborgs centrum med en av de tre spårvagnslinjer som går igenom området mot ändhållplatsen Angered. Hjällbo har 7 000 invånare varav 23 procent är i åldern 13–25 år (figur 1.3). Hjällbo gränsar till både Göta älv och stora grönområden och Lärjeån ringlar genom området. I närheten finns bland annat Hammarkullen, Kortedala och Angereds centrum. Hjällbo byggdes under 1960- och 70-ta-

len och området består av flerbostadshus, de flesta med 3–4 våningsplan och gott om gårds- och parkutrymme mellan husen. I Hjällbo bor 95 procent i hyresrätt och 5 procent i villa/småhus. Området har två låg- och mellanstadieskolor, en högstadieskola samt tio förskolor. I centrum finns bland annat affärer, saluhall, torg-handel och föreningslokaler.

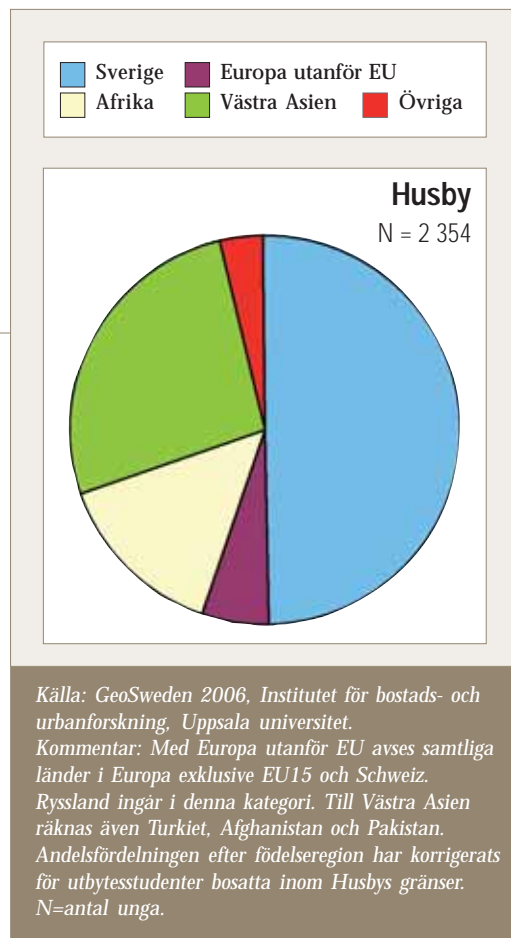
Figur 1.3 Andel invånare i Hjällbo efter födelse-land/region, 13–25 år, 2006. Procent.

Husby

Husby är en stadsdel i Västerort inom Stockholms stad som gränsar till Akalla och Kista. Avståndet från centrala Stockholm är 10–12 kilometer och man tar sig till området på 19 minuter med tunnelbana från Stockholms centralstation. Området har 12 700 invånare varav 22 procent är i åldern 13–25 år (figur 1.4).¹² Husby tillhör stadsdelsområdet Rinkeby-Kista. Husby är byggt på Järvafältet och området blev klart i mitten av 1970-talet.

Bebyggelsen i Husby består huvudsakligen av femvåningshus placerade i räta vinklar. Den centrala delen är något mindre tätbebyggd och där finns några punkthus. Genom området sträcker sig en gångpassage som även förbinder Husby med Kista och Akalla. Kring denna gångväg ligger de flesta av Husbys serviceinrättningar som matvarubutiker, apotek, vårdcentral och barnvårdscentral. I området finns också ett

äventyrsbad, en ishall, bibliotek, delar av Kista stadsdelsförvaltning och en folkhögskola. I Husby bor 87 procent av de boende i hyresrätt och 13 procent i bostadsrätt. En del av lägenheterna har under senare år omvandlats till bostadsrätter. I den del av Husby som gränsar till Kista finns även ett område med 500 studentlägenheter, 170 av dessa hyrs ut till utbytesstudenter vid Kungliga tekniska högskolan.

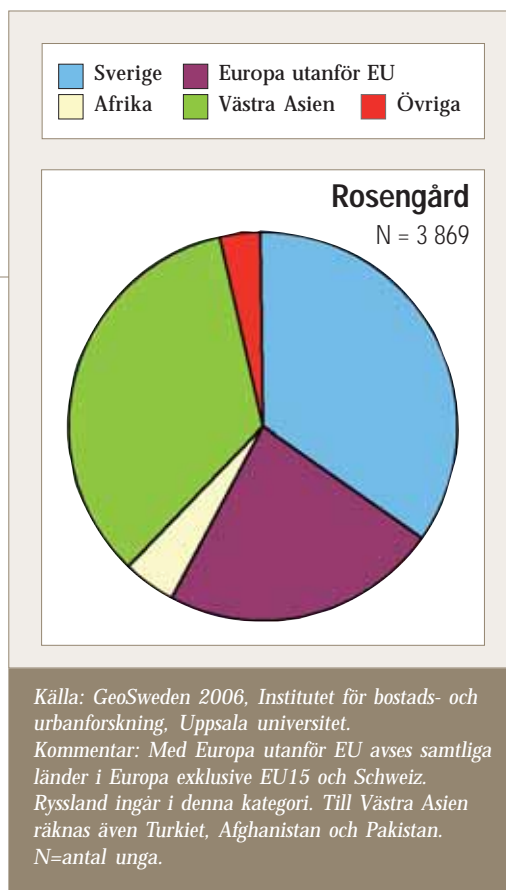
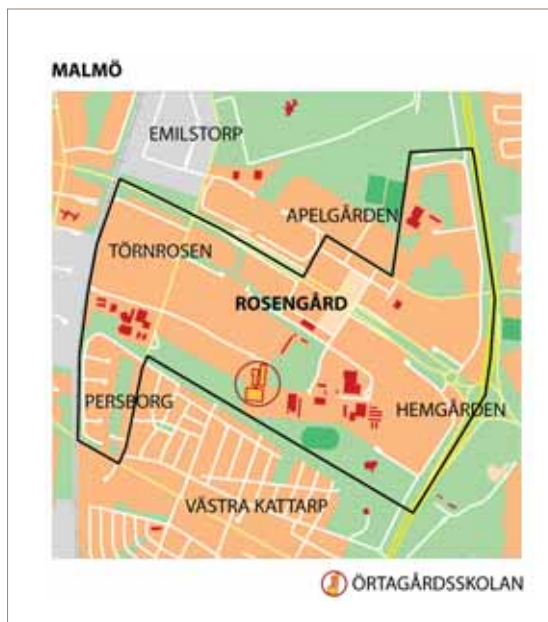
Figur 1.4 Andel invånare i Husby efter födelseland/region, 13–25 år, 2006. Procent.

Rosengård

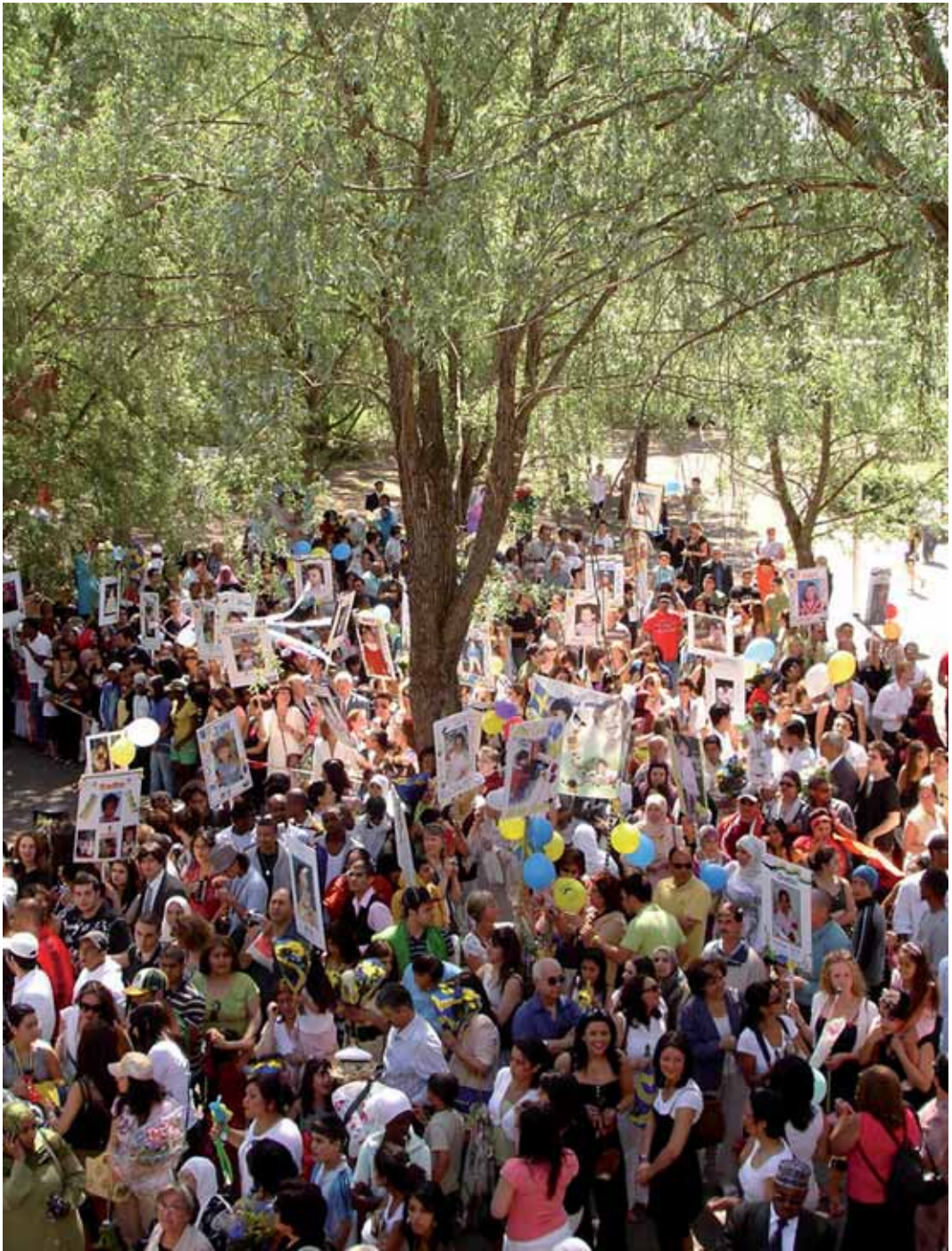
Rosengård är en stadsdel i Malmö stad. Rosengård ligger på promenadavstånd från innerstaden och 4 kilometer från centrum. Rosengård gränsar till stadsdelarna Centrum, Kirseberg, Husie, Fosie och Södra Innerstaden. I hela stadsdelen Rosengård bor 22 000 invånare. Den kommunala stadsdelsindelningen är dock inte identisk med den indelning som görs inom den urbana utvecklingspolitiken. Den mest utsatta delen av Rosengård, som ingår i den urbana utvecklingspolitiken och som studeras i denna rapport, har 17 000 invånare varav 23 procent är i åldern 13–25 år (figur 1.5).¹³

Majoriteten av områdets invånare har utländsk bakgrund och sammanlagt finns cirka 50 olika språkgrupper representerade. De största grupperna kommer ifrån Irak, forna Jugosla-

vien, Libanon och Polen. Huvuddelen av stadsdelens bebyggelse består av flerbostadshus som uppfördes under 1960- och 70-talen. Av de boende i Rosengård bor 95 procent i hyresrätt och 5 procent i bostadsrätt. I mitten av området finns ett köpcentrum med både stormarknad och andra affärer, medborgarkontor och bibliotek. I Rosengård finns föreningslokaler, fotbollsplaner, utomhusbad och fritidsgårdar.

Figur 1.5 Andel invånare i Rosengård efter födelseland/region, 13–25 år, 2006. Procent.

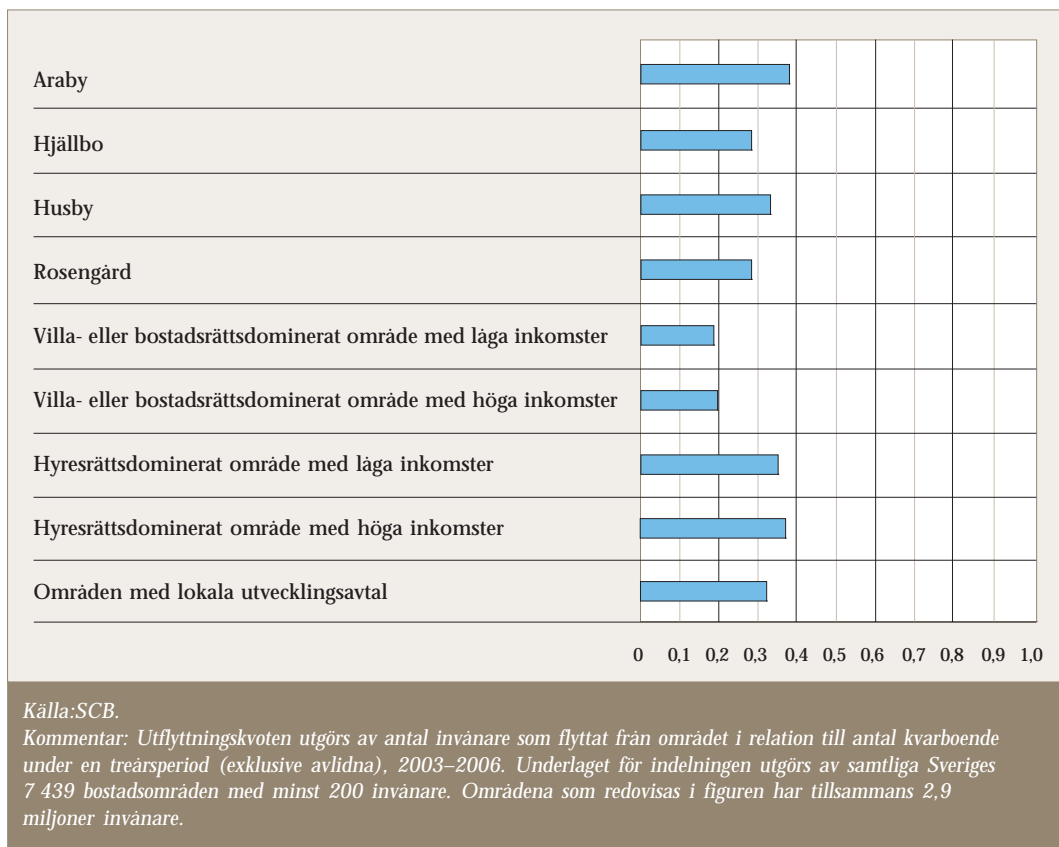

Tensta gymnasium i Stockholm. Foto: Ann Råsmar.

Leva, bo och planera

Storstädernas miljonprogramsområden, det vill säga förortsområden byggda under 1960-talet och i början av 1970-talet, sammankopplas ofta med stor befolkningsomsättning. I och med den allt större bostadsbristen i storstadsområdena har dock omsättningen av hyresgäster förmodligen minskat något under 2000-talet.

I Fokus 08 mäts befolkningsomsättningen som relationen mellan antalet invånare som under en treårsperiod (2003–2006) fortfarande bor kvar i sitt bostadsområde och antalet som under samma tidsperiod flyttat ut från bostadsområdet.¹⁴ Underlaget till analysen är Sveriges samtliga bostadsområden med fler än 200 invånare. Om ingen av de boende flyttat ut under

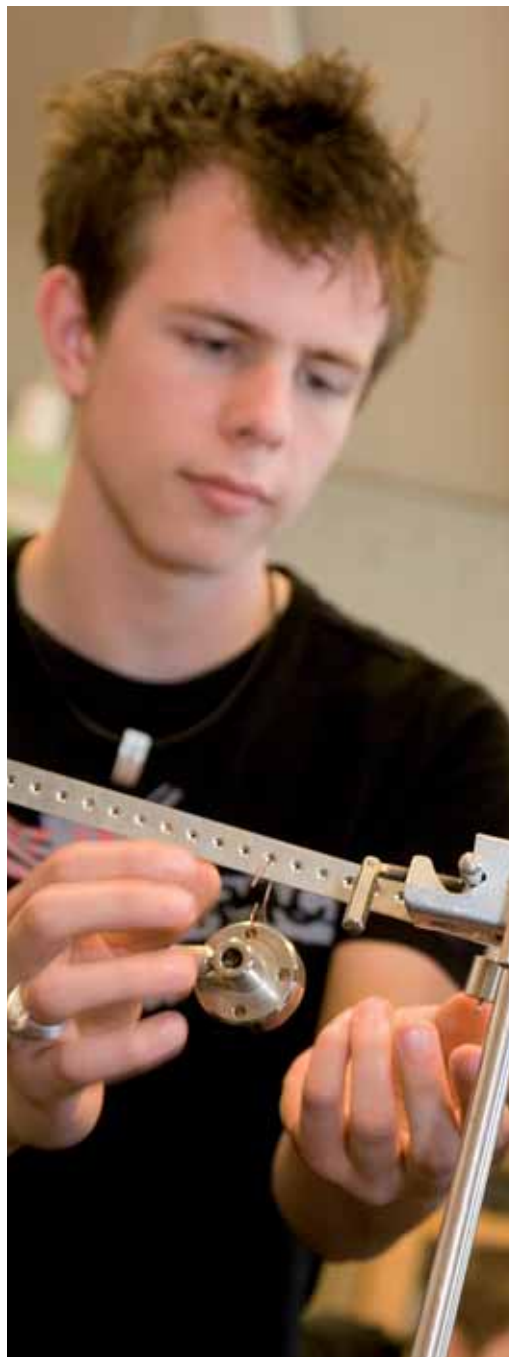

Figur 1.6 Utflyttningskvot under en treårsperiod i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokala utvecklingsavtal, 2003–2006.

treårsperioden blir utflyttningskvoten noll. Om hälften av alla som bodde i området 2003 har lämnat området 2006 blir kvoten ett. Om mer än hälften flyttat ut överstiger kvoten ett.

Utflyttningskvoten från bostadsområden i hela riket uppgick under treårsperioden 2003–2006 till 0,24. Som framgår av figur 1.6 var kvoten i områden med lokala utvecklingsavtal 0,32. I Rosengård var kvoten 0,27, i Hjällbo 0,28, i Husby 0,34 och i Araby 0,38. I villa- eller bostadsrättsområden med låg inkomstnivå var utflyttningskvoten 0,19 och i hyresrättsdominerade bostadsområden med låg inkomstnivå 0,35 samt 0,37 i dem med hög inkomst.

Den mest omfattande utflyttningen finns alltså i de hyresrättsdominerade bostadsområdena med höga respektive låga inkomster och inte som förväntat i de socialt sett mest utsatta områdena med lokala utvecklingsavtal. Skillnaderna är dock små och befolkningsomsättningen är stor i alla tre typer av områden. Inte desto mindre kan vi dra slutsatsen att de socialt sett allra mest utsatta bostadsområdena inte uppvisar en befolkningsomsättning som dramatiskt skiljer sig från omsättningen av invånare i andra typer av hyresrättsdominerade områden. Det finns dock mycket som pekar mot att omsättningen av invånare är ett betydligt större problem i de utsatta områdena, även om befolkningsomsättningen i dessa områden inte överstiger den i andra områden med hyresrätter. I reella tal handlar det om en stor genomströmning av människor, och de som flyttar in i de socialt mest utsatta områdena är i hög grad nyanlända till Sverige med stora behov av social service, inte minst utbildning och hjälp till etablering på arbetsmarknaden (Integrationsverket 2007).

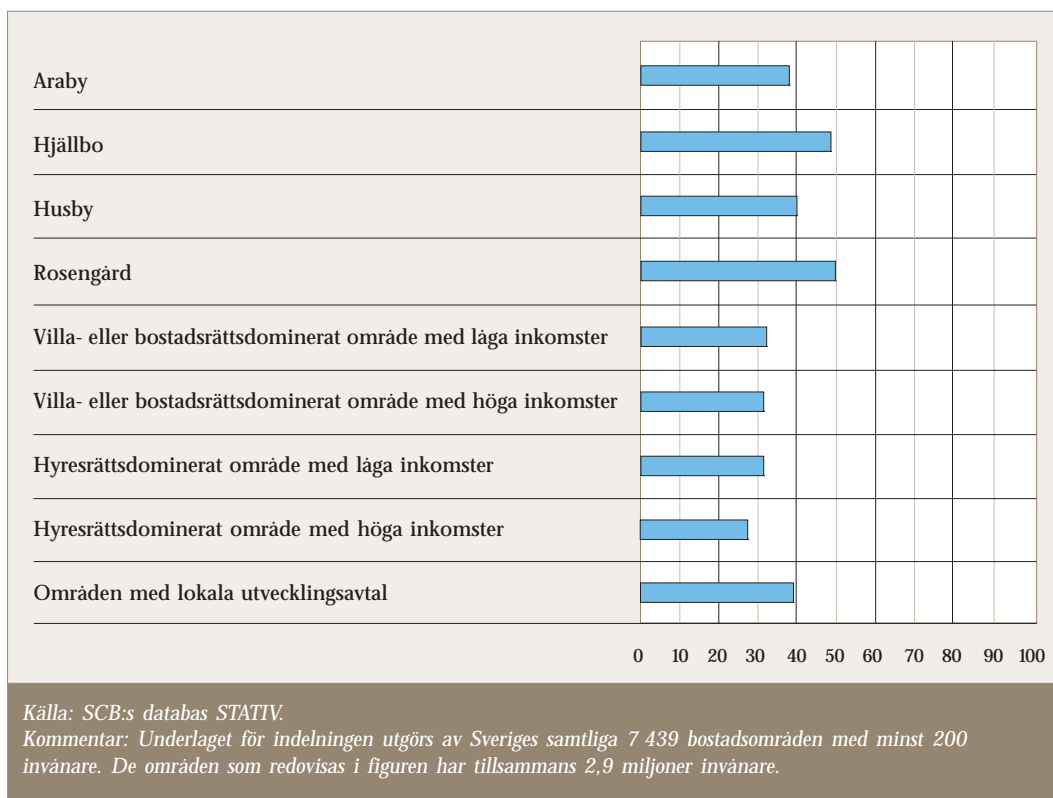
Teknikum i Växjö. Foto: Emilia Helldén.

Befolkningen i utsatta områden i jämförelse med i andra områden

I detta avsnitt jämförs befolkningen i socialt utsatta förortsområden med befolkningen i fyra andra typer av bostadsområden. Situationen i de socialt utsatta områdena illustreras dels med hjälp av våra fyra fokusområden, dels med uppgifter om samtliga 38 områden i Sverige som har ett lokalt utvecklingsavtal.

Ung befolkning

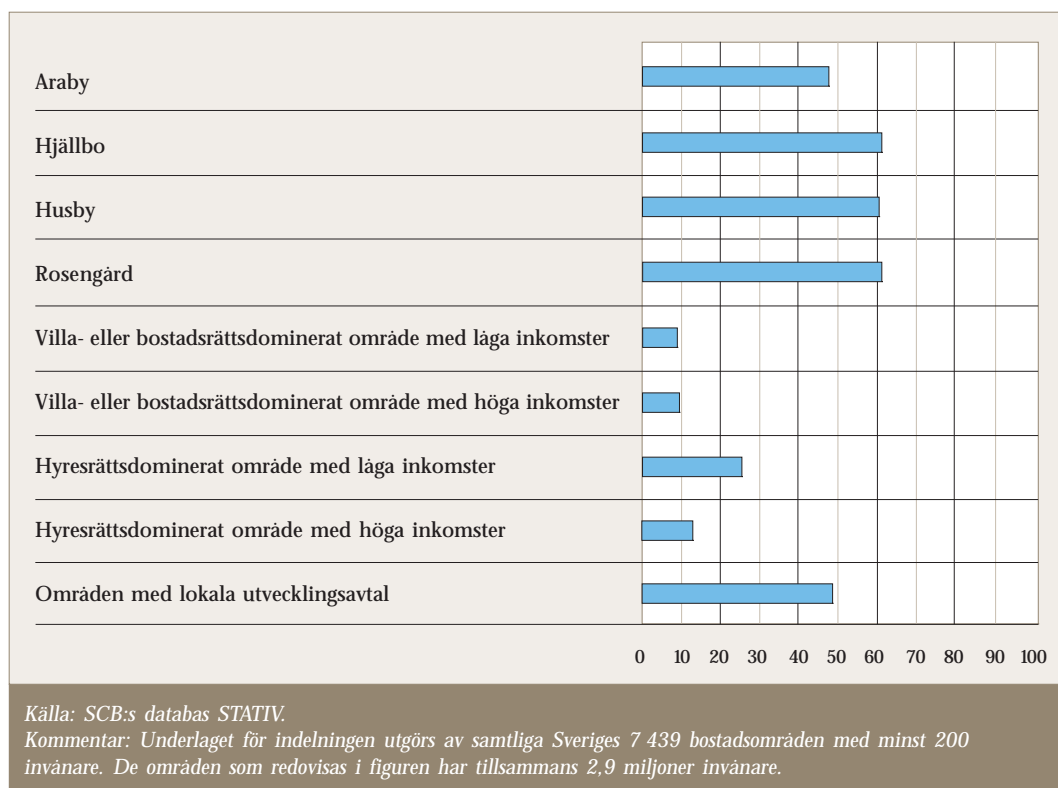
Det finns ett antal faktorer som skiljer befolkningen i områden som har ett lokalt utvecklingsavtal med staten från befolkningen i andra typer av bostadsområden. Till att börja med har områden med ett lokalt utvecklingsavtal en yngre befolkning. Våra fokusområden är ett mycket tydligt exempel på detta. I Rosengård och Hjällbo är omkring hälften av alla invånare yngre än 26 år, medan motsvarande andel i riket är 31 procent (figur 1.7).

Figur 1.7 Andel barn och unga i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 0–25 år, 2006. Procent.

Utrikes födda

Ett annat kännetecken är att många av de boende har utländsk bakgrund. Andelen utrikes födda i hela riket är 13 procent jämfört med 47 procent i områden med lokalt utvecklingsavtal. I Rosengård är andelen utrikes födda 62 procent, i Hjällbo 61 procent, i Husby 61 procent och i Araby 47 procent. Som en ytterligare jämförelse kan nämnas att i villa- och bostadsrättsområden, oavsett inkomstnivå, är andelen cirka 10 procent och i hyresrättsområden med låga inkomster 25 procent (figur 1.8).

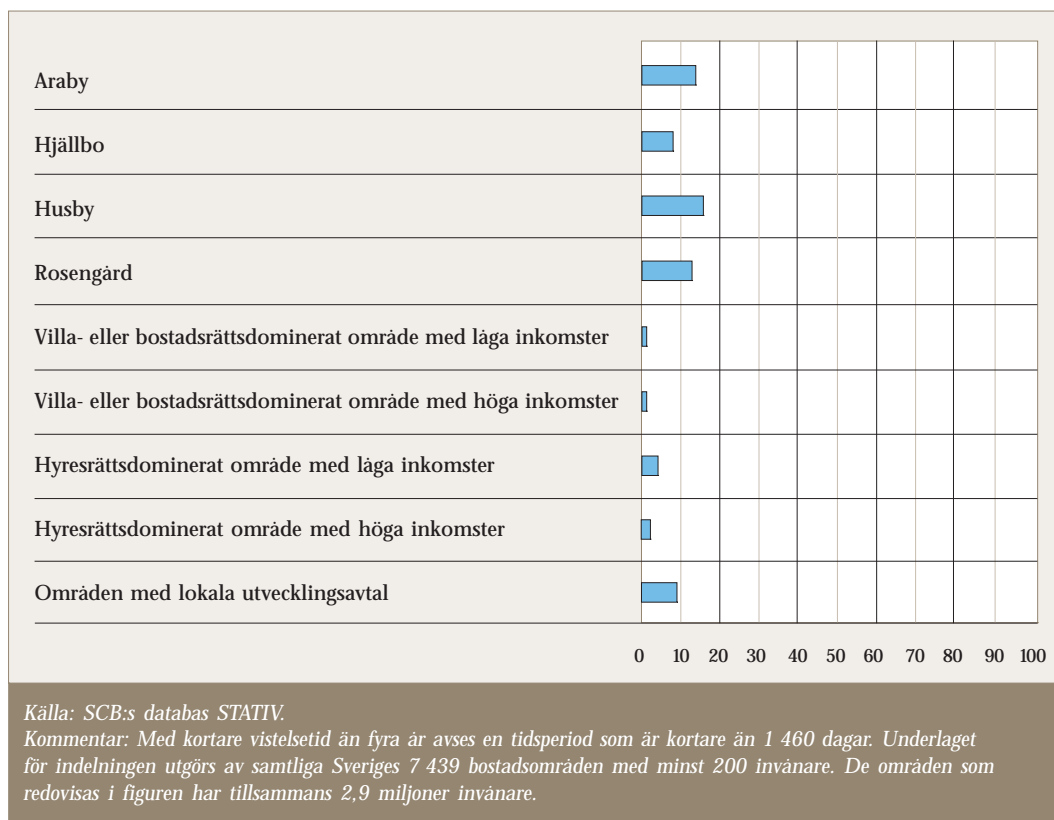

Figur 1.8 Andel utrikes födda i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 2006. Procent.

Nyanlända

Förutom att många av de boende är utrikes födda kännetecknas områden med lokalt utvecklingsavtal också av att en betydande andel av de utrikes födda invånarna relativt nyligen anlänt till Sverige. Andelen invånare med kortare vistelsetid i Sverige än fyra år var drygt 2 procent i hela riket 2006. I områden med lokala utvecklingsavtal var andelen 9 procent, i Rosen-

gård 12 procent, i Hjällbo 8 procent, i Husby 16 procent och i Araby 12 procent. I villa- och bostadsrättsområden var andelen oavsett inkomstnivå 1 procent och i hyresrättsområden med låga inkomster var den 4 procent (figur 1.9).

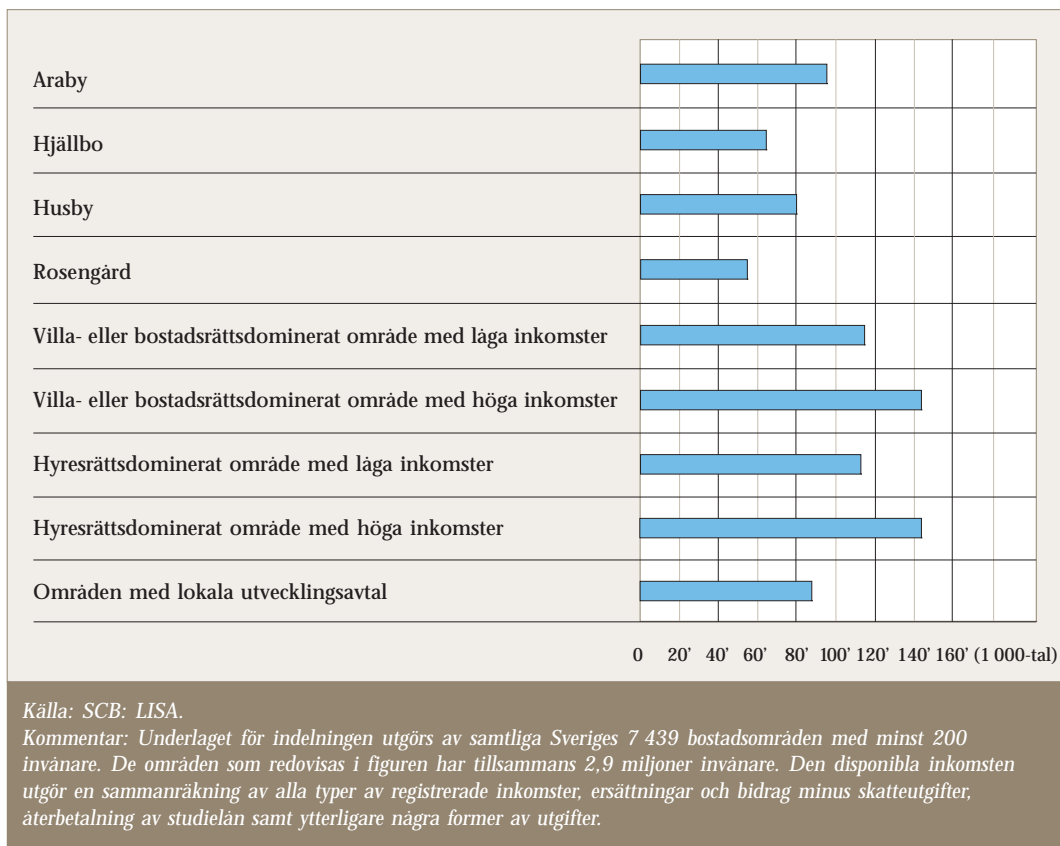

Figur 1.9 Andel invånare med kortare vistelsetid i Sverige än fyra år, i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 2006. Procent.

Inkomstnivå

Ett tredje kännetecken för områden med lokalt utvecklingsavtal är, förutom den unga befolkningen och den höga andelen utrikes födda, att inkomstnivån i dessa områden är betydligt lägre jämfört med i övriga riket. Den genomsnittliga disponibla årsinkomsten per person i hela riket var 129 650 kronor 2006.¹⁵ I områden med lokalt utvecklingsavtal var den disponibla årsinkomsten 87 000 kronor per person. Boende i Rosengård hade den lägsta nivån för disponibel inkomst per person bland våra fokusom-

råden, 54 000 kronor. I Hjällbo var den genomsnittliga inkomsten per person 66 000 kronor, i Husby 79 000 kronor och i Araby 95 000 kronor. I villa- och bostadsrättsområden med låg inkomstnivå låg den disponibla inkomsten kring 115 000 kronor per person och i hyresrättsområden med låga inkomster var den 113 000 kronor. Den högsta disponibla inkomsten per person fanns i hyresrättsområden med höga inkomster, 146 000 kronor (figur 1.10).

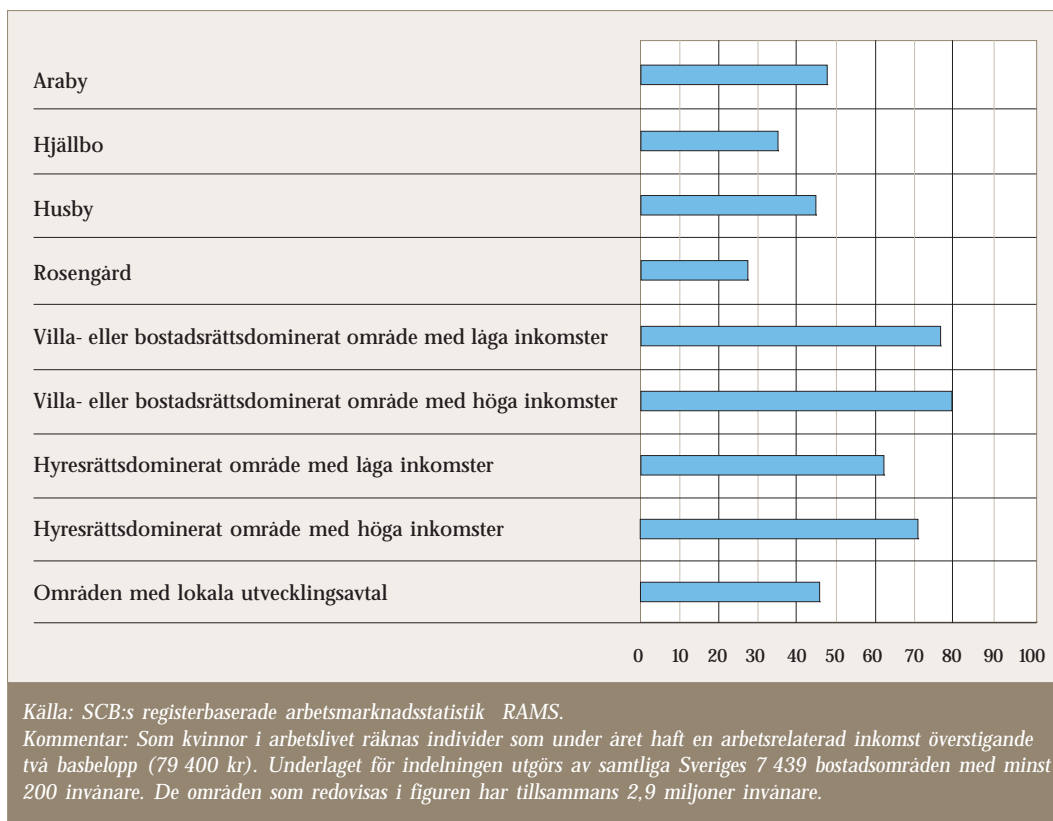
Figur 1.10 Disponibel inkomst per person i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 2006, kronor.

Kvinnor i arbetslivet

Den genomsnittliga inkomstnivån i ett område påverkas av många faktorer, bland annat av befolkningens åldersstruktur och vistelsetid i landet. Om 50 procent av de boende är högst 25 år gamla är det föga förvånade om den generella inkomstnivån är lägre jämfört med i områden där en högre andel av de boende är äldre och har hunnit etablera sig på arbetsmarknaden. Därtill är andelen kvinnor som är yrkesverksamma en viktig förklarande faktor till ett områdes genomsnittliga inkomstnivå. För att komma åt kvinnors anknytning till arbetsmarknaden har vi tagit vår utgångspunkt i den så kallade arbetsinkomsten.

Arbetsinkomsten summerar de flesta arbetsrelaterade inkomster, såväl löneinkomst som olika ersättningar och bidrag som har en koppling till löneinkomsten. Sjukpenning och föräldrapenning är exempel på denna typ av inkomster.¹⁶ I *Fokus 08* har vi satt en nedre gräns för arbetsinkomsten vid två basbelopp (79 400 kr/år) för att en person ska anses ha en någorlunda stark anknytning till arbetslivet.

Utifrån det kriterium vi satt upp visar sig andelen kvinnor i åldern 20–64 år med en någorlunda stark anknytning till arbetsmarknaden i hela riket uppgå till 72 procent 2006. I områden med lokala utvecklingsavtal var andelen

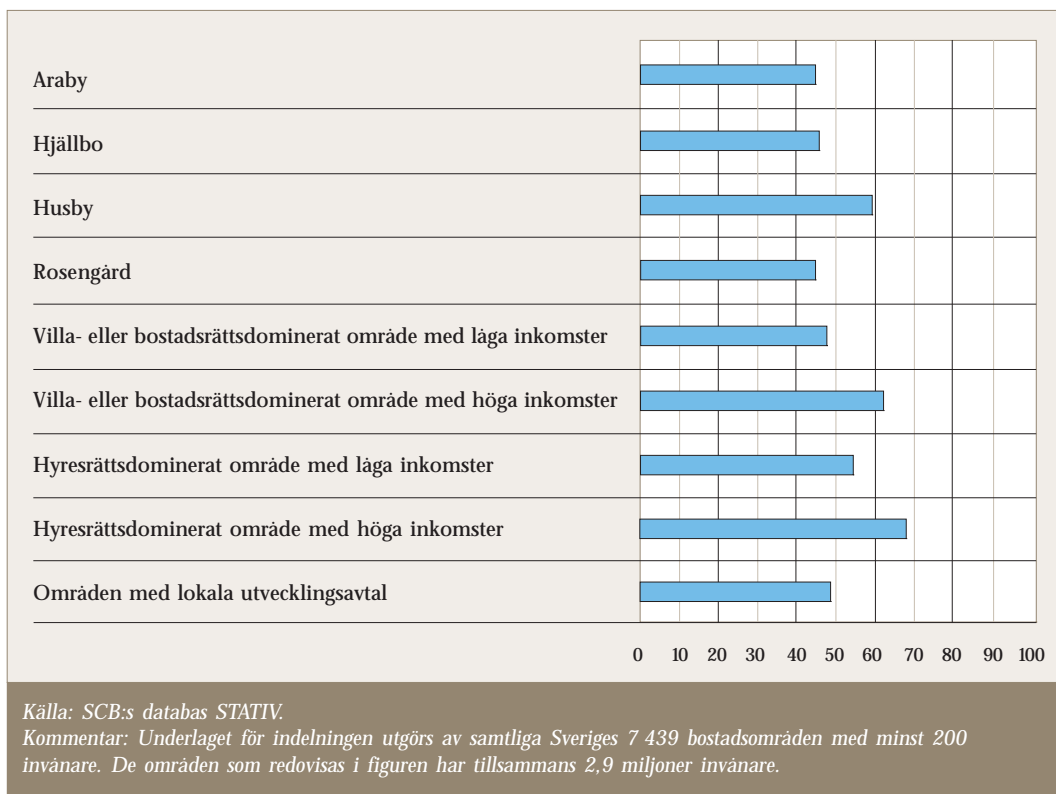

Figur 1.11 Andel kvinnor i arbetslivet i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 20–64 år, 2006. Procent.

47 procent. Den lägsta andelen yrkesverksamma kvinnor fanns i Rosengård där 27 procent av kvinnorna hade en någorlunda stark anknytning till arbetsmarknaden. I Hjällbo var andelen 34 procent, i Husby 44 procent och i Araby 48 procent. I villa- och bostadsrättsområden, oavsett inkomstnivå, var andelen kvinnor med anknytning till arbetsmarknaden kring 80 procent och i hyresrättsområden med låga inkomster var andelen 63 procent (figur 1.11).

Utbildningsnivå

En ytterligare faktor som påverkar ett områdes genomsnittliga inkomstnivå är de boendes utbildningsnivå. Mättet som vi redovisar i figur 1.12 är andelen boende i åldern 24–64 år som har lägst en treårig gymnasieutbildning, det vill säga individer som antingen har treårig gymnasieutbildning eller någon eftergymnasial utbildning som högsta avslutade utbildning. Andelen med lägst treårigt gymnasium var 51 procent i hela riket 2006. I områden med lokalt utvecklingsavtal var andelen 48 procent. I Rosengård var andelen med lägst treårigt gymnasium 45 procent, i Hjällbo 46 procent, i Husby 58 procent och i Araby 44 procent. I villa- och bostads-

Figur 1.12 Andel invånare med minst en treårig gymnasieutbildning, i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 24–64 år, 2006. Procent.

rättsområden med låg inkomstnivå var den motsvarande andelen 48 procent och i hyresrättsområden med låga inkomster 54 procent.

Sammantaget skiljer sig inte andelen med minst treårig gymnasieutbildning särskilt mycket mellan områden med lokalt utvecklingsavtal och andra typer av bostadsområden. Ett problem i utbildningsstatistiken är dock att utbildningsuppgifterna ofta saknas eller är ofullständiga för personer som växt upp utomlands och invandrat till Sverige efter skolåren. Mot bakgrund av detta är det troligt att uppgifterna som redovisas i figur 1.12 i viss mån överskattar andelen med minst treårigt gymnasium i de socialt utsatta områdena.¹⁷

Något som också är av betydelse när man diskuterar utbildning är andelen i befolkningen som bedriver eftergymnasiala studier. Andelen invånare som är studenter var 3 procent i hela riket 2006. Med studenter menar vi här en person som under någon period under året mottagit studiemedel (lån eller bidrag). I områden med lokalt utvecklingsavtal var andelen 4 procent.

Om man ser till hela befolkningen i våra fokusområden var andelen studerande i Rosengård och Hjällbo 3 procent och i Husby och Araby 5 procent. I villa- eller bostadsrättsområden oavsett inkomstnivå var andelen studerande 1 procent och i hyresrättsområden med låga inkomster 6 procent. Den största andelen studenter, 8 procent, fanns i hyresrättsområden med höga inkomster.

I Husby fanns under 2006 ett relativt stort antal studentbostäder som drar upp andelen studerande i just detta område och det är möjligt att det är just studentbostäder som bidrar till att dra upp andelen studerande i områden med lokala utvecklingsavtal till en nivå något över rikets. Det är dock viktigt att komma ihåg att

nivån i hela riket dras ned av den betydligt lägre andel studerande som återfinns i Sverige utanför högskole- och universitetsstäder. Andelen studerande i gles- och landsbygd samt i mindre orter i Sverige uppgår endast till 1,5 procent. En annan tänkbar förklaring till den något högre andelen är givetvis den stora andelen unga i just dessa områden. Med tanke på antalet unga i dessa områden framstår andelen studerande bland befolkningen i alla åldrar i dessa områden snarare som låg än som hög.

Pauli gymnasium i Malmö. Foto: Freddy Billqvist.

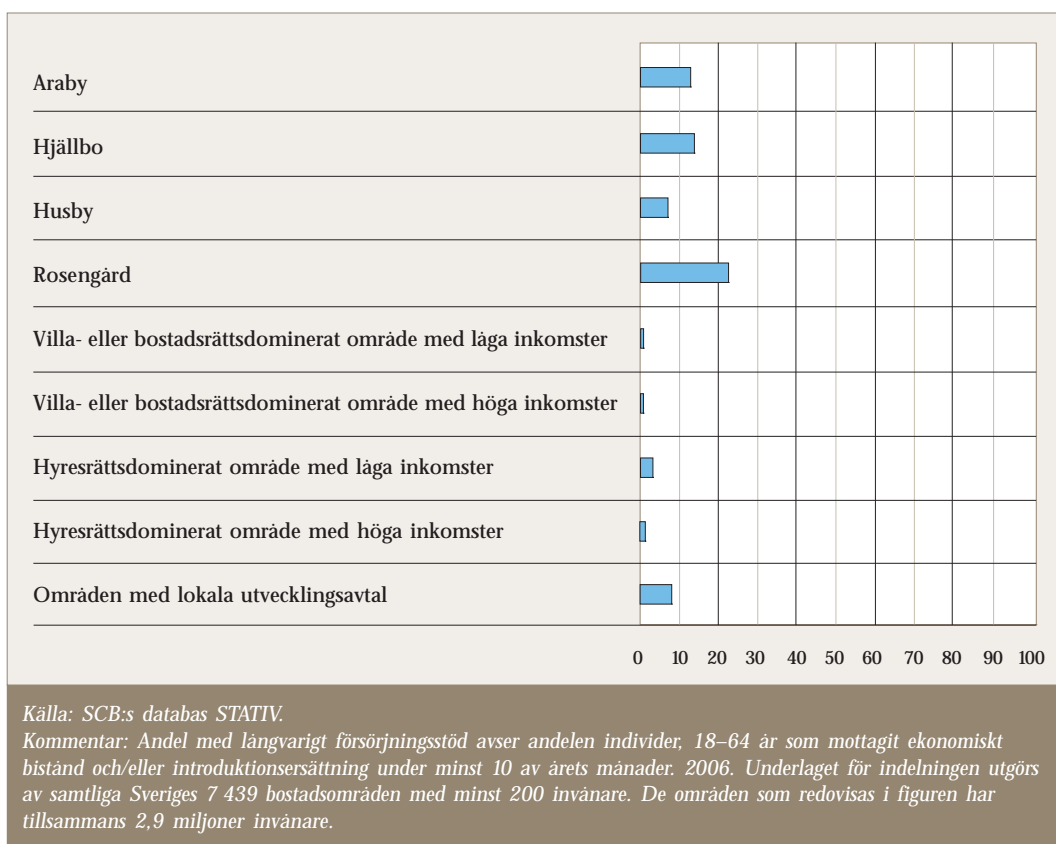
Försörjningsstöd

Andelen boende med långvarigt försörjningsstöd kompletterar vår beskrivning av befolkningens inkomster. Med långvarigt försörjningsstöd avses här att man fått ekonomiskt bistånd (socialbidrag) och/eller introduktionsersättning under minst tio månader under ett år. I praktiken är det mycket svårt att i statistiken hålla isär ekonomiskt bistånd och introduktionsersättning då kommunerna kan välja att betala ut underhållet till en person som nyligen anlänt till Sverige antingen som ekono-

miskt bistånd eller som introduktionsersättning (Socialstyrelsen 2008). Andelen med långvarigt försörjningsstöd i hela riket var 1,5 procent 2006. I områden med lokala utvecklingsavtal var andelen 9 procent. Andelen med långvarigt försörjningsstöd i Rosengård var 21 procent, i Hjällbo 14 procent, i Husby 8 procent och i Araby 12 procent. I villa- och bostadsrättsområden oavsett inkomstnivå var andelen boende med försörjningsstöd omkring 0,5 procent och i hyresrättsområden med låga inkomster omkring 4 procent (figur 1.13).

Hälsa

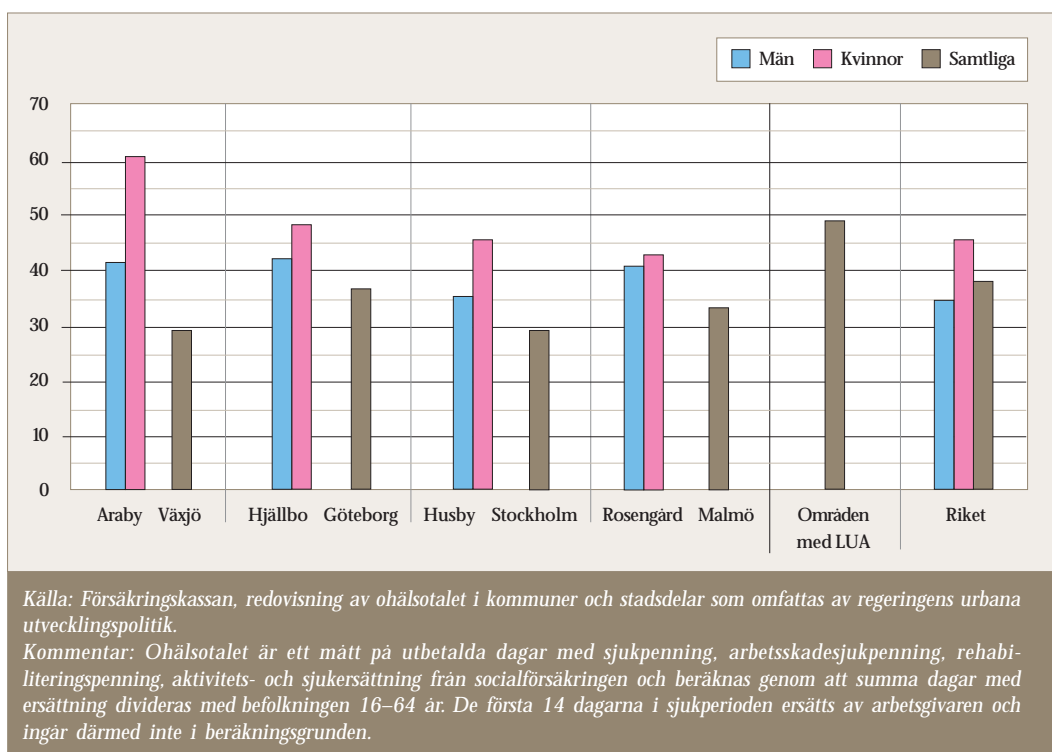
Hälsa är en viktig aspekt av levnadsvillkoren och något som påverkas av en mängd faktorer, till exempel ålder, kön, utbildning, yrke, sysselsättningsstatus, födelseland, levnadsvanor och inkomst. Det finns stora hälsoskillnader mellan landets olika kommuner och mellan olika bostadsområden i kommunerna. Det är i sig föga förvånande eftersom valet av bostadsområde ofta beror på de valmöjligheter som individen har, vilka i sin tur påverkas av de uppräknade individfaktorerna (Melinder 2003).

Figur 1.13 Andel med långvarigt försörjningsstöd i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 18–64 år, 2006. Procent.

I Fokus 08 beskrivs skillnader i hälsa med hjälp av ohälsotalet. Ohälsotalet är Försäkringskassans mått på frånvarodagar som ersätts från sjukförsäkringen under en 12-månadersperiod. Sett över hela landet har glesbygdskommuner och fattiga förortskommuner de högsta ohälsotalen. År 2006 var det genomsnittliga ohälsotalet i riket 37,7 i åldern 16–64 år. För kvinnor var det 45,8 och för män 29,8. Områden med lokala utvecklingsavtal hade högre ohälsotal jämfört med riket, och bland våra fyra fokusområden var ohälsan störst i Araby, där ohälsotalet för

samtliga var 51,4. Ohälsan bland kvinnor var mycket stor i Araby, 61,8 både jämfört med 42,3 bland männen i Araby och med 45,8 bland samtliga kvinnor i riket. Den bästa hälsan enligt detta sätt att mäta bland de fyra fokusområdena fanns i Husby, där ohälsotalet för samtliga var 40,3. I Rosengård var det 42,3 och i Hjällbo 45,5 (figur 1.14).

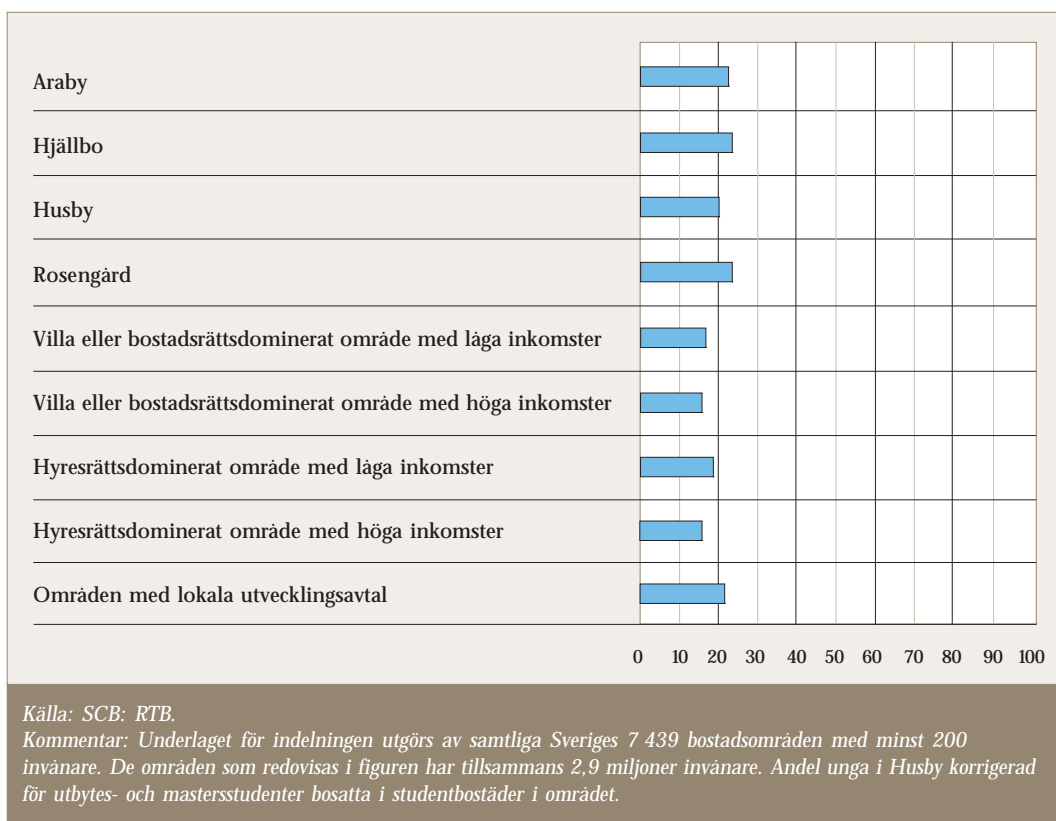
Figur 1.14 Ohälsotalet indelat efter kön i fyra fokusområden samt det totala antalet i respektive kommun, alla områden med lokala utvecklingsavtal samt riket, 16–64 år, 2006. Procent.

Unga i våra områden

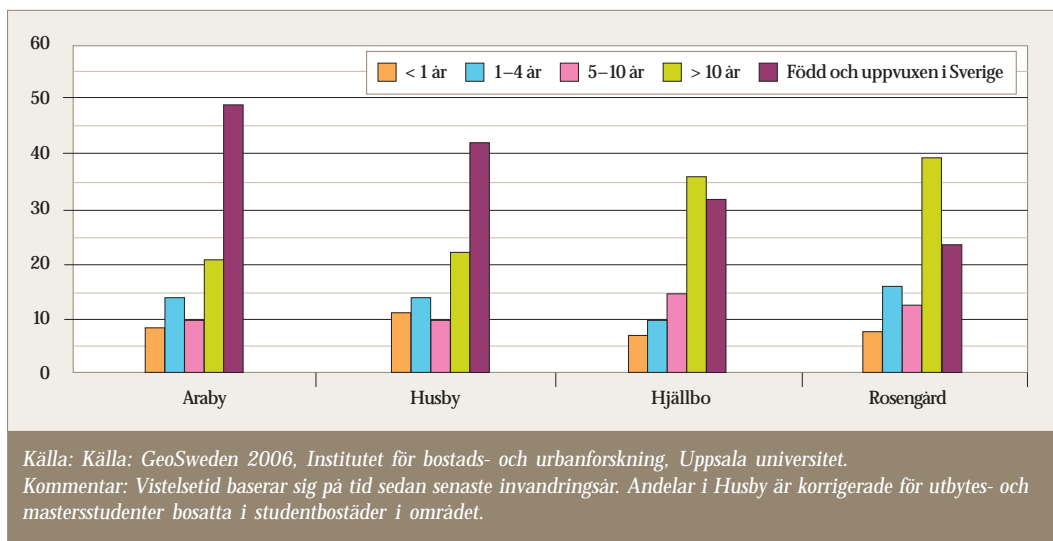
Som vi redan nämnt har våra fokusområden en ung befolkning, och Rosengård och Hjällbo står i en klass för sig eftersom hälften av samtliga invånare i dessa områden är högst 25 år gamla. I riket är den motsvarande andelen 31 procent. Ungdomsbefolkningen, det vill säga unga i åldern 13–25 år, utgjorde cirka 17 procent av Sveriges befolkning 2006. I samtliga fokusområden är andelen över 20 procent. I Rosengård är 23 procent av de boende i åldern 13–25 år, i Hjällbo 22,5 procent, i Araby 22 procent och i Husby 20 procent¹⁸ (figur 1.15).

Andelen unga som är födda och uppvuxna i Sverige varierar kraftigt mellan de fyra fokusområdena. Nästan hälften av de unga i åldern 13–25 år i Araby är födda i Sverige, jämfört med 24 procent av de unga boende i Rosengård. Bland de unga som har invandrat till Sverige har en relativt stor grupp anlänt under kriget i forna Jugoslavien 1992–1995. Av samtliga unga boende i Hjällbo har nästan 20 procent anlänt till Sverige under de åren.

Konflikter i Mellanöstern och i kringliggande regioner har vid sidan av andra konflikter och händelser påverkat det ökande antalet flyktingar

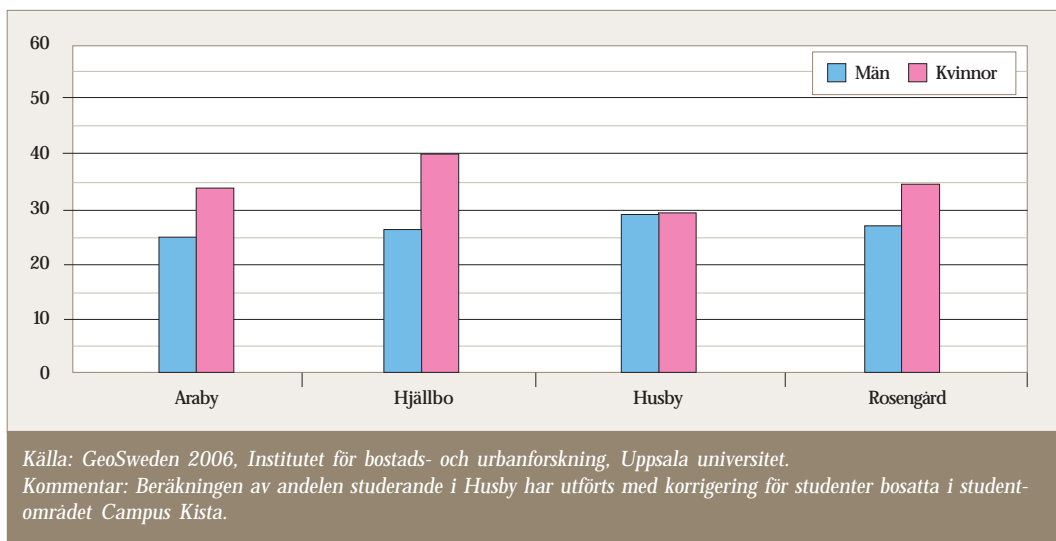
Figur 1.15 Andel unga av befolkningen i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 13–25 år, 2006. Procent.

Figur 1.16 Vistelsetid i Sverige för invånare i fyra fokusområden, 13–25 år, 2006. Procent.

till Sverige de senaste åren. Av samtliga unga i Husby anlände 11 procent till Sverige 2006.¹⁹ Motsvarande andel var 8 procent för Rosengård och 7 procent för Araby och Hjällbo (figur 1.16).

Tidigare i detta kapitel redovisades att andelen studenter i den vuxna befolkningen i våra fokusområden låg på mellan 3 och 5 procent. Bland unga är givetvis andelen studerande betydligt högre. Liksom när det gällde hela befolkningen har vi här definierat studerande som personer som någon gång under 2006 mottagit studiemedel i form av antingen lån eller bidrag. I hela riket uppgår andelen studenter i åldern 20–25 år, enligt denna definition, till kring 30 procent.

Figur 1.17 Andel studerande kvinnor respektive män i fyra fokusområden, 20–25 år, 2006. Procent.

Av figur 1.17 som illustrerar andelen studerande i våra fokusområden framgår att fler unga kvinnor än unga män studerade 2006. I Araby, Hjällbo och Rosengård var andelen kvinnor som studerade tydligt högre än andelen män. Av de unga kvinnorna studerade 30–40 procent och av de unga männen 25–30 procent. I Husby låg andelen studenter bland såväl kvinnor som män på samma nivå, kring 30 procent. Där fanns dock under 2006 ett relativt stort studentområde med 500 mindre lägenheter. Om dessa studenter skulle ingå i beräkningen skulle andelen studenter i Husby vara betydligt högre (44 respektive 38 procent). Genom att information har funnits tillgänglig om studenterna i detta område har det varit möjligt att korrigera för dessa i beräkningen av andelar.

Omkring 18 procent av alla barn som föddes 2006 har en mamma som själv inte är född i Sverige. Kvinnor som är födda i utlandet föder 2,2 barn per kvinna och kvinnor som är födda i Sverige föder 1,8 barn per kvinna (SCB 2008). Medelåldern för förstagsföräldrar var 29 år för kvinnor och 31,5 år för män 2006. För drygt 50 år sedan, 1955, hade över hälften av kvinnorna fått barn vid 25 års ålder, idag är andelen nere vid en femtedel (Landgren Möller & Alm Stenflo 2002).

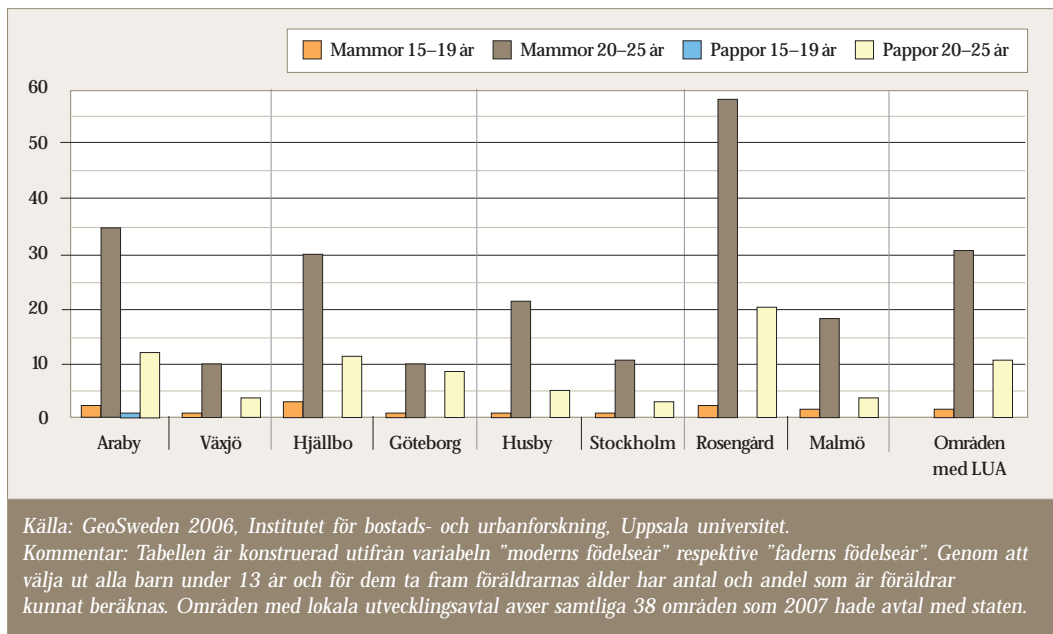
Andelen unga föräldrar är betydligt högre i de fyra fokusområdena jämfört med i övriga riket. I Rosengård har 58 procent av unga kvinnor i åldern 20–25 år barn, i Araby är motsvarande andel 35 procent, i Hjällbo 30 procent och i Husby 22 procent. I de omgivande städerna har

endast cirka 10 procent av de unga kvinnorna upp till 25 år barn, med undantag för Malmö där andelen är 17 procent (figur 1.18).

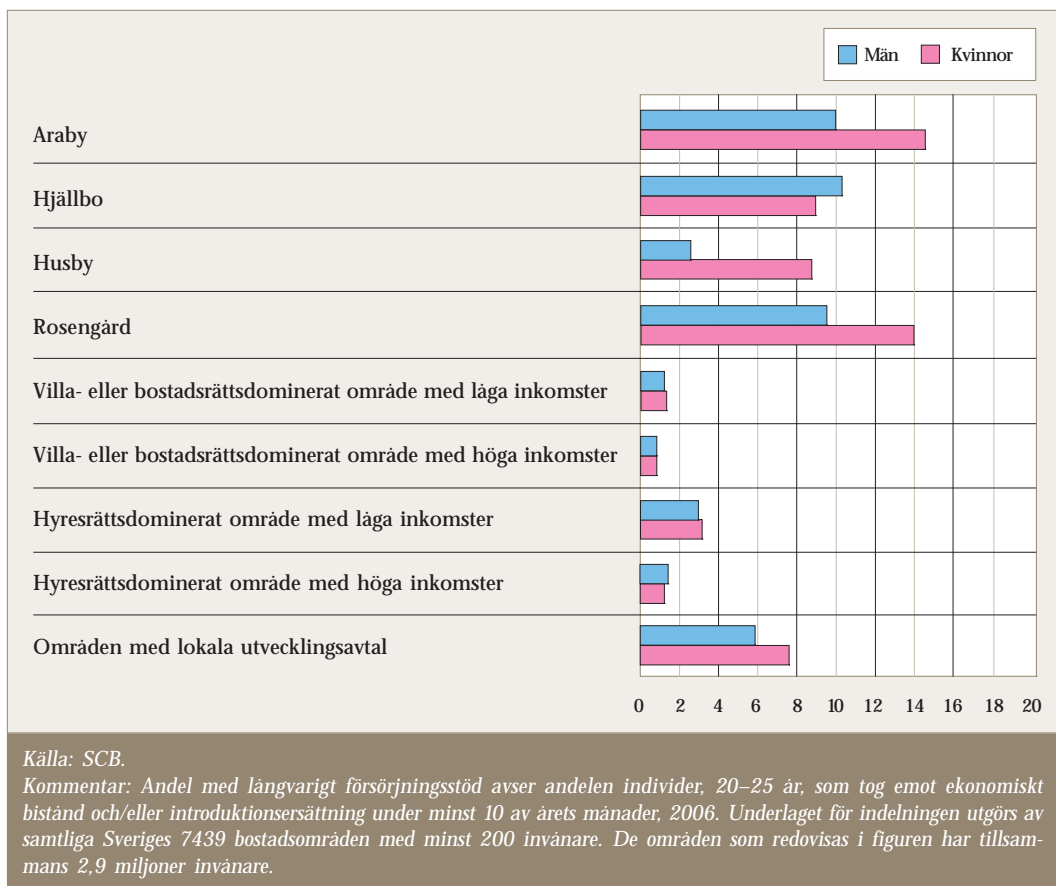
Vi har i ett tidigare avsnitt (i figur 1.13) beskrivit den generellt höga andelen med långvarigt försörjningsstöd i våra områden.²⁰ I Rosengård var det 21 procent, i Hjällbo 14 procent, i Husby 8 procent och i Araby 12 procent, medan andelen i hela riket var 1,5 procent 2006. Här ska vi beskriva situationen för unga, 20–25 år, utifrån mottagande av ekonomiskt bidrag och/eller introduktionsersättning.

I hela riket tog omkring 2 procent av de i åldern 20–25 år emot långvarigt försörjningsstöd 2006, medan andelen var högre i områden med lokala utvecklingsavtal, 6 procent bland unga män och 7,5 procent bland unga kvinnor. I de fyra fokusområdena var situationen mest all-

varlig i Araby och Rosengård. I bägge områdena tog 14 procent av de unga kvinnorna och 10 procent av de unga männen emot långvarigt försörjningsstöd. I Hjällbo var andelen 9 procent bland de unga kvinnorna och 10 procent bland de unga männen. Husby har de lägsta nivåerna av långvarigt försörjningsstöd bland de unga, 2 procent bland män – vilket är samma nivå som i riket – och 6 procent bland kvinnor. I samtliga områden är mottagande av långvarigt försörjningsstöd lägre bland de unga jämfört med i hela vuxenbefolkningen (figur 1.19).

Figur 1.18 Andel unga föräldrar i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 15–25 år, 2006. Procent.

Figur 1.19 Andel invånare med långvarigt försörjningsstöd i fyra fokusområden, i fyra typområden samt i områden med lokalt utvecklingsavtal, 20–25 år, 2006. Procent.

Trivsel och trygghet i det egna bostadsområdet

De flesta unga trivs i sitt bostadsområde, såväl i våra undersökta områden som i hela Sverige. Det intrycket förmedlas både genom våra samtal med grundskole- och gymnasieelever och i skolenkäter²¹ där elever i årskurs 9 har svarat på frågor om förhållanden i deras bostadsområde.

De allra flesta gillar sitt område och vill inte flytta innan det är dags för de stora omställningarna inför vuxenlivet. Men att de flesta unga trivs där de bor innebär inte att de resurssvaga förortsmiljöerna är befriade från problem, vilket också framgår av redovisningen i detta avsnitt. Vår tolkning är snarare att trångboddhet, hög rörlighet i delar av bostadsbeståndet – samtidigt

som många bor kvar länge – och det faktum att många av de boende har någon typ av social problematik medför negativa inslag i de ungas vardag. Å andra sidan balanseras de negativa inslagen till viss del av sådant som de unga lyfter fram som positivt, till exempel bra gemenskap, trivsamma gårdar, goda möjligheter till lek och spontanidrott och tryggheten i att känna sina grannar och att vara igenkänd av de flesta.

"Jag trivs i Araby, jag vet inte var jag hellre skulle bo. Jag är aldrig orolig i mitt område, det är helt okej att bo där. Jag går aldrig omvägar om jag träffar några. Jag vet vilka alla är och alla hälsar, det är ingen fara att gå där."

Kille, 18 år, Araby

"Jag gillar Husby. Helst vill jag inte flytta till ett svenskt ställe. De har inte sån humor som vi har, speciellt på sommaren då vi är på gården. Då umgås vi på gården och gör en massa saker, alla samlas och har det så bra. Svenskarna har inte sån humor. Jag vill verkligen inte flytta från Husby."

Tjej, 14 år, Husby

"Jag tycker att det är helt ok att bo i Rosengård, det är klart att det kan vara bråkigt här, men det är det på andra ställen också. Jag tycker att folk visar mig stor respekt här och jag trivs verkligen i Rosengård, men det är tråkigt att det har så dåligt rykte. I det området i Rosengård där jag bor är det jättehärligt just för att det är så blandat, där bor både svenskar och utlänningar och jag tycker om när det är blandat, det blir mycket roligare då, när det är både och."

Tjej, 16 år, Rosengård

"Om jag hellre skulle vilja bo i ett villaområde? Nej jag bor hellre här i Hjällbo, jag bor hellre med folk som är livliga än där det inte finns någon att prata med. På ett villaområde är det oftast tyst, det tycker jag är tråkigt. Där jag bor är det ganska livligt och alla barn kommer fram till en och säger hej, det är jättekul."

Tjej, 17 år, Hjällbo

Men alla trivs inte lika bra som dessa unga. Vid ett samtal med två män, 18 år respektive 19 år gamla, framkom att de helst skulle vilja flytta från sitt område omgående, med sin familj, om det bara gick att få bostad i ett lugnare område i närheten.

"Ja, det skulle faktiskt vara en lättnad. Med cykeln också, det är mycket cykelstöder i Araby. Så det spelar ingen roll vart jag flyttar bara jag flyttar utanför det här. Och jag har ju syskon också, de kan inte vara ute så länge, så det känns som de är typ instängda på nåt sätt. Tjejer kan inte gå ut sent på kvällarna, de kan råka illa ut. Om man anmäler sänt? Det beror på, istället för det där med polisanmälan, man gör det själv. Man har växt upp med att sänt sköter man själv. Då är det någon annan i familjen som går och snackar, brodern eller nån."

Kille, 18 år och kille, 19 år, Araby

Omkring 80 procent av alla elever i årskurs 9 svarar att de trivs bra eller mycket bra i sitt bostadsområde. Svaren från våra valda områden avviker inte särskilt mycket från genomsnittet för riket. Elever som går i Arabyskolan respektive i Husbyskolan trivs bäst i sitt bostadsområde enligt den bild som skolenkäterna förmed-

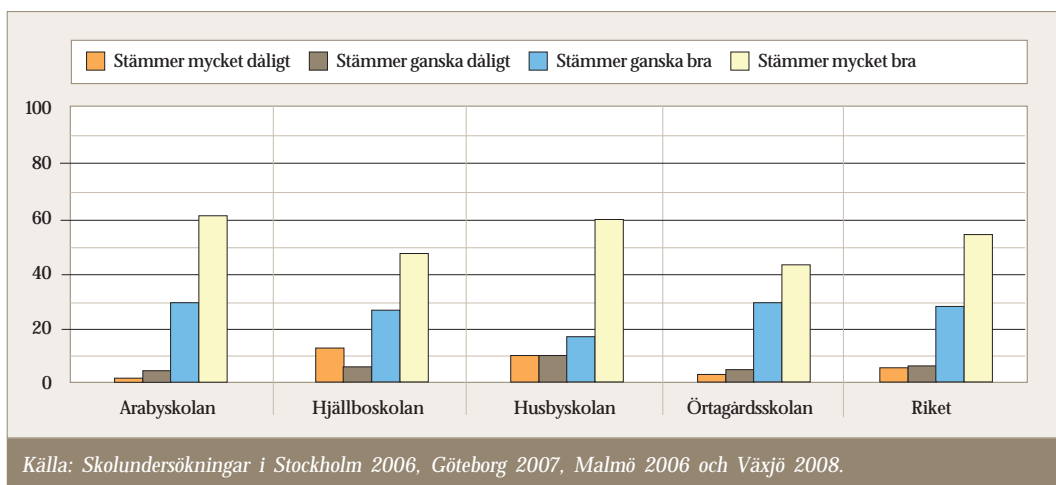
lar. Omkring 60 procent av eleverna i dessa två skolor har valt svarsalternativet *Stämmer mycket bra* till påståendet *Jag trivs bra i mitt bostadsområde*. Vi vet dock att en relativt stor andel av Arabyskolans elever inte bor i Arabyområdet. Skolan har ett upptagningsområde som även omfattar två F–6 skolor i det omgivande villasamhället, dessutom bor en del av eleverna som studerar i klasser med idrottsprofil i andra områden i Växjö. Husbyskolans elever bor däremot i mycket stor omfattning i Husby²².

Eleverna har svarat på ytterligare en fråga som mäter trivsel och social gemenskap, nämligen påståendet *Mina grannar brukar heja/hälsa på mig när vi möts*. Svarmönstret till den frågan liknar den om trivsel, omkring 80 procent av samtliga elever svarar att påståendet stämmer bra eller mycket bra, vilket motsvarar nivån i frågan om trivsel i bostadsområdet. Den största andelen elever som anger att påståendet stämmer mycket bra finns återigen i Husbyskolan, där 63 procent av eleverna valde det svars-

alternativet, och den näst största andelen finns bland eleverna i Arabyskolan.

Den minsta andelen elever, drygt 40 procent, som anger att de trivs mycket bra i sitt bostadsområde och att grannarna brukar hälsa på dem finns bland eleverna i Örtagårdsskolan i Rosengård. Men samtidigt är andelen som svarar att de inte trivs i Rosengård låg, 7 procent (figur 1.20).²³

De goda möjligheterna till spontanidrott och lek som finns i bostadsområdena bidrar till ungas trivsel. Under våra besök i Araby, Hjällbo, Husby och Rosengård lade vi särskilt märke till att många utemiljöer var trivsamma och välskötta, med gott om lekplatser och grönområden. Ett flertal mindre bollplaner som lockar till fotbolls- eller basketspel fanns i närheten av bostadshusen. Men samtidigt såg vi också utemiljöer som var i behov av upprustning.

Figur 1.20 Hur väl stämmer följande påstående in på ditt bostadsområde: *Jag trivs bra i mitt bostadsområde*. Elever i årskurs 9. Procent.

"I Husby finns allt, nära till allt! Jag har varit utomlands flera gånger, där måste man åka långt för att till exempel ta sig till en fotbollsplan, men här är det nära till allt. Basketplaner överallt."

Kille, 14 år, Husby

"Jag är född i Rosengård, men under en tid bodde vi i centrala Malmö, men flyttade tillbaka till Rosengård för alla våra släktingar bor här och det var jobbigt för min morfar att köra fram och tillbaka. Det var ensamt och tråkigt för mig i stan, det fanns inga parker där som i Rosengård, jag hade ingen att leka med så det var också därför vi flyttade tillbaka."

Tjej, 16 år, Rosengård

Gemensamt för många unga i våra valda områden är det stora intresset för fotboll. Åtskilliga pojkar men även en del flickor angav fotbollsspelet som sitt främsta fritidsintresse. Många är med i en fotbollsförening medan andra nöjer sig med spontanspel med kompisarna. Men även andra former av idrott och motion nämns när unga berättar om sina fritidsintressen.

"Jag tränar fotboll tre gånger i veckan fast först gör jag mina läxor, äter och hämtar lillebror från dagis. Sen är det träning, sen hem och tv eller dator eller plugga."

Tjej, 14 år, Hjällboskolan

"Jag tränar fotboll, alla dagar och sen är det match på helgerna. När man inte har match så är man ute med kompisarna, går på fest kanske. Om man hör att det är fest så går alla dit, även om man inte är bjuden. Alla går dit bara."

Kille, 15 år, Araby

"Jag tränar Thai-boxning, styrketräning och spelar fotboll. Varför jag tränar så mycket? För att jag bor i Husby, man vill ju inte direkt vara en svag kille om man bor där, det är mycket slagsmål. Jag blev lite mobbad i början. Jag började träna hårt och började använda händerna istället för munnen. Sedan jag började använda händerna fick jag respekt och många ville bli kompis med mig. Om man inte är stark, vad har man för chans då? Då måste man vara rolig, få andra att skratta."

Kille, 18 år, Husby

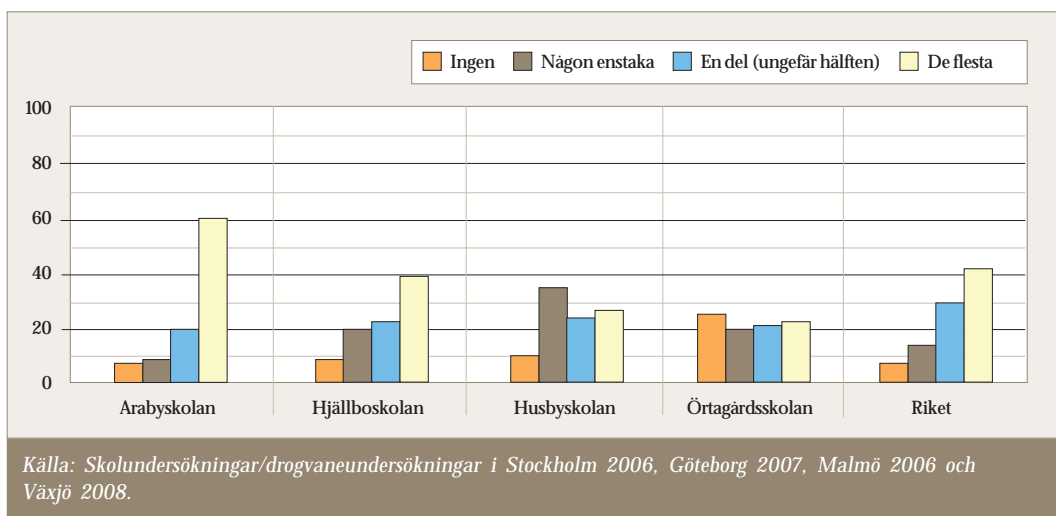
"Jag kommer hem och äter lite och tränar, fast nu tar jag lite paus från fotbollen. Ju äldre jag blir, desto mer går jag in på skolan, det blir mer plugg och mer seriöst, och när jag går på träningar blir jag för trött för att plugga. Men på helgerna brukar jag ofta spela fotboll tillsammans med kompisarna. Men nu håller vi på att köpa hundar, så alla har köpt hundar, det blir som en hobby nu. Vi håller på att träna dem, bodybuilding, det är fina hundar med fina muskler och så. Så det blir lite som en hobby."

Kille, 18 år, Araby

Ungefär 77 procent av unga i åldern 16–24 år är med i en förening och 42 procent i samma åldersgrupp är aktiv i någon förening (Vogel & Amnå 2003). Utredningar som har gjorts visar att färre barn och ungdomar som bor i resursfattiga områden är engagerade i föreningslivet jämfört med barn och unga i medelklassens bostadsområden (se till exempel SCB 2002). De skolenkäter som vi har analyserat visar ett liknande mönster, med lägre deltagande i resursfattiga områden jämfört med i övriga riket. Ett undantag är Arabyskolan som har en populär idrottsprofil för elever som är engagerade i föreningsidrott, och har elever som kommer både från Araby och från andra områden i Växjö. När man sammanställer svaren från samtliga elever i årskurs 9 i riket om hur många av deras vänner som är med i en förening svarar 71 procent *en del* eller *de flesta*. Bland elever i Örtagårdsskolan i Rosengård är det 44 procent som svarar *en del* eller *de flesta*, i Husby-

skolan är det 54 procent och i Hjällboskolan 64 procent. I Arabyskolan svarar 81 procent av eleverna i årskurs 9 att de flesta eller ungefär hälften av deras kamrater inom och utom skolan är med i någon förening²⁴ (figur 1.21).

Det är viktigt att komma ihåg att även om olika idrottsföreningar är de i särklass populäraste föreningsformerna bland de unga så är musik, konst, teater och olika hobbies också mycket vanliga fritidsintressen. Kulturskolor, fritidsgårdar, ungdomens hus och föreningslokaler är platser där unga har möjlighet att ägna sig åt olika typer av konstnärlig verksamhet. Många unga värderar ändå den lediga oplanerade fritiden högst. Att umgås med vänner – genom olika elektroniska plattformar eller på riktigt – gå på stan eller vistas ute, spela tv- och dataspel, pyssla med djur eller motionera är viktigt för många unga.

Figur 1.21 Hur många av dina kamrater inom och utom skolan är med i någon förening? Elever i årskurs 9. Procent.

"Jag umgås med mina vänner, ibland är vi hemma hos varandra, ibland är vi ute och promenerar och sånt. Och sen finns det fritidsgården Funhouse, det är mysigt. Det är kul att vara där."

Kille, 14 år, Hjällboskolan

"Förr kunde vi gå 30 pers och bara hängde nånstans. Vid Arabyparken eller Ica. Nu är vi 5–6 pers bara. Allting har blivit splitttrat. Vissa valde att sälja knark och knarka själva. Vi andra valde att satsa på skola, plugga och ha ett bra liv liksom. Vissa andra kanske inte orkade med något alls, bara sitta hemma. ... Jag jobbar med City mot våld nu. Vi går ut i en grupp när det är saker för dem under 18. Man har på sig såna jackor. Det är inte så många som får den chansen som jag fick. Man tjänar inte så mycket men det spelar ingen roll för mig. Bara jag är där. Det känns bra faktiskt."

Kille, 19 år, Araby

"Jag gillar att promenera, eller så går jag och springer med min kompis, om jag inte tränar den dan. Fast på ungdomsgården går jag inte, det är för de tuffa, dem som är lite äldre och så."

Tjej, 14 år, Hjällbo

"Jag brukar gå till moskén och be. Jag brukar gå dit och umgås. Och jag jobbar på sportkaféet på kvällarna. Det är ett bra jobb, man kan hjälpa många ungdomar som det har gått snett för, med polisen och kriminalitet och så. Så man kan hjälpa dem på rätt väg."

Kille, 18 år, Araby

De äldre ungdomarna som vi har fått träffa har alla klarat sig bra igenom skolåren. Många har varit skötsamma under hela perioden, medan andra har haft en fas med mer riskfyllt beteende som de nu har lämnat bakom sig. En del ungdomar som själva haft stökiga år under sina tidiga tonår jobbar nu under kvällar och helger för att stötta yngre ungdomar i sitt bostadsområde. Men naturligtvis har också unga utan egna erfarenheter av riskfyllt beteende ett påtagligt socialt engagemang. Unga som vi har pratat med berättar att de vill jobba för att andra ska få det bättre, antingen genom framtida yrkesval eller genom frivilligarbete här och nu. Ett exempel på det senare är en flicka med somalisk bakgrund från Hjällbo som vid sidan av gymnasieskolan arbetar med jämställdhet bland andra unga med utländsk bakgrund.

Vi har frågat de unga om och hur de träffar unga från andra bostadsområden. Vid sidan av skola och organiserade fritidsaktiviteter är fester tillfällen då de umgås med unga från andra områden. Det första citatet kommer från en kille med svenskt ursprung som bor i vårt referensområde beläget i Viksjö i Järfälla kommun. Han har ett brett umgänge som omfattar både unga från det egna bostadsområdet och från områden där många med utländsk bakgrund bor.

"Jag känner att jag bara har stora fördelar för att jag har umgåtts med en massa olika ungdomar från olika länder. Som mina vänner från Viksjö som bara har gått i svenneskolor, de fattar inte mycket. Det är synd om dom. Du föds inte med såna kunskaper, det är sånt som man lär sig. Om jag skulle ta med mig mina Viksjökompisar till en invandrarfest så skulle de hellre gå hem, ärligt talat. På en invandrarfest till exempel dricker de mindre alkohol och dansar mycket. På en Viksjöfest dricks det för mycket och pratas bara. Jag har en fördel för jag känner mig hemma i båda världar."

Kille, 18 år, Sandvik/Viksjö

"Innan så kunde vi umgås bara i Araby men sen när man lärde känna några tjejer som var utifrån så vill man ju helst gå nån annanstans. Det var alltid tjejerna som ville träffa oss för att vi var bad boys och var tuffa. Då var vi bjudna på fest och så men det var en massa vänner som förstörde festen så vi blev nästan aldrig bjudna igen. Så nu är det bara jag och några till som är omtyckta, så om jag ska gå på en fest får jag inte ta med mina vänner. En gång hade någon kastat ut en dator från fönstret och lite såna grejer och sen dess har det nästan aldrig blivit nån fest. Det har blivit så, vi fick dåligt rykte."

Kille, 19 år, Araby

Förstörelse av olika slag förekommer betydligt oftare i Rosengård, Husby och Hjällbo jämfört med i hela riket. Svaren från Arabyskolans elever däremot ligger närmare genomsnittsvärdet för riket, förmodligen på grund av att en relativt stor elevgrupp inte bor i Arabyområdet utan i det omgivande villasamhället eller i den centrala delen av Växjö. Andelen som anger att påståendet *vandalism (klotter, olaglig graffiti, förstörelse)* är vanligt i bostadsområdet stämmer ganska bra eller mycket bra är 13 procent i riket, jämfört med 49 procent i Rosengård, 57 procent i Husby och 38 procent i Hjällbo. Motsvarande andel bland Arabyskolans elever är 14 procent²⁵ (figur 1.22).

Många unga från våra valda områden berättar att de störs av allmän förstörelse i området. Det kan handla om nya lekredskap som går sönder efter en kort tid eller om att boende i området inte ställer grovsopor på anvisat ställe, om cykel- och mopedstölder och liknande.

"Det finns stökiga ungdomar, igår var det en kille som hällde vatten i hissen, jag hotade honom med anmälan och jag tror inte att han kommer att göra om det, han blev jätterädd."

Kille, år 3, Rosengård

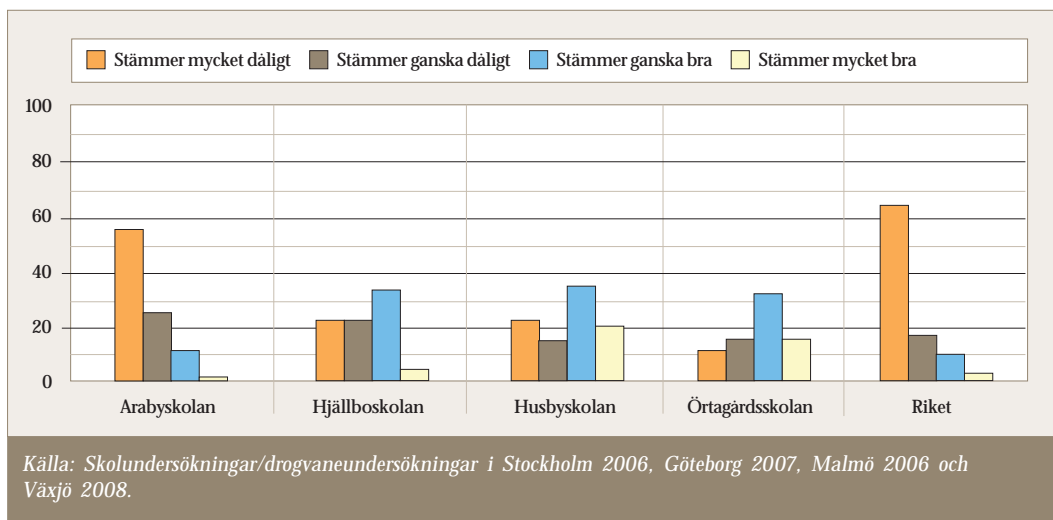
"Araby är ett ganska tufft område om man säger så. Finns inte så mycket att göra heller. Det känns ibland att det inte finns nåt att göra, det är bara att gå ut. Sen händer det en massa runt omkring också i området. Nu när jag har bott där så länge och känner så mycket folk så, man vet ju allt, det kommer inte att hända mig nåt. Men jag vet ju också att det finns många som håller på med droger. Så man måste alltid hålla ryggen fri ..."

Kille, 18 år, Araby

"Om det är det stökigt här om kvällarna? Om jag störs av folk ute? Bara av barnen om somrarna när de är ute och leker (skratt)."

Tjej, 15 år, Hjällbo

Ingen av ungdomarna som vi pratade med och som bodde i Araby, Rosengård, Husby eller Hjällbo har råkat ut för överfall, rån eller liknande i det egna området. Inte heller uttryckte de någon oro för att råka ut för något sådant där de bor. Däremot kunde pojkar i högstadieåldern berätta att de var rädda för att råka ut för bråk om de skulle åka in till centrum och hänga där. Åker de till centrum är det endast för att handla, gå ut och äta, gå på bio eller liknande. De känner sig inte bekväma i det offentliga rummet i stadens centrala delar. Några pojkar berättar att de inte heller får hänga på stan för sina föräldrar som är oroliga för att pojkarna kan råka ut för bråk eller trakasserier utanför det egna bostadsområdet. Däremot berättade eleverna som bodde i vårt jämförelseområde Sandvik/Viksjö i Järfälla om rån och misshandel som de själva eller deras klasskamrater hade råkat ut för.

Figur 1.22 Hur väl stämmer följande påstående in på ditt bostadsområde: **Vandalism (klotter, olaglig graffiti, förstörelse) är vanligt i bostadsområdet.** Elever i årskurs 9. Procent.

"I mitten av vårterminen i sjuan blev jag rånad och misshandlad nere vid Lundaskolan, nu har jag haft rättgång och hovrätt och så. Nu är det över men jag känner mig inte trygg när jag går ut på kvällen. Det var en tjej och en kille som var två år äldre, som hade pepparspray. Killen var maskerad, men inte tjejen och hon är känd i Jakobsberg för sänt där. Det var helt provocerat och så, och sen blev det polisförhör på hela nätterna och sänt. Tjejen blev dömd, till samhällstjänst och skadestånd. Även andra i min klass har råkat ut för misshandel. Viksjö är lite så där för ungdomar, mycket bråk på kvällarna, med folk som kommer från Jakan (Jakobsberg) och sänt."

Tjej, 15 år, Sandvik/Viksjö

Ett påtagligt problem som många unga lyfte är missbruksproblem i området. Enligt skolenkäterna upplevs problemet som störst av grundskoleelever i Rosengård och Husby. Drygt 30 procent av Husbyskolans elever instämmer i påståendet att det på vardagskvällar finns många berusade utomhus i bostadsområdet. I Rosengård är motsvarande andel 25 procent och i Araby och Hjällbo ligger andelen som instämmer nära genomsnittet för riket som är 13 procent²⁶ (figur 1.23).

Det är svårt att säga om de unga även räknar med drogmissbrukare när de svarade i skolenkätens fråga om berusade utomhus. När vi samtalade med ungdomarna var det ingen som tog upp alkoholmissbruk som ett problem i det egna området, däremot var det flera som tog upp narkotikafrågan.

"Det hade varit bra om polisen körde ut hit, för det finns pundare och knarkare, ibland man ser många sådana som knarkar och sänt. Det är inte roligt att ha dem, det är det som är fel. Man borde rensa de människorna från Araby. Absolut inte tillåta droger. Annars är det bra i Araby."

Kille, 18 år, Araby

"Det som är så bra med Husby är att alla känner alla, jag har många släktingar där. Det dåliga med Husby är att så många unga håller på med halvkriminella saker och håller på med droger. Jag har rätt många kompisar som håller på och röker marijuana och hasch."

Kille, 18 år, Husby

Ryktesspridning tas upp i många av intervjuerna. De unga har svårt att hantera omvärldens bild av området, de känner inte igen mediernas negativa beskrivning av sitt område där det beskrivs som farligt och avvikande från det omgivande samhället. Inte minst upplever unga det som oerhört orättvist att bostadsområdets dåliga rykte också smittar av sig på lokala verksamheter som skolor, fritidsgårdar och idrottsklubbar, och att alla boende i området dras över en kam och får en negativ stämpel. Många säger att det är ett fåtal individer som står för de negativa sakerna medan alla andra sköter sig bra.

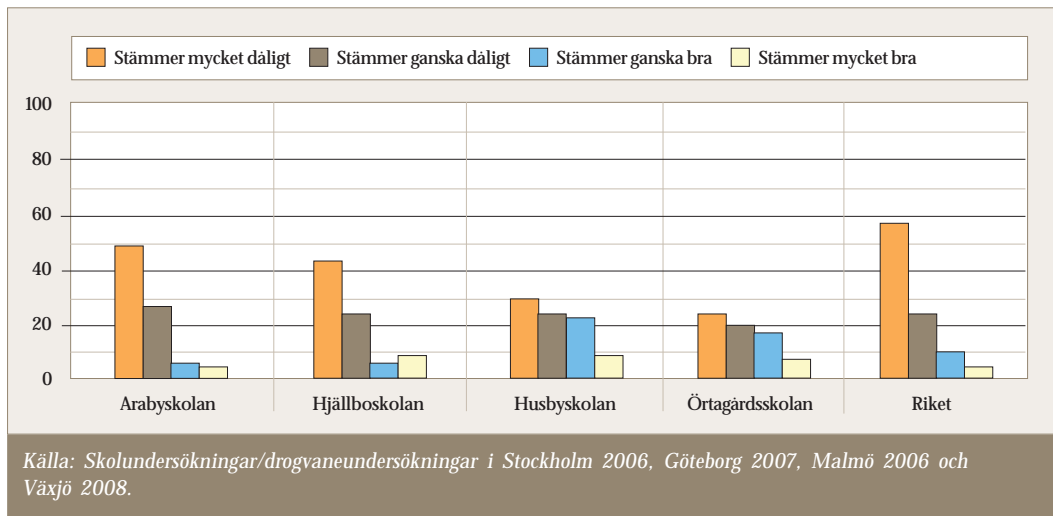
”Det händer något i Araby då och då som står i tidningarna fast det är inte så ofta faktiskt, inte så ofta. Fast om man träffar en tjej och säger att man bor i Araby, då blir hon lite tveksam. De tänker att det inte är bra där, det de har läst i tidningar. Araby är inte så farligt faktiskt, rykten bara förstorar allt. Men jag har också kompisar som kommer till Araby och hälsar på, och de märker att det inte är så farligt, de märker att det inte är sant att det är så och så och så. Men det finns andra som tror det. En del fattar att vi är ju hur snälla som helst. En del fattar, andra inte.”

Kille, 18 år, Araby

”De flesta vågar inte komma hit eftersom det går sådana rykten, folk tror att de ska bli skjutna eller så. De flesta från Askim (ett område med dyra villor vid kusten söder om Göteborg) är rädda för att komma hit eftersom det här är en stor förort som det händer en massa saker i, men det är precis samma som i Askim, tycker jag. Det händer något överallt, det händer i Askim också. Det händer saker i stan varje dag.”

Tjej, 16 år, Hjällbo

”De som bor i samhällen runt omkring har aldrig låtit sina barn gå in i Araby. Jag träffade en tjej som bodde i Öjaby med sin mamma men hon hade vespa och kom alltid till Araby. Jag kom hem till henne och träffade hennes mamma och jag sade till henne att jag tar hand om din dotter

Figur 1.23 Hur väl stämmer följande påstående in på ditt bostadsområde: På vardagskvällar finns det många berusade utomhus i bostadsområdet. Elever i årskurs 9. Procent.

när hon kommer till Araby och det är ingen fara. Hennes mamma litade på mig till hundra procent. Hennes kompisar började också vara här. Araby är inte det som föräldrarna tror att det ska vara.”

Kille, 19 år, Araby

Trångboddhet och segregerat boende är ett påtagligt problem för unga som bor i resursfattiga områden.

”Det är inte så många svenskar här, men det går bra ändå. Jag bor i Rosengård, i början bodde jag i en liten lägenhet där det var värst i Rosengård, vi var åtta hemma då, nu är vi sju, min syster som är 20 år har gift sig.”

Kille, 19 år, Rosengård

”Vi är fem personer som bor i en liten trea, jag har aldrig haft ett eget rum, jag får dela sovrum med mina två systrar och de gillar att sitta uppe till sent framför datorn och jag tränar fotboll sex gånger i veckan och måste sova för att orka med skolan och träningen, det är jättejobbigt.”

Kille, 18 år, Hjällbo

”Det är ganska bra i Hjällbo, men det är för trångbott, för många som bor i en lägenhet. Man borde bygga nya lägenheter dit folk kunde flytta. Jag ser nya människor varje dag. Och då känner jag, nu måste jag hälsa på dom, jag blir lite förvirrad eftersom det kommer nya människor hela tiden. Det är både såna som flyttar hit från andra områden och såna som är nya i Sverige.”

Tjej, 18 år, Hjällbo

”Bygg mer lägenheter i området! Nu har man satsat jättemycket på att bygga ut affärerna, bygg lägenheter i stället! För människor måste få kunna bo normalt! Nu är det svårt för oss unga att få egen lägenhet, man kan få vänta jättelänge, minst femsex år.”

Tjej, 18 år, Hjällbo

De flesta grundskoleeleverna svarar att de vill bo kvar i sitt område. Andelen som tar avstånd från påståendet så fort jag kan vill jag flytta till ett annat bostadsområde är 74 procent bland samtliga elever i årskurs 9 i riket. Motsvarande andel för elever i Arabyskolan är 70 procent, för Husby- och Hjällboskolan 58 procent och för Örtagårdsskolan 34 procent.²⁷ Andelen vet ej-svar är hög, 27 procent, bland eleverna i Örtagårdsskolan. Där är det 39 procent som lutar mot att de ska flytta så fort de kan. Viljan att flytta från området så fort som möjligt är högst bland de unga i just Rosengård, följt av Husby, där 35 procent instämmer i påståendet och därefter i Hjällbo där 28 procent instämmer. Araby ligger i nivå med genomsnittet för riket, 20 procent av eleverna i årskurs 9 anger att de vill flytta från sitt bostadsområde så fort de kan²⁸ (figur 1.24).

Unga som vi intervjuade fick i något annorlunda form också frågan om de ville bo kvar i sitt bostadsområde. I intervjuerna frågade vi om de unga trodde att de själva kommer att bo kvar i området när de blir vuxna, eller flytta tillbaka när de till exempel har studerat färdigt och ska bilda egen familj.

"Jag har alltid haft planer att bo i USA, men annars skulle det vara Stockholm. När jag flyttar hemifrån ska jag flytta till stan, eller närmare stan i varje fall. Jag skulle eventuellt kunna flytta tillbaka till Viksjö i ett senare läge, men det är inget som är viktigt för mig."

Tjej, 15 år, Sandvik/Viksjö, Järfälla

"När jag bildar familj vill jag definitivt inte att mina barn ska växa upp här i Husby, jag vill inte se dom bli inblandade i sådana grejer (droger och kriminalitet som han tidigare berättade om)."

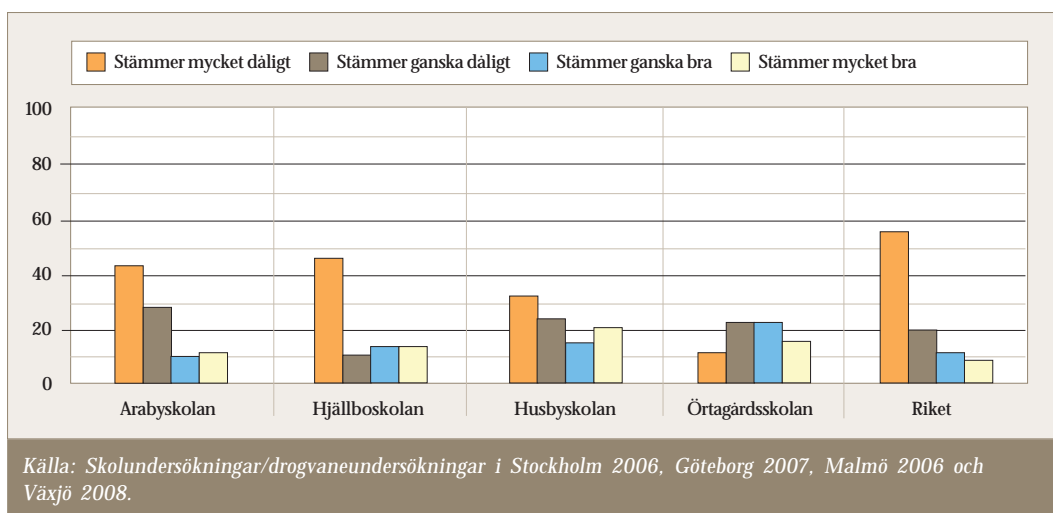
Kille, 18 år, Husby

"För mig är det inte så skrämmande. Så om någon tvingade mig så skulle det vara helt ok att bo här i Araby."

Tjej, 15 år, Araby

"Jag ska definitivt flytta från Hjällbo in till stan! Jag vill umgås med svenskar och lära mig hur allt går till här, mina skyldigheter och rättigheter, inte som mina föräldrar som inte vet någonting om Sverige och svenskar, de känner till sina skyldigheter men inte så mycket om sina rättigheter."

Kille, 18 år, Hjällbo

Figur 1.24 Hur väl stämmer följande påstående in på ditt bostadsområde: *Så fort jag kan vill jag flytta till ett annat bostadsområde.* Elever i årskurs 9. Procent.

Sammanfattning

Våra fyra fokusområden har många gemensamma drag. Alla präglas av en generellt låg inkomstnivå bland de boende och framför allt Rosengård, Araby och Hjällbo av att en stor andel av de boende länge har varit beroende av försörjningsstöd. Minst hälften av invånarna i dessa fyra områden är födda utanför Sverige och minst en av tio har en kortare vistelsetid i landet än fyra år. Utmärkande för unga i dessa områden är att många bildar egen familj tidigt, men också att andelen unga kvinnor 20–25 år som studerar ligger på ungefär samma nivå som i övriga landet. Kvinnor, oavsett ålder, i de fyra områdena kännetecknas för övrigt av en större ohälsa och ett större mottagande av långvarigt försörjningsstöd jämfört med männen samt av att en mindre andel deltar i arbetslivet. Vår genomgång av de ungas situation visar att tendensen är densamma bland de unga kvinnorna, något som är viktigt att uppmärksamma.

Araby

Araby är det minsta av de fyra områdena, med drygt 5 000 invånare. Något som är kännetecknande för Araby är att den genomsnittliga inkomsten är något högre än i de andra tre fokusområdena samtidigt som området har ett högt ohälsotal, framförallt bland kvinnorna, jämfört med i de tre andra områdena. Inte i något av de områden som vi studerat är kontrasten så stor vad gäller ohälsotalet som mellan kvinnor i Araby och resten av Växjös befolkning. Araby kännetecknas också av en mycket stor befolkningsomsättning. I Araby är en större andel av befolkningen och av de unga födda i Sverige jämfört med i de övriga fokusområdena. Sam-

tidigt finns det i Araby en stor grupp unga som relativt nyligen har anlänt till Sverige. Av samtliga unga i åldern 13–25 år i Araby har 21 procent vistats högst fyra år i landet. Bland de unga som är födda utrikes finns en relativt stor grupp födda i europeiska länder (utanför EU). Andelen studerande bland de unga ligger nära genomsnittet för riket. Andelen unga mödrar däremot är betydligt högre, 35 procent av de unga kvinnorna i åldern 20–25 år i Araby har barn, jämfört med 10 procent i övriga delar av Växjö. En jämförelsevis mycket stor andel av de unga i Araby tar emot långvarigt försörjningsstöd, 14 procent av de unga kvinnorna och 10 procent av de unga männen.

Unga som vi har intervjuat ger en blandad bild av området. Många trivs bra och känner sig trygga medan andra anger att de gärna skulle flytta till ett lugnare område. Bland dem som vi intervjuade intygade några unga män att de alltid var trygga när de var ute i Araby eftersom de känner de allra flesta där, samtidigt som de var tveksamma till om området är lika tryggt för deras yngre systrar och önskar att det togs krafttag mot drogmissbruket i området.

Hjällbo

Hjällbo har något fler invånare än Araby, 7 000, men de två områdena påminner en del om varandra. Båda omges av fina naturområden och bebyggelsen är relativt småskalig. Utmärkande för Hjällbo är den mycket unga befolkningen där nästan hälften är under 26 år. Den genomsnittliga disponibla inkomsten är låg och andelen utrikes födda är hög, 61 procent. Inflyttningen till området har dock minskat något på

grund av bostadsbristen i Göteborg. Andelen med en vistelsetid kortare än fyra år är 8 procent i Hjällbo vilket är lägre än genomsnittet för områden med lokala utvecklingsavtal. Bland de unga i Hjällbo finns en jämförelsevis stor grupp som är födda i Västra Asien. Även i Hjällbo är ohälsotalet högt bland kvinnorna 45,5 och många individer har långvarigt försörjningsstöd, 14 procent bland samtliga boende oavsett ålder. Hjällbo är också ett område där jämförelsevis få kvinnor har någon starkare koppling till arbetsmarknaden, endast 34 procent med vårt sätt att räkna.

Av samtliga unga, 13–25 år, i Hjällbo har 17 procent vistats i högst fyra år i Sverige. Andelen studerande kvinnor i åldern 20–25 år är 40 procent och motsvarande andel män är 26 procent, vilket ligger nära genomsnittet för samtliga 20–25-åringar i riket som är 30 procent. Men betydligt fler unga kvinnor har barn, 30 procent av kvinnorna i åldern 20–25 år i Hjällbo har fött barn jämfört med 10 procent i övriga delar av Göteborg. Omkring var tionde ung kvinna och man som bor i Hjällbo tog emot långvarigt försörjningsstöd.

Unga i Hjällbo som vi pratade med var alla positivt inställda till området och flera tog upp att det dåliga rykte som följt området sedan många år är orättvist och menade att det inte finns någon grund för detta rykte i dagens läge. Området har rustats upp under senare år, både husen och utemiljöerna, och har rikligt med sökanden till lediga lägenheter. Trångboddhet och bostadsbrist var följaktligen teman som flera unga tog upp.

Husby

Husby är ett tättbebyggt höghusområde med cirka 12 000 invånare. Området kännetecknas av en jämförelsevis stor befolkningsomsättning och av att andelen utrikes födda är mycket stor, 61 procent. Typiskt för Husby är också att många av de boende är relativt nya i Sverige, 16 procent har bott i landet i högst fyra år. Husby fungerar som en inkörsport till Sverige för många nyanlända individer. Utbildningsnivån är något högre i Husby än i andra områden med lokala utvecklingsavtal, 58 procent av de boende har antingen gymnasieutbildning eller någon eftergymnasial utbildning. I hela riket ligger genomsnittet på 51 procent. Även andelen med långvarigt försörjningsstöd är mindre i Husby än i de övriga fokusområdena, 8 procent. I riket ligger nivån på 1,5 procent.

Andelen unga i Husby som är födda i Sverige är 42 procent. Detta är en större andel än i Hjällbo och Rosengård men en mindre andel än i Araby. Av samtliga 13–25-åringar i Husby har 24 procent vistats högst fyra år i Sverige. En jämförelsevis stor grupp unga är födda i Västra Asien. Andelen studerande unga kvinnor och unga män är 30 procent, vilket också är genomsnittet för samtliga i åldern 20–25 år i riket. Var femte, 22 procent, av kvinnorna i åldern 20–25 år i Husby har barn, jämfört med 30 procent i områden med lokala utvecklingsavtal och 10 procent i övriga delar av Stockholm. Andelen som tar emot långvarigt försörjningsstöd i Husby är lågt jämfört med i de övriga tre områdena, 2 procent bland de unga männen och 6 procent bland de unga kvinnorna.

Unga som bor i Husby trivs bra i sitt område, både enligt våra intervjuer och skolenkäten som samtliga elever i årskurs 9 har svarat på. Närheten till Kista upplevs som positiv av de unga, liksom goda möjligheter till rekreation och spontanidrott i området.

Rosengård

Rosengård skiljer sig från de tre övriga områdena genom att ha största antalet invånare, yngst befolkning och minst andel invånare som är födda i Sverige. Den genomsnittliga disponibla inkomsten är lägre i Rosengård än i något av de övriga områdena. Hälften av Rosengårds befolkning är yngre än 26 år och andelen av hela befolkningen som är födda utanför Sverige är drygt 60 procent. Kännetecknande för Rosengård är också att andelen kvinnor med anknytning till arbetslivet är mycket liten, 27 procent, liksom att andelen med långvarigt försörjningsstöd är mycket stor, 21 procent jämfört med genomsnittet för områden med lokala utvecklingsavtal som är 9 procent.

Av samtliga 13–25-åringar i Rosengård har 24 procent vistats högst fyra år i Sverige. En stor grupp av de unga är födda i Västra Asien och en annan stor grupp är födda i europeiska länder utanför EU. Andelen studerande kvinnor i åldern 20–25 år är 35 procent och andelen studerande män i samma ålder är 27 procent, vilket ligger nära genomsnittet för riket.

En mycket hög andel av de unga i Rosengård bildar tidigt egen familj, 58 procent av de unga kvinnorna i åldern 20–25 år i Rosengård har barn, jämfört med 17 procent i övriga delar av Malmö. Många unga är beroende av försörjningsstöd, 14 procent av de unga kvinnorna och 10 procent av de unga männen i Rosengård tar emot långvarigt försörjningsstöd.

Många unga vittnade om att de trivs bra i Rosengård med dess mångfald av nationaliteter och goda möjligheter till lek under barndomsåren. Samtidigt säger sammanställningen av skolenkäterna att trivseln är lägre i Rosengård jämfört med i de andra tre områdena. Möjligtvis har det att göra med att området är storskaligt och något av en inkörsport till Sverige, många som är nya i landet hamnar i Rosengård den första tiden, vilket också den höga andelen individen med kort vistelsetid i Sverige vittnar om.

Referenser

- Integrations- och jämställdhetsdepartementet (2008). *Årsredovisning urbant utvecklingsarbete år 2007*. Regeringskansliet.
- Integrationsverket (2007). *Statistikrapport 2007 – uppdatering av aktuella siffror, relevanta nyckeltal och indikatorer om integration*. www.scb.se.
- Landgren Möller, E. & Alm Stenflo, G. (2002). Barn innan det är fört. I *Välfärdsbulletinen 2002:4*. SCB.
- Melinder, K. (2003). *Hälsan och dess bestämningsfaktorer i olika typer av kommuner*. Kommunala basfakta för folkhälsoplanering. Östersund, Statens folkhälsoinstitut.
- SCB (2002). *Barns villkor*. Levnadsförhållanden rapport 110. Örebro, SCB.
- SCB (2005). *En longitudinell databas kring utbildning, inkomst och sysselsättning (LOUISE) 1990–2002*. SCB. Arbetsmarknads och utbildningsstatistik, 2005:01. Stockholm, SCB.
- SCB (2007a). *Barn, boendesegregation och skolresultat*. Stockholm, SCB, demografiska rapporter 2007:2.
- SCB (2007b). *Befolkningens utbildning 2006 – Beskrivning av statistiken*. Statistiska meddelanden UF 37 SM 0701. Stockholm, SCB.
- SCB (2008). *Barnafödande bland inrikes och utrikes födda*. Demografiska rapporter 2008:2. Stockholm, SCB.
- Socialstyrelsen (2008). *Individ- och familjeomsorg – Lägesrapport 2007*. Stockholm, Socialstyrelsen.
- Vogel, J. & Amnå, E. (2003). Svensk föreningsliv på 90-talet. En översikt. I *Föreningslivet i Sverige. Välfärd, socialt kapital, demokratiskola*.

Noter

¹ Uppgifterna grundar sig på en jämförelse av 4 149 svenska bostadsområden med fler än 750 invånare.

² I de lokala utvecklingsavtalen definieras de 38 bostadsområdena ibland av en enda SAMS-kod och ibland av flera koder tillsammans. Med undantag för dessa 38 områden behandlar vi i de statistiska analyserna i denna rapport varje SAMS-kod som ett eget bostadsområde.

³ Vi har uteslutit 61 utpräglade studentområden med mer än 20 procent studenter. I indexet har vi låtit skolprestationerna på högstadie- och gymnasienivå tillsammans väga lika tungt som andelen unga som står utanför arbetsmarknaden.

⁴ Namnen på dessa områden enligt SCB:s indelning i SAMS-områden är: Kungsmarken i Karlskrona, Fosie 11 i Malmö, Angered 9 i Göteborg, Lextorp Norra i Trollhättan, Årsta i Eskilstuna, Angered 3 i Göteborg, Mikael 60 i Örebro samt Västra Frölunda 9 i Göteborg.

⁵ Fram till 2007 var Storstadskansliet ansvarig för redovisningen, numera ligger ansvaret hos Integrations- och jämställdhetsdepartementet.

⁶ Andel sysselsatta gäller här befolkningen i åldern 20–64 år, andel långvarigt beroende av försörjningsstöd gäller åldern 18–64 år och andelen med lägst 3-årigt gymnasium gäller åldern 24–64 år. Vårt index har utformats exakt enligt principerna för Storstadsdelegationens index så som det redovisats fram till årsredovisningen för 2006. I årsredovisningen av det urbana utvecklingsarbetet för 2007 förefaller andel sysselsatta istället ha beräknats för åldersgruppen 15–74 år.

⁷ I jämförelsen ingår alla 4 149 SAMS-områden i Sverige med minst 750 invånare exklusive 61 områden med mer än 20 procent studenter i befolkningen. Samtliga SAMS-områden är 9 496 stycken, 2 057 av dessa är mycket små, med mindre än 200 invånare.

⁸ Namnen på dessa områden enligt SCB:s indelning i SAMS-områden är: Angered 9 i Göteborg, Årsta i Eskilstuna, Hageby NO i Norrköping och Angered 3 i Göteborg.

⁹ Vid denna indelning av områden har vi tagit vår utgångspunkt i SCB:s indelning i H-regioner. H-regioner är en gruppering av kommuner efter lokalt och regionalt befolkningsunderlag, längs skalan storstad-glesbygd. Utifrån indelningen i H-regioner har vi skiljt storstäder och stora städer med mer än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum från Sveriges övriga mer glesbefolkade kommuner. I kategorin mindre tätbefolkade kommuner ingår den så kallade mellanbygden, tätbygden och glesbygden.

¹⁰ Som områden med låga inkomster räknas här de områden vars genomsnittliga disponibla inkomst (per person) 2006 låg mellan 105 000–121 000 kr/år (10–40 decilen av samtliga områden i Sverige). Som områden med höga inkomster räknas områden med genomsnittliga disponibla inkomster mellan 130 000–165 000 kr/år (60–90 decilen av områden).

¹¹ Området som här kallas Araby kan sägas bestå av fyra mindre områden: Villaområdet i väster, västra Araby, Nydala i norr och Dalbo i öster.

¹² Detta gäller Husby så som det definieras av SAMS-koder i den urbana utvecklingspolitiken.

¹³ De delar av Rosengård som inte ingår i det område som har lokalt utvecklingsavtal utgörs av Västra Kattarp, Apelgården, Östra kyrkogården och Emilstorp. Gemensamt för dessa delar av Rosengård är att de uppvisar högre inkomster och en mindre andel med försörjningsstöd än de mer centralt belägna delarna av Rosengård. Med Rosengård avses fortsättningsvis i denna rapport endast de mer socialt utsatta delarna av stadsdelen som omfattas av det lokala utvecklingsavtalet.

¹⁴ Utflyttningskvoten är kvoten mellan antal personer som bodde i ett bostadsområde 31 december 2003 och som flyttat ut från området någon gång under perioden fram till 31 december 2006 och antal personer som bodde i området 31 december 2003 och som tre år senare fortfarande bor kvar. Vid beräkningen har hänsyn tagits till avlidna under perioden.

¹⁵ Vi har utgått från den disponibla inkomsten per familj. En familj identifieras i registren som maximalt två generationer individer som har släktskapsrelationer till varandra och är folkbokförda på samma fastighet och där en av dessa generationer saknar giftermåls/sambokopplingar (SCB 2005).

¹⁶ Som arbetsinkomst räknas förvärvsinkomst, näringsverksamhet, sjukpenning, havandeskapspenning, smittbärappenning, sjuklönegaranti, skattepliktig arbetsskadeersättning, föräldrapenning, närståendepenning och dagpenning vid repetitionsutbildning och civilt försvar.

¹⁷ I SCB:s utbildningsregister (UREG) förekommer att personer dels helt saknar uppgift om utbildning, dels saknar uppgift om en viss avklarad utbildning. Personer som aldrig har gått i skola redovisas också som bortfall/uppgift saknas. Ingen möjlighet finns att kontrollera vilka som saknar uppgift om utbildning och vilka som helt saknar utbildning. I årgång 2006 av Utbildningsregistret saknar 1,9 procent av personerna i registret helt och hållet uppgift om utbildning. Andelen för utrikes födda är 9 procent och för inrikes födda 0,6 procent. Personer med okänd utbildningsnivå bidrar också till felaktiga uppgifter om högsta utbildning i UREG. Majoriteten av personerna med okänd utbildningsnivå i UREG skulle ha varit klassificerade inom förgymnasial utbildning enligt en utvärdering utförd av SCB. Problemen gällande klassificering av utbildningsnivå verkar vara större för personer födda utomlands än för personer födda i Sverige. Andel rätt klassificerade är 87 procent för personer födda i Sverige jämfört med 70 procent för personer födda utomlands (SCB 2007b).

¹⁸ Befolkningsandelen i åldern 13–25 år i Husby skulle vara uppskattningsvis 2 procentenheter mindre om samtliga studenter boende i studentområdet Kista Campus utelösts från befolkningen.

¹⁹ Denna jämförelsevis stora andel påverkas av de cirka 170 utbytes- och mastersstudenter i åldern 20–25 år som tecknat kontrakt på studentbostad under 2006 och vars kontrakt löper över mättillfället 2006-12-31.

²⁰ Med långvarigt försörjningsstöd avses här att man fått ekonomiskt bistånd (socialbidrag) och/eller introduktionsersättning under minst tio av årets månader.

²¹ Med skolenkäterna avses en sammanställning av resultat från fem olika enkätundersökningar med vars hjälp vi kan belysa förhållanden i årskurs 9 i enskilda skolor. Resultaten från Hjällboskolan grundar sig på uppgifter från Göteborgsundersökningen 2007 som är en drogvaneeundersökning utförd av CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) på uppdrag av Göteborgs stad. Resultat från Husbyskolan grundar sig på uppgifter från Stockholmsundersökningen 2006. Denna undersökning har utförts av utrednings- och statistikkontoret i Stockholms stad och har utvecklets av socialtjänstförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen i Stockholms stad. Resultat från Örtagårdsskolan grundar sig på uppgifter från undersökningen: Malmö elevers levnads- och drogvanor 2006 som utförts på uppdrag av Folkhälsoenheten/Stadskontoret i Malmö stad. Resultat från Arabyskolan grundar sig på en undersökning utförd av Ungdomsstyrelsen tillsammans med Arabyskolan under 2008. Uppgifter om skolelever i hela riket grundar sig på CAN:s riksrepresentativa drogvaneeundersökning från 2006 som omfattar ett urval av klasser i hela Sverige.

²² I Stockholms- och Göteborgsenkäterna utgörs svarsalternativen i nämnd ordning av: Stämmer mycket dåligt, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer mycket bra samt vet ej. I Malmöenkäten är svarsalternativens ordning den omvända samt något annorlunda formulerade: Mycket bra, bra, dåligt, mycket dåligt samt vet ej.

²³ Andelen som har valt svarsalternativet Vet ej är högt, 20 procent, bland eleverna i Örtagårdsskolan i Rosengård. Dessa svar är med i beräkningsgrunden för redovisningen i figur 1.20, även om själva stapeln för vet ej-svaren inte är med i bilden.

²⁴ Det mittersta svarsalternativet formuleras i Stockholmsenkäten: ungefär hälften och i Göteborgs- och Malmöenkäterna: en del. I Stockholmsenkäten exemplifieras förening som sport, hobby, musik eller någon annan förening. I Göteborgsenkäten används formuleringen t.ex. sport, musik, teater, kyrkligt, scouter, politik eller annan föreningsverksamhet. I Malmöenkäten är formuleringen sport, musik, politik, kyrklig eller annan föreningsverksamhet.

²⁵ I Malmöenkäten används termen skadegörelse istället för vandalism. I Stockholms- och Göteborgsenkäterna är svarsalternativen i nämnd ordning: stämmer mycket dåligt, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer mycket bra samt vet ej. I Malmöenkäten är svarsalternativens ordning den omvända samt något annorlunda formulerade: mycket bra, bra, dåligt, mycket dåligt samt vet ej.

²⁶ I Stockholms- och Göteborgsenkäterna utgörs svarsalternativen i nämnd ordning av: Stämmer mycket dåligt, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer mycket bra samt vet ej. I Malmöenkäten är svarsalternativens ordning den omvända samt något annorlunda formulerade: Mycket bra, bra, dåligt, mycket dåligt samt vet ej.

²⁷ Med att ta avstånd från påståendet avses här att man svarat att det stämmer mycket eller ganska dåligt.

²⁸ I Stockholms- och Göteborgsenkät-erna utgörs svarsalternativen i nämnd ordning av: Stämmer mycket dåligt, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer mycket bra samt vet ej. I Malmöenkäten är svarsalternativens ordning den omvända samt något annorlunda formulerade: Mycket bra, bra, dåligt, mycket dåligt samt vet ej. Drygt en fjärdedel, 28 procent, av eleverna i Örtagårdsskolan valde svarsalternativet vet ej.

KAPITEL 2

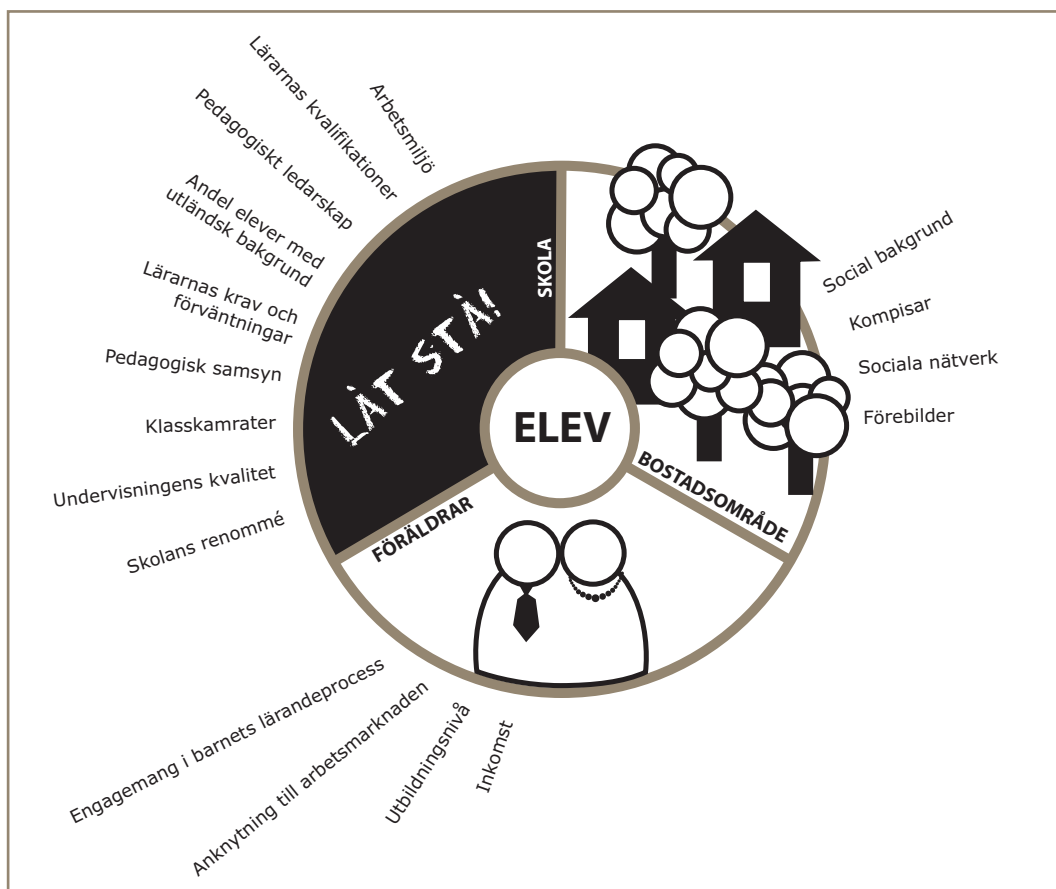
Utbildning pågår

Utbildningssituationen i socialt utsatta områden

Detta kapitel beskriver generellt ungas utbildningssituation i socialt utsatta bostadsområden samt mer detaljerat i våra utvalda fokusområden.

I den första delen presenteras aktuell forskning, med fokus på faktorer som påverkar elev-

ers motivation och skolresultat (figur 2.1). Exempel på sådana faktorer är skolans pedagogiska arbete, lärarnas roll, föräldrarnas utbildningsbakgrund och arbetsmarknadsposition, skolans sociala omgivning samt det sociala sammanhang unga lever i. Vi presenterar en bild av elevens pendlingsmönster mellan bostad och

Figur 2.1 Vad som påverkar elevens motivation, lärandeprocess och utbildningsresultat.

skola i våra valda områden i syfte att fånga vilka föräldrar och elever som väljer skola närmast sitt bostadsområde och vilka som aktivt väljer bort den närmaste skolan.

I den andra delen *Synen på skolan* presenterar vi de utvalda grundskolorna, både med hjälp av skolstatistik och utifrån ungas upplevelser av sin skolsituation och sin framtid.

I den tredje delen *Lära för jobbet* berättar vi om hur gymnasieskolorna i våra utvalda områden arbetar med mentorskapsprogram och arbetsplatsförlagd utbildning samt om hur unga upplever sin utbildningssituation och vad de har för framtidsplaner. Kapitlet avslutas med en sammanfattning och diskussion om resultaten från vår studie.

Motivation, lärandeprocess och resultat

Utbildningssituationen för unga i utsatta områden bör diskuteras utifrån minst två perspektiv. Det ena är ett objektiva perspektiv där mätbara skillnader lyfts fram och analyseras, till exempel skillnader i betyg och behörighet till gymnasie- och högskola/universitet. Dessa fakta är viktiga då de ger en bild av de strukturella skillnader som finns mellan unga med olika socioekonomiska bakgrunder. Man kan dock inte tolka ungas etniska tillhörighet eller hemområde som förklarande faktorer bakom de skillnader som visar sig. Det är i stället fråga om koncentrationen av socioekonomiskt svaga grupper i särskilda områden som kan förklara dessa mätbara skillnader i elevresultat.

Det andra perspektivet som är av minst lika stor betydelse är att lyfta fram och diskutera skillnaderna utifrån en subjektiv synvinkel.

Strukturella förhållanden påverkar på ett avgörande sätt ungas bild av sina framtidsmöjligheter både i fråga om utbildning och i fråga om arbete. Vad ser dessa ungdomar som möjliga alternativ att välja mellan? Var i samhället upplever de att de hör hemma? Det är i stor utsträckning subjektiva upplevelser av vad som är möjligt att uppnå samt var man hör hemma, som styr ungas utbildningsval (Bourdieu & Passeron 1977/1990). I en del fall sker denna påverkan på ett medvetet plan, exempelvis när de intervjuade eleverna resonerar kring förekommande strukturella hinder och begränsningar i form av etnisk diskriminering. I andra fall påverkas de på ett mer omedvetet plan, där utbildning antingen ses som en chans till ett bra liv eller som bortkastad tid.

Den svenska utbildningspolitiken har länge strävat efter att erbjuda alla barn och unga en likvärdig utbildning. De senaste årens utveckling har dock präglats av en ökad differentiering inom skolväsendet och idag är en socioekonomisk, etnisk och prestationsmässig skolsegregation verklig i inom såväl grund- som gymnasieskola (SCB 2007, Söderström & Uusitalo 2005, Bunar & Kallstenius 2007). De skillnader i elevresultat skolor emellan som finns idag har en sociogeografisk dimension, med andra ord så påverkas elevers utbildningsresultat av elevsammansättningen i skolan, graden av utbildning som föräldrarna till majoriteten av eleverna i en skola har samt i vilket område skolan ligger (Skolverket 2004). Unga som växer upp i socialt utsatta områden har ett sämre utgångsläge i jämförelse med elever bosatta i mer välbärgade områden.

Storstad i rörelse

Skolsegregationen är ingen nyhet och vi har sett olika satsningar som har varit riktade mot just socialt utsatta områden i syfte att utveckla och förbättra bland annat utbildningssituationen. Storstadssatsningen är en av dessa. I utredningen *Storstad i rörelse* (SOU 2005:29) görs en sammanfattning av utredningar som bland annat har studerat språk- och skolinsatser. Vid sidan av samverkan är språkinsatser för barn och unga det område som många utvärderare har lyft fram som ett bra exempel på framgångsrikt arbete inom storstadssatsningen. Språkinsatser är ett område där de lokala satsningarna har bidragit till en positiv utveckling – främst i förskola och grundskola.

Utvärderarna pekar på språkets stora betydelse och att det lokala arbetet har bidragit med möjligheter att utveckla verksamheter och metoder som ses som föregångare och som bör spridas och användas på fler platser. De betonar dock problemet med att mäta språkinlärning eftersom det rör sig om en långsiktig process. Utredarna har kritiserat den alltför starka tyngdpunkten på det svenska språket och betonar utifrån forskningsresultat vikten av att upprätthålla tvåspråkighet.

En annan kritik som har förts fram är risken att intresset riktas mot elevernas brister i det svenska språket, på bekostnad av att två- eller flerspråkighet ses som en tillgång. Dessutom medför den ensidiga inriktningen på färdigheter i det svenska språket en risk att eventuella brister i skolans övriga verksamhet inte uppmärksammas.

Utvärderingen inom storstadssatsningen av insatser inom grundskolan visar att skolorna främst har arbetat med läxhjälp, studieverkstäder och satsningar som ska stimulera läsandet via bland annat ökade resurser till skolbibliotek

(SOU 2005:29). Skolorna har också arbetat för att öka tryggheten, att öppna skolan mot det omgivande lokalsamhället samt för att öka föräldrars delaktighet i skolan.

Bland slutsatserna kan nämnas att det har varit svårt att få klarhet i och urskilja vad som är en del av satsningar inom storstadspolitiken, vad som är del av någon satsning från annat håll eller vad som sker inom ramen för den ordinarie verksamheten. Att mäta resultat av insatserna har därmed varit svårt. Det har också varit problematiskt att begränsa mätningen till ett geografiskt område, vilket i detta fall innebär att mäta slutbetyg på en viss skola. Eleverna som tagit del av olika skolinsatser kanske inte finns kvar på samma skola när mätningen äger rum. Det kan ha kommit nya elever till skolan, varav flera med sämre förutsättningar.

Utvärderarna pekar även på andra svårigheter med resultatmätning. Utbildning är en tidskrävande process och resultaten är svåra att utläsa som effekter av en enskild satsning. Utvärderingarna visar att rektorer och lärare på högstadiet har prioriterat att göra skolmiljön tryggare och att insatserna har haft skiftande resultat. Skadegörelsen har dock minskat på många skolor.

Vikten av att öppna skolorna för det lokala samhället och att etablera goda kontakter med föräldrarna betonas också, men de flesta framhåller att detta är ett långsiktigt arbete och att man inom storstadssatsningen inte har haft det nödvändiga tidsperspektivet för att nå förväntade resultat. En viktig resurs som lyfts i utvärderingarna är att kunna tillvarata pedagoger med utländsk bakgrund. Dessa resurspersoner arbetar som brobyggare mellan hem och skola. Utvärderarnas slutsats är att skolor snarast bör eftersträva en mångfald av kompetenser – kulturella, språkliga och pedagogiska.

”I väntan på att utländska pedagoger erhåller formell kompetens, bör man skapa möjligheter att tillvarata den kompetens dessa utländska pedagoger visat sig ha.”
(SOU 2005:29, s.160)

Flera utvärderingar av skolinsatser inom storstadssatsningen pekar på att befolkningen i dessa områden är rörlig, att det är snabb omsättning av elever i grundskolan samt att de goda skolinsatser som sätts in inom olika verksamheter inte har hunnit verka på stora grupper av unga (Bak et al. 2004). En samlad bedömning av skolinsatserna inom storstadssatsningen är att de deltagande skolorna har funnit verk samma metoder och att det nu handlar om att förvalta all kompetens på bästa sätt och följa upp dessa metoders tillämpning och hur de fungerar i den reguljära verksamheten, så att de bästa exemplen kan inspirera skolläring och lärare på andra skolor (Bunar 2003).

Den numera nedlagda Myndigheten för skolutveckling genomförde under 2006 och 2007 en riktad satsning, den så kallade *utvecklingsdialogen* med stöd till utvalda skolor. Stödet har gått till runt 100 grund- och gymnasieskolor som har minst 18 procent elever med utländsk bakgrund samt en måluppfyllelse på 75 procent eller mindre. De insatser som myndigheten förde fram i utvecklingsdialogen med kommunerna var dels insatser riktade mot rektorer dels insatser riktade mot lärare. En framgångsfaktor i skolutveckling har tidigare visat sig vara att utgå från ett lokalt perspektiv och att erbjuda ett processtöd genom utvecklingsdialog. Vi har också fått höra positiva reflektioner om denna satsning av lärare och rektorer i våra utvalda områden.

Unga i mångkulturella miljöer

Skillnader i samhället har dels en *social dimension*, det vill säga att det finns skillnader mellan olika samhällsgrupper i exempelvis utbildningsnivå, inkomstnivå och status på arbetsmarknaden, dels en *geografisk dimension*, det vill säga att segregation inom exempelvis boende och skolväsende är en del av förklaringen till varför dessa skillnader uppstår (Bunar 2001, Eriksson 2005). Det är här som en diskussion om de skillnader som finns inom grund- respektive gymnasieskola måste ta sin utgångspunkt.

Utbildningssituationen för unga bosatta i socialt utsatta områden kan inte förstås utifrån deras eventuella utländska bakgrund, socioekonomiska bakgrundsfaktorer, kön eller i vilket område de är bosatta *i sig*. Det som unga i många fall upplever är de sammanslagna effekterna av etnicitet, klass, kön och boendesegregation kopplat till förekommande maktstrukturer i samhället (de los Reyes & Mulinari 2005).

Ungdomar som växer upp i heterogena mångkulturella miljöer utvecklar interkulturell kompetens. Med tanke på att det svenska samhället som en följd av invandring och en ökad globalisering blir allt mer mångkulturellt så borde den formen av kompetens och erfarenheter vara eftersträfvansvärda. Det som ungdomar vittnar om visar dock på det motsatta. Det mångkulturella tillskrivs positiva värden på ett teoretiskt plan, i politiska sammanhang och i olika former av policydokument, men i praktiken associeras det mångkulturella snarare med problem och sammankopplas ofta med just socialt utsatta förortsområden (Bunar 2004, Runfors 2003).

Exempelvis så förekommer det att föräldrar bosatta i innerstaden inte vill utsätta sina barn för "mångkulturella experiment" och därför flyttar sina barn från skolor dit elever bosatta i socialt utsatta områden söker sig, vilket kan jämföras med fenomenet "white flight" i USA, det vill säga att den vita medelklassbefolkningen lämnar ett bostadsområde när andelen invånare med utländsk bakgrund ökar (Bunar 2001). Samma föräldrar kan i nästa mening hylla mångfalden och tala om vikten av en mångkulturell kompetens i dagens mångkulturella samhälle (Kallstenius 2007). Det finns således ett stort glapp mellan teori och praktik i fråga om mångkulturalism som har en tydlig socio-geografisk koppling. Och medan niondeklassare i våra utvalda skolor oroar sig för om deras betyg ska räcka för att de ska "slippa hamna i en förortsskola" så funderar andra niondeklassare i de utsatta förortsområdena på om det lönar sig för dem att överhuvudtaget skaffa sig en utbildning på grund av förekommande diskriminering i samhället (Bunar & Kallstenius 2007).

Det finns skillnader

De påtagliga skillnader som vi idag kan se inom grund- och gymnasieskolan har flera dimensioner (Arai et al. 2000, Lundqvist 2005, Similä 1994, Skolverket 2005b, Skolverket 2004, SOU 2000:39). Det finns en *etnisk* dimension i den bemärkelsen att det förekommer betydande skillnader mellan elever med svensk respektive utländsk bakgrund i behörighet och benägenhet att påbörja och slutföra gymnasie- och universitets- eller högskolestudier. Elever med svensk bakgrund har en klar fördel inom alla dessa områden.

En annan dimension är *kön* då jämförelser visar att flickor presterar bättre än pojkar. Flickor är genomgående i större utsträckning behöriga att söka till gymnasiet, oavsett om de har svensk eller utländsk bakgrund. Detsamma gäller även benägenheten att slutföra sina gymnasiestudier samt behörighet till universitets- och högskolestudier.

Vidare har skillnaderna en *socioekonomisk* dimension, föräldrars utbildningsnivå är av mycket stor betydelse för ungas studieresultat på så vis att elever med högutbildade föräldrar tenderar att få höga meritvärden och tvärtom. Det finns på ett liknande sätt även ett samband mellan elevers studieresultat och föräldrars anknytning till arbetsmarknaden och deras disponibla inkomst.

Vi kommer att presentera fyra grundskolor belägna i socialt utsatta bostadsområden samt en jämförelseskola från ett genomsnittligt villaområde senare i detta kapitel, men redan här kan nämnas att medan andelen behöriga till nationella program har legat stadigt kring 90 procent i riket – och strax över 90 procent i vår jämförelseskola – så ligger den kring 60 procent i tre av våra fyra skolor belägna i socialt utsatta områden.

Skillnader inom skolutbildning kan slutligen även ha en *sociogeografisk* dimension som väger samman effekter av gruppansättning och områdeskaraktäristik. Det finns betydande skillnader mellan skolors genomsnittliga elevresultat i olika geografiska områden. Denna resultatskillnad kan bero på skolspecifika förhållanden, men även på skolans omgivning, en kontexteffekt (Skolverket 2005b). Forskningsresultat har visat på betydelsen av kontextuella effekter på utbildningsframgång av såväl det bostadsområde som eleven bor i som den skola eleven studerar i (Coleman et al. 1966, Eriksson & Jonsson 1994, SOU 2001:57).

Elever som går i skolor med *stor andel* elever med utländsk bakgrund påverkas negativt av skolmiljön, vilket kan vara en förklaring till att elever uppvisar lägre resultat i genomsnitt, utöver den som sammansättningen av skolans elever kan förklara (Skolverket 2004). Elever i skolor med en *mycket stor andel* elever med utländsk bakgrund (mer än 80 procent), uppvisar lägre resultat än elever i skolor med en mindre andel elever med utländsk bakgrund, även efter att hänsyn har tagits till bland annat elevers socioekonomiska bakgrund. Andelen elever med utländsk bakgrund varierar mellan skolorna i vår undersökning, i tre av skolorna är andelen omkring 90 procent.

Hur kan vi förklara dessa skillnader?

Skillnader i studieresultat, val av utbildningsinriktning och skola kan till viss del förklaras av individuella faktorer hos enskilda elever, till exempel studieförmåga och motivation. Dock visar tidigare forskning att skolans pedagogiska arbete, föräldrars utbildningsnivå, position på arbetsmarknaden, invandrarbakgrund samt i vilket område familjen är bosatt, på ett betydande sätt påverkar både studieresultat samt beslut om skola och utbildning (Skolverket 2004, Skolverket 1996, Skolverket 2003). På vilket sätt påverkar dessa faktorer ungas utbildningssituation och vad innebär det för unga som växer upp i socialt utsatta områden?

Föräldrars utbildningsnivå påverkar ungas utbildningssituation på flera olika sätt. Lågutbildade föräldrar har många gånger svårare att hjälpa till med de delar av skolarbetet som eleverna förväntas göra hemma (Lundqvist 2005). Utbildningsnivån kan även påverka föräldrarnas inställning till betydelsen av högre studier, vilket överförs till barnen.

Forskning påvisar hur högutbildade föräldrar i många fall har bättre förutsättningar för att navigera i skolsystemet och förhålla sig till de olika valmöjligheter som finns. De har i högre grad tillgång till information som hjälper dem att välja skolor och utbildningsinriktningar, alternativt influera sina barn att söka sig till skolor och utbildningar som är gynnsamma för deras utbildningskarriärer (Skolverket 2003, Broady et al. 2000, Ball 2005, Skolverket 1996). Föräldrar med lägre utbildningsnivå har visat sig vara benägna att i större utsträckning låta sociala omständigheter som kamrater, fritidsaktiviteter och närheten till hemmet, påverka beslut om skola och utbildning (Ball 2005, Gewirtz et al. 1995).

Ungas skolresultat och inställning till högre utbildning påverkas även av föräldrars arbetsmarknadsposition. I tidigare genomförda studier framkommer dock olika bilder för hur denna påverkan ser ut. Det finns forskning baserad på statistiska underlag som visar att ungas studiemotivation påverkas negativt om deras föräldrar inte är framgångsrika på arbetsmarknaden (Arai et al. 2000).

En svår situation på arbetsmarknaden för en välutbildad förälder i form av exempelvis arbetslöshet eller låg lön förmedlar till ungdomarna att det inte är någon idé att satsa på skolan då utbildning inte nödvändigtvis resulterar i att de får ett bra jobb. Men situationen kan även göra unga mer motiverade. Det finns kvalitativt orienterad forskning som pekar på att en svag position på arbetsmarknaden för föräldrar tvärtom kan bli ett incitament för unga att satsa på sin utbildning och fortsätta vidare till högre studier (Knocke & Hertzberg 2000).

En annan aspekt av föräldrarnas arbetsmarknadsposition har med familjens disponibla inkomst att göra. Föräldrars inkomstnivå påver-

kar familjens rörlighet, barn och ungas fritidsaktiviteter samt inte minst i vilket område som de är bosatta (se till exempel Eriksson 2005, Bunar & Kallstenius 2007).

Vistelsetiden i Sverige har betydelse för elever utbildningsresultat. Vi vet att gruppen elever med utländsk bakgrund är en mycket heterogen grupp och att eleverna kommer från länder med mycket skiftande utbildningsstrukturer och utbildningskulturer vilket påverkar deras lärandeprocess och utbildningsresultat i den svenska skolan. Så när man diskuterar situationen för elever med utländsk bakgrund måste man komma ihåg att elevers möjligheter påverkas av deras socioekonomiska ställning snarare än deras etniska bakgrund.

I statistiska redogörelser för skillnader inom skola och utbildning görs i många fall en uppdelning mellan elever med svensk respektive utländsk bakgrund. Den uppdelningen kan tolkas som att förekommande skillnader kan förklaras med hjälp av nationell bakgrund. För att nyansera bilden av kategorin elever med utländsk bakgrund lät Skolverket utarbeta en alternativ gruppering av elever.¹ Utifrån den mer nyanserade indelningen framkom att elever som är födda utomlands men som har invandrat till Sverige före skolstart i stort sett uppnår samma studieresultat som elever födda i Sverige med minst en utlandsfödd förälder, men att elever födda i Sverige i högre grad är behöriga att söka till gymnasiet i jämförelse med övriga grupper. Den grupp som har lägst genomsnittligt meritvärde och även lägst behörighet till gymnasiet är elever som är utlandsfödda och som har invandrat efter sju års ålder (Skolverket 2004).

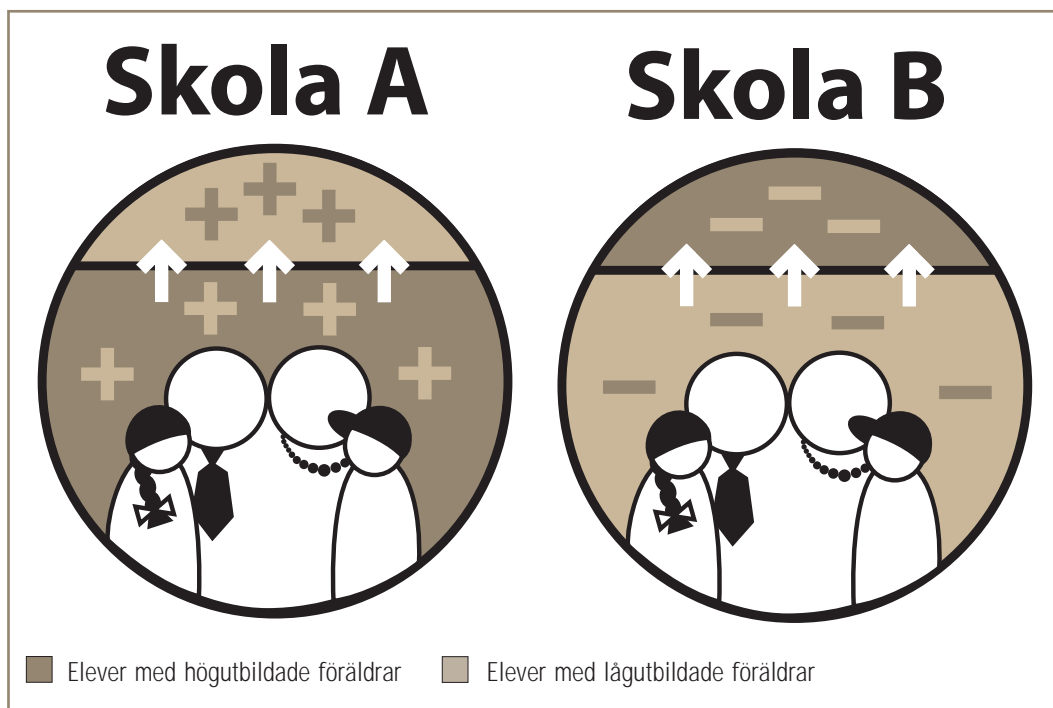
Således spelar tiden i Sverige en stor roll för utbildningssituationen för barn och unga. Dels utifrån bristande kunskaper i svenska som på-

verkar möjligheterna att tillgodogöra sig undervisningen (Skolverket 2004), dels utifrån perspektivet att även deras föräldrar i många fall har bristfälliga kunskaper i svenska språket, vilket försvårar möjligheten för dem att hjälpa till med skolarbete och andra frågor som har med skola och utbildning att göra (Lundqvist 2005).

Ett flertal undersökningar om eftergymnasiala studier påvisar att unga som är födda utomlands, eller vars föräldrar är födda utomlands, upplever en stark drivkraft att med hjälp av utbildning få det bättre än sina föräldrar (Hilding 2000, Skolverket 1999, Sternudd 2003). Undersökningarna visar att såväl unga med utländsk bakgrund som deras föräldrar i många fall ser högre utbildning som en förutsättning för att komma in på den svenska arbetsmarknaden, vilket kan bli en drivkraft till att satsa på skolan. Det förekommer dock skillnader mellan målsättningen att skaffa sig en eftergymnasial utbildning och att i realiteten förverkliga denna målsättning, men det verkar inte som om anledningen är bristande studiemotivation bland elever med utländsk bakgrund (Skolverket 2004, Andersson 2001).

Ungas studieresultat och utbildningskarriärer påverkas således av det sociala sammanhang som de lever i. Som tidigare diskuterats så återspeglas den socioekonomiska och etniska boendesegregationen i skolväsendet. Skolor som ligger i socialt utsatta bostadsområden har en elevsammansättning som präglas av att eleverna i många fall växer upp i socioekonomiskt utsatta familjer och att många av eleverna har utländsk bakgrund (Skolverket 2004).

Unga som går i skolor i dessa områden tenderar att få sämre skolresultat än elever på andra skolor. Detta kan förklaras av en så kallad *sammansättningseffekt*, vilket innebär att den socioekonomiska bakgrunden hos elever i sko-

Figur 2.2 Kontexteffekt. Föräldrarnas genomsnittliga utbildning på skolnivå påverkar alla elevers resultat.

lor i socialt utsatta områden skiljer sig från elever som går i skolor med en lägre andel elever som själva har invandrat, eller vars föräldrar har invandrat till Sverige. Men även den sammanlagda utbildningsnivån hos föräldrarna på en skola samt graden av arbetsmarknadsanknytning spelar roll. Skolverket har visat hur elevers meritvärde samvarierar med den genomsnittliga utbildningsnivån hos föräldrarna på skolan (Skolverket 2005b). Skolverket skattar det maximala utslaget av denna effekt till 31,5 poäng.² Med detta avses den förväntade genomsnittliga skillnaden mellan två elever som

går på två olika skolor och har identisk bakgrund förutom att andelen föräldrar med eftergymnasial utbildning skiljer sig från 0 procent på den ena skolan till 100 procent på den andra.

Figur 2.2 illustrerar *kontexteffekten*. Om en majoritet av eleverna i en skola har föräldrar med en eftergymnasial utbildning ger det positiva effekter även på de elever vars egna föräldrar har kortare utbildning, och tvärt om.

Skolverket har redovisat att elever som går i skolor med över 40 procent elever med utländsk bakgrund presterar i genomsnitt 10 poäng sämre än elever som går i skolor med mindre än 20

procent elever med utländsk bakgrund (Skolverket 2004). Bland elever med kortare vistelsetid är skillnaden ännu större, vilket tyder på att de är mer sårbara för kontexteffekten.

Att barn och unga i skolor som ligger i utsatta områden uppvisar sämre skolprestationer kan även det tyda på en kontexteffekt. Med det menas att, utöver individens egna sociala bakgrund, även skolspecifika förhållanden påverkar enskilda elevers skolresultat. Ett exempel på skolspecifika förhållanden är skolans sociala omgivning (Eriksson & Jonsson 1994, Coleman et al. 1966). En annan aspekt av ungas sociala sammanhang är deras kamrater och forskning påvisar tydliga bevis för så kallade *kamrateffekter* vilket kortfattat innebär att elevers studieresultat påverkas av deras kamraters prestationer och aspirationer, vilket i sin tur påverkas av deras föräldrars socioekonomiska status och utbildningsnivå.

Ytterligare en viktig aspekt är skolans *inre praktik*, det vill säga det faktiska vardagliga arbete som pågår inom klassrummets väggar. Forskning påvisar att skolpersonal trots goda intentioner att behandla alla elever lika gör åtskillnad mellan elever, både i teori och i praktik. Det kan handla om vilka upplevelser och kunskaper som lyfts fram som positiva och ges erkännande, hur prestationer och beteenden uppfattas och bedöms och hur problem hanteras (se till exempel Bunar 2004, Bunar & Kallstenius 2007, Lundqvist 2005, Runfors 2003). Ett annat exempel är skillnader i förhållningssätt till olika elever, det vill säga att resultat för en elev med utländsk bakgrund omtalas som väldigt bra "trots" elevens bakgrund eller att en handling utförd av elever bosatta i ett utsatt område bedöms och hanteras annorlunda än om eleven hade varit bosatt i Stockholms in-

nerstad. Konflikter mellan skolan och hemmet förklaras med "kulturella olikheter" när det handlar om familjer med utländsk bakgrund, istället för individuella orsaker (Bunar 2004).

Skillnader i förhållningssätt kan också handla om vilka förväntningar som lärare har på olika elever, vilka förutfattade meningar och stereotypa bilder som finns kopplade till exempelvis "invandrarkillar", "tjejer från en annan kultur", "elever från förorten" och "de från blåa linjen³" (Bunar & Kallstenius 2007). Detta kan resultera i upplevelser av såväl rasism som diskriminering, något som både påverkar ungas självbild och deras förhållande till "svenskheten" och samhället i stort (Bunar & Kallstenius 2007, Runfors 2003). Detta kan i sin tur återspeglas i deras studiemotivation och skolresultat.

De livsviktiga lärarna

Kärnan i allt skolarbete är mötet mellan eleverna och lärarna. I en studie (McKinsey & Company 2007) har man studerat vad som kännetecknar de länder som i OECD:s PISA-undersökningar⁴ betecknas som skolsystem där eleverna har de bästa studieresultaten. Resultaten från denna studie pekar på att kvalificerade och högpresterande lärare är nyckeln till framgångsrika skolsystem. Vad som kännetecknar högpresterande eller bra lärare har definierats i otaliga studier. Mikael Alexandersson, professor i pedagogik vid Göteborgs universitet, har sammanfattat framträdande egenskaper inom forskningen på följande sätt:

- *Kunnighet*, att behärska sitt ämne och kunna skapa intresse och anpassa undervisningen efter elevens behov.
- *Intresse för eleven*.
- *Organisationsförmåga*, att kunna lägga upp en lektion.
- *Empati*, att vara snäll och varm.
- *Disciplin*, att skapa trygghet genom att hålla ordning (Läraryrket 2007).

Inom exempelvis storstadssatsningen och den nämnda utvecklingsdialogen har många lärare i framför allt socialt utsatta områden fått ta del av kompetensutveckling och skapat språkutvecklande arbetsmetoder. Baserat på våra besök och intervjuer med unga och lärare i våra utvalda skolor, men också på tidigare studier (SOU 2005:29, Bunar & Kallstenius 2007) visar det sig att de flesta lärare som arbetar i skolor i socialt utsatta områden har tvingats till

reflektion och innovativt pedagogiskt tänkande. De har ofta utvecklat en pedagogisk och interkulturell kompetens som bör spridas till andra skolor.

Den interkulturella kompetensen handlar om konsten att överbrygga geografiska, kulturella, sociala och mentala avstånd mellan människor. Utbildningsförvaltningen i Malmö (Malmö stad 2008) har tillsammans med gymnasieungdomar tagit fram en metodbok i interkulturell kommunikation som på ett konkret sätt presenterar hur man kan arbeta med mångkulturella elevgrupper med dithörande språkliga, kulturella och erfarenhetsmässiga skillnader.

Bra lärare kan kompensera för faktorer som kan påverka elevers studieprestationer negativt, och i skolor som ligger i socialt utsatta områden är betydelsen av bra lärare av största vikt. En av de faktorer som enligt forskningen kring effektiva skolor kännetecknar framgångsrika skolor är att pedagogerna har höga och positiva förväntningar på eleverna. Det är skolans och undervisningens kvalitet, inte elevernas bakgrund, som är avgörande för elevernas kunskapsutveckling och i förlängningen deras resultat (Ogden 2005, Grosin 2004).

Under våra intervjuer med lärare och rektorer framkom en tydlig frustration över att det nuvarande betygssystemet inte synliggör skolans kvalitetsarbete, med andra ord i vilken mån skolans verksamhet bidrar till elevernas kunskapsutveckling. Inom utvecklingsdialogen utvecklade Myndigheten för skolutveckling tillsammans med Stockholms stad en enkätstudie som kan användas för att utveckla och synliggöra skolans kvalitetsarbete kring elevers kunskapsutveckling. Främst två faktorer mäts, lärarens engagemang och kunskaper och elevens egen vilja och attityd. Projektledarna skriver följande i sina sammanfattande reflektioner:

"Vi når då kärnan i det som enligt vår undersökning visat sig vara det mest avgörande för elevens lärande, vilket också överensstämmer med vad forskning och all beprövad erfarenhet visar. För att förbättra sin kvalitet behöver varje skola fördjupa sin kunskap om hur dess lärare fungerar i sina möten med eleverna. Den mest väsentliga kunskapen om detta finns rimligtvis hos eleverna. De frågor som ställs i enkäterna har i vår utprovning visat sig kunna ge en mycket tydlig profil av såväl enskilda lärare som lärargrupper."

(Myndigheten för skolutveckling 2007)

Att söka sig bort eller stanna kvar

Hur hanterar unga bosatta i utsatta områden sin utbildningssituation? Redan vid tidig ålder är de ofta medvetna om de rykten som finns om området där de bor och den negativa bild som det omgivande samhället har av både bostadsområdet och människorna som bor där (Bunar & Kallstenius 2007, Bunar & Kallstenius 2006). De dåliga rykten som omger socialt utsatta områden färgar i många fall av sig på områdenas grund- och gymnasieskolor, och smittar även områdenas invånare och de elever som går i skolorna (Bunar 2004, Bunar 2001, Andersson 1998, Skawonius 2005). Såväl en åttaåring i Husby, vars familj har valt en innerstadsskola, som en tonåring från Hjällbo, som går i en närliggande gymnasieskola, måste dagligen hantera de negativa uppfattningar och förutfattade meningar som förekommer i samhället.

I rapporten *Valfrihet, integration och segregation i Stockholms grundskolor* (Bunar & Kallstenius 2007) intervjuas ett stort antal unga om sin utbildningssituation.⁵ I rapporten samman-

ställs erfarenheter som unga bosatta i Stockholms utsatta förortsområden har av att söka sig bort från områdenas lokala skolor respektive av att stanna kvar. En tidigare kartläggning av elevströmmar påvisar förekomsten av flöden av elever bosatta i utsatta förortsområden till strategiskt belägna skolor i innerstaden (Kallstenius 2005). De viktigaste resultaten beskrivs i följande två avsnitt, *Att söka sig bort och ... eller att stanna kvar*.

Att söka sig bort ...

En strategi som allt fler unga bosatta i socialt utsatta förortsområden använder sig av är att med hjälp av det fria skolvalet lämna de lokala skolorna (Kallstenius 2007, Kallstenius 2005, Bunar & Kallstenius 2006). Det handlar dels om elever i grundskolan som söker sig till skolor i andra förortsområden respektive till innerstaden, dels om gymnasieelever som med hjälp av betygsprincipen har möjlighet att söka sig till gymnasieskolor i mer attraktiva områden.⁶

I intervjumaterialet med unga som dagligen reser från socialt utsatta bostadsområden till skolor i Stockholms innerstad, och med deras föräldrar, framkommer att beslutet att byta skola i hög grad är en fråga om ett "frånval". En viktig bakomliggande orsak som både föräldrar och elever lyfter fram är elevsammansättningen i de lokala skolorna. Enkelt uttryckt, det är för få svenskar. De beskriver hur frånvaron av elever med svenska som modersmål blivit allt mer påtaglig i de lokala skolorna. Detta anses påverka språkutvecklingen på ett negativt sätt vilket resulterar i att barnen och ungdomarna lär sig "fel" och/eller "dålig" svenska. Vidare upplevs skolorna som bråkiga och stökiga samt att förortsskolorna har ett hårt och rörigt socialt klimat, vilket gör det svårt att fokusera på skolarbetet.

Sammantaget framkommer en förhoppning om att bytet till en annan skola i ett mer etniskt svenskt område ska medföra bättre möjligheter för barnen och ungdomarna att få lära sig bättre svenska, lära känna svenskar och få ta del av den svenska kulturen. Många av de intervjuade föräldrarna uttrycker förhoppningar om att den nya skolmiljön ska ge deras barn sociala, kulturella och språkliga nycklar som ska öppna dörren till det svenska samhället.

Mötet med den nya skolmiljön beskrivs i många fall av ungdomarna som svårt då det även innebar ett byte av social miljö. Som 15-åriga Zamira beskriver det: "Allt var annorlunda! Jag var annorlunda!". Det upplevda "annorlundaskapet" har att göra med att eleverna, i och med mötet med den nya skolmiljön, på ett nytt sätt blir medvetna om det omgivande samhällets bilder av och uppfattningar om deras hemområden. Ungdomarnas berättelser visar hur fördomar om socialt utsatta områden överförs på dem själva, vilket får konsekvenser för såväl relationer till andra elever på skolan som till skolans personal. Det kan handla om kommentarer från andra elever om att "allt skulle vara bra i klassen om det inte var så många från Husby/Tensta/Rinkeby" eller att klasskamrater inte får lov att åka hem till dem för att föräldrarna tycker att det känns otryggt.

Fördomarna handlar också om att en del lärare och personal på de tillvalda skolorna har en uppfattning att de elever som byter skola är "vana vid en annan skolkultur" och därför behöver ett hårdare bemötande. Eleverna berättar om upplevd diskriminering både i ord och i handling från lärare. Skillnaderna mellan å ena sidan eleverna själva och deras hemområden, och å andra sidan eleverna i den tillvalda skolan och området där den ligger blev uppenbara. Det kan handla om synbara skillnader i till exempel hud- och hårfärg och klädsel. Det kan

även vara fråga om ekonomiska skillnader som manifesterar sig i olika klädmärken och fritidsaktiviteter. Men, det kan även vara fråga om mer symboliska markörer som språkanvändning, ljudnivå och kroppsspråk (Kallstenius 2006).

Skolbytet innebar även en ny situation i fråga om vad som förväntades prestationsmässigt av eleverna. I intervjumaterialet framkommer att lärarna på de tillvalda skolorna i allmänhet ställde högre krav och gav fler läxor. Från att ha varit vana vid att få väldigt goda resultat utan alltför mycket ansträngning beskriver många elever att det är betydligt svårare i den nya skolan, att de måste anstränga sig mer och att konkurrensen är hårdare. Samtidigt möjliggör den lugnare skolmiljön för eleverna att på ett bättre sätt tillgodogöra sig undervisningen. Beslutet att byta skola innebar dock för flera av de äldre eleverna att deras betyg sänktes. Detta beskrivs å ena sidan som positivt. De får bättre kunskaper och lägre betyg, men betygen de får motsvarar deras faktiska kunskapsnivå vilket de tycker känns bra inför eventuella vidare studier. Denna situation kan motivera en del elever att anstränga sig ännu mer för att lyckas, men kan för andra vara nedtryckande och passiviserande då de upplever att det inte spelar någon roll vad de gör, de kommer ändå inte att lyckas.

Att lämna en skola i ett utsatt förortsområde och söka sig bort till skolor i andra delar av staden innebär för många barn och unga en daglig konfrontation med segregationens och stigmatiseringens effekter, samt en förändrad självbild. Gymnasieelever som bytte skola under sina år i grundskolan berättar att de trots dessa svårigheter idag tycker att det var ett mycket bra beslut att lämna de utsatta områdenas skolor. De menar att de har läst sig till en "bättre" svenska och att de har fått bättre kunskaper till följd av en lugnare skolmiljö och ett skolklimat där det är "ok att vilja plugga". Många

Pauli gymnasium i Malmö. Foto: Freddy Billqvist.

menar också att anpassningen till den nya skolan har hjälpt dem att komma över tröskeln till det omgivande samhället, att de har lärt sig "rätt koder". Inte minst ger det en högre status att kunna säga att de har gått i grundskolan i innerstaden i jämförelse med de elever som har gått i en förortsskola.

... eller stanna kvar

De flesta unga som bor i utsatta områden väljer dock att gå i en närliggande skola. En viktig orsak bakom beslutet att stanna kvar i de lokala skolorna är att hemområdet känns tryggt (Bunar & Kallstenius 2007). Ungdomarna berättar att de känner stark tillhörighet till området och de människor som bor där. De intervjuade eleverna är mycket medvetna om den problembild som omger deras boendeområden och håller även med om att det finns problem med brottslighet och ett i allmänhet hårt klimat.

Elevernas berättelser visar att de ser en tydlig koppling mellan sina boendeområdens rykte och status och den etniska sammansättningen i området, det vill säga koncentrationen av många svenskar med utländsk bakgrund. De beskriver att det är för få etniska svenskar. Det är också detta som enligt eleverna till stor del förklarar skolornas låga status och dåliga rykte. När en majoritet av eleverna i en skola har utländsk bakgrund påverkar detta skolans rykte negativt. Och när en majoritet av eleverna talar ett annat modersmål än svenska så har detta en negativ påverkan på språkinläring och även på språkanvändandet. Eleverna beskriver hur de själva upplever att de talar "fel sorts svenska" och betydelsen av att tala "rätt" eller "ren" svenska framstår som central.

Många av eleverna är väldigt nöjda med sina skolor i förorten. Det må vara ett hårt klimat

men ungdomarna beskriver att de känner sig hemma. De känner tillhörighet och gemenskap med de övriga eleverna på skolan. Utöver den sociala samhörigheten upplever de att skolornas personal bryr sig om dem och lär ut på ett bra sätt.

Det finns dock en osäkerhet bland eleverna gällande skolornas nivå på utbildningen. De menar att många lärare håller en lägre nivå på undervisningen och sänker kraven och förväntningarna på elevernas prestationer i jämförelse med hur de uppfattar att situationen är på skolor i andra områden. Orsaken till detta är, menar eleverna, att lärarna tror att de inte ska klara av att hålla en "normal nivå". Eleverna är rädda för att detta ska resultera i såväl en lägre kunskapsnivå som "för snälla betyg". Något som i sin tur kan få som konsekvens att deras betyg inte är rättvisande vilket i samband med byte till en annan skola eller övergången till gymnasiet kan leda till försämrade betyg och resultat i allmänhet (Kallstenius 2007).

Som en följd av elevutflödet har det blivit färre elever i klasserna, vilket enligt de kvarvarande eleverna resulterat i att det blivit lugnare och att lärarna har mer tid. De berättar att deras tidigare skolkamrater som sökt sig till skolor i andra områden främst gjort detta på grund av att det går för få "svenska" elever i skolan i bostadsområdet, att skolmiljön upplevs som för bråkig och stökig samt att skolorna i hemområdet har låg status och dåligt rykte. Varför väljer de då själva att stanna kvar? En viktig orsak är närheten mellan hemmet och skolan. Det känns helt enkelt bra att gå i en skola som inte ligger på så stort avstånd från hemmet. En annan viktig orsak är att de vill gå tillsammans med sina kompisar som de även umgås med på fritiden. Men även andra förklaringar till beslutet att stanna kvar dyker upp i de intervjuade

elevernas berättelser. Många berättar att de har funderat på att byta till en skola i ett annat område, gärna till innerstaden, men att de sedan inte fullföljt detta. De är oroliga inför vad mötet med en mer "svensk" skolmiljö skulle innebära för dem, de är rädda att de skulle känna sig annorlunda och inte fullt ut accepteras i den nya skolan. Därför väljer de att stanna kvar i sitt hemområde där det finns en stark social sammanhållning och tillhörighet.

Flera av de intervjuade ungdomarna uttrycker en oro inför framtiden. Som tidigare diskuteras är de i många fall oerhört medvetna om sin etniska bakgrund. Att omvärlden klassar dem som invandrare i kombination med att de har vuxit upp och är bosatta i ett socialt utsatt område ger dem en på många sätt utsatt position i relation till det omgivande samhället. Detta gäller både värdet av deras utbildning och deras framtida förutsättningar och möjligheter på arbetsmarknaden. Eleverna berättar att de i möten med det omgivande samhället känt att det finns en skepticism gentemot deras betyg och kunskaper när det framkommer var de bor och i vilken skola de har gått. Det finns hos eleverna en uttalad oro inför framtida diskriminering som är kopplad just till deras invandrarbakgrund och bostadsområde (Kallstenius 2007).

Utan-, mellan- och innanförskap

Ungdomarnas berättelser i Bunar och Kallstenius studier präglas av utanförskap och strategier för att hantera det. Hur kan man arbeta för att bryta utanförskap? Det är en komplex fråga. Begreppet utanförskap implicerar också att det finns ett innanförskap. Vem är det som definierar vad som är utanför? Kan man befinna sig i ett från politiskt håll definierat utanförskap men ändå

känna sig som del av ett innanförskap? Ungdomar som är bosatta i socialt utsatta bostadsområden känner sig i många fall som en del av områdets innanförskap och upplever en stark gemenskap med andra som är bosatta i samma område, ett slags lokalpatriotism, gentemot det omgivande samhället som de känner sig exkluderade från.

De elever som byter skola definieras av många som mer "integrerade" då de talar bra svenska, går i en skola i ett mer etniskt svenskt område och på de flesta sätt följer de normer och värderingar som uppfattas som eftersträvansvärda av majoritetssamhället. I sitt dagliga liv beskriver de dock hur de i många fall inte känner sig inkluderade någonstans, vare sig i hemområdet eller i den valda skolan. De betraktas som annorlunda, som "förortsbarn" och "invandrar-elever" på den valda skolan. Samtidigt anses de vara svikare och "wanna-be svenskar" i hemområdet (Bunar & Kallstenius 2007).

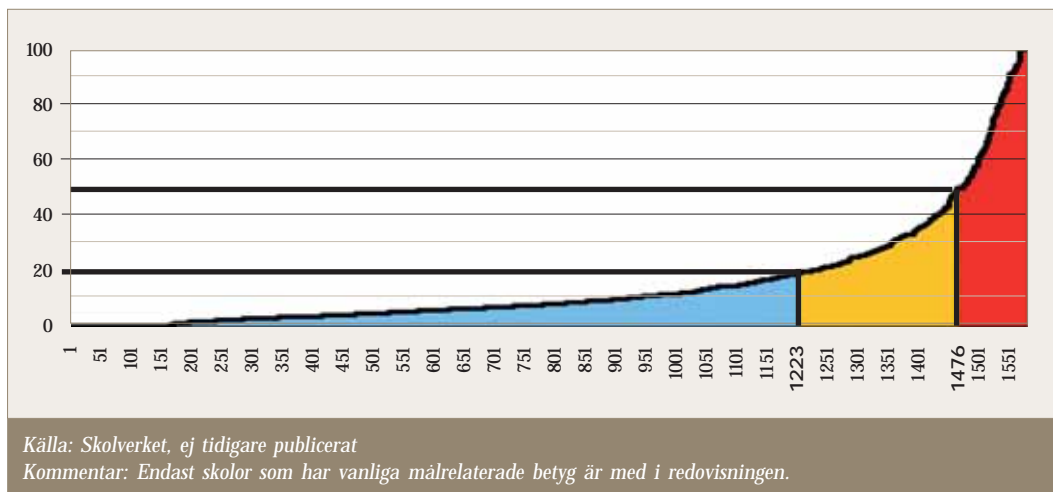
Unga som är bosatta i utsatta områden beskriver hur de i många fall upplever att de lever i ett slags "mellanförskap", mitt emellan två olika världar (Kallstenius 2007, Stonequist 1937). De lever med en fot i föräldrarnas kultur och den andra foten i den "svenska" skolmiljön. De kan också beskrivas leva med en fot i sitt hemområde och en fot i det omgivande samhället, om än inte i praktiken så genom mediernas bild och via ryktesspridning. Denna situation blir än mer påtaglig för de elever som lämnar de utsatta områdenas skolor för att gå i en grund- eller gymnasieskola i ett mer etniskt svenskt område.

Skolsituationen i siffror

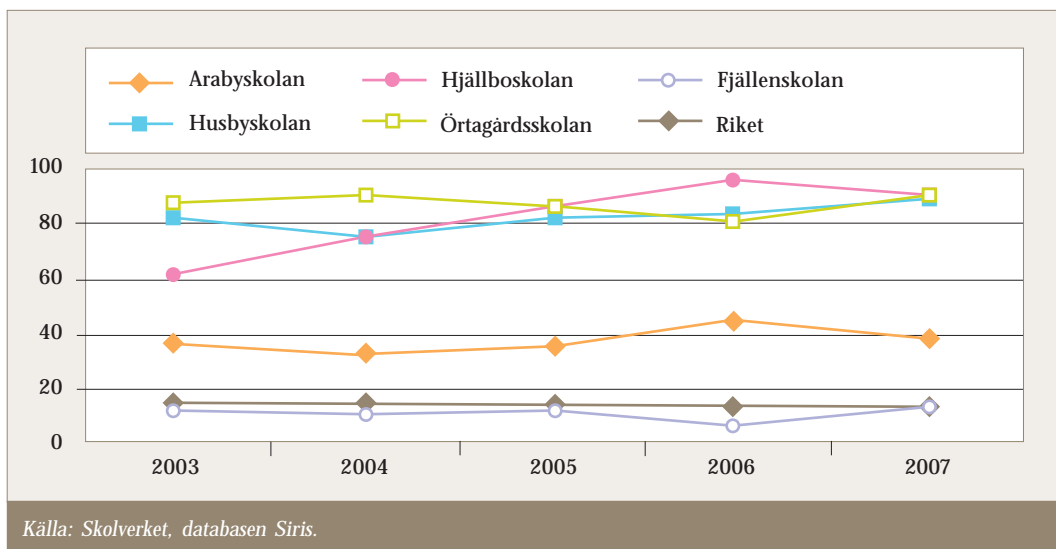
Av totalt 1 588 grundskolor i Sverige har 1 223 skolor högst 20 procent och 1 476 skolor högst 50 procent elever med utländsk bakgrund. Det finns med andra ord 112 skolor i Sverige där andelen elever med utländsk bakgrund är över 50 procent (figur 2.3).

Andelen elever med utländsk bakgrund⁷ varierar mellan skolorna i vår undersökning. I tre av skolorna, Hjällboskolan, Husbyskolan och Örtagårdsskolan är andelen kring 90 procent medan andelen i Arabyskolan ligger kring 40 procent. I vår jämförelseskola, Fjällensskolan i Sandvik är andelen elever med utländsk bakgrund cirka 15 procent, vilket också är den genomsnittliga nivån för samtliga skolor i Sverige (figur 2.4).

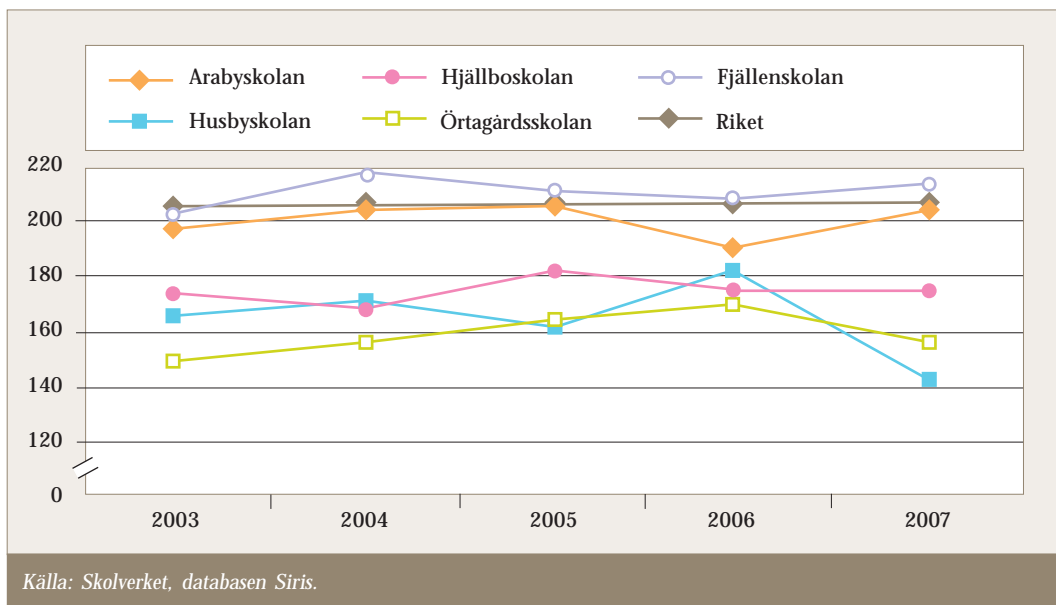
Det maximala meritvärdet i grundskolan är 320 poäng. Det genomsnittliga meritvärdet i slutbetygen i svenska grundskolor har legat kring 207 poäng de senaste åren. Av skolorna i vår undersökning ligger Arabyskolan i nuläget nära genomsnittsvärdet för riket medan Hjällboskolans meritvärde har varit cirka 180 poäng, och Örtagårdsskolans cirka 160 poäng, de senaste åren (figur 2.5). Husbyskolans genomsnittliga meritvärde sjönk dramatiskt från 180 poäng 2006 till drygt 140 poäng 2007. Husbyskolans rektor förklarar den negativa utvecklingen med att det är stor in- och utflyttning från skolan, att de mer studiemotiverade eleverna väljer andra skolor samt att de har fått många nyanlända elever till skolan.

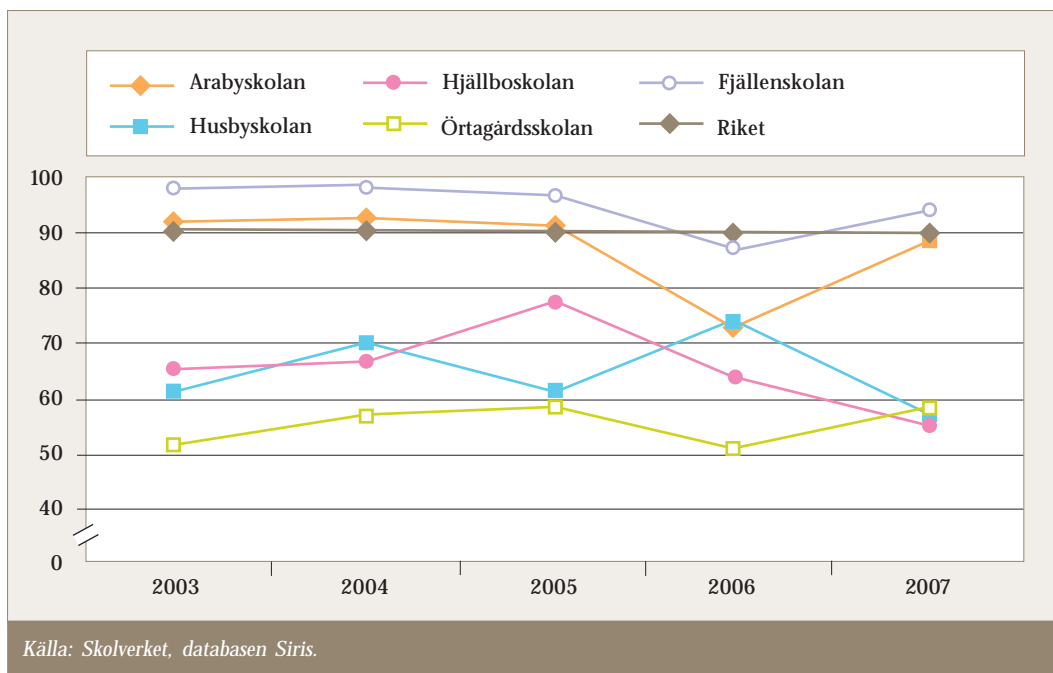
Figur 2.3 Andel elever med utländsk bakgrund i svenska grundskolor 2007. Procent.

Figur 2.4 Andel elever med utländsk bakgrund i årskurs 9. Fem skolor i jämförelse med riket, 2003–2007. Procent.

Figur 2.5 Genomsnittligt meritvärde i slutbetygen för grundskoleelever. Fem skolor i jämförelse med riket, 2003–2007. Betygspoäng.

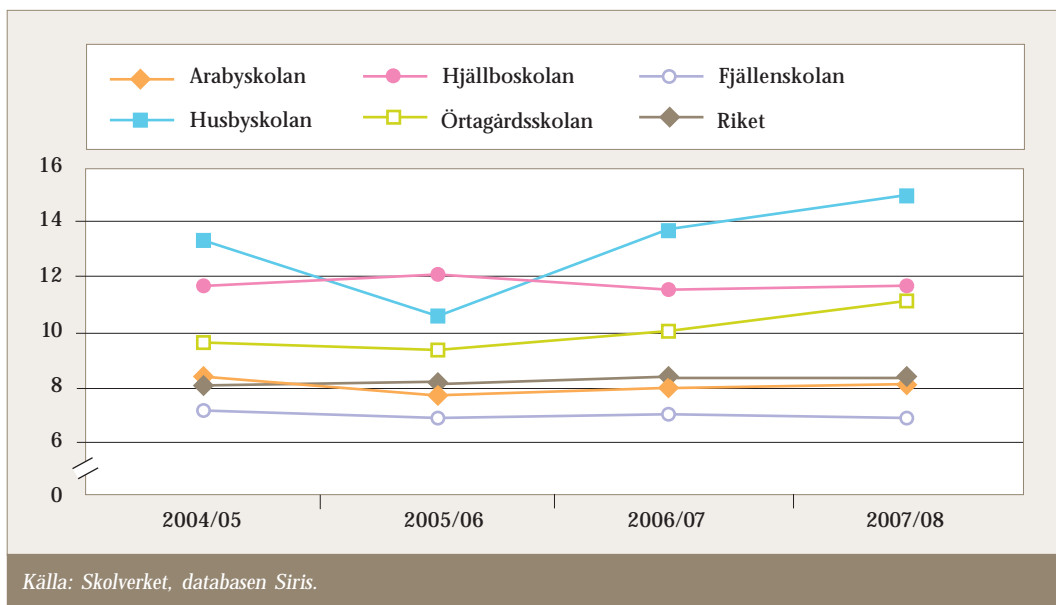

Figur 2.6 Andel behöriga för studier på nationella program. Fem skolor i jämförelse med riket, 2003–2007. Procent.

Andelen behöriga till nationella program på gymnasiet har legat stadigt kring 90 procent i Sverige de senaste åren. Eftersom elevunderlaget på varje enskild skola är relativt lågt, 50–100 elever, blir skillnaderna mellan olika årskullar dock större när vi studerar enskilda skolor. Örtagårdsskolan har under 2003–2007 haft en andel behöriga som har rört sig mellan 50 och 60 procent, vilket kan anses vara en någorlunda normal variation för en skola vars elevsammansättning skiftar betydligt från år till år, till exempel utifrån vistelsetid i Sverige och tidigare skolgång bland nyanlända elever. Arabyskolan visar däremot en mer dramatisk utveckling. Skolan har under många år haft en andel behöriga till gymnasiet strax över genomsnittet för

riket, men 2006 sjönk andelen behöriga till 73 procent. Året därpå, 2007, närmade sig andelen behöriga åter 90 procent (figur 2.6).

Det genomsnittliga antalet lärare per 100 elever i årskurs 9 är omkring 8 lärare. Antalet lärare i Arabyskolan ligger nära riksnivån, medan Örtagårdsskolan och Hjällboskolan har 11–12 lärare per 100 elever och Husbyskolan 15 (figur 2.7).

Figur 2.7 Antal lärare per 100 elever i årskurs 9. Fem skolor i jämförelse med riket, läsåren 2004/2005–2007/2008.

Avstånd mellan hem och skola i årskurs nio

Eftersom föräldrar, åtminstone i storstadsområden, i allt större utsträckning väljer att placera sina barn i en annan skola än som är belägen närmast hemmet har vi genomfört en analys av hur långt barn i årskurs 9 reser till sin skola. Frågan är i vilken utsträckning skolavståndet i våra valda områden skiljer sig från avståndet till skolan bland elever i andra typer av bostadsområden (tabell 2.1).

En generell slutsats är att det på grundskolenivå är mycket få unga som har långt till skolan och att skillnaderna mellan de manliga och kvinnliga elevernas avstånd inte är särskilt stora.

I de områden som ingår i den databas vi använt för denna analys inkluderas hela Stockholms län, Göteborgs respektive Malmö stad samt Växjö kommun. Resultatet visar att det totalt sett endast är 3 procent av eleverna som har 15 kilometer eller längre till skolan. Två tredjedelar, 67 procent, av eleverna i årskurs 9 går i skolan antingen i sitt eget bostadsområde eller åtminstone högst två kilometer från hemmet, 87 procent av eleverna går i skolan inom 6 kilometer från hemmet.

I stort gäller samma slutsatser för de fyra fokusområdena Araby, Hjällbo, Husby och Rosengård. I alla fyra områden visar det sig att en stor andel av niondeklassarna går i skolan inom två kilo-

Tabell 2.1 Avstånd från bostad till skola för elever i årskurs nio boende i våra fyra fokusområden samt jämförelse av skolavstånd för elever boende i områden på samma avstånd från respektive stadskärna, 2006. Procent

	0–2 km	2–6 km	6–15 km	15–100 km	Totalt
Araby (Växjö)	75,0	21,3	0,0	3,7	108
Övriga områden på samma avstånd från centrum	83,5	14,4	0,8	1,3	618
Husby (Stockholm)	68,1	12,2	17,4	2,4	213
Övriga områden på samma avstånd från centrum	63,4	23,7	11,8	1,1	6 277
Hjällbo (Göteborg)	80,3	5,6	13,6	0,5	198
Övriga områden på samma avstånd från centrum	73,9	13,7	11,2	1,2	1 548
Rosengård (Malmö)	91,6	6,9	1,3	0,2	537
Övriga områden på samma avstånd från centrum	86,9	10,9	1,3	1,0	2 902

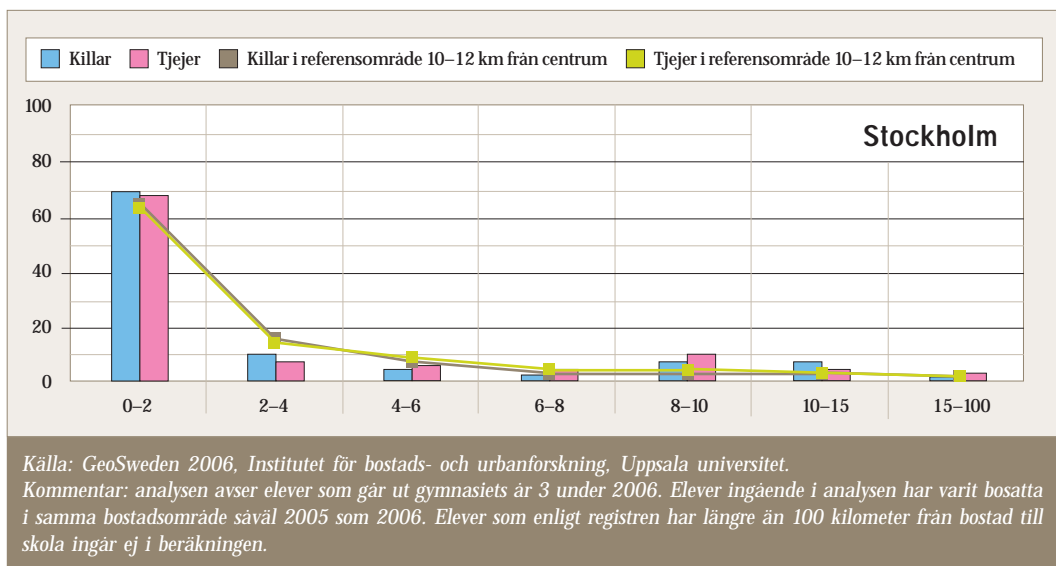
Källa: GeoSweden 2006. Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

meters avstånd från hemmet. I Rosengård gäller detta 92 procent av eleverna, i Hjällbo 80 procent, i Araby 75 procent och i Husby 68 procent. Som framgår av tabell 2.1 är andelen elever som går i skolan nära hemmet större i alla fokusområden utom i Araby jämfört med i referensområden belägna på samma avstånd från respektive stads centrum.⁸ I Husby, Hjällbo och Rosengård är andelen elever vars skola ligger inom 2 kilometer 5–7 procentenheter större än i respektive referensområde. Resultatet pekar sålunda mot att även om de allra flesta grundskoleelever går i en skola mycket nära hemmet är det en något mindre andel niondeklassare i socialt utsatta områden än i andra typer av bostadsområden som väljer en skola som inte ligger i den närmaste omgivningen.

Araby avviker något från övriga fokusområden. Där är andelen elever som går i skolan inom 2 kilometer från hemmet 9 procentandelar lägre

än i jämförelseområdena. Möjligen är detta ett resultat av den särskilda satsning som gjordes i Araby på att uppmuntra elever att söka sig till skolor med en större andel elever med svenska som modersmål.⁹

Även om huvudmönstret är att elever i våra valda områden i något högre grad än elever i referensområdet går i skolan nära hemmet går det att urskilja en grupp niondeklassare i Husby och Hjällbo som väljer skolor på ett avstånd av 6–10 kilometer från hemmet.¹⁰ En något högre andel elever i Husby och Hjällbo än i referensområdena går i skolan på detta avstånd. En närmare granskning visar att avståndet sammanfaller med avståndet till Stockholms respektive Göteborgs mer centrala delar. I figur 2.8. väljer vi att använda Husby för att illustrera de huvudsakliga resultaten av analysen.

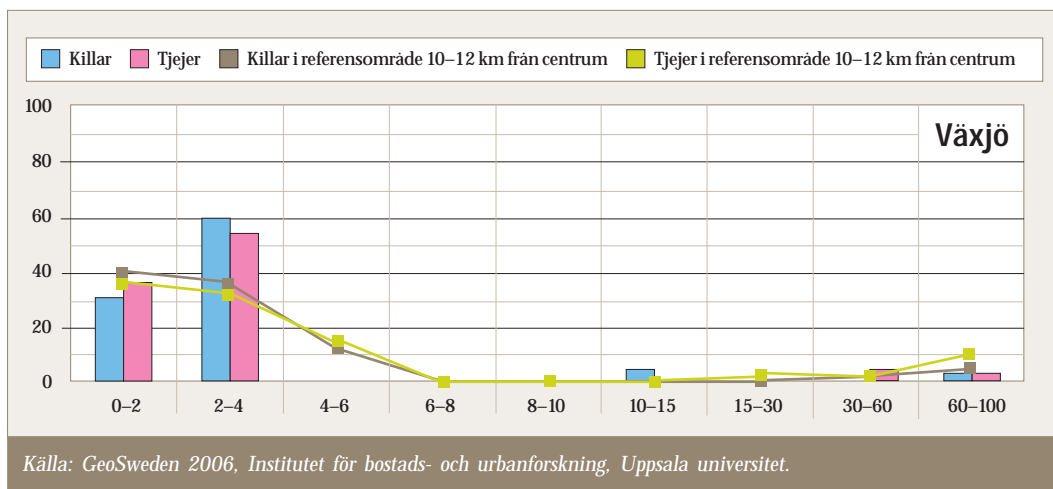
Figur 2.8 Avstånd från bostad till skola för killar respektive tjejer i årskurs 9 boende i Husby samt jämförelse med avståndet till skola för elever boende i övriga bostadsområden i Stockholms län belägna på samma avstånd från stadens centrum, 2006. Procent.

Avstånd mellan hem och skola i gymnasiets år 3

I detta avsnitt görs en analys av hur långt elever i gymnasiets år 3 har till sin skola. Frågan är om gymnasieelever i våra valda bostadsområden uppvisar ett annat pendlingsmönster än elever bosatta i andra typer av områden. I analysen jämförs vart och ett av de fyra områdena Araby, Hjällbo, Husby och Rosengård med ett band av bostadsområden som ligger på samma avstånd från respektive stads centrum.

Araby – avstånd mellan bostad och gymnasieskola

I en stad som Växjö avgörs avståndet mellan bostad och gymnasieskola i hög grad av den lokala geografin och den exakta placeringen av ett begränsat antal gymnasieskolor. I figur 2.9 illustreras avståndet till skolan för gymnasieelever bosatta i Araby. Analysen¹¹ visar att andelen elever som går i skolan inom 2 kilometer från hemmet är något större i referensområdena samtidigt som andelen vars skola ligger på ett avstånd av 2–4 kilometer är större i Araby än i referensområdena. Sammantaget går 92 procent av eleverna från Araby och 75 procent av eleverna från referensområdena i en skola inom 4 kilometer från hemmet (figur 2.9).

Figur 2. 9 Avstånd från bostad till skola för killar respektive tjejer i gymnasiets år 3 boende i Araby samt jämförelse med avståndet till skola för elever boende i övriga bostadsområden i Växjö belägna på samma avstånd från stadens centrum, 2006. Procent.

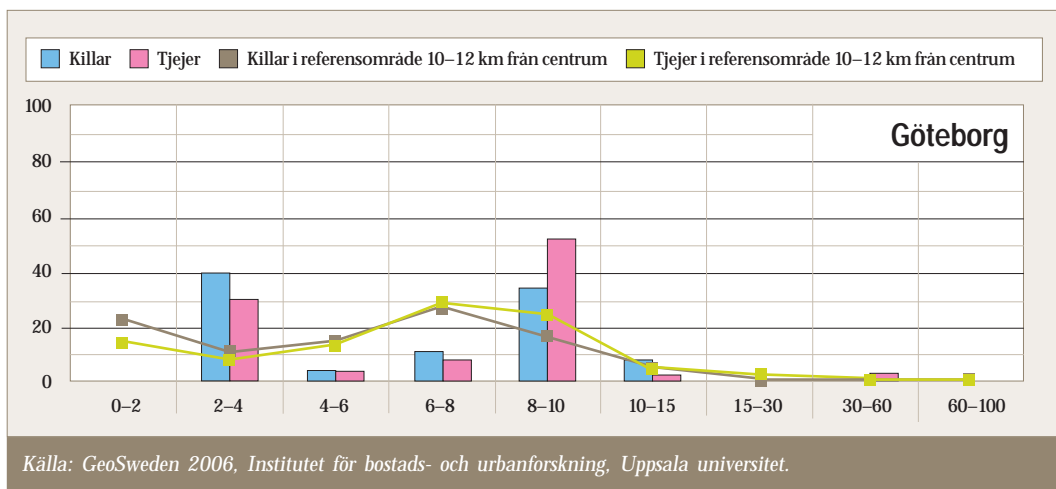
Frågan är i vilken utsträckning analysen av Araby egentligen uttrycker mycket mer än hur bostadsområdet råkar ligga i förhållande till det begränsade utbud av gymnasiealternativ som står till buds i en mindre stad. En jämförelse mellan olika typer av bostadsområden avspeglar i en stad som Växjö helt enkelt hur olika slags områden är lokaliserade i förhållande till stadens centrala delar där gymnasieskolorna är belägna.

Fjorton procent av gymnasieeleverna som enligt registren är bosatta i Araby visar sig gå i skolan mer än 100 kilometer från hemmet. Då det framstår som troligt att en stor del av dessa ungdomar i praktiken inte huvudsakligen är bosatta på sin adress i Araby har vi valt att utesluta dessa från analysen. Frågan om i vilken utsträckning det faktiskt förekommer att elever pendlar mycket långt mellan bostad och skola

återstår dock att utforska närmare. Nio procent av eleverna i referensområdena runt Växjö reser enligt registren längre än 100 kilometer till skolan.

Hjällbo – avstånd mellan bostad och gymnasieskola

Bostadsområdet Hjällbo är beläget på drygt 3 kilometers avstånd från närmaste gymnasieskola, Angereds gymnasium. Detta visar sig i figur 2.10 genom att alla elever bosatta i området har minst 2 kilometer till skolan.¹² Om man istället ser till andelen med högst 4 kilometer till skolan uppgår denna bland elever från Hjällbo till 36 procent och till 29 procent bland elever från referensområdena. Andelen elever som väljer att gå i en skola nära hemmet kan sålunda sägas vara något högre i Hjällbo (figur 2.10).

Figur 2.10 Avstånd från bostad till skola för killar respektive tjejer i gymnasiet år 3 boende i Hjällbo samt jämförelse med avståndet till skola för elever boende i övriga bostadsområden på samma avstånd från Göteborgs stadskärna, 2006. Procent.

Som framgår av figur 2.10 är andelen manliga elever bosatta i Hjällbo som väljer ett gymnasium nära hemmet större än andelen kvinnliga elever, 40 procent jämfört med 31 procent. Det framgår även av analysen att andelen elever från Hjällbo som har halvlångt till skolan, 4–8 kilometer, är tydligt mindre än andelen elever från referensområdena.

På avståndet 8–10 kilometer från bostaden ökar dock andelen Hjällboelever kraftigt och överstiger tydligt andelen elever från referensområdena. Särskilt stor, 54 procent, är andelen kvinnliga elever bosatta i Hjällbo som går i skolan 8–10 kilometer från hemmet, motsvarande andel av de manliga eleverna är 37 procent. Detta förklaras sannolikt av att det är mycket vanligt bland elever bosatta i Hjällbo, särskilt kvinnliga, att söka sig till skolor belägna i Göteborgs centrala delar. En tendens i Göteborg fö-

refaller sålunda vara att elever från Hjällbo i högre grad än andra elever bosatta på samma avstånd från centrum söker sig till innerstaden medan elever i referensområdena i högre grad söker sig till skolor som ligger på ett visst avstånd från hemmet men närmare än skolorna i stadens centrum.

Husby – avstånd mellan bostad och gymnasieskola

En mindre andel av eleverna från Husby¹³ går i skolan i närheten av det egna bostadsområdet jämfört med elever i referensområdena.¹⁴ Sett till båda könen går 34 procent av eleverna i Husby i en skola inom 4 kilometer från hemmet vilket kan jämföras med 40 procent bland eleverna från referensområdena (figur 2.11).

Av de manliga eleverna från Husby går 38 procent i skolan inom 4 kilometer och 46 procent inom 8 kilometer från hemmet. I referensområdena är motsvarande siffror bland manliga elever 39 respektive 67 procent. Bland kvinnliga elever boende i Husby går 30 procent i skolan inom 4 kilometer från hemmet och 45 procent inom 8 kilometer. Bland kvinnor i referensområdena är motsvarande siffror 41 procent respektive 61 procent.

Analysen visar att kvinnliga elever i Husby avviker både från de manliga Husbyeleverna och från elever i referensområdet genom att en mindre andel väljer de mest närbelägna skolorna. Om man ser till vilka som väljer en skola inom 8 kilometer från hemmet är andelarna lägre bland såväl manliga som kvinnliga elever bosatta i Husby i förhållande till elever i referensområdena. På avståndet 8–15 kilometer från hemmet är dock andelarna elever från Husby tydligt större än andelarna i referensområdena. En så stor andel som 42 procent av eleverna från Husby har 8–15 kilometer till skolan. Det förefaller troligt att en stor del av denna grupp har valt en skola belägen i eller nära Stockholms innerstad. En del av denna grupp kan dock även ha sökt sig till ytterstads-skolor.

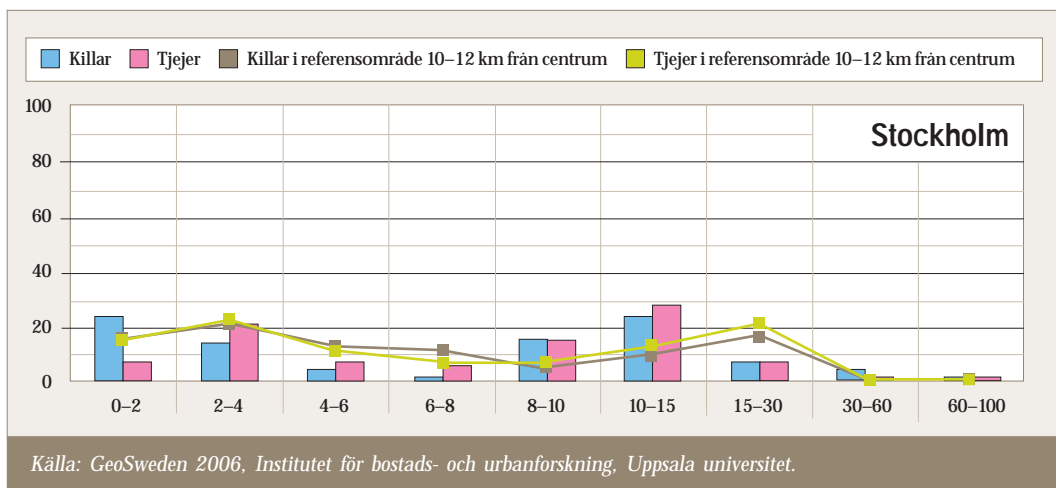
Något anmärkningsvärt är att hela 14 procent av eleverna bosatta i Husby går i en skola belägen 100 kilometer eller längre från hemmet.

Elva procent av eleverna har minst 200 kilometer till skolan. En större andel kvinnor, 17 procent, än män, 11 procent, har mer än 100 kilometer till skolan. I referensområdena är det mellan 1 och 2 procent som har längre än 100 kilometer till skolan.

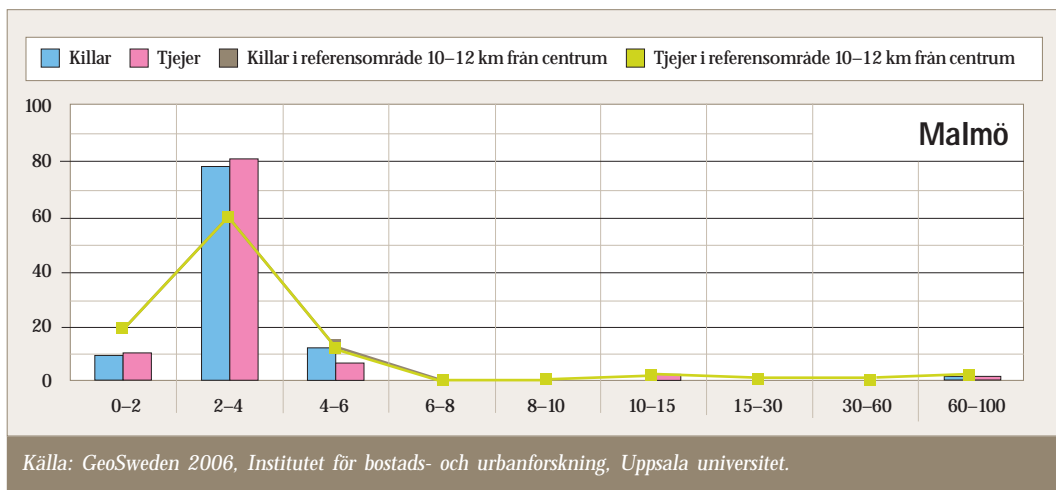
Rosengård – avstånd mellan bostad och gymnasieskola

I Rosengård går 88 procent av gymnasieeleverna i år 3 i en skola belägen 0–4 kilometer från hemmet.¹⁵ Detta är en direkt återspeglning av Malmös uttalade strategi att lokalisera stadens gymnasier till innerstaden. Andelen gymnasieelever som går i en skola inom 4 kilometer är dock större i Rosengård än i andra bostadsområden i Malmö på samma avstånd från stadens centrum. I dessa övriga områden uppgår andelen till 83 procent (figur 2.12).

Analysen visar att elevers avstånd till gymnasieskolan i hög grad avgörs av den lokala skolgeografien. Var är gymnasier med olika inriktning belägna i förhållande till de bostadsområden som studeras? I städer med ett mer begränsat utbud av skolor, som Växjö, och i städer med en geografisk koncentration av gymnasier till särskilda områden, som Malmö, blir elevers avstånd till sin skola relativt likartade oberoende av vilken typ av område man bor i. I stora städer som Stockholm och Göteborg som har ett stort utbud av skolor och en relativt stor geografisk spridning går det däremot att urskilja skillnader mellan olika typer av bostadsområden. Eftersom variationen i avståndet till skolan visar sig vara begränsad i Malmö och Växjö väljer vi att fortsättningsvis närmare studera skolavståndet utifrån familjens ekonomiska situation för gymnasieelever i Husby respektive Hjällbo.

Figur 2.11 Avstånd från bostad till skola för killar respektive tjejer i gymnasiet år 3 boende i Rosengård samt jämförelse med avståndet till skola för elever boende i övriga bostadsområden på samma avstånd från Stockholms stadskärna, 2006. Procent.

Figur 2.12 Avstånd från bostad till skola för killar respektive tjejer i gymnasiet år 3 boende i Rosengård samt jämförelse med avståndet till skola för elever boende i övriga bostadsområden på samma avstånd från Malmö stadskärna, 2006. Procent.

Familjens ekonomiska situation

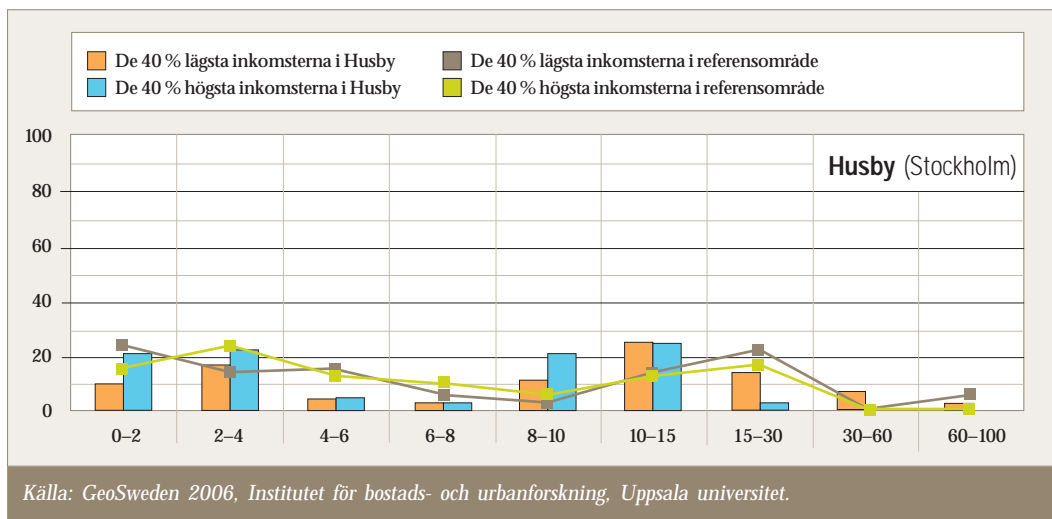
En viktig fråga är i vilken utsträckning det aktiva gymnasievalet och elevers avstånd till skolan avgörs av socioekonomiska faktorer som till exempel familjens disponibla inkomst. Figur 2.13 visar något överraskande att bland elever bosatta i Husby tenderar eleverna vars familjer har en högre disponibel inkomst att i större utsträckning gå i en skola närmast hemmet, 42 procent av dem går i skolan inom 4 kilometer jämfört med 28 procent av eleverna från familjer med lägre disponibel inkomst.

I synnerhet om man ser till de Husbyelever som går i en skola inom 2 kilometer från hemmet, är andelen familjer med lägre disponibel inkomst betydligt mindre än andelen med högre inkomst. Enligt rektorn på Husbyskolan söker sig deras elever huvudsakligen till Kista gymnasium och Tensta gymnasium som ligger inom 2 kilometer från Husby. På andra sidan av skalan, bland dem som har 15 kilometer eller längre till skolan är andelen Husbyelever vars familjer har lägre inkomst betydligt större än andelen vars familjer har högre inkomst.¹⁶

I Hjällbo går en något större andel elever från familjer med lägre disponibel inkomst i en skola inom 4 kilometer från hemmet jämfört med elever från familjer med högre inkomst (figur 2.14).¹⁷

I syfte att undersöka om elever med kort vistelsetid i Sverige, 5–9 år, väljer den närmaste

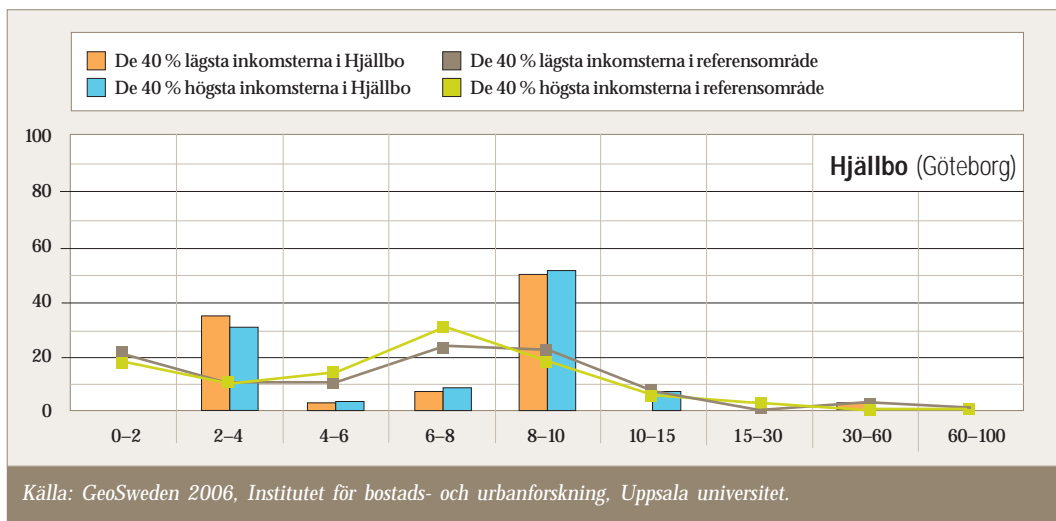
skolan är en viktig fråga. I Sverige, 5–9 år, väljer den närmaste

Figur 2.13 Avstånd från bostad till skola för elever i gymnasiets år 3 boende i Husby samt jämförelse med avståndet till skola för elever boende i övriga bostadsområden på samma avstånd från Stockholms centrum efter familjens disponibla inkomst, 2006. Procent.

gymnasieskolan har vi tittat på unga som går i år 3 och bor i Husby respektive i Hjällbo. I Husby går 37 procent av gymnasieeleverna med kort vistelsetid i den närmaste skolan. Detta kan jämföras med 10 procent bland elever som är födda i Sverige och bor i ett annat bostadsområde på samma avstånd från Stockholms centrum.

Samma fenomen, det vill säga att elever med kort vistelsetid i Sverige väljer den närmaste gymnasieskolan återfinns i Hjällbo. Av eleverna med högst nio års vistelsetid i Sverige går 75 procent i de närmaste gymnasieskolorna, jämfört med 21 procent bland elever som födda i Sverige och bor i ett annat område på samma avstånd från Göteborgs centrum.

Figur 2.14 Avstånd från bostad till skola för elever i gymnasiets år 3 boende i Hjällbo samt jämförelse med avståndet till skola för elever boende i övriga bostadsområden på samma avstånd från Göteborgs centrum efter familjens disponibla inkomst, 2006. Procent.

Synen på skolan

I den första delen av detta kapitel har vi i huvudsak presenterat utbildningssituationen teoretiskt och med kvantitativa data. I Ungdomsstyrelsens uppdrag ingår också att mer specifikt lyfta fram hur unga upplever sin skola och sin framtid. Därför har vi genomfört 60 intervjuer med grundskole- och gymnasieelever i de fem utvalda områdena. Följande frågor har varit vägledande:¹⁸

- Hur upplevs bostadsområdet av ungdomarna?
- Hur upplevs skolan, vad är det bästa och sämsta med skolan?
- Vad skulle de vilja göra för att skolan ska bli bättre och fler elever nå kunskapsmålen?
- Vad tycker föräldrarna om skolan?
- Hur är lärarna?
- Vad kännetecknar en bra lärare?
- Vilka kort- och långsiktiga planer har ungdomarna?
- Hur ser ungdomarnas sociala nätverk ut?
- Vad har ungdomarna för erfarenheter av praktik eller arbete?
- Hur tror ungdomarna att livet ser ut när de är 30 år?

I *Synen på skolan* presenteras de utvalda grundskolorna, både med hjälp av skolstatistik och med hjälp av ungas upplevelser av sin skolsituation och sin framtid. Vuxna som arbetar i våra utvalda skolor samt rektorer och tjänstemän kommer att ge sin bild av utbildningssituationen. Det är deras upplevelser vi redovisar vilket innebär att det även kan finnas andra bilder och upplevelser.

Arabyskolan

Arabyskolan är en skola för årskurs 7–9 med drygt 430 elever. Omkring 40 procent av skolans elever har utländsk bakgrund. Skolan har ett upptagningsområde som är större än själva stadsdelen Araby, två av de tre skolorna för årskurs 0–6 inom upptagningsområdet ligger i det omgivande villaområdet. Arabyskolans målsättning är att vara en mötesplats för alla ungdomar, både från närområdet och från andra delar av Växjö. En viktig del i detta är skolans idrottsprofil som lockar många elever med svensk bakgrund till skolan. Arabyskolan byggdes under 1960-talet, samtidigt som själva Arabyområdet, och är i dag i stort behov av den planerade och delvis påbörjade ombyggnationen.

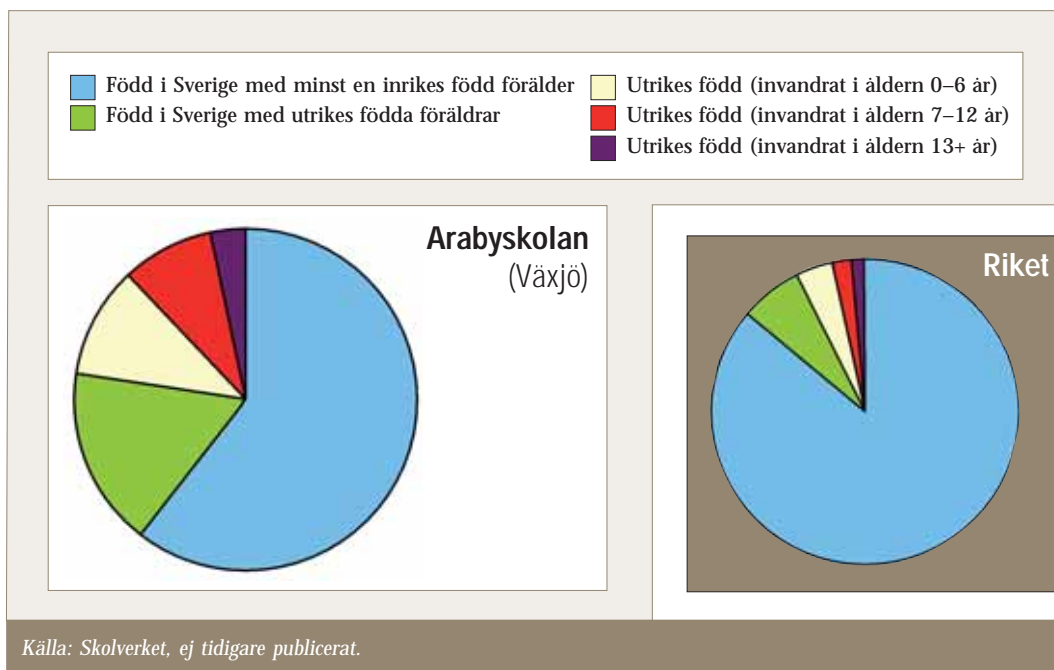
Arabyskolan har sedan fem år en idrottsprofil som innebär att elever som är aktiva i en idrottsförening får möjlighet att träna sin specialidrott i skolan. Drygt en tredjedel av skolans elever har idrottsinriktning. Skolan samarbetar med några idrottsföreningar, varav fotbollsföreningen Öster engagerar de flesta av eleverna med idrottsinriktning. Idrottsprofilen har också bidragit till att öppna skolan för andra aktörer,

i detta fall idrottsföreningar, något som skolans rektor värdesätter och har utvecklat även i andra sammanhang, mer om detta senare i kapitlet.

Förutom idrott profilerar Arabyskolan sig med matematik/NO/teknikundervisning med ämnesövergripande pedagogik och i samarbete med näringslivet. I metoden ingår bland annat att elever under åtta veckors tid får lösa ett uppdrag, både teoretiskt och praktiskt, som en förberedelse till en internationell tekniktävling enligt First Lego League-metoden.¹⁹ Scienceprofilen utgör inte samma lockelse för ungdomar utanför upptagningsområdet som idrottsprofilen, men är viktig av andra anledningar. En av skolans elever vann nyligen en nationell matematiktävling och det har väckt andra elev-

ers intresse och respekt. Hon har blivit en förebild som bidrar till att lyfta skolans anseende berättar skolans rektor.

De flesta av eleverna i Arabyskolan är födda i Sverige, cirka 80 procent. Drygt 60 procent av dem som är födda i Sverige har minst en förälder som också är född i Sverige. Tolv procent av eleverna har själva invandrat till Sverige i skolåldern, det vill säga när de var 7 år eller äldre (figur 2.15).

Figur 2.15 Elevers bakgrund. Avslutat grundskolan våren 2007, Arabyskolan. Procent.

Måluppfyllelse

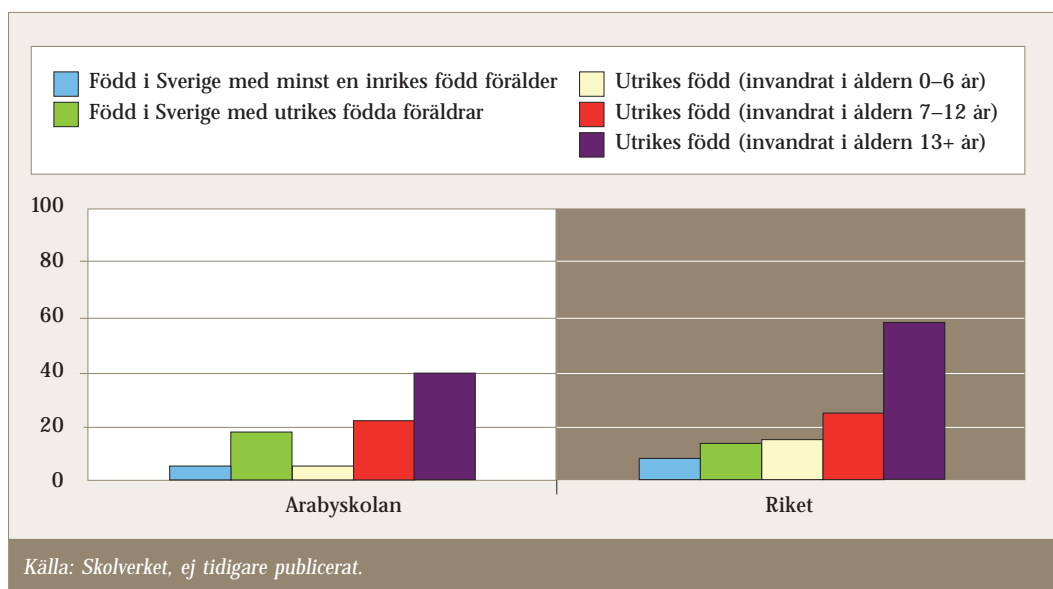
Andelen behöriga elever för studier på ett nationellt program i Arabyskolan var 87 procent våren 2007. Elva pojkar och 9 flickor nådde inte målen för behörighet till nationella program 2007. Arabyskolans resultat har under de senaste åren legat nära genomsnittsvärdet för riket. Ett undantag var läsåret 2006 då andelen behöriga till gymnasiet sjönk från tidigare 90 procent till 73 procent. Även det genomsnittliga meritvärdet i elevernas slutbetyg från årskurs 9 sjönk till 189 från 206 året innan. Året därpå var elevresultaten dock åter på nästan lika hög nivå som 2005.

Drygt hälften av eleverna från Arabyskolan sökte till ett studieförberedande program, det vanligaste valet 2007 var samhällsvetenskapsprogrammet som lockade 55 av skolans totalt

155 avgående elever. Naturvetenskapsprogrammet valdes av 17 elever och teknik- och estetiska programmet av 4 respektive 5 elever. Det var 58 elever som påbörjade studier på ett yrkesförberedande program, varav de flesta på handel och administrations-, el- eller fordonsprogrammet. Av de elever som saknade behörighet till ett nationellt program började 4 på ett programinriktat individuellt program och resterande 11 på det individuella programmet.

Figur 2.16 visar Arabyskolans resultat 2007 där eleverna är grupperade efter vistelsetid i landet. Samtliga elevkategorier på Arabyskolan har bättre måluppfyllelse än genomsnittet för riket, med undantag för elever som är födda i Sverige och har utrikes födda föräldrar.

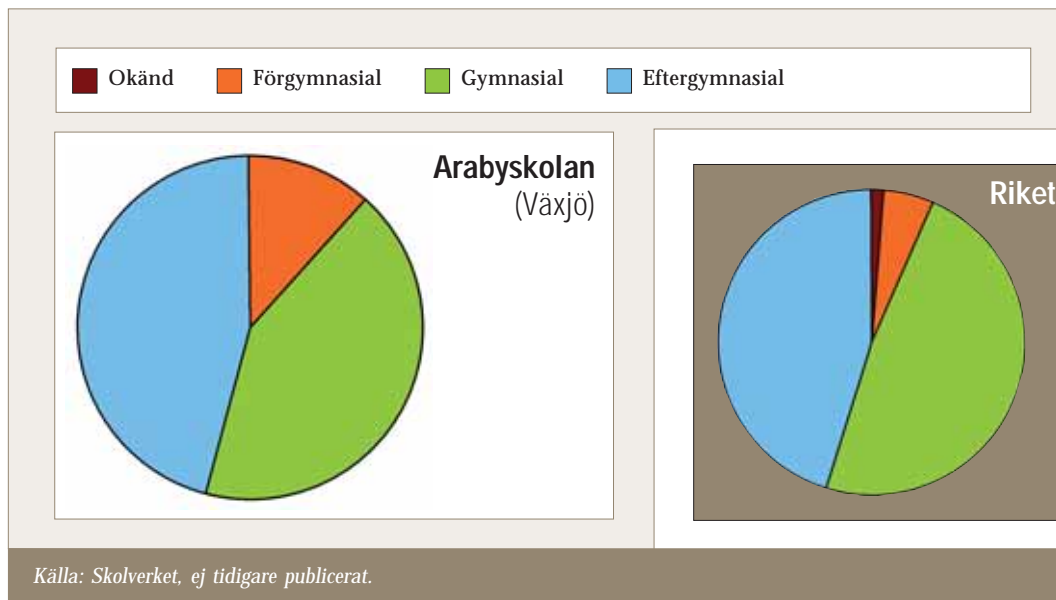
Enligt Skolverkets senaste inspektion 2005 är skolans resultat goda utifrån skolans förutsätt-

Figur 2.16 Ej behöriga för studier på nationella program. Avslutat grundskolan våren 2007, Arabyskolan. Procent.

ningar. Men inspektionen anmärkte bland annat på stora skillnader i kunskapsresultat mellan flickor och pojkar och mellan elever med svensk och utländsk bakgrund och att skolan bör arbeta för att öka andelen elever med fullständigt betyg (Skolverket 2005a). Det genomsnittliga meritvärdet för eleverna i årskurs 9 i Arabyskolan 2007 var 205. Meritvärdet för pojkar var 191 och för flickor 226. Flickorna från Arabyskolan ligger därmed över det genomsnittliga meritvärdet i riket för flickor, medan pojkarna ligger under det genomsnittliga meritvärdet för pojkar. Skolans sammanlagda resultat ligger mycket nära genomsnittet för riket som var 207.

Föräldrarnas utbildningsbakgrund påverkar ungdomarnas val av gymnasieprogram, och figur 2.17, som jämför Arabyskolans föräldrar med riket, bekräftar bilden av att Arabyskolan i många hänseenden – med undantag för andelen med utländsk bakgrund – ligger nära riksgenomsnittet. Andelen elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är 46 procent i Arabyskolan jämfört med 45 procent i riket. Andelen elever vars föräldrar har en gymnasial utbildning är 42 procent, medan andelen för riket är 48 procent. En något större andel av föräldragruppen i Arabyskolan, 12 procent, har förgymnasial utbildning jämfört med 5 procent som är genomsnittet för riket.

Figur 2.17 Föräldrars högsta utbildningsnivå. Avslutat grundskolan våren 2007, Arabyskolan. Procent.

Pedagogiskt arbete

Skolledningen samverkar med elever och föräldrar på olika sätt. Skolan har en samrådsgrupp som består av representanter från varje lärarlag med mentorsansvar, föräldrar och elever. I samrådsgruppen diskuteras till exempel mål för elevers lärande och eleverna får tillfälle att lägga fram olika synpunkter som klassråden har kommit fram till. Rektorn poängterar att en bra dialog med föräldrarna skapar trygghet hos eleverna, vilket är en grundförutsättning för lärandet. Föräldrarna och skolan måste vara överens, det skapar lugn hos eleverna. En bra dialog kring en elevs kunskapsutveckling ska föras med hjälp av begrepp som alla förstår så att viktiga budskap tolkas lika av skolledning, lärare, elever och föräldrar.

Relationer är viktiga och skolledningen viker en hel del tid åt möten och samtal med eleverna i skolan. Rektorer är också tillgängliga för eleverna under större delen av skoldagen, och framför allt skolans biträdande rektor får många spontana besök av elever som under skoldagen har råkat ut för något som de vill berätta om eller rätta till. Även föräldrarna har en stående inbjudan att varje fredag komma till skolan och fika med skolledningen, en möjlighet som dock endast utnyttjas i mycket begränsad omfattning. Sammantaget har skolans ledning ett öppet förhållningssätt till eleverna, skolans personal och föräldrarna.

Viljan till samverkan och dialog har även lett till att Arabyskolan är en av de 14 skolorna i nätverket Idéskola för mångfald som har valts ut av Myndigheten för skolutveckling²⁰ för att sprida sina idéer om hur man jobbar med mångfaldsfrågor. Huvudmålet för projektet är att skolan som helhet ska vara en språkutvecklande miljö. Skolledningens förhoppning är att aktiviteterna inom nätverket också

ska utveckla kompetensen hos skolans lärare samt stärka deras yrkesstolthet.

Ett annat exempel på ledningens ambition att prova nya arbetssätt och utveckla samspelet med andra aktörer i samhället, vid sidan av idrottsverksamheten, är att Arabyskolan hösten 2008 blev den första skolan i Växjö med en rådgivande styrelse där forskare, näringsliv och polis är representerade. Arabyskolans rektor har varit en viktig part i den dialog som sedan ledde till att Skol- och barnomsorgsförvaltningen, i syfte att bredda skolans omvärldsperspektiv, gav samtliga skolor i Växjö möjlighet att bilda en styrelse med representanter från andra delar av samhället. Arabyskolan valde att komplettera sin rådgivande styrelse med representanter från i första hand forskar- och företagsvärlden. Men även polismyndigheten är representerad eftersom poliser som jobbar aktivt med ungdomar har en viktig kompetens i hur man kommunicerar och arbetar förebyggande i frågor om värdegrunden. Styrelsen ska inspirera skolledningen och bland annat öka deras kompetens om hur man utvecklar kontakterna med näringslivet och ungas framtida arbetsgivare.

Det är tveklöst så att skolledaren är viktig för Arabyskolan. Skolans rektor har blivit ett varumärke som slås för Arabyskolan. Själv anser han att det viktigaste för skolan är att personalen trivs – när lärare och andra som jobbar i skolan är trygga är det lättare att driva utvecklingen framåt. Att personalen känner stolthet är också viktigt. Det bidrar till att andra kommer till Arabyskolan och ser vad som görs. Elevstödjare och extra personal är en grundförutsättning i skolans arbete att skapa trygghet för elever som är nyanlända i landet och än så länge inte behärskar språket.

Ungdomsstyrelsen noterade vid sitt besök i skolan och genom elevintervjuerna att skolans

fritidsledare har en viktig roll i att motivera skoltrötta pojkar som är på glid att ta skolarbetet mer seriöst och att välja bort destruktiva beteenden. Fritidsledarna är i skolan under skoldagen och på kvällen är de i fritidsgården som finns vid skolan. Under hösten 2008 har en mötesplats, Tjejer emellan, som särskilt riktar sig till flickor startat vid fritidsgården.

Det positiva intrycket som Ungdomsstyrelsen fick vid sitt besök i Arabyskolan bekräftas av Skolverkets senaste inspektion som gav följande bedömning:

"... verksamheten vid Arabyskolan i stora delar är av god kvalitet och att goda exempel på undervisning och lärande äger rum. Inspektionsrapporten påpekade att rektorn är väl förtrogen med verksamheten och har en stark ambition att utveckla det pedagogiska arbetet och att skolans kvalitetsarbete är välstrukturerat och fungerar utmärkt."
(Skolverket 2005a)

Arabyskolans elevers syn på sin skola

Eleverna som vi har pratat med känner sig inte otrygga i Arabyskolan eller på skolgården. Mobbning är inte vanligt, inte heller kränkningar eller diskriminering. En del elever berättar att lärarna har blivit tuffare att anmärka på när någon kallar sin kompis för svartskalle eller liknande, den sortens språkbruk är inte tillåten vare sig på skoj eller allvar.

Flera av de intervjuade eleverna bekräftar att det florerar fördomar om Arabyskolan i Växjö med omnejd. Några av de intervjuade eleverna klagade på arbetsmiljön i skolan, att det kan vara för stökigt. En flicka som bytte skola under högstadiet berättar:

"Där jag bodde innan, ungefär tre mil härifrån, tyckte de inte om att jag skulle börja här. Jag blev lite knäckt, för sen när jag började så trivs jag riktigt bra här."

Tjej, årskurs 9

"Det sämsta med skolan är att inte alla sköter sig på lektionerna, att de tramsar sig. Men på rasterna är det också stökigt i korridorerna. Mest killar, fast tjejer kan också vara stökiga. Det är säna som inte har börjat tänka på sin framtid, alla har inte sett att man har nytta av skolan i framtiden, De tänker att det är tråkigt i skolan, att man är tvungen att vara i skolan och tänker inte på framtiden."

Tjej, årskurs 9

"I sjuan var det fettbra stämning, i åttan var det också bra, de som kommer hit nu i sjuan förstör stämningen, de är för lydiga, det förstör stämningen. När man gick i sjuan var det kul att komma till skolan, det hände nåt varje dag, nu är det helt dött, inget liv. Det är inte bråk jag vill, utan mer liv, kul."

Kille, årskurs 9

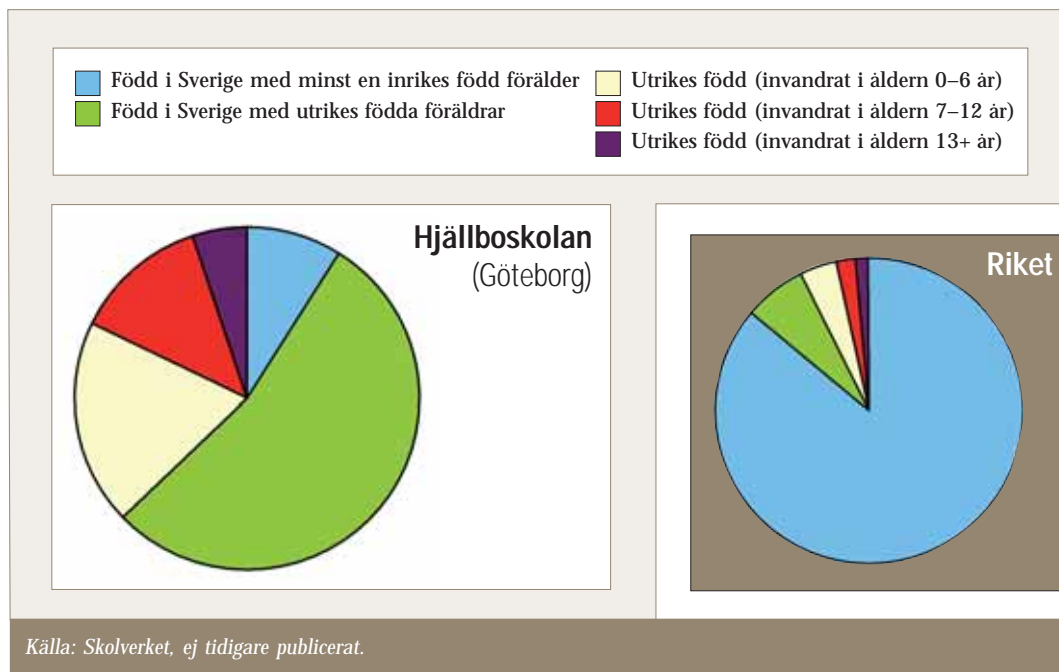
Hjällboskolan

Hjällboskolan är en skola för årskurs 6–9 i stadsdelen Lärjedalen i Göteborg. Skolan har 365 elever med bland annat tre förberedelseklasser²¹ och två särskoleklasser. Drygt 90 procent av eleverna har utländsk bakgrund och de talar 37 olika modersmål. De största språkgrupperna är arabiska, somaliska, bosniska och kurdiska (Göteborgs stad 2007). Lärarna och eleverna är väldigt nöjda med sin skola som har låg personalomsättning, många av lärarna har arbetat i skolan i minst tio år.

Under Ungdomsstyrelsens besök var det en lugn stämning på skolan. Under rasterna var de flesta eleverna involverade i någon aktivitet och elevernas och lärarnas förhållningssätt gav

en känsla av att det fanns en ömsesidig respekt i mötet. Under våra intervjuer blev det tydligt att eleverna var mycket stolta över sin skola och att de tyckte att de hade de bästa lärarna. En del av skolans pedagogik är att lyfta fram elevers goda resultat inom en mängd olika fält. Varje termin delas diplom ut i aulan till den artigaste och den flitigaste eleven, för sportframgångar och goda studieprestationer och till de som har uppnått sina mål i den individuella utvecklingsplanen.

Hjällboskolan har två skolvårdar som bor i Hjällbo och har god kännedom om bostadsområdet, tillgång till ett stort områdesbaserat kontaktnät samt god kontakt med elevernas föräldrar. De finns alltid till hands för eleverna under

Figur 2.18 Elevers bakgrund. Avslutat grundskolan våren 2007, Hjällboskolan. Procent.

rasterna och hjälper lärarna vid behov. Skolvärdena uppskattas mycket av eleverna. Rektor och lärare beskrev värdena som en mycket viktig resurs i det dagliga skolarbetet.

En majoritet av Hjälliboskolans elever är födda i Sverige, men en liten andel i den gruppen har minst en inrikes född förälder, 54 procent av samtliga elever är själva födda i Sverige men har föräldrar som har invandrat. Nästan 30 procent av eleverna har själva invandrat till Sverige när de var i skolåldern, det vill säga 7 år eller äldre (figur 2.18).

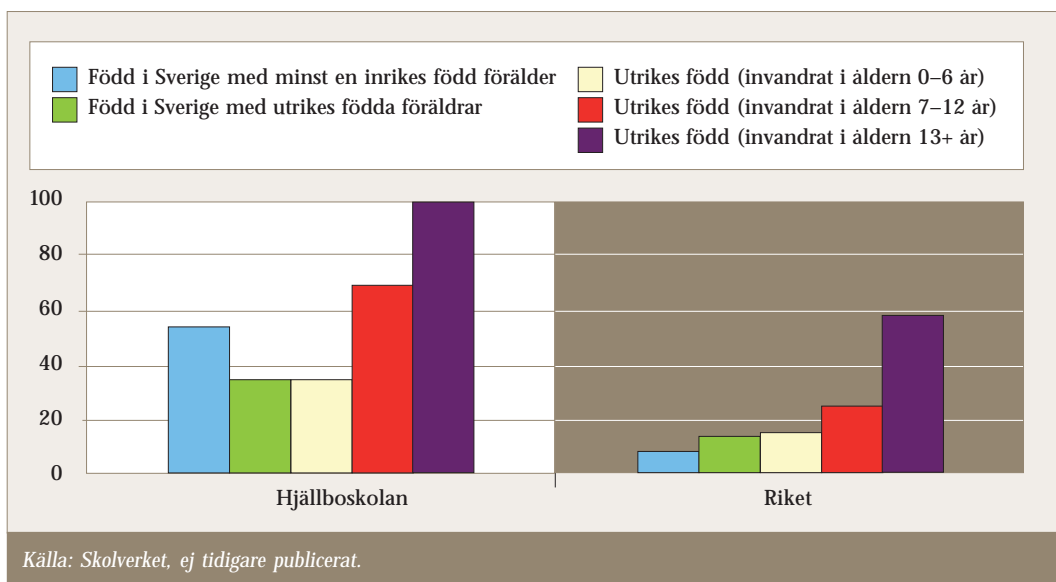
Måluppfyllelse

Andelen elever i Hjälliboskolan som var behöriga för studier på ett nationellt program våren 2007 var 55 procent, 26 pojkar och 21 flickor nådde inte målen för behörighet. Av Hjällibo-

skolans elever vårterminen 2007 kom 33 in på ett studieförberedande och 24 på ett yrkesförberedande program. Av de elever som inte var behöriga till ett nationellt program sökte 19 till det individuella programmet och 12 till IVIK eller PRIVIK.²²

I figur 2.19 är eleverna som inte är behöriga till gymnasiets nationella program grupperade efter vistelsetid i landet. Samtliga elevkategorier i Hjällibo visar sämre måluppfyllelse jämfört med genomsnittresultatet för riket.

Det genomsnittliga meritvärdet för elever i årskurs 9 på Hjälliboskolan 2007 var 175. Pojkarnas meritvärde var 155 och flickornas 194. Samtliga meritvärden ligger under genomsnittet för riket, som var 207 för samtliga elever i årskurs 9 år 2007.

Figur 2.19 Ej behöriga för studier på nationella program. Avslutat grundskolan våren 2007, Hjälliboskolan. Procent.

Pedagogiskt arbete

Hjällboskolan arbetar efter Monroe-pedagogiken.²³ Ledningen har valt att arbeta efter denna modell då det finns en övertygelse om att de vuxna måste ha en samsyn i sitt förhållnings-sätt till kunskapsprocesser och att det finns ett stort behov av en samsyn i just Hjällboskolan för att elevsammansättningen är så heterogen. Under våra intervjuer med ledningen och lärarna beskrevs modellen i mycket positiva termer. Man ansåg att den gemensamma värdegrunden underlättade och förtydligade synen på eleverna (alla kan lära – fokus på kunskaper), lärarnas kompetens samt rektorns roll.

”Eleverna är i skolan för att få kunskaper. Studierna är det som kan förändra deras liv. Vi har en för alla välkänd åtgärdsstrappa som all personal förväntas följa vid förekomst av brott mot värdegrund, regler eller kontrakt. Personalens känsla att alla arbetar åt samma håll är avgörande. Våra elever lever i en mångfasetterad värld med mycket intryck. Den här enhetliga homogena formen vi arbetar med är en oas för många elever. Här kan de känna sig trygga och få en känsla av sammanhang.”

Rektor, Hjällboskolan

På Hjällboskolan börjar och slutar varje lektion på samma sätt, lektionens mål ska vara tydligt, begränsat och möjligt att nå. Eleverna skakar hand med läraren då de går in i klassrummet. Läraren skriver upp målen med lektionen på tavlan och avslutningsvis går läraren igenom huruvida målen är uppfyllda tillsammans med eleverna. Syftet med uppföljningen är att eleven ska bekräfta vad hon eller han har arbetat med under lektionen. Läraren arbetar med positiv bekräftelse, uppmuntrar och lyfter fram goda exempel.

”Eftersom vi har en ram för lektionen så är det lättare för mig att vara ledare och ständigt veta att man arbetar för barnens skull, inte för min skull. Rektorn brukar göra lektionsbesök och efteråt diskuterar han sina observationer med fokus på att berömma och lyfta det som är bra, men även ge konstruktiva förslag till förbättringar.”

Lärare, Hjällboskolan

Hjällboskolan är en av de 14 skolorna i nätverket *Idéskola för mångfald* som har valts ut av Myndigheten för skolutveckling²⁴ för att sprida sina idéer om hur man jobbar med mångfaldsfrågor. Skolans målsättning är bland annat att bejaka elevernas olika bakgrund och se dem som en tillgång samt att ge alla elever möjlighet till en bra framtid i Sverige.

Utöver den ordinarie fritidsverksamheten i skolan kommer en tjejkubb att startas under vårterminen 2009. Verksamheten i tjejkubben kommer att vara ett samarbete mellan socialsekreterare i området och skolans personal. Tjejerna på skolan kommer att kunna välja tjejkubben som ett valfritt ämne. Syftet är att lära tjejerna att ta plats och man vill fokusera på att höja deras självkänsla. Som redan nämnts har skolan två värdar som upplevs som mycket viktiga resurser av både personal och elever. Så här beskrev en av skolvärdarna sitt arbete:

”Vi har en god kontakt med eleverna, varje morgon står vi utanför entrén och välkomnar eleverna. När jag började här för tre år sedan var det cirka 20 elever som kom för sent varje dag. Vi gjorde en uppföljning så att vi visste exakt vilka elever det handlade om, sen samtalade vi med dom på ett bestämt, men snällt sätt. Om de inte

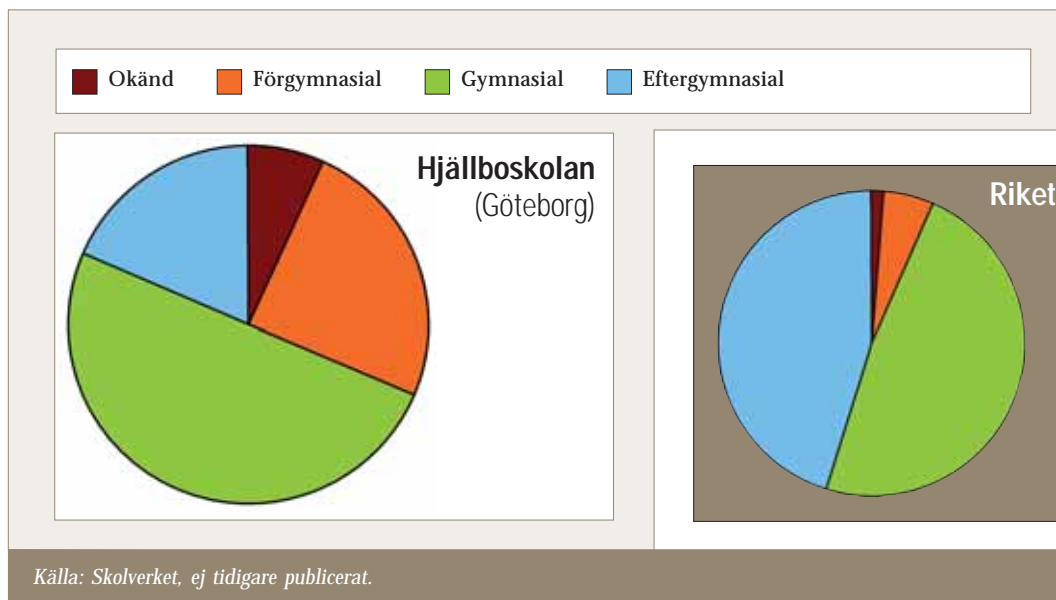
blev någon bättring tog vi kontakt med deras föräldrar. Idag är det maximalt tre, fyra elever som kommer för sent. Om en elev är stökig under lektionen tar vi ut eleven och pratar med eleven, påminner honom eller henne att det är deras framtid det handlar om och att de inte får förstöra för sig själva och andra.”

Skolvärd, Hjällboskolan

Kontakten mellan föräldrarna och skolan ett ständigt utvecklingsområde i Hjällboskolan. Enligt de intervjuade lärarna på skolan kommer föräldrarna till de individuella utvecklingssamtalen, men det är svårt för personalen att motivera föräldrarna att komma till föräldramöten. Som framgår av figur 2.20 så har majoriteten av föräldrarna förgymnasial eller gymnasial utbildningsnivå.

”Vi pratar ofta om behovet av föräldrabildningar, vi ska antligen starta en föräldracirkel till våren. Hemförhållanden påverkar skolresultaten mest av allt. Vi märker ju att de elever vars föräldrar prioriterar utbildning, dom går det bra för. Många föräldrar här lever kvar i sin ursprungsort. Många kommer från krigshärjade länder ... många lever kvar i den somaliska byn här, de vet inte vad de har för rättigheter eller skyldigheter här. Många av de arabiska mammorna lär sig aldrig svenska och är hänvisade till sina nätverk av svägerskor och andra släktingar. Det hindrar deras barns utveckling och utbildning. Det märks att föräldrar som har arbeten är mer inkodade i det svenska samhället.”

Lärare, Hjällboskolan

Figur 2.20 Föräldrars högsta utbildningsnivå. Avslutat grundskolan våren 2007, Hjällboskolan. Procent.

”Ibland kan det kännas hopplöst när det dyker upp två föräldrar istället för 60, trots att vi har skrivit på kontrakt och allt. Ibland känns det som att vi ger våra elever en bra utbildning inte med hjälp av deras föräldrar, utan trots deras föräldrar.”

Lärare, Hjällboskolan

Göteborgs stad har i många år samarbetat med Myndigheten för skolutveckling kring olika satsningar, exempelvis storstadssatsningen och utvecklingsdialogen. Dessa samarbeten samordnades genom Center för skolutveckling inom Göteborgs stad. Utbildnings-satsningarna har främst handlat om språkutvecklande arbete i förskola och skola med omfattande kompetensutvecklingsprogram för personalen och metodutveckling. Studieverkstäder, läsläsningsstöd, föräldrasamarbete, kulturtolkare är andra verksamheter som har utvecklats. Lärarna på Hjällboskolan är nöjda med den kompetensutveckling de fått via olika satsningar, de nämner före detta Myndigheten för skolutvecklings satsning på Idéskolor för mångfald²⁵ och lyfter vikten av varsamhet när det handlar om att tillämpa metoder som fungerar i ett kontext rakt av i ett annat kontext:

”Vi var i Örebro och fick höra att deras sätt att arbeta med föräldrar fungerar mycket bra. De arbetar med hembesök i samband med elevernas skolstart. De har introduktionssamtal med eleven i hemmet och ägnar tid till att ge en tydlig bild till föräldrarna om vad som förväntas av dem. Detta gav dem en helhetsbild av eleven och det fungerar i Örebro. Jag är mycket skeptisk till om det skulle fungera här. I Hjällbo

har vi inte medelklassföräldrar som i Örebro, här finns arbetarklass och i Hjällbo har vi föräldrar som förknippar hembesök med socialtjänst och polis.”

Lärare, Hjällboskolan

Center för Skolutveckling samordnar och driver skolutvecklingsprojekt i skolor som verkar i socialt utsatta bostadsområden. Ett av dessa är resurspersonförstärkning. Under 2007 har drygt hundra personer anställts inom kommunen som resursförstärkning i grundskolan, dessa personer har fått eller ska få kompetensutveckling. På Centret vill man även sprida erfarenheter från tidigare satsningar till några stadsdelar som inte haft liknande satsningar trots att mångfaldsfrågorna är högaktuella även där. Detta innebär bland annat att målet är att fler lärare ska få kompetensutveckling kring interkulturell kommunikation, att instrument och metoder för språkanalys utvecklas samt att undervisningen i kärnämnen kan utgå från det språk som eleven är bäst på.

Ett nätverk som nämndes av skolans värdar och beskrevs som en stor hjälp i det dagliga arbetet med eleverna är ungdomsnätverket i Hjällbo:

”Vi ingår i ungdomsnätverket i Hjällbo, det är ett jättebra sätt att arbeta. En gång varannan vecka träffar vi socialsekreterare, fritidsledare, fältassistenter och trygghetsvärdar som är anställda av bostadsbolaget. Vi diskuterar enskilda elevfall och försöker ha ett helhetsperspektiv kring våra ungdomar.”

Skolvärd, Hjällboskolan

Hjällboskolans elevers syn på sin skola

Det bästa med skolan enligt eleverna är lärarna. Många elever har äldre syskon som har gått på Hjällboskolan och berättar att de ger en annan bild av skolan som inte längre stämmer. De äldre syskonen ger en bild av en stökigare skola med väldigt lite arbetsro. Eleverna vi pratade med tror att det kan vara Monroe pedagogiken som har lett till en förbättring. De kommer själva att rekommendera Hjällboskolan till sina yngre syskon.

"Jag älskar mina lärare! De har ett jättebra sätt att lära ut, man får tänka på nya perspektiv alltså, från nya håll. De tar upp grejer som man aldrig har tänkt på. De lär oss också på ett kul sätt så man gillar att lära, ibland så brukar lärarna hitta på något kul, så man både har kul och lär sig. De gillar sitt jobb och är väldigt engagerade."

Tjej, årskurs 9

"Den här skolan är bra för oss killar för vi killar gillar att tävla. Om jag får en utmaning, då är jag med. Och om det blir du som får bäst betyg, då får du ett stipendium eller en utmärkelse. Och även om du inte vinner så är du vinnare ändå, eftersom du har gjort ditt bästa. Det är viktigt att ha en utmaning."

Kille, årskurs 9

"Tjejerna är bossar här, tjejerna lyssnar mer på lektionerna och jobbar, men är det så att killarna stör, är högljudda och så, så säger vi till och då är de tvungna att lyssna, så är det bara. Är det inte tyst i klassrummet och lärarna inte gör något så då gör jag det. Fast min klass är tyst, jättetyst, och jag känner alla sedan lågstadiet."

Tjej, årskurs 9

Några av de intervjuade eleverna berättade att lärarna och rektorn är så stolta över dom, här följer ett exempel:

"Och man märker att Hjällboskolan är stolt över sina elever, för dom har bilder av eleverna överallt och dom gillar att visa upp oss, och det tycker vi är jättebra, istället för att gömma undan. De lyfter upp oss så vi får vara med lite mer i samhället. Det tycker jag är jättebra!"

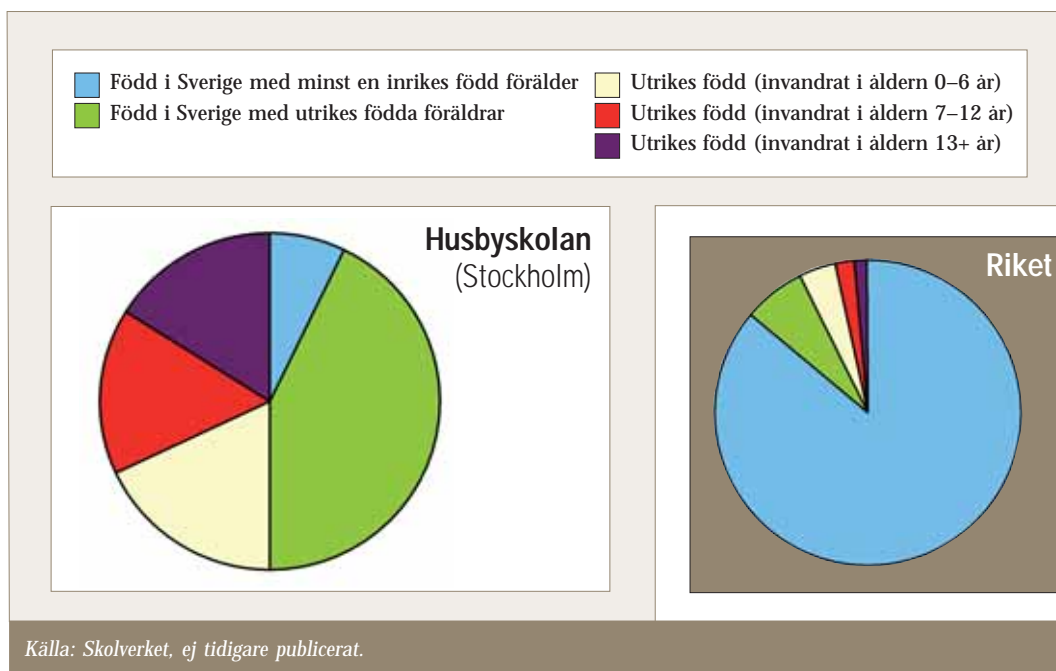
Kille, årskurs 9

Husbyskolan

Husbyskolan är en liten skola för årskurs 6–9. I maj 2008 studerade cirka 250 elever i skolan och dessutom gick 13 nyanlända elever i skolans två förberedelseklasser. Omkring 90 procent av skolans elever har utländsk bakgrund och sammanlagt 25 olika modersmål talas bland eleverna. Husbyskolan har under lång tid brottats med olika problem som dålig måluppfyllelse, dåligt rykte, omflyttning av elever och personal/ledning samt ansträngd ekonomi. I två skolinspektionsrapporter genomförda av Stockholms stad (2005) och Skolverket (2006) framkommer att Husbyskolan uppvisar mycket låga kunskapsresultat samt att lärarnas uppföljningar och dokumentation av elevernas

kunskapsnivå och användning av individuella utvecklingsplaner är bristfälliga.

Det första intrycket av Husbyskolan var rena och ljusa lokaler, men det var iögonfallande att alla rum var lästa, att det inte fanns lösa föremål någonstans och att det fanns övervakningskameror inomhus. Om eleverna behöver få tillgång till något rum måste de fråga en lärare. Några killar vi intervjuade tycker att det har blivit mycket lugnare på skolan sedan kamerorna installerades på skolan. Under besöket upplevde vi att ljudvolymen var hög och det kändes lite rörigt mellan lektionerna, men ett annat starkt intryck var den goda stämningen mellan lärare och elever. Dessa två teman var framträdande under våra intervjuer med både vuxna och unga,

Figur 2.21 Elevers bakgrund. Avslutat grundskolan våren 2007, Husbyskolan. Procent.

att skolan är så pass liten möjliggör att "alla känner alla". Det råder en familjär stämning, som skolans biträdande rektor beskrev, men eleverna vi talade med upplevde att skolmiljön var för bullrig och stökig.

Hälften av Husbyskolans elever har själva invandrat till Sverige och omkring en tredjedel har anlänt till Sverige i skolåldern. Få elever är födda i Sverige med minst en inrikes född förälder, endast 7 procent av eleverna i årskurs 9 tillhörde den kategorin 2007 (figur 2.21).

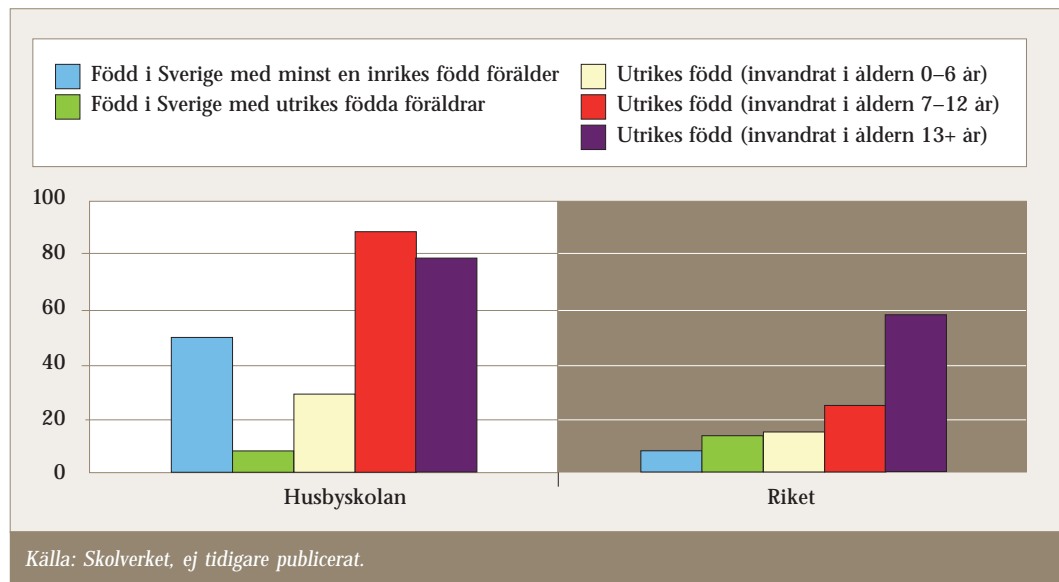
Måluppfyllelse

Andelen behöriga för studier på ett nationellt program våren 2007 var 57 procent bland eleverna i årskurs 9 i Husbyskolan. Tio pojkar och 16 flickor nådde inte målen för behörighet. Av Husbyskolans totalt 55 avgångselever 2007 sökte 25 till samhällsvetenskapliga eller naturvetenskapliga programmet och 14 till

yrkesorienterade program (bygg-, el- eller barn- och fritidsprogrammet). Av de elever som inte var behöriga till ett nationellt program sökte 9 till det individuella programmet, 5 till IVIK och 2 till PRIVIK.²⁶

I figur 2.22 är eleverna som inte är behöriga för gymnasiets nationella program grupperade efter vistelsetid i landet. Elever i samtliga kategorier på Husbyskolan, utom de som är födda i Sverige med utrikes födda föräldrar, har sämre måluppfyllelse jämfört med genomsnittresultatet för riket. Då vi tittar på elevsammansättningen i Husbyskolan är denna elevgrupp i majoritet.

Våren 2007 är det genomsnittliga meritvärdet för eleverna i Husbyskolan 144 (207 för riket). Flickornas meritvärde var 146 och pojkarnas 141. Resultatskillnaden har varit ungefär lika stor de senaste tio åren.

Figur 2.22 Ej behöriga för studier på nationella program. Avslutat grundskolan våren 2007, Husbyskolan. Procent.

Enligt skolans elevenkät har eleverna blivit mer nöjda med hur kunskaper kontrolleras och följs upp (Stockholms stad 2007), men enligt rektorn är detta ett ständigt utvecklingsområde:

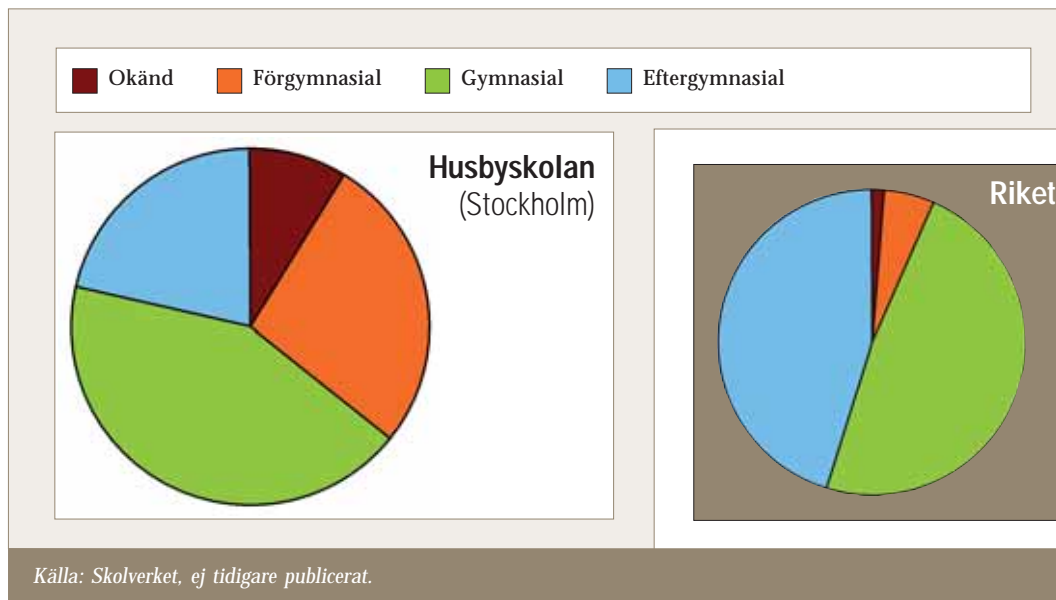
”Vi måste fortsätta diskussioner om hur mål- och betygskriterierna ska bli mer tillgängliga för eleverna, hur ska vi göra innehållet mer begripligt för elever och föräldrar?”

Rektor, Husbyskolan.

Ett sätt som skolan använder för att öka kvaliteten i betygssättning är att ledning och lärare samarbetar med kollegor i två andra skolor i samma stadsdel, Akalla- och Ärvingeskolan, bland annat genom att diskutera mål- och betygskriterier. Under våra intervjuer med lä-

rarna och ledningen i Husbyskolan uttryckte många en frustration över att det befintliga betygssystemet inte ger en rättvis bild av de många framsteg som eleverna gör under sin studietid på skolan. De anser att det nuvarande redovisningssättet inte visar elevernas förutsättningar och kunskapsbas då de börjar i årskurs 6 eller när nyanlända elever börjar i skolan.

Elevers skolprestationer påverkas inte enbart av skolans undervisning utan också av föräldrarnas utbildningsbakgrund. Figur 2.23 illustrerar utbildningsbakgrunden bland Husbyskolans föräldrar jämfört med i riket. Andelen föräldrar i Husbyskolan som har förgymnasial utbildning samt okänd utbildningsbakgrund är stor. Det är med andra ord en betydande andel av Husbyeleverna som kommer från studieovana hem.

Figur 2.23 Föräldrars högsta utbildningsnivå. Avslutat grundskolan våren 2007, Husbyskolan. Procent.

Förutom föräldrarnas utbildningsbakgrund har även vistelsetiden i Sverige ett starkt samband med elevernas möjligheter att uppnå skolans utbildningsmål. Figur 2.21 visar att elevsammansättningen i Husbyskolan skiljer sig markant från riket. Andelen elever som har kommit till Sverige i skolåldern är mycket hög, vilket medför en klassrumsmiljö där olika sociala och kulturella värden ofta existerar parallellt. Eftersom upp till en fjärdedel av skolans elever har anlänt till Sverige i skolåldern krävs det att undervisningen och stödåtgärderna anpassas efter deras individuella möjligheter och språkkunskaper i svenska. Husbyskolans främst prioriterade område under läsåret 2007/2008 är värdegrundsarbetet, vilket bland annat innebär att ledning och lärare strävar efter att utveckla en pedagogisk samsyn (Stockholms stad 2007).

Pedagogiskt arbete

Husbyskolan har deltagit i storstadssatsningen och andra satsningar som har riktats till skolor med bristfällig måluppfyllelse. Projekten har främst handlat om metodutveckling och kompetensutveckling för lärare – till exempel språkutvecklande arbetssätt – samt inköp av skolböcker, litteratur till skolbiblioteket och datorer. På grund av skolans ansträngda ekonomi har medel även använts till löner.

I en utvärdering av storstadssatsningen i Husbyskolan (Bunar 2004) framgår att satsningarna gav resultat. Husbyskolan fick fler lärare och elevresultaten förbättrades mellan 2005 och 2006. Jämfört med riket ligger elevresultaten fortfarande på låg nivå och de tyngsta faktorerna som kan sättas i samband med detta är den stora mobiliteten av elever och att en stor

andel av eleverna kommer från studieovana hem och/eller har kort vistelsetid i landet.

Under storstadssatsningen etablerade en lokal multimedieförening ett it-arbete i Husbyskolan med utbildning som vände sig till lärare och elever. Föreningens arbete i skolan markerade en början för Husbyskolans samverkan med de omgivande resurserna i närområdet. Idag har man utvecklat ett bredare nätverk med andra skolledare, lärare och företag i området. Skolan är välförsedd med datorer och it används i det dagliga arbetet. Biblioteket som var en del av satsningen används numera även som ett extra studierum.

Skolan har knutit kontakter med Transfer, en förmedling av föreläsare till skolor från näringslivet.²⁷ Husbyskolan deltar även i integrationsprojektet *Stockholms universitet för alla*. Projektets syfte är att motivera till högre studier. Det är ett samarbete mellan Stockholms studentkår och Stockholms universitet. Ungdomar i de övre åren i grundskolan får komma på studiebesök till Stockholms universitet. Universitetsstudenter med olika bakgrund berättar om sina studier och sin väg till universitetet och för en personlig dialog med eleverna. Husbyskolan har även påbörjat ett samarbete med Tensta gymnasium där årskurs 9 får vara gymnasister för en dag.

Husbyskolans elevers syn på sin skola

De intervjuade ungdomarna lyfter några gemensamma teman. Deras berättelser visar att de trivs och känner sig trygga i Husby, men de upplever att arbetsmiljön i skolan inte är bra på grund av många bråkiga killar. De trivs med sina lärare, men trots detta är de flesta överens om att deras skola inte är en "bra skola".

"Nu har vi fått övervakningskameror och det är mycket bättre nu! Vi har haft dom i fyra månader. Tidigare blev elever avstängda när de smällde smällare och bråkade och några kom tillbaka och bråkade. Efter kamerorna har det blivit bättre."

Kille, årskurs 8

Då vi frågade eleverna vad som är det bästa med Husbyskolan målade de upp en liknande bild: att det är nära till skolan, att deras lärare är ganska bra och att ungdomsgården är i skolans lokaler.

Eleverna påverkas av Husbyskolans dåliga rykte. Trots att de uttrycker många positiva saker om skolan under intervjuerna, som att de flesta lärare och sammanhållningen är bra, så har de alla starka åsikter om sin skola. Framför allt fokuserar eleverna mer på det dåliga ryktet än på sina egna personliga erfarenheter.

"Det är bättre att välja en bättre skola där det går svenskar, så man lär sig något. Inte som här: man blir utbildad, men kan ingenting."

Tjej, årskurs 8

Det som är intressant med den kommentaren är att flickan under intervjun berättar att lärarna är bra men att de ställer för höga krav ibland. Hemma gör hon läxorna, men läser aldrig andra böcker, trots att både hennes föräldrar och hennes lärare har uppmärksammat henne på hur viktigt det är.

"Jag vill byta skola, det här är ingen bra skola. Vi har inte en enda svensk elev på skolan, alltså en riktig svenne. Här i Husby brukar vi skämta om att man kan vinna en guldta om man ser en riktig svenne. Det är bättre att gå i Kista, Sollentuna, det här att gå i en invandrarskola är inte bra, man lär sig inte så mycket. Förut tyckte jag att: svenskar ooh nej aldrig i livet!, men nu tycker jag annorlunda. Om man vill ha bättre betyg och bättre lärare är det bäst att byta. Jag går i åttan nu och det känns för sent att byta nu."

Tjej, årskurs 8

Husbyskolan har under hösten 2007 och våren 2008 haft problem med ett antal stökiga elever i nionde klass. Tre elever har polisanmälts och blivit avstängda från skolan. Efter sportlovet har ytterligare fyra elever flyttats till ett annex i anslutning till skolan där de, tillsammans med de tre avstängda eleverna, numera får sin undervisning. Många av de intervjuade ungdomarna har berättat för oss att det är mycket lugnare nu på skolan och att det är lättare att fokusera på skolarbetet. De är å andra sidan kritiska till hur incidenten på skolan framställdes i medierna och försvarar då sin skola och dess rykte. De intervjuade eleverna var överens om att det inte var så allvarligt som det framställdes i medierna.

"Ja, innan, när han gick här (en av de avstängda eleverna) var det jättejobbigt. Man visste aldrig vad som skulle hända i klassen, stolar kunde flyga i klassrummet när som helst, men nu har det absolut blivit lugnare. Alla är kompisar o så där."

Kille, årskurs 8

När en av de intervjuade eleverna fick frågan vad han skulle vilja göra om han kunde göra om skolan och göra precis vad han ville, svarade han så här:

"Kasta ut alla som stör! De får gå i en specialskola. Det är många som stör. Ge möjlighet till dom som vill lära sig, att arbeta i lugn och ro."

Kille, årskurs 8

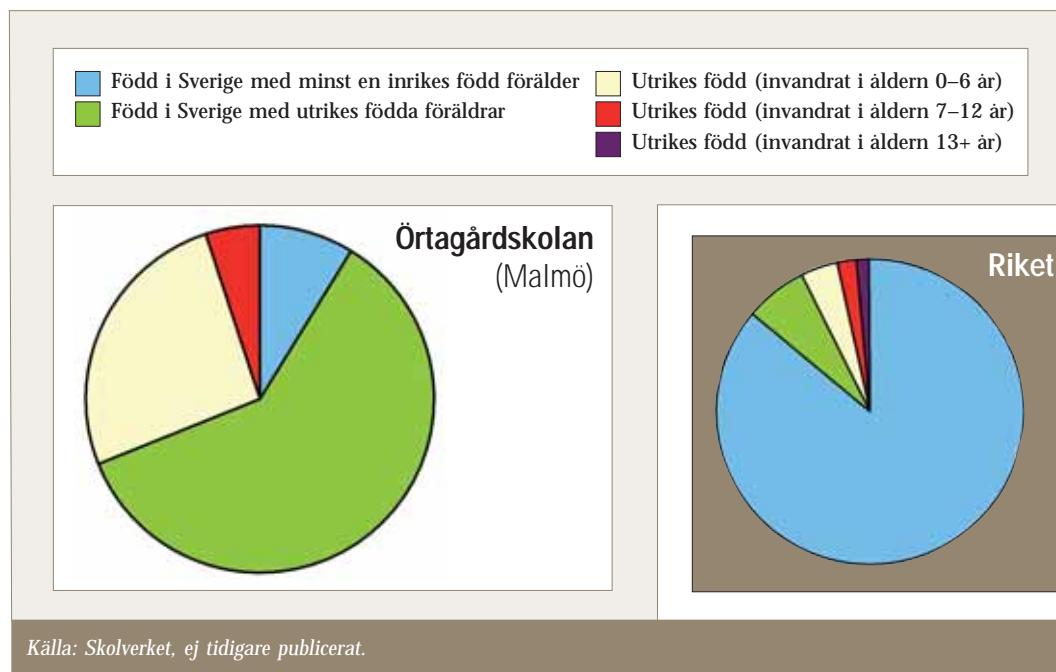
Örtagårdsskolan

Örtagårdsskolan är en F–9-skola²⁸ som ligger i stadsdelen Rosengård i Malmö. Skolans åldersintegrerade F–9-verksamhet startade 2000, och i maj 2007 gick 260 elever i årskurs 6–9. Drygt 90 procent av skolans elever har utländsk bakgrund och de största språkgrupperna i skolan är arabiska, albanska och bosniska.

Enligt stadsdelens kvalitetsredovisning (Malmö stad 2007) bedömdes 70 procent av eleverna i årskurs 9 vara i behov av särskilt stöd, antingen beroende på att de inte når kunskapsmålen eller att de har olika typer av psykosociala svårigheter. Omflyttningar inom Rosengård är vanliga vilket leder till att mobiliteten till och från skolan är stor (Skolverket 2005c). Enligt skol-

ledningen är det de resursstarka och studiemotiverade eleverna som flyttar till andra skolor. Enligt rektorn kommer elever som söker sig till skolan ofta från en friskola, har behov av särskilt stöd men saknar en ordentlig utredning om de särskilda stödbehoven.

Skolan ligger i ett grönområde med närhet till en välskött fotbollsplan och en stor skolgård. Skolans lokaler är rena. Ljudnivån i korridorerna är dock väldigt hög. De intervjuade lärarna och eleverna upplever att det är en mindre grupp bråkiga killar som förstör stämningen på skolan. I skolan arbetar man målmedvetet med förebyggande insatser mot mobbing och kränkande behandling. De intervjuade eleverna och lärarna är mycket positiva till Lugna ga-

Figur 2.24 Elevers bakgrund. Avslutat grundskolan våren 2007, Örtagårdsskolan. Procent.

tans, Sharaf hjältars²⁹ och Friends³⁰ verksamheter på skolan.

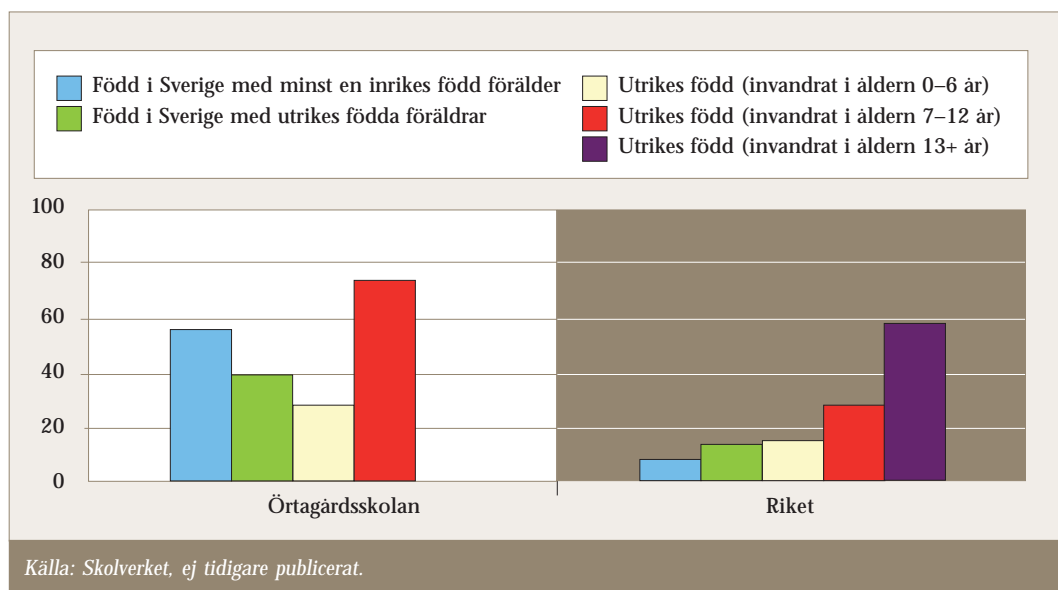
Som figur 2.24 visar är de flesta eleverna i Örtagårdsskolan födda i Sverige. Skolan har dessutom en jämförelsevis stor andel elever som har anlänt till Sverige i åldern 0–6 år.

Måluppfyllelse

Andelen elever som är behöriga för studier på ett nationellt program våren 2007 var 58 procent i Örtagårdsskolan, 26 pojkar och 21 flickor nådde inte målen för behörighet till nationella program 2007. Av Örtagårdsskolans elever vårterminen 2007 sökte 29 till det samhällsvetenskapliga eller naturvetenskapliga programmet, 40 till yrkesorienterade program (handels-, bygg-, barn- och fritids-, hantverks- samt hotell- och restaurangprogrammen). Av de elever som inte var behöriga till nationella program

sökte 7 till IV och 6 till specialutformade program inom omvårdnads- eller samhällsvetarprogrammet.

I figur 2.25 är eleverna som inte är behöriga till gymnasiets nationella program grupperade efter vistelsetid i landet. Samtliga elevkategorier i Örtagårdsskolan visar sämre måluppfyllelse jämfört med genomsnittresultatet för riket. Den största elevkategorin är elever födda i Sverige med utrikes födda föräldrar, av dem var 40 procent inte behöriga till nationella program i gymnasieskolan 2007 jämfört med 15 procent i riket. Även bland elever som nyligen anlänt till Sverige är skolans resultat betydligt sämre jämfört med i riket, 75 procent av Örtagårdsskolans elever som kom till Sverige i åldern 7–12 år var inte behöriga, jämfört med 29 procent inom samma kategori i riket.

Figur 2.25 Ej behöriga för studier på nationella program. Avslutat grundskolan våren 2007, Örtagårdsskolan. Procent.

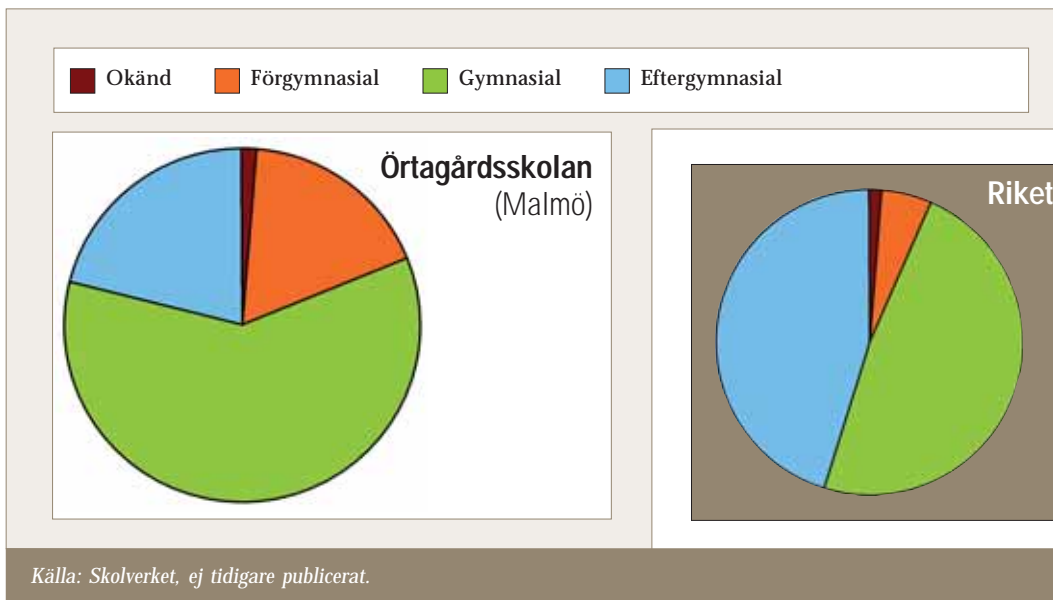
Det genomsnittliga meritvärdet för elever i årskurs 9 på Örtagårdsskolan 2007 var 157. Meritvärdet för pojkar var 162 och för flickor 150. Det genomsnittliga meritvärdet för riket samma år var 207. Enligt stadsdelens kvalitetsredovisning från 2007 pågår en ökad polarisering mellan eleverna i skolorna i Rosengård. En större andel elever än tidigare saknar betyg i ett eller flera ämnen samtidigt som andelen elever med höga betyg ökar.

Boendesegregationen gör att många barn och unga i Rosengård saknar daglig kontakt med det svenska språket i sin närmiljö. Flertalet elever har stora brister i sin språkutveckling, både i det egna modersmålet och i svenskan. Många elever möter det svenska språket endast i sin skolmiljö (Skolverket 2005c). Detta påverkar måluppfyllelsen i Rosengårds skolor eftersom ett villkor för skolframgång är goda kun-

skaper i svenska. Pedagogerna i stadsdelens skolor märker tydligt att det vardagsspråk som de flesta elever har inte räcker till för att de ska kunna tillgodogöra sig undervisningen fullt ut (Malmö stad 2007).

En majoritet av föräldrarna har eftergymnasial utbildning, men många föräldrar har svårt att stödja sina barn i skolarbetet, särskilt om de själva saknar utbildning, är analfabeter eller har dåliga kunskaper i det svenska språket (figur 2.26). Skolans arbete med att nå ut till föräldrarna är därför ett ständigt utvecklingsområde, samtidigt som skolans information fungerar bäst för de föräldrar som kan svenska.

I Örtagårdsskolan satsar personalen mycket tid och kraft på att diskutera normer och värden i syfte att skapa tillit och goda relationer med elever och föräldrar. Enligt skolans rektor som har arbetat i Rosengård sedan 1991 hand-

Figur 2.26 Föräldrars högsta utbildningsnivå. Avslutat grundskolan våren 2007, Örtagårdsskolan. Procent.

lar allt om att ständigt arbeta för goda relationer med föräldrar och elever. Föräldrar som inte har någon kunskap om det svenska skol-systemet och som själva har gått i skolor med en mer auktoritär kultur har enligt rektorn svårt att förstå förhållningssättet mellan lärare och elever. Många har svårigheter att förstå hur måluppfyllelsen fungerar. En generell problematik för många föräldrar med kort vistelsetid i Sverige är kollisionen mellan hemlandets uppfostringsnormer och Sveriges.

"Med svenska mått mätt är inte samarbetet bra med föräldrarna. Vi har haft ett skolråd där elev- och föräldrarepresentanter har fått information om skolans ekonomi, handlingsplaner och så vidare, men de är inte intresserade av den typen av information. Föräldrarna här vill ha informella möten, umgås under trevliga former, äta lite mat på skolan, komma på elevföreläsningar. Föräldrarna känner sig frustrerade och vet många gånger inte hur de ska hantera vårt demokratibegrepp. De upplever vårt förhållningssätt till barnen som allmän flummighet. Jag brukar säga att svenska föräldrar har strikta regler för sina barn och att de flesta barn vet när de senast ska vara hemma, men de utrikes födda föräldrarna tror knappt att det är så."

Rektor, Örtagårdsskolan

Pedagogiskt arbete

Tjänstemän och skolledare som vi har talat med i våra områden är generellt sett positivt inställda till de särskilda satsningar som har gjorts i form av pedagogisk kompetens- och språkutveckling. En satsning som många i Malmö lyfter fram är Resurscentrum för mångfaldens skola (RMS). Centret startade som en samarbetsform mellan Malmö stad, Myndigheten för skolutveck-

ling (MSU) och Malmö högskola inom MSU:s utvecklingsdialog.³¹ Idag samverkar RMS med Malmö stad och Malmö högskola och fungerar som en FoU-enhet för utbildningsfrågor för Malmö stad. Centret stöttar skolor och förskolor med arbetet kring värdegrund, mångfald och skolutveckling på många sätt. Bland breda insatser kan nämnas kurser, seminarier och forskning men centret kan också möta enskilda skolors behov med hjälp av särskilda insatser som är formade utifrån skolans behov.

Ett pågående arbete som Malmö stad, Malmö högskola och RMS har initierat är att lärarstudier, lärare och elever besöker varandras områden och skolor – partnerskolesamarbete.³² Förskolor och skolor får tillfälle att på olika sätt samarbeta med motsvarande verksamheter i andra stadsdelar. För eleverna ger detta en möjlighet att överbrygga de gränser som det segregerade Malmö utgör. Örtagårdsskolan ingår i partnerskolesamarbetet sedan 1999. Trots att partnerskolesamarbetet kräver mycket extra arbete är rektorn positiv till projektet:

"Vi kan inte integrera oss själva! Alla måste integreras i vårt nya Sverige. Då vi började med detta samarbete hände det att Limhamnseleverna insjuknade plötsligt den dagen vi skulle komma. Det visade sig att deras föräldrar var oroliga och sjukanmälde sina barn. Vi jobbar parallellt med vuxna också, lyfter och diskuterar fördomar vi har om varandra. Det har varit en mycket givande kompetensutveckling, om vi inte har de vuxna med oss så blir det inte positiva möten med barnen. Mångfaldsarbetet måste vi alltid arbeta med. Resurscentrum för mångfald i skolan har varit ett fantastiskt stöd i det här arbetet."

Rektor, Örtagårdsskolan

Örtagårdsskolans elevers syn på sin skola

Av elevernas berättelser framkommer det att de tycker att de flesta lärarna är bra, men de tycker inte att de har lärt sig något i engelska och matematik det senaste läsåret för att det har varit för många vikarier i dessa ämnen. Det sämsta med skolan anser eleverna är de stökiga killarna, men de tillägger att det även finns bråkiga tjejer. Det som också är dåligt med skolan är att det är bråkigt på rasterna och att många elever i de lägre årskurserna har en mycket hård attityd gentemot de vuxna. Det bästa med skolan är att de känner sig hemma på grund av den kulturella brokigheten.

"Det som är bra det är att man inte känner sig utanför. Det finns inga rasister och sänt. Alla som bor här är utlänningar. Så om man har kompisar som man kan se sig själv i så blir man inte mobbad, men det är klart vissa kan bli mobbade, såna som inte säger ifrån och är tysta. För dom som är självständiga och vet vilka dom är går det bra. Fast det har blivit mycket bättre sen Friends och Lugna gatan kom till skolan, de är jätteschyssta."

Tjej, årskurs 9

"Det här är en bra skola, men ofta undrar jag om vi får tillräckligt med kunskaper här, det kan jag vara osäker på. Lektionerna kan vara rätt stökiga här, eleverna ska försöka vara coola, i allmänhet är det mest killar som stökar. Lärarna skriker åt dom och slänger ut dom, men ibland tröttnar dom och låter dom vara och då blir det stökigt. De håller på så för att få status, ja det är dom med hög status som är de bråkigaste. Det finns dom som skrattar

och hejar på dom, jag har själv gjort det, men när man tänker efter så är det galet för vi förlorar så mycket tid på bara tjafs."

Tjej, årskurs 9

Då vi frågade eleverna vad som kan bidra till att skolan kan bli bättre var de flesta eniga om att de vill ha fler aktiviteter under rasterna, en lugnare arbetsmiljö och gärna att fler elever kunde ta skolan på allvar och ha en mindre kaxig attityd.

"Ändra elevernas attityd! Det finns barn till och med i lågstadiet som har en mycket kaxig och hård attityd mot vuxna. En alldeles för hård attityd. Det är oftast killar, men det finns även tjejer som är kaxiga. Det finns olika stilar på skolan och tjejer som klär sig lite utmanande och färgar håret och sänt får höra oacceptabla saker som: Är du normal? Vad lever du i för värld? Var kommer du ifrån? Sänt skulle jag sätta stopp för. Det är killarna som går på och de bryr sig inte om man blir sårad eller ej. Vissa tjejer snackar bakom ryggar."

Tjej, årskurs 9

Fjällenskolan

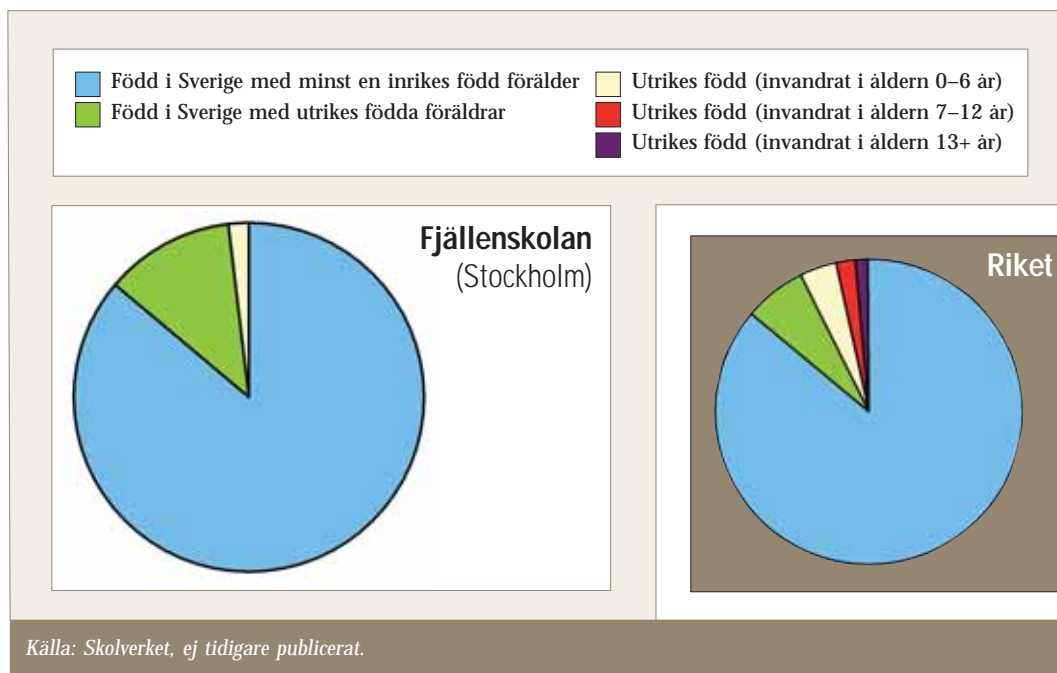
Fjällenskolan är en 0–9-skola med cirka 280 elever i årskurs 7–9. Fjällenskolan ligger i Viksjö och är en del av Sandviks bostadsområde i södra delen av Järfälla kommun. Andelen elever med utländsk bakgrund i Fjällenskolan är cirka 15 procent 2007, varav samtliga som gick i årskurs 9 var födda i Sverige.

Sandvik är ett lummigt småhusområde med närhet till skogar, ängar och sjöar. Det är cirka en mil till Järfälla centrum. Skolan har en stor skolgård som uppmuntrar alla elever, från förskoleklass till de äldsta, till utomhusaktiviteter. Enligt rektorn är lärarkåren och den låga personalomsättningen skolans största styrka. Många elever har föräldrar som själva har gått i

Fjällenskolan och haft samma lärare. Under vårt besök var det väldigt tyst i skolan – även under lunchrasterna. I skolan finns fyra mindre matsalar, varje matsal har en egen ”mat-tant” samt två elever som hjälper till med disken.

”Jag upplever att arbetsmiljön är extremt lugn här vilket innebär att ribban för störande beteende är någonstans vid fotknölar-na, händer något så hugger vi direkt! För vissa saker som eleverna blir skickade till mig, skulle de inte ens reagera på i vissa andra skolor, som till exempel då äldre elever är lite buffliga mot yngre elever.”

Rektor, Fjällenskolan

Figur 2.27 Elevers bakgrund. Avslutat grundskolan våren 2007, Fjällenskolan. Procent.

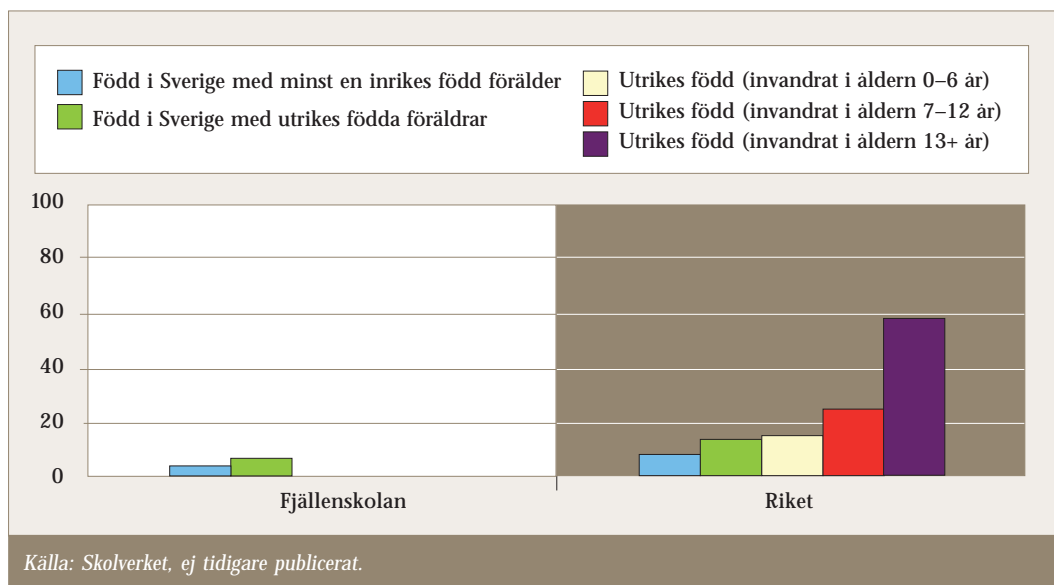
De allra flesta eleverna i Fjällenskolan är födda i Sverige med minst en inrikes född förälder. Fjorton procent av eleverna har utländsk bakgrund, och av dessa är störst andel födda i Sverige (figur 2.27).

Måluppfyllelse

Andelen elever i Fjällenskolan som var behöriga för studier på ett nationellt program våren 2007 var 94 procent. En kille och fyra tjejer hade inte behörighet till gymnasiestudier våren 2007, enligt rektor var engelska det svåraste ämnet. Figur 2.28 visar att Fjällenskolan har bättre måluppfyllelse jämfört med i riket.

Våren 2007 är meritvärdet 214 för eleverna i Fjällenskolan, vilket är bättre jämfört med genomsnittet för riket som är 207. Pojkarnas meritvärde var 218 och flickornas 208.

Som framgår av figur 2.29 har cirka hälften av föräldrarna eftergymnasial utbildning. Rektorn har arbetat på Fjällenskolan i fyra år, tidigare arbetade han i en skola i Stockholm med en hög andel elever med utländsk bakgrund och kort vistelsetid i Sverige. Under vår intervju betonade han att föräldrarna i Fjällenskolan är mycket måna om skolan, de ställer upp på gemensamma städdagar och kommer regelbundet till föräldramöten, men de ställer samtidigt höga krav:

Figur 2.28 Ej behöriga för studier på nationella program. Avslutat grundskolan våren 2007, Fjällenskolan. Procent.

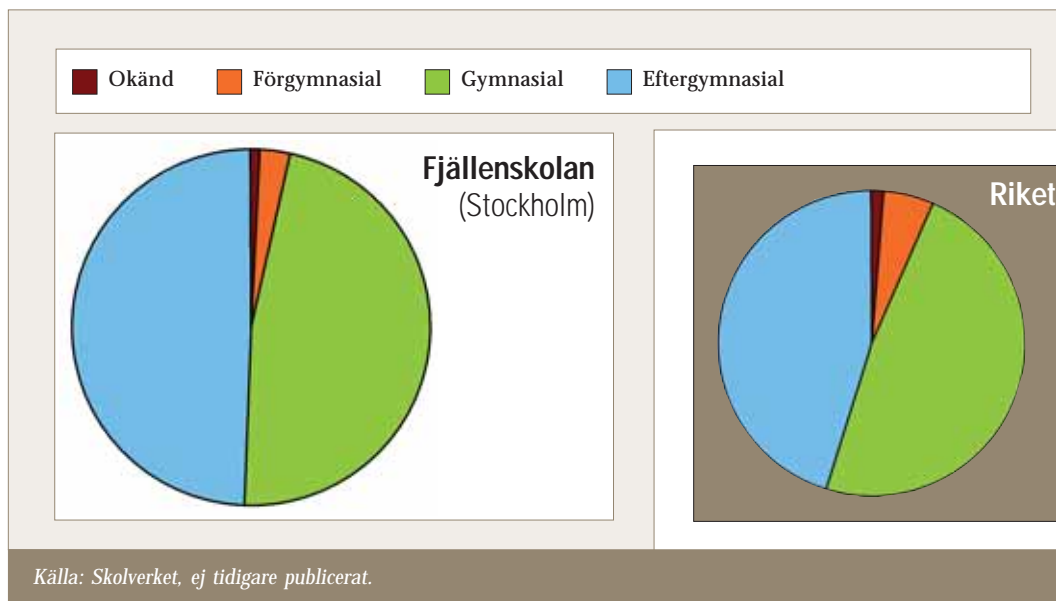
"Föräldrar har en tendens att lägga sig i småsaker som kan bli väldigt stora i deras ögon. Det är mer påhopp på lärare här jämfört med i skolan där jag var tidigare. Jag fick åtskilliga samtal i samband med när niorna fick sina betyg. Det kunde låta: Min son fick bara VG han är värd MVG, gå in och ändra betyget!" Då måste jag förklara att jag som rektor inte kan gå in och ändra betygen och det har de jättesvårt att acceptera. Man kan få argument som att: Kalle behöver detta betyg för han ska in på den och den utbildningen ... På den andra skolan handlade det mer om att: Klarar sig min son nu? Kommer han att få G? Kan ha gå till gymnasiet utan att hamna på IV?"

Rektor, Fjällensskolan

Då vi frågade om måluppfyllelsen på den förra skolan svarade rektorn:

"Mycket sämre än här såklart, det säger sig självt, dom hade inte det svenska språket på det sättet som eleverna har det här. Vi får elever här som har grunderna på ett annat sätt. Här har du svenskan, så det är fokus på ämnet hela tiden. Lärarprofessionen på en skola med många elever som har utländsk bakgrund och lärarprofessionen här är som natt och dag. Här kan du lägga upp kursplaner tydligt och exakt ... det kan man inte göra på min gamla skola, där skulle det bli för mycket, där måste man bryta ner kunskaps-målen i mindre enheter."

Rektor, Fjällensskolan

Figur 2.29 Föräldrars högsta utbildningsnivå. Avslutat grundskolan våren 2007, Fjällensskolan. Procent.

Fjällenskolans elevers syn på sin skola

De intervjuade eleverna är mycket nöjda med sin skola och sina lärare, men de beskriver också ett högt tempo, höga krav och skolarbete under helgerna:

"Vi har mycket läxor och prov och långa dagar, ofta från åtta till fyra så där, det är väldigt kämpigt. Det är skolan dygnet runt, även på helgerna. Det är ständigt någonting. Men mina lärare trivs jag med, de bryr sig och de vet att vi har det jobbigt. Om vi har mycket läxor eller så kan de fråga om vi vill flytta fram något."

Tjej, årskurs 9

En kille i årskurs 9 gick i en annan skola till och med årskurs 6, sedan bytte han till Fjällenskolan. Han berättade under intervjun att han har kämpat hårt för att klara målen och är ganska skoltrött, men samtidigt jättestolt över att han har klarat sig. Så här säger han då han jämför sin tidigare skola med Fjällenskolan:

"Tidigare upp till sexan gick jag i en rätt stökig skola i Jakobsberg, det var så skönt att komma hit för här är folk seriösa med skolan, där var det mest stökigt, de brydde sig inte, var inte motiverade. Ta mig inte som rasist för det är jag verkligen inte, men i den skolan gick det bara invandrare och ingen tog det seriöst, de sket i skolan, här är alla seriösa vilket innebär att man måste plugga. Det finns ju invandrare i den här skolan också, men dom tar ju skolan seriöst, på den andra skolan latjade dom runt bara på rasterna och lektionerna."

Kille, årskurs 9

Under våra samtal med elever i årskurs 9 blev det tydligt att de har haft relationsproblem mellan killar och tjejer i klassen sedan årskurs 7. Eleverna hade

just varit på en klassresa till Åland och de flesta vi pratade med ansåg att stämningen och sammanhållningen hade blivit mycket bättre, men att det fortfarande var lite spänt. Problematiken kan kort beskrivas på följande sätt: tjejerna ingår i tre grupperingar (coola gänget, plugghästarna och "de som råkar vara kompisar"), killarna håller ihop samt att eleverna ansåg att lärarna inte märkte hur killarna hånade tjejerna under lektionstid. Så här beskriver två elever spänningarna mellan tjejer och killar och mellan tjejer och tjejer i klassen:

"Killarna släpper dumma kommentarer i klassen när tjejerna ställer en fråga eller inte kan eller så där. Lärarna sa inte till, det var ett av problemen att de inte gjorde det och det blev bara större och större."

Tjej, årskurs 9

"Tidigare har det varit lite mer stök, killarna mot tjejerna i åttan. Tjejerna tyckte vi var taskiga mot dem, att vi kränkte dem, jag vet inte, de var lite känsliga bara. Vi suckade när de svarade fel och sänt."

Kille, årskurs 9

"Lärarna hade inte märkt något. Jag hade inte heller märkt det innan tjejerna sagt det. Killar håller ihop i ett gäng, tjejerna har mer grupperingar. En är de coola tjejerna, de duktiga i skolan och sen en normal grupp kanske, som råkar vara kompisar."

Kille, årskurs 9

Eleverna berättade att de såg en förbättring i relationerna mellan tjejer och killar i klassen sedan lärarna har uppmärksammat problemet och tagit tag i det. De lyfte även samarbetet med Friends på skolan som en bidragande faktor till förbättringen.

Erfarenheter och reflektioner

Bra sociala relationer till kamrater och lärare är viktigt för elevernas trivsel och skolprestation. Det är också viktigt att eleverna upplever att de blir uppmärksammade och sedda av de vuxna i skolan. De intervjuade eleverna tycker om sin skola, de känner sig trygga och de tycker om sina lärare och kamrater. Eleverna lyfter även fram att de känner sig hemma i sin skola på grund av den kulturella blandningen. Trots detta upplever många det som besvärligt om deras skola har dåligt rykte och för vissa elever leder detta till tvivel om hur bra deras skola egentligen är.

Eleverna oroar sig över att de kanske inte får tillräckligt mycket kunskaper. Det dåliga ryktet bidrar inte till att stärka självförtroendet, snarare tvärtom. En gymnasieskolas rykte är också avgörande då eleverna resonerar kring vilken skola de ska välja. Ryktet har nått eleven via medier, syskon, vänner eller föräldrarnas bekanta.

Den generella bild som våra intervjuer förmedlar är att eleverna trivs i sin skola. De flesta tycker att deras lärare är bra, att lärarna bryr sig och vill att de ska lyckas. Trots denna generellt positiva bild av skolan i resursfattiga förorter finns det många exempel i intervjumaterialet som tyder på en spänning mellan rykten som speglar omvärldens negativa syn på skolan och elevernas personliga erfarenheter av sin skola. Intrycket som intervjuerna förmedlar är att eleverna har införlivat skolans dåliga rykte i sitt tänkande och har en tendens att lita mer på omvärldens rykte än på sina egna personliga erfarenheter.

Ryktet stämplar

Gemensamt för många av de intervjuade eleverna är att de tycker att skolans lärare är bra och att det är bra sammanhållning i klassen, men samtidigt är de osäkra på om skolan de går i är en bra skola:

De flesta av eleverna i de skolor som vi har besökt har utländsk bakgrund, och många har lyft fram detta som en trygghetsaspekt, de känner sig hemma på grund av den kulturella brokigheten. Samtidigt finns en oro för om man lär sig tillräckligt mycket.

”Det här är en bra skola, men ofta undrar jag om vi får tillräckligt med kunskaper här, det kan jag vara osäker på. Det som är bra det är att man inte känner sig utanför. Det finns inga rasister och sänt. Alla som bor här är utlänningar.”

Tjej, årskurs 9, Örtagårdsskolan

En elev är mycket stolt över sin skola och tycker om skolans sätt att visa omvärlden att den är stolt över sina elever. Han är mycket positiv till skolans tradition att dela ut stipendier i aulan till elever som har lyckats bra:

I vår jämförelseskola Fjällensskolan var inte skolans rykte något som bekymrade eleverna. Rektorn konstaterade att skolan har ett gott rykte som sprider sig bland föräldrar och elever. Han trodde också att skolval bygger på ett visst igenkännande av föräldrarnas egen skolgång. Många föräldrar är gamla Järfällabor och har själva gått på Fjällensskolan. En elev säger så här:

"Det här är en riktigt bra skola, bra lärare ... finns inget som kan bli bättre. Mina föräldrar bestämde att jag skulle gå i den här skolan, min brorsa har gått här och det är en mycket bra skola."

Kille, årskurs 9, Fjällensskolan

Skolornas arbetsmiljö

Bland de 60 intervjuade eleverna har ett utvecklingsområde lyfts fram av alla, nämligen arbetsmiljön i klassrummet. Eleverna besvärar av stökiga och bråkiga killar, de är inte många, men de förstör arbetsron för sina klasskamrater. Det är också svårt att koncentrera sig på grund av högljudda killar, men de påpekar att även tjejer kan vara störande. Av intervjumaterialet framgår att eleverna tycker att deras skola är en rolig skola, just för att det händer saker, men å andra sidan är bråk och hög ljudnivå något som upplevs som ett problem.

"Kasta ut alla som stör! De får gå i en specialskola. Det är många som stör. Ge möjlighet till dom som vill lära sig att arbeta i lugn och ro."

Kille, årskurs 9, Husbyskolan

"I sjuan var det fettbra stämning, i åttan var det också bra, de som kommer hit nu i sjuan förstör stämningen, de är för lydiga, det förstör stämningen. När man gick i sjuan var det kul att komma till skolan, det hände nåt varje dag, nu är det helt dött, inget liv. Det är inte bråk jag vill, utan mer liv, kul."

Kille i årskurs 9, Arabyskolan

"Det här är en rolig skola, det händer saker hela tiden."

Kille, årskurs 9, Husbyskolan

"Det sämsta med skolan är att inte alla sköter sig på lektionerna, att de tramsar sig. Men på rasterna är det också stökigt i korridorerna. Mest killar, fast tjejer kan också vara stökiga. Det är säna som inte har börjat tänka på sin framtid, alla har inte sett att man har nytta av skolan i framtiden"

Tjej, årskurs 9, Arabyskolan

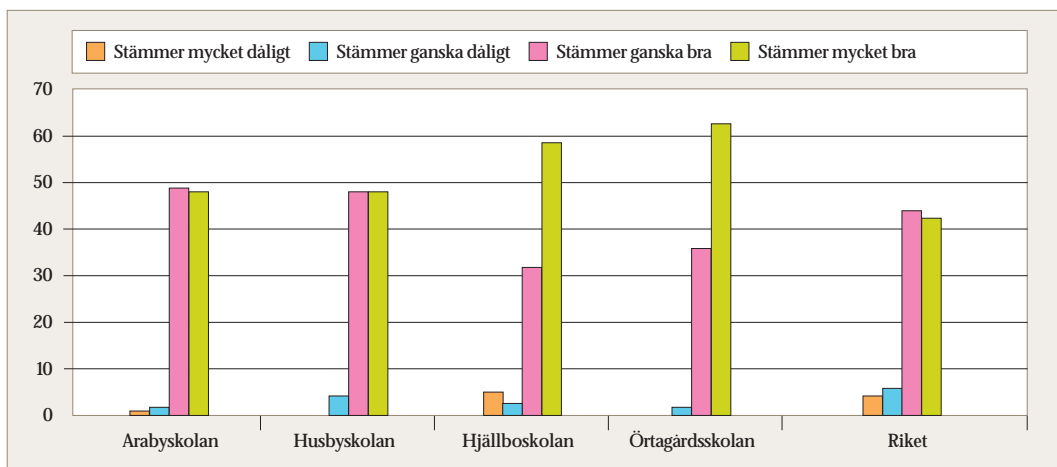
"Det sämsta med skolan är att det alltid är bråk! "

Kille, årskurs 9, Husbyskolan

"Lektionerna kan vara rätt stökiga här, eleverna ska försöka vara coola, i allmänhet mest killar stökar. Lärarna skriker åt dom och slänger ut dom, men ibland tröttnar dom och låter dom vara och då blir det stökigt. De håller på så för att få status, ja det är dom med hög status som är de bråkigaste. Det finns dom som skrattar och hejar på dom, jag har själv gjort det, men när man tänker efter så är det galet för vi förlorar så mycket tid på bara tjafs."

Tjej, årskurs 9, Örtagårdsskolan

Då vi frågade eleverna vad som kan bidra till att skolan kan bli bättre var de flesta eniga om att de vill ha fler aktiviteter under rasterna, en lugnare arbetsmiljö och gärna att fler elever kunde ta skolan på allvar och ha en mindre kaxig attityd.

Källa: Skolundersökningar/drogvaneundersökningar i Stockholm 2006, Göteborg 2007, Malmö 2006 och Växjö 2008.

Figur 2.30 Hur väl stämmer följande påstående in på din skolsituation: *Jag vet vilka regler som gäller på den här skolan*. Andelar för elever i årskurs 9. Procent.

*"Ändra elevernas attityd! Det finns barn till och med i lågstadiet som har en mycket kaxig och hård attityd mot vuxna. En alldeles för hård attityd. Det är oftast killar!
Tjej, årskurs 9, Örtagårdsskolan*

En bra arbetsmiljö i en skola handlar bland annat om att skolan har regler som är kända av alla och som följs. Varje år genomför kommunerna en undersökning³³ i skolan. Här har vi sammanställt svaren på en fråga om skolans regler.

De allra flesta eleverna vet vilka regler som gäller och enligt figur 2.30³⁴ upplevs reglerna mer tydligt i de undersökta skolorna jämfört med i riket. Enligt dessa enkätsvar verkar eleverna känna till skolans regler, men med stöd av elevernas berättelser kan man dra slutsatsen att de inte alltid följs.

De bråkiga killarna

De intervjuade eleverna har tagit upp bråkiga killar som ett stort problem i skolan, de stör arbetsron och eleverna upplever att det är ett fåtal elever som förstör för många elever. En av eleverna som vi har intervjuat har varit involverad i mycket bråk tidigare i skolan, men har nu i årskurs 9 börjat ta skolan på allvar. Då han bråkade i skolan visste inte föräldrarna något om det för de förstår inte svenska. Hans föräldrar anser att svenska lärare är alldeles för släpphänta. Så här beskriver han sin egen historia:

"Det var så himla kul att bråka! Jag var värst i åttan, men i nian lugnade jag ner mig lite för då visste man att betygen skulle komma. När man bråkar är det för att man vill ha status. Jag blev lite mobbad i början. Jag började träna hårt och började använda händerna istället för munnen. Sen jag började använda händerna fick jag respekt och många ville bli kompis med mig. Om man vill ha en position och inte är stark då måste man vara rolig, få andra att skratta. Det värsta är att bli en svenne som vi säger. Konstigt men i alla fall ... minus är att vara blyg och tyst, vara snäll och göra som andra säger. Plus är att visa sig modig, om någon kastar sten på en polisbil måste du också kasta för att visa dig modig. Fast det gäller när man är yngre, typ 15 år. Om jag upplever mig som svensk? Vi är väldigt olika vi invandrare och svenskar. Vi invandrare har mycket respekt för föräldrar. Svenskar förstår inte vår kultur. Vi har redan bestämt oss på förhand att svenskar är annorlunda, vi släpper inte in dom."

Kille, årskurs 9, Örtagårdsskolan

I Husbyskolan intervjuade vi en av skolans lärare och så här förklarar han varför många killar är bråkiga i skolan:

"Många killar har anammat en gangsterromantik och är involverade i kriminell verksamhet. I skolan handlar det mycket om att vinna en position. Några har en antipluggstrategi. Det är som om dom har internaliserat en fiendebild av dom; ragga brudar-släss-och leva fan, typ vi är bäst på att vara sämst."

Lärare, Husbyskolan

En elev resonerade under intervjun om skillnaderna mellan svenskar och invandrade elever i Rosengård:

"Jag har inga svenska kompisar, men se dig om, inte en svenne någonstans! Man är inte van vid dom. De har skapat en bild av oss ... att vi ska vara så farliga och kaxiga ... Ibland när jag möter svenskars blickar intalar jag mig att de tittar snett och då blir jag på tjafshumor. Om jag ska ha en svensk kompis, jag skulle inte kunna vara med honom samtidigt som med mina kompisar, de skulle reta honom och tjafsa. Men svenskar har också en helt annan humor, vi skrattar åt olika saker. Jag var på en fest en gång där det bara var svenskar och jag och min kompis, min kompis som är invandrare och går i en skola i centrum skrattade åt deras skämt och jag kände mig utanför."

Kille, årskurs 9, Örtagårdsskolan

Under våra intervjuer med skolpersonal framkom det farhågor om vad vi skapar för bilder av varandra när vi lever och bor i homogena grupper. Enligt lärarna längtar många elever efter

att få verka i mer etniskt svenska sammanhang, men skolans och bostadsområdets sammansättning erbjuder inga naturliga möten mellan elever med utländsk respektive svensk bakgrund. Det är snarare via fritidsarenan som unga får tillfälle att träffa andra unga utanför sitt bostadsområde.

"Jag har inga svenska vänner i skolan, för där finns inga. På min karate umgås jag med svenska tjejer och ibland får vi åka till andra ställen när det är tävlingar, det är jätteroligt."

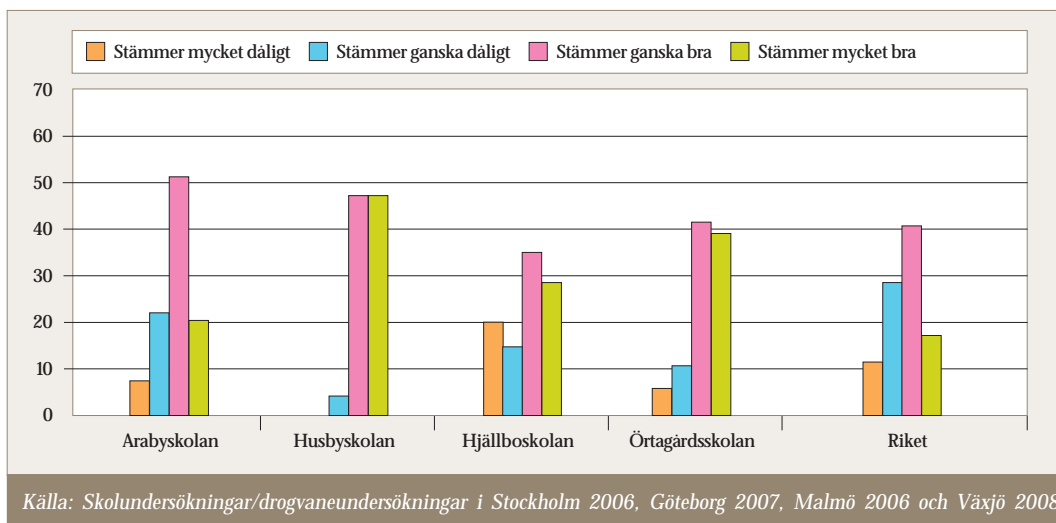
Tjej, årskurs 9, Husbyskolan

Mobbning

Ett viktigt inslag av bra skolklimat är att skolan aktivt motverkar mobbning och trakasserier. I de skolor som vi har besökt är inte mobbning och trakasserier ett problem enligt eleverna. De

har istället berättat om bra sammanhållning och god stämning elever emellan. I vår jämförelseskola Fjällensskolan finns däremot problem med bristande respekt mellan killar och tjejer i klassen, flickorna upplevde sig trakasserade och hänade av killarna. Om det är så att mobbning inte upplevs som ett problem så är det bra, men här måste vi fråga oss om eleverna solidariserar sig med sin skola och sitt område och inte gärna tar upp problem eller om det kan vara så att vissa tjejer inte tar tillräckligt mycket utrymme i skolans "sociala rum". Det kan handla om att ta en roll och få sig en roll tilldelad av andra. Alla skolor vi besökt bedriver ett medvetet arbete mot mobbning och trakasserier, till exempel med hjälp av metoder som har utvecklats av Friends och Sharaf hjälpar.

Figur 2.31 visar att drygt hälften, 57 procent, av samtliga elever i årskurs 9 i Sverige håller

Figur 2.31 Hur väl stämmer följande påstående in på din skolsituation: *Vuxna ingriper om någon blir trakasserad eller mobbad*. Andelar för elever i årskurs 9. Procent.

med om att vuxna i deras skola ingriper om någon blir trakasserad eller mobbad. I våra undersökta skolor är andelarna högre. Allra högst andel finns i Husbyskolan där 96 procent av eleverna anser att påståendet att de vuxna ingriper stämmer ganska bra eller mycket bra. I Örtagårdsskolan är motsvarande andel 82 procent, i Arabyskolan 72 procent och i Hjällboskolan 65 procent.

I Hjällboskolan nämnde många av eleverna som vi intervjuade skolvärdarnas arbete som en förklaring till att det kändes tryggt i skolan. De rektorer vi har intervjuat i våra fyra skolor i socialt utsatta förorter har berättat att allt arbete måste grunda sig på goda relationer. I vår jämförelseskola är skolarbetet mer fokuserat på prestationer än på relationer. Rektorn på Fjällensskolan uttryckte en oro över elevernas fulltecknade kalendrar och en betygshets som han upplevde stressade eleverna ganska mycket. Rektorn beskriver det så här:

"Det är tufft för många ungdomar här. Det är en enorm betygshets i nian. När de nationella proven börjar klättrar eleverna på väggarna, framför allt tjejerna som vill komma in på Kungsholmen, de flesta killarna vill söka gymnasieskolor baserat på närhetsprincipen. Stressen kring de nationella proven är egentligen ganska vansinnig. Den hetsen fanns inte i min tidigare skola, där fanns det en annan studie-tradition."

Rektor, Fjällensskolan

De livsviktiga lärarna

Den interkulturella och pedagogiska kompetensen är hög i våra utvalda skolor. Men på grund av den mångkulturella sammansättningen i de studerade skolorna arbetar ledning och lärare i ett extraordinärt sammanhang. De har därför tvingats att reflektera över och utveckla sitt pedagogiska arbete. Den ökade mångfalden av sociala och kulturella värden i klassrummen samt många elevers bristfälliga språkkunskaper i svenska, kräver specifika insatser för att man ska möjliggöra en kunskapsutveckling för eleverna som är anpassad efter deras individuella möjligheter. Arbetsituationen i klassrummen leder till att ledning och lärare ofta har ett behov av att ha en pedagogisk samsyn, det kan handla om en specifik pedagogik eller värdegrundsarbete. Hjällboskolan är ett bra exempel på detta.

Baserat på våra sextio intervjuer kan vi konstatera följande: eleverna i våra skolor är mycket nöjda med de flesta av lärarna. Enligt deras beskrivningar av den bästa läraren framkommer följande bild: "lagom sträng och som bryr sig", "kan sitt ämne och förklarar så alla förstår", "är både sträng och snäll samtidigt".

"Lärarna här är ett stort plus faktiskt, de är väldigt hjälpsamma och vill att du ska lyckas. Minus med skolan är också lärarna tycker jag. För det finns vissa lärare som passar dig och vissa som inte passar dig. En lärare ska vara både rolig och seriös, inte seriös och tråkig. Om en lärare är rolig och bra, då längtar jag riktigt till lektionerna och vill lära mig."

Kille, årskurs 8, Hjällboskolan

En elev från Husbyskolan som tidigare varit bråkig berättade hur en lärare fick honom att ta sig an skolan mer seriöst:

"Vi har en lärare som jag respekterar jättemycket! Hon är sträng! Det är hon som har gjort att jag har blivit så duktig i matte! När jag inte gjorde mina läxor gick hon hem till min mamma och så fort det var något ringde hon hem till mig. Min mamma och hon blev vänner till slut och då ville jag vara snäll. En gång var det någon som hade skrivit något fult under hennes lektion. Hon fotograferade det hela och gick igenom alla elevers skrivstilar tills hon kom på vem det var, snälla! Alla respekterade henne jättemycket och vågade aldrig busa under hennes lektioner."

Kille, årskurs 9, Husbyskolan

En elev i Husbyskolan beskriver den sämsta läraren:

"Under alla dessa år har jag inte lärt mig ett dugg av den här läraren. Han kan sitt ämne jättebra, men han bryr sig inte. Han babblar på utan att bryr sig om vi fattar eller inte, det är skitjobbigt att behöva gå på hans lektioner."

Tjej, årskurs 9, Husbyskolan

Läraperspektivet

De lärare vi mötte under våra skolbesök målade upp en gemensam bild, de älskar sitt arbete och har medvetet valt att arbeta i dessa skolor, för det är just i deras skola som de känner att de kan göra skillnad. Samtidigt vittnade många om att arbetet är tufft och mycket krävande. Så här beskriver en lärare sin arbetssituation på Hjällboskolan där han har arbetat i 25 år:

"Den stora utmaningen är att orka med. Jag trivs, men det är tufft. Den stora stimulansen är när det går bra. Den ständiga utmaningen är hur motiverar vi eleverna? Det är grundbulten! Om man själv älskar sitt ämne vill man förmedla lusten, vi måste själva påminna oss om det lustfyllda. I grunden måste det finnas en stark känsla hos eleverna att jag tycker om dom. När de har den känslan, då kan man skälla på dom kärleksfullt och det går hem, finns inte det, då går det inte att arbeta."

Lärare, Hjällboskolan

En lärare på Husbyskolan beskriver varför han har valt att arbeta just där och hur han upprörs när andra som inte har någon vidare kunskap om Husby tenderar att göra problem i området till etniska problem:

"Jag har valt att arbeta här i Husbyskolan för att här kan jag verkligen göra en insats som lärare, det är det bästa med att vara lärare här. Det sämsta för eleverna är när en lärare som arbetar i en skola som Husbyskolan inte gör en insats! Det är underklass som bor här, många är fattiga, problemet handlar inte om huruvida någon kommer från Iran eller Somalia."

Många av våra elever kommer från hem där det inte finns en bok och där det saknas studietraditioner.”

Lärare, Husbyskolan

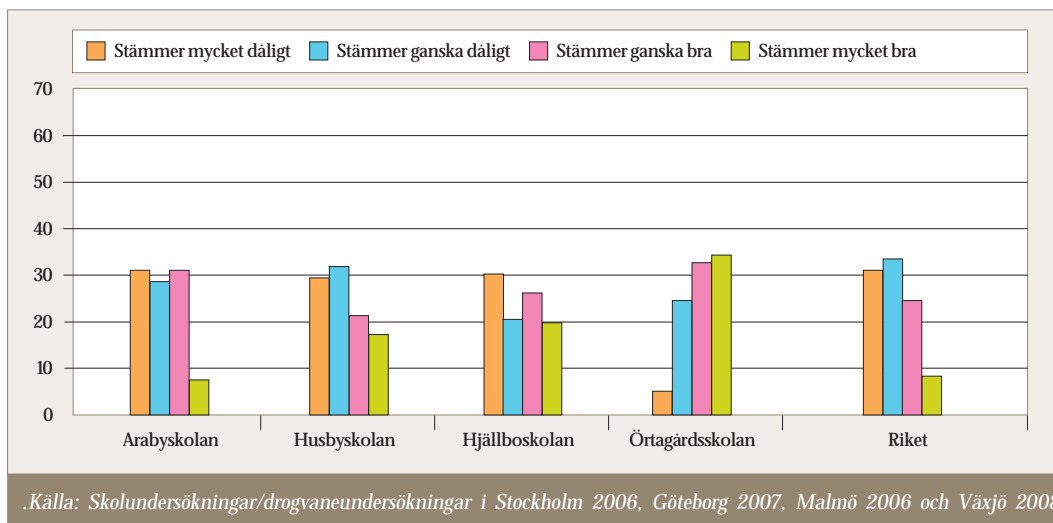
Så här säger en tjänsteman med mångårig arbetserfarenhet i Kista:

”Den bästa mångkulturella lärarkompetensen finns i storstädernas förorter. Vi behöver utveckla vår organisation så att dessa lärare kan sprida sina kunskaper och erfarenheter till andra, de har tvingats till reflektion!”

Tjänsteman, utbildningsförvaltningen i Stockholms stad

Det är viktigt för studiemotivationen och arbetsglädjen att eleverna får positiv återkoppling när de har gjort något som är bra. Flera av de skolor som vi besökte jobbar aktivt med att uppmärksamma bra elevinsatser.

Figur 2.32³⁵ visar att drygt var tredje, 35 procent, av samtliga elever i årskurs 9 i riket håller med om påståendet att skolan berättar för föräldrarna när eleverna har gjort något bra. I Husbyskolan är andelen 38 procent och i Arabyskolan 40 procent. I Örtagårdsskolan och i Hjällboskolan är nivåerna betydligt högre, 70 respektive 47 procent. Detta tyder på att det pedagogiska arbetet i våra fyra skolor har gett utdelning, men samtidigt är det många elever som inte håller med om att föräldrarna får veta när de gjort något bra.

Figur 2.32 Hur väl stämmer följande påstående in på din skolsituation: *Skolan berättar för mina föräldrar om jag gjort något bra.* Andelar för elever i årskurs 9. Procent.

Skolan och föräldrarna

Ett ständigt utvecklingsområde som våra intervjuade rektorer och lärare har lyft fram är hur man ska skapa goda relationer med elevernas föräldrar och få dem engagerade i skolans arbete och elevernas läsläsning. Ett annat utvecklingsarbete är hur man kan göra kunskapsmålen tydligare för både föräldrar och elever. I referensskolan Fjällensskolan kommer de flesta föräldrarna till föräldramöten och ställer upp på gemensamma städdagar, men de ställer å andra sidan stora krav på lärare och ledning. I våra skolor i socialt utsatta förorter kommer föräldrarna inte till föräldramöten, vilket lärarna tror beror på bristande språkkunskaper, men även på att föräldrarna inte känner igen sig i den svenska skolan. Enligt rektorn i Fjällensskolan, som är vår referensskola, är just igenkänningsfaktorn en bidragande orsak att föräldrarna väljer en speciell skola till sina barn. De allra flesta av föräldrarna kommer till de individuella utvecklingssamtalen på våra fyra skolor.

Ett problem som alla lärare och rektorer påpekar är svårigheten att förklara de målrelaterade betygen för föräldrarna och vad som krävs för exempelvis godkänt och väl godkänt. Som vi tidigare nämnt har rektorn på Fjällensskolan arbetat på en skola med en stor andel svenska elever med utländsk bakgrund, så här säger han när han jämför sin tidigare skola med Fjällensskolan:

”Vi hade ett föräldramöte för åttorna här igår där vi för våra resursstarka medelklassföräldrar visade trappan med IG till MVG och var så tydliga som man kan vara. Det är svårt för våra föräldrar att förstå, men här kan vi köra ett sånt bildspel och ändå ha en förvisning om att de flesta förstår, men det skulle inte gå att visa i min tidigare skola.”

Rektor, Fjällensskolan

Alla rektorer och lärare vi har träffat lyfter även fram behovet av att tydliggöra kunskapskraven för eleverna.

”Vi har så fantastiska elever och många kämpar på och utvecklas enormt under de här sista åren i grundskolan. Vi arbetar ständigt med att tydliggöra kunskapskrav och individuella utvecklingsplaner, men här återstår det utvecklingsarbete.”

Rektor, Örtagårdsskolan

Elevernas framgångar

En frustration bland de intervjuade lärarna och rektorerna är att elevernas framgångar inte alltid går att mäta i betygsresultat, de individuella framstegen syns inte i statistiken. Ett mätinstrument efterfrågades som kan visa framstegen för eleven och föräldrarna samt att detta skulle kunna vända en skolas dåliga rykte.

”Så som betygsstatistiken är utformad idag ser man inte vad eleverna faktiskt har åstadkommit. Vi måste bli bättre på att dokumentera elevernas kunskapsnivå när de börjar på skolan och jämföra med vad som har hänt tre år senare, för elevernas och skolans bästa.”

Rektor, Husbyskolan

”Vi har så enormt duktiga pedagoger och vi har lärare som har jobbat i skolor som liknar vår och de har tvingats till reflektion och nytänk vad gäller pedagogiken! Vi följer de senaste forskningsrönen vad gäller språkutveckling. Vi har samarbete med andra skolor och då lyfts vi som ett gott exempel. Det är det som är så frustrerande när vi inte ser det i betygen när vi tar vara på erfarenhet och kunskap maximalt.”

Rektor, Örtagårdsskolan

"Vi ser vilken enorm resa barnen gör och hur de når många delmål, men som inte går att mäta i betygsresultat, ... nej vi har tyvärr inte hittat ett rättvist sätt att mäta detta på. Trots omfattande stödinsatser och där det går att se en omfattande positiv utveckling hos många elever så är det osannolikt att alla elever ska nå kunskapsmålen. Men insatserna kommer ändå att göra att eleverna har en betydligt bättre grund för fortsatta studier och det vore fantastiskt att ha ett mätinstrument för att visa framstegen för eleven och föräldrarna."

Lärare, Hjälliboskolan

Ett framgångsrikt sätt att arbeta med att bedöma elevernas individuella utveckling enligt lärarna på Hjälliboskolan är att kartlägga elevernas kunskapsnivå i god tid innan de börjar studera på högstadiet. Eleverna får redan i årskurs 5 och 6 komma på fler studiebesök till Hjälliboskolan för att bekanta sig med Monroe pedagogiken och träffa lärarna.

Många av eleverna som vi intervjuade talade om hur viktig utbildningen är för dem. De sade mycket för att få så bra betyg som möjligt.

"En bra utbildning är det viktigaste. Sen får man inte ha några anmälningar, man får inte göra något dumt. Att man har arbetserfarenhet. Utan utbildning kommer man ingen vart!"

Kille, årskurs 8, Husbyskolan

"Om man har bra betyg och pratar svenska bra, då kan man nog få jobb. Engelska är viktigt."

Kille, årskurs 9, Husbyskolan

Då vi ställde frågan om vad som kan göras för att fler på skolan ska kunna nå kunskapsmålen, svarade många att om de tidigare hade fått den typ av undervisning de har i sin skola nu skulle fler ha klarat sig.

"Barnen i lågstadiet skulle behöva lära sig mer, annars tar de skolan bara på flipp. Om fler skulle få arbeta så som vi arbetar nu, fast tidigare, skulle fler klara sig."

Tjej, årskurs 9, Örtagårdsskolan

Kunskapskrav

Det finns en stor spännvidd i språkliga och kunskapsmässiga förutsättningar i elevgrupperna i Örtagårdsskolan, Husbyskolan, Hjälliboskolan och Arabyskolan. Ett återkommande diskussionstema inom lärargrupperna är om man lägger sin undervisning på rätt nivå. Det finns farhågor att man alltid riskerar att ha en "kollektivt minsta gemensamma nämnarnivå" och att inte alla elever får tillräckliga utmaningar i sin inlärningsprocess.

"Vissa lärare ställer för låga krav och andra för höga ... Jag tänker att de inte bryr sig när de ställer för låga krav. Jag har kompisar som går i andra skolor och när dom berättar för mig vad dom kan blir jag lite orolig och undrar varför det inte ställs högre krav på oss."

Tjej, årskurs 9, Örtagårdsskolan

"Det finns så mycket resurser, så mycket individuellt humankapital som vi inte tar hand om! Vi får inte låta människor bli offer. Det finns inga genvägar, Vi måste bli bättre på att ställa högre krav, ha höga

förväntningar på våra ungdomar och förmedla att det går att påverka sitt liv.”

Tjänsteman, utbildningsförvaltningen
i Stockholms stad

Några intervjuade lärare ansåg att det skulle vara nyttigt för dem att under några veckor arbeta i en annan skola för att kunna jämföra. Men de var även eniga om att deras elever inte skulle må bra av att främmande lärare från andra skolor kom till deras skola. Lärarna menar att många elever blir oroliga när det sker förändringar:

”Många av våra elever har det rätt rörigt hemma, skolan är den arena som utgör stabiliteten i deras liv. Våra elever är extra mycket beroende av fasta rutiner och känslan av att finnas i ett tryggt, stabilt sammanhang.”

Lärare, Hjällboskolan

Praktisk arbetslivsorientering

Eleverna vi har fått träffa ingår inte i etniskt svenska sammanhang på grund av befolkningsammansättningen i bostadsområdet och elevsammansättningen i skolan. Det är extra viktigt att elever med utländsk bakgrund får tillgång till svenska nätverk. Praktisk arbetslivsorientering, prao, är ett bra tillfälle för många att skaffa sig nya erfarenheter och kontakter. Prao är för de flesta den första kontakten med arbetslivet. Eleverna har beskrivit denna erfarenhet i mycket positiva ordalag och är negativt inställda till att dra ner på praoverksamheten.

De intervjuade eleverna var eniga om att två veckors prao i årskurs 8 inte är tillräckligt och i Husbyskolan var det en av elevrådets viktigaste uppgifter att förankra idén om ytterligare två veckors prao under årskurs 9. På Hjällboskolan hade man fattat ett beslut i ledningen om att eleverna i årskurs 9 inte borde missa lektionstid och man ansåg att det inte går att ha en klassresa samt prao under samma läsår, så att eleverna kommer att få välja mellan prao och en resa till Sälen. Detta beslut var starkt kritiserat av eleverna.

”Vi behöver mer utflykter. Vi fick åka till Sälen och det var en häftig grej, men åttorna i år får välja mellan prao och Sälen och det är inte rättvist! Vi fick två veckors prao och Sälen. Att man inte har godkänt i kärnämnen har inget med Sälen att göra. Det som behövs är motivation, att folk ska börja gilla skolan lite mer.”

Tjej, årskurs 9, Hjällboskolan

På alla våra skolor uppmuntras eleverna att ordna sin praoplats själva, men om det inte går hjälper skolan till. Då vi frågade ungdomarna varför prao var så bra framkom främst tre förklaringar. Det kändes kul och spännande att komma bort från skolan och området och vara aktiv i ett helt nytt sammanhang. Många har nämnt hur nyttigt det har varit att få nya kontakter och för några har det lett till en fortsättning, de har fått arbeta på helger och lov på sitt praoställe.

En elev från Husbyskolan arbetade på en persisk restaurang i Kista och hon tyckte det var jätteroligt. Hon hade frågat en kille på karaten vars far är chef för restaurangen, hon är stolt över att hon fixade praon själv:

"Det var jätteroligt, jag fick lära mig en massa bra saker, och det bästa av allt är att jag nu hoppar in och arbetar extra där på helger när de behöver lite extra hjälp."

Tjej, årskurs 9, Husbyskolan

En elev från Örtagårdsskolan sökte sin prao själv. Hon var nyfiken på hur ett kontorsjobb kan vara och sökte praktik på Malmö stads personalavdelning:

"Jag sökte det själv och fick det! Dom sa att det är första gången någon velat praktisera hos dom, men jag sa att jag var nyfiken på kontorsjobb. Det var kul."

Tjej, årskurs 9, Örtagårdsskolan

Praon ger en möjlighet att pröva om ett jobb verkligen är så roligt som man tror, något som kan underlätta valet till gymnasiet. En tjej från Örtagårdsskolan hade alltid trott att hon ville bli hårfrisörska och hennes syster hjälpte henne att få praktik i två veckor på en salong:

"Nej, usch! Det var alldeles för hårt! Det är verkligen inget framtidsyrke för mig."

Tjej, årskurs 9, Örtagårdsskolan

Tankar och strategier inför gymnasieval

Det som ligger eleverna närmast i tiden är gymnasievalet. Flertalet av Växjös gymnasieskolor ligger inom ett bekvämt cykelavstånd från Araby, och det finns både kommunala och privata gymnasier att välja mellan. I Malmö ligger de flesta gymnasieskolor i innerstaden som också ligger inom cykelavstånd från Rosengård. För ungdomarna i Stockholm (Husby och Järfälla) och Göteborg är både valfriheten och den geografiska spridningen av gymnasieskolor stor.

Ungdomarna väljer gymnasium bland annat utifrån skolans rykte, och ryktet sprids oftast via syskon, vänner eller föräldrarnas bekanta. Det finns elever som har mycket bra betyg och inte vill "slänga bort" betygen genom att söka till en gymnasieskola som har lägre intagningspoäng. Vissa elever väljer breda program för att de anser att det är för tidigt att välja inriktning på sin utbildning, andra vet att de vill gå på ett speciellt yrkesförberedande program. I Fjällensskolan var det påtagligt att många tjejer ville komma in i innerstadsskolorna medan killarna ville välja en skola som låg nära hemmet.

"Gymnasieval? Det är jävligt jobbigt att välja, har ingen aning ... Jag kanske ångrar mig när jag går i gymnasiet ... Jag har jobbat jättehårt ända sedan mellanstadiet ... fick flytta till skolan i sjuan och lära känna nya människor och så och så får jag åka en halvtimme till skolan varje dag, det tar på krafterna. Har funderingar på att bli lärare, men just nu känns det tungt att tänka på att man har så många år av plugg framför sig."

Kille, årskurs 9, Fjällensskolan

"Jag ska plugga på högskolan men mer vet jag inte. Jurist eller nåt, jag vet inte. Jag väljer nog samhälle/juridik eller natur i stan, inte i Jakobsberg! Jag känner några som går där och jag tror att det är bättre i någon skola i stan med höga intagningspoäng. Jag har höga betyg, och poängen som krävs för Jakan är inte så höga, så det känns som kom man slänger bort betygen lite."

Tjej, årskurs 9, Fjällensskolan

"Funderar på samhälls/ekonomiska programmet det blir stan eller Jakan (Jakobsbergs gymnasium eller Samgymnasiet som det numera heter) ... förut hade Jakan dåligt rykte ... jag tror att det är mycket bättre nu. Det var så många invandrare och då var det några svenskar som blev mobbade och det var bråkigt mellan dom, men jag hört att det har blivit mycket bättre nu."

Tjej, årskurs 9, Fjällensskolan

"Vi vet inte än hur det ska bli, ... min bror gick i en ganska bra gymnasieskola, Thorildsplans gymnasium, men nu har vi hört att det är många som har börjat knarka där ... Jag vet faktiskt inte..."

Kille, årskurs 9, Husbyskolan

"Jag vet inte vilken skola men linje vet jag, naturvetare. Jag vill plugga till läkare i Sverige och jobba inom Läkare utan gränser, i Sudan, Kenya, Afrika, i dom länderna. Fast jag skulle inte ha något emot att jobba i Sverige heller, inom värden helst."

Kille, årskurs 9, Hjällboskolan

"Jag vill plugga till advokat, flytta till England eller USA, gå en utbildning där och sedan kunna jobba i hela världen. Det är jag intresserad av just nu. Fast jag kanske ändrar mig, jag har ändrat mig många gånger."

Kille, årskurs 9, Hjällboskolan

"Jag vill gå på fotbollsprogrammet, fast det är svårt att komma in, det blir bara två, tre som kommer in från Araby, annars vill jag gå fordon, min farsa jobbar också med bilar. Annars vill jag gå samhällsprogrammet på Katedralskolan, det går fina tjejer där och det är där alla härifrån vill gå."

Kille, årskurs 9, Arabyskolan

Framtiden

Grundskoleeleverna ser ljust på sin framtid och har målat upp vägen till ett arbete med följande breda penseldrag: bra utbildning, inga dumheter och bra språkkunskaper. När våra ungdomar pratar om framtiden stämmer deras mål och visioner överens med den bild av etablering som finns av tidigare generationers etableringsmönster: utbildning – jobb – egen bostad – familj. Alla i denna studie drömmer om att ha bildat familj när de är i 30-årsåldern och hoppas att de då har en stabil inkomst och ett eget boende. Många skulle vilja bilda egen familj och bo kvar i sitt område, men tror att de kommer att flytta, främst för att deras barn inte ska behöva försvara sitt bostadsområdes dåliga rykte. Många killar drömmer om att bli fotbollsproffs, de tränar hårt och visar ett starkt självförtroende, de förmedlar en känsla av att "allt är möjligt".

"Jag kommer att bo i Italien och spela fotboll. Det är realistiskt, samma sak gäller om du vill ha höga betyg måste du plugga, om du vill bli fotbollsproffs måste du springa slingan. Jag tränar varje dag."

Kille, årskurs 9, Hjällboskolan

"När jag är 30 år tror jag att jag jobbar som lärare. Jag har länge haft tankar om att det måste vara så tillfredsställande att hjälpa andra att lära sig saker, försöka förmedla att det är kul. Som vår so-lärare, det märks att han tycker att det är roligt att lära ut, jag skulle vilja bli som han."

Kille, årskurs 9, Fjällenskolan

"Jag skulle vilja flytta till Tyskland och jobba där. Jag tycker om språket, och typ halva min släkt bor där. Jag har alltid tyckt om Tyskland och vill bo där ett år efter gymnasiet."

Tjej, årskurs 9, Arabyskolan

"Jag vill skapa något, dataprogram, medverka i någon film, media. Utveckla data-spel kanske. Jag har nog fru och två barn när jag är 30 år."

Kille, årskurs 8, Hjällboskolan

"Jag vill bli något inom media, något stort, något politiskt. Jag gillar att prata och hjälpa andra, jag vill bidra till ett bättre samhälle. Advokat kanske, jag gillar utmaningar."

Tjej, årskurs 8, Hjällboskolan

"Jag vill flytta till en större stad, där det finns utbildning och jobb, kanske Göteborg eller Stockholm. Jag ska bo i Sverige, eftersom vi är i Sverige nu och kan språket, det är svårare att byta land."

Tjej, årskurs 9, Arabyskolan

"Jag vill ha en bilfirma, ha många bilar, annars fotbollsproffs."

Kille, årskurs 9, Husbyskolan

"Jag är forskare när jag är 30 år, har kanske familj, ett bra jobb. Jag bor i Sverige, men tror inte på Rosengård, jag vill utvecklas, se något nytt. Jag vill inte att mina barn ska behöva leva med det dåliga ryktet Rosengård har. Jag vill sikta högt, jag vill komma någonbart i livet."

Tjej, årskurs 9, Örtagårdsskolan

Lära för jobbet

I denna avslutande del av kapitel två beskriver vi övergången från gymnasieskolan till arbete eller universitetsstudier. De intervjuade gymnasieeleverna är en heterogen grupp unga, några har bott i Sverige under en kort tid medan andra har bott i Sverige i hela sitt liv. Deras tillgång till sociala nätverk ser också olika ut. Först ska vi ge en kort beskrivning av hur det går för gymnasielever i Sverige i stort och även ta upp hur man arbetar med uppföljningsansvaret i våra utvalda områden.

Vissa grupper av unga har sämre utgångsläge inför vuxenlivet än andra. Unga som inte har gått färdigt gymnasiet möter till exempel större svårigheter på arbetsmarknaden än de som har gymnasieutbildning (Murray & Skarlind 2003, Skolverket 2008a, SOU 2006:102). Invandrarbakgrund och studietraditioner från hemmet har stor betydelse för hur gymnasiestudierna går. Nära nog hälften av eleverna med utländsk bakgrund och/eller lågutbildade föräldrar avbryter studierna. Det är också tydligt att manliga elever, generellt sett, har sämre studieresultat jämfört med kvinnliga elever (Skolverket 2008b).

Studieresultaten är också sämre för elever på yrkesförberedande utbildningar och sämst för de som gått individuella program. Läsåret 2006/07 var antalet elever som gick individuella program 28 600 jämfört med 26 600 elever läsåret 2005/06. Omkring 4 700 elever följde ett programinriktat individuellt program (PRIV) vilket är en minskning med 18 procent på ett år (Skolverket 2007b).

Trots dessa dystra beskrivningar finns det även positiva trender. Andelen elever som slutfört en

fullständig gymnasieutbildning har ökat. Fortfarande gäller dock att var tredje elev, det vill säga runt 30 000 elever per år, inte fullt ut klarar att slutföra en gymnasieutbildning med grundläggande behörighet för vidare studier. Mer än var fjärde ung kvinna och mer än var tredje ung man har ofullständiga gymnasiestudier bakom sig när vuxenlivet börjar. Skolverket genomförde en kvalitativ studie för att försöka förstå varför elever hoppar av sin gymnasieutbildning (Skolverket 2007c) och man konstaterar bland annat att stödinsatser i gymnasieskolan kommer in för sent. Stödinsatserna kommer oftast in då eleven redan har fattat beslutet att hoppa av.

Utbildningsinspektionen har bedömt att var tredje skola måste utveckla sitt arbete för att upptäcka och tillgodose behoven av särskilt stöd (Skolverket 2007b). Drygt 70 procent av gymnasielärarna anser att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att kunna upptäcka elever i behov av särskilt stöd. Vad som är problematiskt är att över hälften av gymnasielärarna inte anser sig ha tillräcklig kunskap och kompetens för att ge eleverna det särskilda stödet (Skolverket 2007a).

Det kommunala uppföljningsansvaret

Under våren 2006 genomförde Skolverket en uppföljning i syfte att ge en nationell bild kring hur kommunerna håller sig informerade om unga under 20 år som fullgjort sin skolplikt men som inte är sysselsatta. Drygt 32 000 unga omfattades av det kommunala uppföljningsansvaret hösten 2005. Majoriteten, 90 procent, av dessa unga hade deltagit i gymnasiestudier men

valt att avbryta dessa. Ungefär hälften hade påbörjat gymnasieskolans år 3 men inte fått ut ett slutbetyg. Storstadskommunerna har en större andel unga som inte påbörjar eller som avbryter påbörjade gymnasiestudier än övriga kommuner (Skolverket 2006).

Sveriges kommuner och landsting genomförde intervjuer och enkätundersökningar i 15 kommuner för att fånga upp utvecklingsområden samt informera sig om hur kommunerna arbetar med uppföljningsansvaret. I rapporten framgår att tjänstemän i kommunerna anser att det finns ett stort behov av att upprätta individuella studieplaner för målgruppen. Syftet är att förstärka utbildningsinslaget. En svårighet som poängterades är att skillnaden mellan ett individuellt program och ett nationellt program är för stor.

I intervjuerna pekades på problem med att det kommunala uppföljningsansvaret fick sin utformning i skollagen. Ansvaret tolkas som en uppgift för utbildningsförvaltningarna som har problem med hur de själva ska kunna ta ansvar för frågan då behovet av samverkan är stort. Eftersom ansvaret ligger på utbildningsförvaltningarna erbjuds målgruppen många gånger gymnasiestudier trots att det finns behov av andra insatser. Det finns därför behov av samarbete och ansvarsfördelning över förvaltningsgränserna även om huvudansvaret ligger kvar på en utbildningsförvaltning.

Drygt hälften av de 15 kommuner som ingår i studien anser att det kommunala uppföljningsansvaret fungerar bäst om det organiseras inom skolan. Tretton av de tillfrågade kommunerna anser att uppföljningsarbetet underlättas om kommunstyrelsen har fattat ett politiskt beslut i frågan. Merparten av kommunerna anser dessutom att ett politiskt beslut, med en tydlig for-

mulering kring det gemensamma ansvaret för målgruppen, underlättar samarbete över förvaltningsgränserna (Emmoth 2008).

Uppföljningsansvar i fokusområdena

I våra fyra fokusområden ligger uppföljningsansvaret på utbildningsförvaltningarna, men struktur och innehåll skiljer sig åt.

I Göteborg har utbildningsnämnden det övergripande ansvaret att hålla sig informerad om de ungas aktuella sysselsättning. Utbildningsnämnden ansvarar för att erbjuda samtliga unga under 20 år studie- och yrkesvägledning samt utbildning på nationella och individuella program. Stadsdelsnämnderna ansvarar för att söka upp unga som avbrutit eller aldrig påbörjat gymnasiet. Utbildningsförvaltningen har drop-in verksamhet för unga som kan få information om studie- och praktikmöjligheter. Lärcentrum är samlingsnamnet för specialutformade och individanpassade gymnasieprogram som finns på fem gymnasieskolor i Göteborg.

I Malmö har intagningskansliet inom utbildningsförvaltningen uppföljningsansvar. Infoteket som är en del av Malmö stad arbetar med särskilda insatser för unga. Arbetet med uppföljningsansvaret vid Infoteket sker i samarbete med intagningskansliet på Utbildningsförvaltningen som gör bedömningen om en ungdom är aktuell för uppföljning. För att Infoteket ska arbeta med en ungdom ska denne först ha remiterats via intagningskansliet.

I Stockholm har Gymnasieslussen uppföljningsansvaret. Gymnasieslussen inom Stockholms stads utbildningsförvaltning vänder sig till såväl obehöriga sökande som till dem som har en formell gymnasiebehörighet, men som inte har hittat sin plats i gymnasieskolan. Det finns sju gymnasieskolor som tar emot elever

som avbryter gymnasiet under pågående läsår. På Gymnasieslussen handlägger man intagningen till individuella program och för ”fri kvot” det vill säga för unga som är behöriga och som söker på grund av speciella omständigheter. På Gymnasieslussen finns speciallärare, kurator och studie- och yrkesvägledare.

I Växjö kommun, på förvaltningen arbete och välfärd, har en person arbetat som samordnare för det kommunala uppföljningsansvaret på heltid sedan hösten 2005. Arbetet kring de unga organiseras genom samverkan mellan arbetsförmedlingen, ungdomscentrum, praktiksamordnaren för de tre kommunala gymnasieskolorna och socialförvaltningen. Dessa aktörer är på olika sätt knutna till kommunens samordnare. För att motivera unga till sysselsättning har studiegrupper startats på andra ställen än i skolan. Där är miljön lugnare och läraren hinner med att uppfylla elevernas behov för att kunna ta till sig kunskap. Vill eleverna absolut inte studera erbjuds de praktik. Antingen praktiserar de på heltid eller så kombinerar de praktiken med att läsa in de ämnen som de saknar. I de flesta fall är eleverna då inskrivna på det individuella programmet.

Skola – arbetsliv

I *Fokus 05* som beskriver ungas etablering på arbetsmarknaden konstateras att skolan på ett grundläggande sätt påverkar etableringen på arbetsmarknaden (Ungdomsstyrelsen 2005). Det är elevernas prestation i grundskolan som avgör deras val till gymnasieskolan och deras prestationer i gymnasieskolan har stor, och i många fall avgörande, betydelse för vägen in i vidare studier och till arbete. Att veta vilka valmöjligheter man har är mycket viktigt för unga människors etableringsprocess. Det sociala kontaktnätet runt varje person som familj, släk-

tingar och vänner bidrar till möjligheterna att få kontakt med arbetsmarknaden redan under gymnasietiden, till exempel genom tips om feriejobb.

Vi vet att ungas etableringsprocess påverkas positivt om de får möjlighet till tidig kontakt med arbetsmarknaden (se till exempel SOU 2006:102, Ungdomsstyrelsen 2005), därför är det av extra vikt att det finns stödinsatser där unga får hjälp med de första kontakterna med arbetsmarknaden, inte minst i socialt utsatta områden.

Vi har besökt fyra gymnasieskolor i våra fokusområden där man arbetar för att utveckla kontaktytorna mellan skola och arbetsliv på olika sätt: Tensta gymnasium i Stockholm, Pauli gymnasium i Malmö, Angereds gymnasium i Göteborg, Teknikum i Växjö samt Samgymnasiet i Järfälla kommun som är vår jämförelseort.

Tensta gymnasium

Tensta gymnasium har cirka 700 elever och i skolan talas det ett 60-tal språk. Skolan tar emot många elever från Husbyskolan. Tensta gymnasium fick medel från kompetensfonden³⁶ mellan 2003 och 2006 för att utveckla en ny pedagogisk metod, Rosskonceptet, i nära samarbete med Ross School.³⁷ Elever kan välja samhällsprogram, naturorienterade program, handelsprogram, omvårdnadsprogram och individuella program. Som bas i läroplanen används kulturhistoria och det pedagogiska målet är att integrera ämnen och kurser som ingår i de olika studieprogrammen. Det som också utmärker skolan är att alla elever får disponera en bärbar dator under studietiden, samt att alla elever som går på det ekonomiska programmet får två veckors praktik.

Skolan tar emot elever som har hoppat av gymnasiet löpande under hela läsåret. Den ovan nämnda Gymnasieslussen som har uppföljningsansvaret i Stockholms stad skickar elever bland annat till Tensta gymnasium. Verksamheten som tar emot unga som tidigare har hoppat av heter Salut. Denna metod som utvecklades under storstadssatsningen betonar tre ledord: *ledarskap, entreprenörskap och inspiration*. Arbetet går ut på att hjälpa elever i åldern 16–19 år med så kallade särskilda behov och som inte klarat grundskolans kunskapskrav.

Varje elev som läser på Salut ses helt och hållet utifrån sina studieinsatser och potential och lastas inte för svag kunskapsnivå, tidigare svårigheter eller svagt socialt beteende. Metoden kännetecknas av småskaligheten. Närheten gör att beslutsvägarna blir korta och ger möjligheter till snabb återkoppling. Personalen är nära eleverna under hela skoldagen – under frukosten, i undervisningssalen, på lunchen och på rasterna.

Tensta gymnasium har utvecklat ett mentorsprogram. Skolan samarbetar bland annat med olika företag och eleverna tilldelas en mentor som hjälper dem med projektarbetet i år 3. Eleven får också praktisera på en arbetsplats. Så här beskriver en lärare programmet:

”Vi lever i skilda världar, vi och våra elever, därför är det här programmet en fantastisk möjlighet för våra elever. Mentorer kommer till skolan och hjälper eleverna med deras projektarbeten. Mentorskapet bygger på tillit och bra relationer, ibland uppstår en djupare relation och många gånger har det lett till att eleven har fått tillgång till ett nätverk och fått jobb.”

Lärare, Tensta gymnasium

Vidare berättade läraren att de måste arbeta intensivt med eleverna för att introducera dem till självständigt lärande. Många elever tror enligt denne lärare att om de ska ha en chans till MVG får de inte ens be läraren om hjälp och här har ofta mentorerna hoppat in och gett eleven stöd. Läraren berättade också att de elever som inte får positiva erfarenheter från sin praktikplats ofta är de som inte klarar en arbetsuppgift utan detaljerade instruktioner samt de som inte kan ”knäcka koderna” på en arbetsplats. Läraren nämnde några elevprojekt som blev extra lyckade, till exempel ett filmprojekt där en mentor förmedlade kontakter till SVT och en boxningsgala i stadsdelen som drog till sig 130 deltagare från hela landet.

Pauli gymnasium i Malmö

Läsåret 2006/2007 fanns 689 elever på skolans fyra program. Lokalerna – mitt i Malmös centrum – är nyrenoverade och har modern utrustning. Skolan har en heterogen blandning av elever, men de olika programinriktningarna får sin undervisning i olika byggnader, så eleverna träffas inte på ett spontant sätt mellan programinriktningarna. De program som erbjuds förutom samhälls- och naturorienterade program är olika inriktningar inom data och teknikprogram. Många av gymnasiets elever har ett annat modersmål än svenska. Pauli gymnasiet ingick i Myndigheten för skolutvecklings satsning på dialogskolor. Skolan arbetade bland annat med att förbättra språkutvecklingen. I december 2004 tilldelades Pauliskolan Malmö stads integrationspris med motiveringen:

”Pauliskolan har på ett målmedvetet sätt sökt nya vägar för att utveckla en integrerad skola och att engagera hela personalen i nya metoder och förhållningssätt. Pauli-

skolan har bidragit till en ökad tolerans och ömsesidig förståelse mellan ungdomar, lärare, föräldrar och näringslivet.”

(Malmö stad 2004)

På skolan driver man ett fadderprogram. Projektet initierades av en person från näringslivet som hade ett brett kontaktnät. Fadderskapsprojektet finansierades i början med pengar från storstadssatsningen och senare av Myndigheten för skolutveckling. Idag ingår projektet i skolans ordinarie verksamhet. Inom fadderskapsprojektet matchar man elever med vuxna vid universitet eller inom arbetslivet. Hänsyn tas till elevens framtidsplaner och intresse. Tjugo elever i år 1 – inklusive elever som går IVIK – får delta under ett läsår. Skolan har idag ett brett kontaktnät med företag i regionen som erbjuder eleverna praktik och sommarjobb. Under våra intervjuer framgick att det är svårare att få tag på manliga mentorer som kan vara manliga förebilder för killarna. Kvinnor ställer upp i större omfattning. Så här säger en brobyggare som ansvarar för projektet:

”När eleverna har varit på fadderprojekt en gång så får de flesta jobba om och om igen, företagen ringer upp och frågar om dom vill jobba igen.”

Brobyggare, Pauli gymnasium

Skolan anlitar Transfer, en samarbetsorganisation mellan näringsliv och ideella sektorn, de har föreläsningar på skolan där elever bland annat får lära sig att skriva cv och hur en anställningsintervju går till. Fadderskapsprojektet är mycket populärt i skolan och det är bara elever som har hög närvaro som får chansen, elever med mer än 15 procents frånvaro får inte delta. Detta upplevs som en morot. Elever med

hög frånvaro ett läsår får en andra chans nästkommande läsår.

”Vi har elever från IVIK-klasserna som är med och fadderskapsprogrammet ger många den första möjligheten att träffa infödda svenskar. Vi har som exempel en jätteduktig tjej som har varit väldigt kort tid i Sverige och hon kom med, och fick en svensk kvinna som fadder, och det har betytt jättemycket för henne.”

Brobyggare, Pauli gymnasium

Och så här beskriver den omnämnda tjejen sin erfarenhet:

”Jag gick i IVIK-klass och kände inga svenskar och såg det som en chans att komma in i det svenska samhället och få kontakt med en svensk person, så jag ville ge det en chans.

Jag fick en mentor, och hon är fortfarande min mentor, trots att programmet är slut. Nu är hon mer min vän. Hon kommer hem till oss och jag hälsar på. Hon jobbade i en firma som hjälpte småföretag att etablera sig. Nu har hon bytt jobb och jobbar med något tekniskt, hon är fantastiskt! Vi träffas efter skolan, går på bio, fikar, hembesök. Hela hennes familj har varit hemma hos oss. De bor i en lägenhet i Lund.”

Tjej, år 2, Pauli gymnasium

En så kallad brobyggare blev anställd på skolan 2002 inom ramen för storstadssatsningen. Hon arbetade med läxhjälp och upptäckte att många föräldrar inte kom till föräldramöten, därför började hon organisera möten på olika modersmål, själv talar hon arabiska. Detta initiativ var väldigt uppskattat av föräldrarna och så här beskriver hon det själv:

”Då får föräldrarna veta vad som gäller i svenska skolan. Eleverna får då ett bättre stöd hemifrån för då har föräldrarna uppfattat vad som gäller.”

Brobyggare, Pauli gymnasium

Brobyggaren leder en tjejgrupp på måndagar från år 1. Det är 15 tjejer med utländsk bakgrund som träffas och de bestämmer själva innehållet. Brobyggaren berättar hur det började:

”Detta började efter att jag började med föräldramöten på arabiska. Många tjejer kom till mig och ville att jag skulle framföra en massa saker till deras mammor. Då ordnade jag ett till möte och under rundvisningen av skolan fastnade mammorna för den fina gymnastiksalen vi har på skolan. Då sa en mamma hur roligt det skulle vara att gympa här någon gång. Så jag satte igång en gympagrupp som kommer hit och tränar en gång i veckan. Tjejerna och jag har en tyst överenskommelse om vilka teman jag ska ta upp med mammorna och det är jättebra för alla. Nästa läsår ska jag starta en tjejgrupp med infödda svenska elever och elever med utländsk bakgrund.”

Brobyggare, Pauli gymnasium

Skolan har även en föräldrastudiecirkel där socialtjänst och Bris finns med. Diskussions-teman är barnuppfostran samt barns och ungas rättigheter.

Angereds gymnasium

Angereds gymnasiet har cirka 1 040 elever. De har specialutformade naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och handelsprogram där eleven kan kombinera de obligatoriska kurserna med sina specialintressen – passioner – inom idrott, stil, scen, management, medier, spel och matte. Passionsinriktningarna har tagits fram i samråd med eleverna. Skolans lokaler och utrustning är i toppskick.

Det unika programutbudet har bidragit till en blandad elevsammansättning. Enligt rektor är ungefär 50 procent av eleverna från närområdet och resten av eleverna kommer från hela Göteborgsregionen. Skolan tar emot många elever från Hjällboskolan. Den arbetsplatsförlagda utbildningen (APU) är organiserad på reguljär basis för de yrkesorienterade programmen, eleverna på dessa program har 16 veckors praktik, skolan hjälper med praktikplatser och några elever har enligt rektor skaffat praktikplats utomlands.

Då skolan har märkt att vissa elevers närvaro under år 3 inte har varit hög och följt upp vad som har hänt med dessa elever så har de i de flesta fall fått en anställning. De elever som går på handelsprogrammet har praktik två dagar i veckan under hela utbildningen.

Skolans rektor ingår i en samverkansgrupp, detta arbete initierades tillsammans med Myndigheten för skolutveckling. Samverkansgruppen inkluderar aktörer från arbetsförmedling, socialtjänst, polis och grundskola. Detta samarbete har enligt rektor bidragit till att tänka innovativt på hur man ska lyckas behålla elever som riskerar att avbryta sina studier. Det har också bidragit till att utveckla metoder för att locka tillbaka elever som har hoppat av sin gymnasieutbildning. En kurator på skolan arbetar med en grupp som består av cirka 70 elever

som har övervägt att avbryta sina studier. Rektor beskriver det så här:

”Vi tänjer oss till det yttersta och försöker hitta flexibla lösningar. Det finns så mycket hjärta och vilja bland personalen, vi gör ett fantastiskt jobb, men vi måste ständigt tänka nytt. Om vi kan skaffa praktik för dessa elever och möjligheter för dem att läsa in ämnen via vårt lärcentrum är bara ett exempel av många. Vi har en specialpedagog som försöker hitta lösningar på hur vi kan locka tillbaka elever som har hoppat av. Vi har kontakt med bostadsbolagen i området som är jätteduktiga på att hitta arbete för dessa elever. Vi måste tänka nytt, hitta nya lösningar. Vi har utvecklat en on-line skola som vi hoppas kan få unga att bli sugna på att återgå till studier, inom detta projekt finns coacher som kan inspirera unga.”

Rektor, Angeredsgymnasium

Hösten 2006 startade Angeredsgymnasiet ett nytt it-baserat studiecenter för elever i behov av särskilt stöd, Kunskapsportalen. Kunskapsportalen är en toppmodern datasal som i första hand vänder sig till elever med dolda funktionshinder. Det kan till exempel vara dyslexi, en kombination av språk-, läs- och skrivproblematik, behov av att läsa ikapp i olika ämnen eller bristande språkkunskaper. Dessa elever får både tillgång till specialpedagoger och det senaste inom elektroniska hjälpmedel som kan användas ihop med datorer.

Tanken är att samtliga elever i en arbetsgrupp kommer till Kunskapsportalen om en av eleverna är i behov av extra stöd. På så sätt kan man arbeta integrerat, det vill säga med hela elevgruppen, samtidigt som den som annars har svårt att hålla arbetstempot nu får sådan hjälp

att de istället för att vara en belastning kan bli en tillgång i gruppen. För att ytterligare integrera verksamheten bedriver lärare i samhällskunskap, naturvetenskap, matematik och språk delar av sin undervisning i Kunskapsportalen (Ungdomsstyrelsen 2007).

Teknikum

Teknikum är en kommunal gymnasieskola i Växjö med cirka 900 elever och åtta olika gymnasieprogram inom omvårdnad, el, teknik, industri, it, energi, IV, IVIK och PRIVIK. Skolan har även ett lärlingsprogram som anpassas efter elevernas individuella yrkesintressen, med möjlighet till 32–70 veckors arbetsplatsförlagd utbildning. Kurser förläggs i möjligaste mån ute på arbetsplatsen och betygsätts i samverkan mellan elevens klassmentor och arbetsplatsens handledare. På grund av Teknikums programinriktning har skolan ett nära samarbete med företag i regionen. Elever som läser på till exempel industriprogrammet får arbeta på en arbetsplats under 20 veckor samt ta del av verksamhetspraktik inom skolan två dagar i veckan.

Hösten 2008 hade Teknikum 45 nyanlända elever, 25 elever på IVIK och 100 elever på IV-programmet. På Teknikum har man som målsättning att ge alla elever möjligheter till praktik och IVIK-eleverna har arbetsplatspraktik där de får språkträna två dagar i veckan, så här kommenterar rektorn:

”Vi ser att det går så mycket snabbare för våra IVIK-elever om de får vistas på arbetsplatser och språkträna parallellt med studierna. Vi är väldigt nöjda med den här lösningen.”

Rektor, Teknikum

Rektorn beskrev att man på skolan anser att det är viktigt hur man benämner de olika programmen med tanke på hur det kan uppfattas av omvärlden.

"För att komma längre måste vi se till att andra förstår att det är olika behov vi måste arbeta med. Vi vill inte att de nyanlända eleverna klumpas ihop med andra elevkategorier för att IV är så belastat."

Rektor, Teknikum

Skolan arbetade under hösten 2008 med att försöka hitta fungerande, behovsanpassade modeller för en grupp 19-åringar. Rektorn beskriver att det är en grupp som har gått på svenska för invandrare i flera år, som inte har studiemotivation och vars skolkunskaper brister generellt. Rektorn beskrev att denna grupp unga behöver fortsätta att studera svenska men att de också behöver annat. Därför har man i Växjö påbörjat ett samarbete mellan utbildningsförvaltningen och förvaltningen för arbete och välfärd. Denna samverkansgrupp som består av cirka tio personer träffas regelbundet och arbetar med att utveckla alternativa modeller för dessa unga som inte kan ta del av ungdomsprojektet *Araby Resurs* som för övrigt är riktad mot gruppen arbetslösa i behov av extra stöd, och som beskrivs i kapitel 3.

Samgymnasiet

Samgymnasiet ligger i Järfälla kommun och har 740 elever. Av dem är cirka hälften från Järfälla och resterande kommer främst från Tensta, Kista, Hässelby och Vällingby. Skolan erbjuder många program, men samhällsvetenskap är ett ämne som genomsyrar all undervisning oavsett programval. Elever kan till exempel välja

beteendevetenskap, ekonomi, juridik, design & eget företag, globala programmet, fotboll, musik, teater och dans.

Inom några program har elever möjlighet att starta egna företag. Det finns ett lärcentrum i skolan dit elever som vill ha extra hjälp med sina studier kan gå. Där finns tillgång till lärare i bland annat kärnämnen samt en dyslexipedagog. Studierektorn på skolan berättade att de högpresterande eleverna i Järfälla oftast söker sig till innerstadsskolor.

Elevsammansättningen är heterogen på Samgymnasiet, men om man tittar på elevsammansättningen baserat på programval ser bilden mer homogen ut. Som ett exempel kan nämnas att det på samhällsekonomiska programmet finns en överrepresentation av killar med utländsk bakgrund som reser till skolan från närliggande kommuner och på det globala programmet, där eleverna arbetar mycket självständigt i projektform, är det en överrepresentation av tjejer som bor i Järfälla, men några kommer även där från andra kommuner. Inom det globala programmet ingår en studieresa till ett så kallat utvecklingsland. Under vårt besök förberedde sig klassen för att resa till Asien respektive Sydamerika. Så här sa en elev på det globala programmet:

"Jag tycker att lärarna ibland ställer för höga krav, men det är bara bra. Det är ju min uppgift som elev att tycka så (skratt). Men om man kollar på samklasserna här och våran klass... det är så stora skillnader. Vi pluggar mycket hårdare och drillas till det, men jag gillar det, man lär sig en massa. Men samtidigt är det lite orättvist... jag tittade på en uppsats som en kille på Bygg hade skrivit, och det var ett och

samma prov som vi alla på skolan fick göra och blev chockad att bedömningskriterierna kan se så olika ut. Men jag vill utvecklas, så egentligen klagar jag inte.”

Tjej, år 2, Samgymnasiet

Järfällas skolor har ingått i Myndigheten för skolutvecklings satsning på dialogskolor och har arbetat i två år med lärarutbildningar inom språkutvecklande och ämnesöverskridande arbete. Så här kommenterar studierektorn satsningen:

”Vår skolas stora fördel är samtidigt vår stora utmaning, jag pratar om den mångkulturella sammansättningen. Kunskapsnivån ser mycket olika ut bland våra elever. Vi har fantastiska lärare som kan sitt jobb, men jag ser att vi efter dessa två år har blivit ännu duktigare och höjt kompetensen rejält när det handlar om språkutvecklande och ämnesöverskridande arbetsmetoder.”

Rektor, Samgymnasiet

Rektorns förhoppning var att de på skolan skulle finna en bra struktur så att de på egen hand och av egen kraft kunde fortsätta arbeta med bland annat metodutveckling kring språkutveckling. Han berättade att det har bildats ett nätverk i Järfälla kommun där representanter från grund- och gymnasieskolan träffas regelbundet och diskuterar hur de jobbar i sina skolor. Samgymnasiet ordnade till exempel ett seminarium på skolan och bjöd in lärare, rektorer och kommunens tjänstemän för att diskutera erfarenheter kring hur man har arbetat med språk- och ämnesutvecklande metoder på de olika skolorna.

Dåtid – Nutid – Framtid

Under våra intervjuer med gymnasieeleverna återkom några gemensamma tema. I detta avsnitt beskriver vi hur gymnasieeleverna minns sin grundskoletid, hur de upplever sin utbildningssituation nu och vad de har för framtidsplaner.

Skolan nu och då

Så här beskriver en elev sin gymnasieskola:

”Det som är bra med Tensta gymnasium är att eleverna och lärarna är så öppna och hjälpsamma. Framförallt eleverna är så generösa och öppna. Lärarna är jättebra, men det finns vissa elever som är störiga och jobbiga, fast det finns ju alla sorter. Det är också bra att skolan är nära mitt hem det tar bara 20 minuter. Min gamla klass splittrades efter nian. De flesta började i andra skolor, i Jakobsberg, Nacka och Solna.”

Tjej, år 3, Tensta gymnasium

Då hon blickar tillbaka på sin tid i grundskolan berättar hon att hon bytte skola, från en skola där eleverna förväntades planera sina studier mer självständigt till en skola där lärarstyrningen var mer strukturerad:

”I kunskapsskolan skulle man göra sina egna scheman och jag var orolig att jag inte skulle lära mig tillräckligt, så jag bytte till Ärvingeskolan. Jag behöver att någon talar om för mig vad jag ska göra. Vi fick en ny rektor när jag gick i åttan och då blev skolan mycket bättre. Han införde bra regler, rektorn som var där innan var för mesig, det var jättestökigt då och mycket skrik och bråk i korridorerna och matsa-

len. Då den nya rektorn talade om för lärarna vad som gällde blev den stökigaste klassen den snällaste klassen.”

Tjej, år 3, Tensta gymnasium

En kille på Tensta gymnasium berättar att han tycker att skolan och lärarna är så bra så att inget kan bli bättre, men däremot är han kritisk mot Husbyskolan där han gick innan:

”Det var dåligt där för att det var för slapt. Det dåliga är att lärarna snabbt delade in eleverna i tre grupper: bra, sämre, sämst. De som hamnade i den dumma gruppen blev stämplade tidigt och hade superlåga krav på sig. Det tycker jag inte är bra.”

Kille, år 3, Tensta gymnasium

En tjej på Pauli gymnasiet som har bott i Sverige i drygt tre år började i en förberedelseklass, sen IVIK och nu går hon på ett nationellt program. Hon tycker att gymnasieskolan är bra, men hon tycker att elevsammansättningen kunde vara mer blandad, så här säger hon:

”Pauliskolan är en bra skola, men problemet är att 90 procent av eleverna som går här är invandrare. Det är bättre att gå i en skola som är mer blandad. Om vi aldrig träffas svenskar och invandrare så kommer det alltid finnas fördomar mellan grupperna. Min syster gick i Petriskolan och hon tycker att det var så positivt att invandrare och svenskar umgicks med varandra, och hon pratar bättre svenska än vad jag gör. Jag har bott här i snart fyra år, och om jag bara får höra invandrar-svenska hela dagarna så lär jag mig inte prata så bra svenska som jag önskar. Problemet är att man inte tar integrations-

frågorna på allvar, varför är det så att svenskar går i en skola, afghaner i Holma, arabere i Rosengård och somalier i Södra innerstaden?”

Tjej, år 2, Pauli gymnasium

På Angereds gymnasium träffade vi två killar som går andra året på handelsprogrammet och de driver bland annat ett företag på skolan: Café Love. En av killarna kom till Sverige 2003 och gick då på Hjälliboskolan. Det här är hans historia:

”Hjälliboskolan var både bra och dålig, jag hade världens bästa lärare i matematik hon var sjukt bra, sen fanns det en lärare som jag hamnade i bråk med, det var inte så bra. Jag tränar mycket fotboll, här på gymnasiet har jag det som mitt passionsämne, det är så kul här, alla älskar fotboll. Bräcket? Jo, jag hade tränat fotboll och hade skadat knät, bad en kompis att han skulle hämta pennvässaren till mig och då sa den här läraren, det kan du väl hämta själv? Jag sa att det var jättejobbigt för mig att ta mig till pennvässaren och då sa hon: - Men det var inga problem för dej att ta dig till Sverige från Kurdistan? Då svartnade det för mig och jag smällde till henne. Då placerade dom mig i en specialklass med de bråkigaste killarna, men där gick jag bara en vecka. Jag fick till slut be om ursäkt. Jag har väldigt kort stubin och tänder till snabbt och jag jobbar jättemycket med det och koncentrerar mig på att vara vänlig. Vi var jättemånga de åren som kom direkt till skolan från Irak, Kurdistan och andra länder, vi kunde inte så mycket svenska och det som var värst var att vi inte visste om vi kunde stanna i Sverige, det var väldigt

oroligt hemma, men när jag gick i nian fick vi besked om uppehållstillstånd och nu kan man satsa på ett annat sätt.”

Kille, år 2, Angereds gymnasium

Den andra killen berättar varför han tycker om sin nuvarande gymnasieskola:

”Det som är så bra med den här skolan är att man äntligen får träffa svenska elever, i Hjällbo var alla invandrare. Jag umgås med några svenska tjejer och det är lite kul att se att dom först tror att jag är en kaxig kille från Angered, men sen när dom lär känna mig, ser de att jag är en snäll kille som det går att vara kompis med.”

Kille, år 2, Angereds gymnasium

På Samgymnasiet fick vi träffa en kille som bott i Viksjö/Järfälla i hela sitt liv. Då vi träffade honom gick han det sista året på samhällsvetenskapliga/ekonomiska programmet. Han har bott i Viksjö i hela sitt liv. Han berättade under intervjun att han är glad över att han fick umgås med elever från hela världen i sin tidigare skola:

”På högstadiet gick jag på engelska skolan i Jakobsberg. Det var en ok skola, man lärde sig engelska ordentligt. Det var jättebra, det var en så blandad skola, vi kom från hela världen. Det skulle kännas jättekonstigt att gå i en svennetät skola, fast jag är helsvensk, ja som i Viksjöskolan – där är det bara svenskar. Det är mycket roligare att träffa folk från en annan kultur, med ett annat tänk.”

Kille, år 3, Samgymnasiet

Han anser att han har en fördel som har gått i en mer blandad skola då han jämför med sina vänner från Viksjö:

”Jag känner att jag bara har stora fördelar för att jag har umgåtts med en massa olika ungdomar från olika länder. Som mina vänner från Viksjö som bara har gått i svenneskolor, de fattar inte mycket. Du föds inte med såna kunskaper det är sånt som man lär sig. Vi betar oss lite olika, men man lär sig hur olika människor funkar. Om jag skulle ta med mig mina Viksjökompisar till en invandrarfest så skulle de hellre gå hem, ärligt talat, för där dricker man mindre alkohol och dansar mycket. På en Viksjöfest dricks det för mycket och pratas bara. Jag har en fördel för jag känner mig hemma i båda världar.”

Kille, år 3, Samgymnasiet

Han berättar att Samgymnasiet kan te sig som en mycket internationell skola för en besökare, men han upplever att eleverna inte umgås mycket över programgränserna samt att umgänget mellan elever är geografibaserat:

”Det ser mer blandat ut på vår skola än vad det är. Folk kommer från hela världen, men folk umgås mest med dom man är lik, afrikaner med afrikaner, svenskar med svenskar ... killarna från Viksjö är nog svårast att bli vän med ... Fördomar mot Viksjökillar är att de är torra, osociala, hänger bara med de sina och knarkar, och Tenstakidsen springer omkring med knivar och ränar folk ... Om du ska ogilla något, då ska du veta vad du snackar om. Fördomar bygger ju på att man har nollkoll. Om du har svårt att få kompisar skulle jag inte rekommendera den här skolan. Alla som bor i Viksjö i min klass är med varandra. Det finns många olika grupperingar i skolan som grundar sig på var man bor. Jag har

sagt åt min syster att inte söka hit ... hon är tjej ... jag tycker att hon ska söka inne i stan. Hon har lätt för sig att få kompisar och jag tror att det är bättre lärare och högre krav i innerstan ... Det är så som jag uppfattat det, men jag vet inte jag har ju inte gått i någon annan skola. Här går det att vara borta utan att någon reagerar, man har hört att på andra skolor ringer dom hem direkt, här är det lätt att straffa sig själv.”

Kille, år 3, Samgymnasiet

”Lärarna i högstadieskolan var hela tiden på mig för allt bråk i klassen. Fast det var inte jag. De var på mig hela tiden. Mor-san försökte säga att jag skulle strunta i dem, gör läxorna och gå hem och jag försökte men det gick inte så bra faktiskt. Och jag blev skoltrött. Och gick först på IV för att plugga upp betygen från grundskolan. Jag gick till syo och frågade om program, vad är det för program och vad man gör där. Och hon sa bara, jag vet inte, det står där. Och så sa jag att jag väljer el och mina andra- och tredjeval, och så sa hon okej och det var inte mer med det. Så jag fick inte så mycket hjälp men jag visste vad jag ville så det fixade sig. Nu går jag på elprogrammet, här är det bra. En del plugg, fast det är inte så mycket. Mycket praktik och inte så mycket plugg.”

Kille, år 2, Teknikum

Han berättar att han störs av att människor är så fördomsfulla och tittar snett på honom på grund av att Araby och människor som bor där har ett ”dåligt rykte”:

”Om man går på fest (på stan) så kollar dom, de kommer från Araby, de kommer att krascha festen, de kommer att ta mobilen, ta min tv. Det är fel, vi är som vanliga människor. Många tänker bara med ögonen och inte med hjärnan. Vi som kommer från Araby är inte onda. Om man ska köpa kläder och kollar, har pengar i fickan och allt, de kollar på en hela tiden och så. Man kan inte handla när de kollar på en hela tiden. Men det är inte så i alla affärer, det finns affärer dit man kommer och de hälsar och visar grejer, det är bra.”

Kille, år 2, Teknikum

Trångboddhet

Under våra intervjuer med gymnasieeleverna framgick att många upplevde trångboddheten hemma som ett problem. Detta bekräftades av många lärare som berättade att elever inte vill gå hem på fredag eftermiddag, trångboddheten fördes fram som ett av fler tänkbara skäl till detta. Här följer några berättelser från Hjällbo och Rosengård.

Så här berättar en tjej från Pauligymnasiet:

”Jag har tre systrar och fyra bröder. Vi är nio som bor hemma på 82 kvadratmeter. Alla som ska göra läxorna får vara i mammas rum, de som vill sitta och kolla på tv sitter i vardagsrummet och mina småbröder får vara i vårt sovrum. Inför prov sitter jag på stadsbiblioteket och pluggar.”

Tjej, år 2, Pauli gymnasium

Vi har redan nämnt de två killarna från Angereds gymnasium som driver ett café. En av dem hamnade i bråk med en lärare då han gick i Hjällboskolan. Då föräldrarna skulle komma till skolan och diskutera fick de ta med en tolk. Det kom upp under intervjun att han med sina tre syskon och föräldrar bodde i en trea med en kusin till mamman som själv hade fru och två barn, så här berättar eleven:

"Tolken hjälpte oss jättemycket när hon förstod hur det var med vårt boende. Vi har fått hyra ett hus av henne i andra hand, men nu måste vi flytta ut därifrån om fyra månader och vi vet inte hur det ska bli. Jag går upp klockan sju varje morgon och det första jag gör är att gå in på nätet och kolla efter lediga bostäder."

Kille, år 2, Angereds gymnasium

Den andra killen berättade också om trångboddhet:

"Jag får dela sovrum med mina två systrar och de gillar att sitta uppe till sent framför datorn ... men skolan har kunskapsportalen som man kan gå till och få hjälp med läxorna, så det är min räddning."

Kille, år 2, Angereds gymnasium

Jobba extra

De sextio unga vi har träffat ger en blandad bild när det handlar om erfarenheter av arbetsliv. Det finns unga som har bott i Sverige under en mycket kort tid och hunnit pröva på olika arbeten och det finns unga som aldrig har haft praktik eller sommarjobb. Några har tillgång till ett stort socialt nätverk med släktingar och vänner inom Sverige, men också över hela världen. Andra har inte tillgång till något nätverk som skulle kunna underlätta inträdet på arbetsmarknaden. Vi träffade en tjej på Tensta gymnasium som aldrig har haft ett arbete, hon läste det sista året på det naturvetenskapliga programmet. Hon berättade att hon hade planer på att arbeta ett år efter gymnasiet, helst på en affär:

"Jag söker extrajobb nu och jag har aldrig haft det tidigare. Jag skriver ett cv och ska gå till butikschefer och försöka prata till mig ett jobb. Min framtidsdröm är att bli läkare, men det är jättesvårt. Hittills har det inte funnits en chans att hinna med att arbeta. Förra sommaren gick jag på sommarskola för att ta igen förlorad skoltid."

Tjej, år 3, Tensta gymnasium

En kille på Samgymnasiet som gick på ett teoretiskt program tyckte att det ända som kunde bli bättre på skolan var att även elever på hans program skulle få möjlighet till arbetsplatsförlagd utbildning. Han arbetade extra i sin fars butik på helger och sommarlov:

"Praktik borde verkligen ingå i allas gymnasieutbildning. Det är skitsvårt att få jobb utan kontakter, och har man fått chansen så kan man få jobba där sen. På skolan är det bara bygg och el som har praktik. För

mig är det inga problem, jag jobbar varannan helg på Hemköp, jag är utbildad till kassaledare, men gör allt möjligt. Det är min pappas butik, så där har jag även sommarjobbat.”

Kille, år 3, Samgymnasiet

En tjej på Samgymnasiet berättar hur hennes mamma hjälpte henne med praon på högsta-diet, då hon fick jobba som brevbärare:

”Ända sen dess har jag jobbat på alla lov och somrar, ibland hoppar jag in och jobbar på helger när de behöver extra folk, det känns bra att ha egna pengar.”

Tjej, år 3, Samgymnasiet

En tjej på Tensta gymnasium har fått hjälp av pojkvännen. Hon har bott i Sverige i sex år och under intervjun blir det tydligt att hon har haft det tufft både hemma och i skolan:

”Jag arbetar med funktionshindrade barn, min kille tipsade mig om jobbet. Förra sommaren jobbade jag och under året jobbar jag extra och nu i sommar ska jag jobba ihjäl mig. Sen ska jag nog gå på komvux för att få bättre betyg. Jag har funderat på att söka till företagsekonomi på Stockholms universitet.”

Tjej, år 3, Tensta gymnasium

En kille på Tensta gymnasium berättade att han hade planerat sin framtid i detalj. Han bor i Husby och lägger ner all sin tid på träning och skolan. Han har bott i Sverige i fem år och har hunnit arbeta på många arbetsplatser. Jobben har han fått via släktingar. Han har arbetat som servitör, diskare, badvakt, tidningsbud och fotbollsledare.

”I sommar ska jag iväg till Holland och Tyskland det är rätt många bröllop på gång. Jag har så många kusiner över hela världen. Just nu tränar jag mycket, du vet jag bor i Husby, man vill ju inte direkt vara en svag kille om man bor där. Det är mycket slagsmål. Min storebror kommer hjälpa mig med väktarjobb innan jag kommer in på KTH. Jag vill komma in på elektronik på KTH. Jag vill ha höga betyg för mina föräldrars skull. Alla iranska föräldrar vill att deras barn ska bli läkare.”

Kille, år 2, Tensta gymnasium

En kille på Angereds gymnasium berättar hur han via en släkting fick arbeta på hans pizzeria i Norge:

”Jag har jobbat jättemycket sen jag kom till Sverige, min morbror har en pizzeria i Norge och där jobbade jag hela sommaren. Jag blev lite chockad först, för jag trodde jag skulle få diska och städa och typ så. Jag fick lära mig meny utantill första dagen och sen lära mig allt från kassa till pizzabakning, och det gick jättebra.”

Kille, år 2, Angereds gymnasium

Framtidsplaner

Om de får välja vill de flesta arbeta ett år efter gymnasiet, resa och ta sig tid att tänka efter vad de verkligen vill göra. Andra har redan bestämt sig för vilken universitetsutbildning de ska söka och satsar allt på att få de betyg som krävs. Den gemensamma nämnaren i de ungas berättelser är att de ser ljust på sin framtid. Här följer några citat som talar sitt tydliga språk:

"Jag vill gå ut gymnasiet med bra betyg och det bästa skulle vara att gå på Handelshögskolan. Jag drömmer om att arbeta med stora företag internationellt. Jag ska definitivt flytta från Hjällbo in till stan! Jag vill umgås med svenskar och lära mig hur allt går till här."

Kille, år 2, Angereds gymnasium

"Jag vill läsa medicin i Lund och nu gör jag allt för att få de bästa betygen. När jag är 30 år då är jag gift, har ett bra jobb och barn. Min man måste komma från mitt hemland, det skulle aldrig gå med en svensk kille, vi skulle aldrig förstå varandra."

Tjej, år 2, Pauli gymnasiet

"Jag har en massa idéer om vad jag vill göra efter gymnasiet: Jobba ett år och åka på en tremånaders resa som alla gör, fast jag skulle åka till Sydamerika och inte Asien som alla andra. Eller åka till Spanien och plugga spanska ett år eller kanske börja läsa på universitet direkt. Jag vill in på skolor som jag kanske inte kan komma in på nu, såna skolor som leder till ett bra jobb, typ handels, juridik, psykolog. När jag är 30 år så har jag två hus, ett i Sverige och ett i ett varmt land. Jag har ett eget företag, träffar mycket folk och min fru föder vårt första barn! Barcelona är nog drömstället."

Kille, år 3, Samgymnasiet

En elev från Tensta gymnasium berättar att hon har kämpat så hårt med skolan och känner sig rätt trött:

"Helst av allt skulle jag vilja vara hemmafru när jag är 30 år. Jag vet inte om jag orkar. Kanske att jag läser lite företagsekonomi och öppnar eget, jag får se."

Tjej, år 3, Tensta gymnasium

"Jag ska flytta in i en villa som min bror har köpt och bo där med min andra bror. Vi ska jobba, spara pengar och målet är att köpa ett stort hus så att vi alla barn och våra föräldrar kan bo där. Någonstans i Stockholms skärgård vore super. Sen när det är dags att gifta sig får jag flytta därförån. Jag kan tänka mig att gifta mig med den jag blir kär i oavsett var hon kommer ifrån, fast för mina föräldrars skull ska hon helst komma från mitt hemland. Jag har inte ens varit i skärgården, men jag är säker på att det är väldigt fint där."

Kille, år 2, Tensta gymnasium

"Jag ska inte plugga direkt. Arbeta till jul, och sticka till Paris och plugga franska, eller London och plugga på något universitet. I framtiden ska jag åka till ett fransktalande land i Afrika och arbeta med något där. Jag vill jobba med människor, prata med dom, hjälpa dom ibland har jag idéer om att bli barnmorska."

Tjej, år 3, Samgymnasiet

Sammanfattning

Rektorn på Angereds gymnasium sammanfattar arbetet i våra besökta grund- och gymnasieskolor på ett träffande sätt:

”Vi tänjer oss till det yttersta och försöker hitta flexibla lösningar. Det finns så mycket hjärta och vilja bland personalen, vi gör ett fantastiskt jobb, men vi måste ständigt tänka nytt”.

Rektor, Angereds gymnasium

Som vi tidigare nämnt har skolledning och lärare tvingats till reflektion och innovativa pedagogiska lösningar på grund av att elevsammansättningen i de besökta skolorna är så heterogen. Trots det fantastiska arbete som sker dagligen i skolor återstår mycket förbättringsarbete. En likvärdig utbildning för alla är fortfarande ett mål som inte uppfylls i Sverige. Elever har olika individuella, sociala och kontextuella förutsättningar att klara av utbildningsmålen och det är som vi har visat en komplex karta av faktorer som påverkar deras motivation och skolresultat.

De skillnader i elevresultat som finns idag skolor emellan har en sociogeografisk dimension, med andra ord så påverkas elevers utbildningsresultat av elevsammansättningen i skolan, graden av utbildning som föräldrarna till majoriteten av eleverna i en skola har samt i vilket område skolan ligger. Unga som växer upp i socialt utsatta områden har ett sämre utgångsläge i jämförelse med elever som är bosatta i mer välbärgade områden.

I detta kapitel har vi kommit fram till följande:

- Det finns 112 skolor i Sverige där andelen elever med utländsk bakgrund är över 50 procent. De har en betydligt svårare arbetssituation jämfört med andra skolor. Alla unga, oavsett var de är födda och hur länge de har varit i Sverige, är en resurs. Men om elevsammansättningen på en skola är mycket heterogen och elevernas kunskaper i svenska ligger på väldigt olika nivåer leder detta till att lärarna på dessa skolor får en extraordinär pedagogisk utmaning. Detsamma gäller om elevens utbildningstraditioner och skolans pedagogik står långt ifrån varandra.

- På grund av den mångkulturella sammansättningen har lärarna tvingats att reflektera över och utveckla sitt pedagogiska arbete. Den ökade mångfalden av sociala och kulturella värden i klassrummen samt många elevers bristfälliga språkkunskaper i svenska kräver specifika insatser för att man ska möjliggöra en kunskapsutveckling för eleverna som är anpassad efter deras individuella möjligheter. Arbetssituationen i klassrummen leder till att ledning och lärare ofta har behov av att ha en pedagogisk samsyn, det kan handla om en specifik pedagogik eller värdegrundsarbete.

- Skillnader i studieresultat, val av utbildningsinriktning och skola kan till viss del förklaras av följande: individuella faktorer hos enskilda elever, som till exempel studieförmåga och motivation, skolans pedagogiska arbete, föräldrars utbildningsnivå och position på arbets-

marknaden samt i vilket område familjen är bosatt. Andra viktiga faktorer är sammanlagd utbildningsnivå hos föräldrar på en skola samt graden av deras arbetsmarknadsanknytning. En ytterligare faktor är att elevers studieresultat påverkas av deras kamraters prestationer och förhoppningar, det som brukar kallas kamrat-effekt. Vistelsetiden i Sverige har också stor betydelse för elevers utbildningsresultat. Gruppen elever med utländsk bakgrund är en mycket heterogen grupp och eleverna kommer från länder med skiftande utbildningsstruktur och utbildningskultur, vilket påverkar deras lärandeprocess och resultat i den svenska skolan.

- Bra lärare kan kompensera för ovan nämnda faktorer. I skolor som ligger i socialt utsatta områden är betydelsen av bra lärare av största vikt. Ett kriterium som, enligt forskningen kring effektiva skolor, kännetecknar framgångsrika skolor är att lärarna är kompetenta och har höga och positiva förväntningar på eleverna. Det är skolans och undervisningens kvalitet, inte elevernas bakgrund, som är avgörande för elevernas kunskapsutveckling och i förlängningen deras resultat.

- Huvudmönstret är att elever i våra valda områden i något högre grad går i en grundskola nära hemmet. Om man ser till avstånd mellan hem och skola bland gymnasieelever i Hjällbo framgår att en något större andel elever från familjer med lägre disponibel inkomst går i en skola nära hemmet än elever från familjer med högre inkomster. Det framgår också att elever med kort vistelsetid (5–9 år) i landet oftast väl-

jer den närmaste gymnasieskolan. Vår pendlingsanalys visar också att för killar är närheten till gymnasieskolan viktigare än för tjejer som i större utsträckning väljer gymnasieskolor i de centrala delarna av Göteborg och Stockholm.

- Det finns en osäkerhet bland eleverna och lärarna för skolornas nivå på utbildningen. Eleverna menar att många lärare håller en lägre nivå på undervisningen och sänker kraven och förväntningarna på elevernas prestationer i jämförelse med hur de uppfattar att situationen är på skolor i andra områden. Ett återkommande diskussionstema inom lärargrupperna är om man lägger sin undervisning på rätt nivå. Det finns farhågor att man alltid riskerar att ha en *"kollektivt minsta gemensamma nämnarnivå"* och att inte alla elever får tillräckliga utmaningar i sin inlärningsprocess.

- Bland de 60 intervjuade eleverna är det ett utvecklingsområde som lyfts fram av de flesta, nämligen arbetsmiljön i klassrummet. Eleverna besvärar av stökiga och bråkiga killar, de är inte många, men de förstör arbetsron för sina klasskamrater.

- Ett ständigt utvecklingsområde som våra intervjuade rektorer och lärare har lyft fram är hur man skapar goda relationer med elevernas föräldrar och får dem engagerade i skolans arbete och elevernas läxläsning. Ett annat utvecklingsarbete som rektorer och lärare tar upp är hur man kan göra kunskapsmålen tydligare för både föräldrar och elever.

- En frustration bland de intervjuade lärarna och rektorerna är att elevernas framgångar inte alltid går att mäta i betygsresultat. Lärarnas och skolans arbete och elevernas individuella framsteg syns inte i statistiken. Ett mätinstrument efterfrågas som kan visa framstegen för eleven och föräldrarna. Bland de intervjuade finns också en tro på att detta kan vända en skolas dåliga rykte.

- Unga som bor i socialt utsatta områden i vår undersökning vill bredda sina kontaktytor, de vill komma in i mer etniskt svenska sammanhang. Vi vet att ungas etableringsprocess påverkas positivt om de får möjlighet till tidig kontakt med arbetsmarknaden. I många fall är det okunskap och rädslor som formar ungas upplevelser av sin egen förmåga och sina framtidsmöjligheter. Då kan mentorskapsprogram vara ett stöd genom vilket vuxna och äldre unga med erfarenhet av studier och arbetsliv kan vara "bollplank", inspiratörer och guider. I våra besökta gymnasieskolor har man utvecklat mentorskapsprogram eller fadderskapsprogram som möjliggör för unga att praktisera men även ha tillgång till en mentor som kan bredda det sociala kontaktnätet för unga.

- Grundskole- och gymnasieeleverna ser ljusst på sin framtid. Många skulle vilja bilda egen familj och bo kvar i sitt område, men tror att de kommer att flytta, främst för att deras barn inte ska behöva försvara sitt bostadsområdes dåliga rykte.

Avslutande diskussion

Utbildningssituationen för unga bosatta i socialt utsatta områden kan inte förstås utifrån bara deras eventuella utländska bakgrund, socioekonomiska bakgrundsfaktorer, kön eller i vilket område de är bosatta i sig. Det som unga i många fall upplever är de sammanslagna effekterna av klass, etnicitet, kön och boendesegregation kopplat till strukturer inom övriga samhällsarenor.

I frågor om mångkulturalism finns det ett stort glapp mellan teori och praktik som har en tydlig sociogeografisk koppling. Vi har beskrivit föräldrar bosatta i Stockholms innerstad som inte vill utsätta sina barn för "mångkulturella experiment" och därmed flyttar sina barn från skolor dit elever bosatta i socialt utsatta områden söker sig.

Skillnader i studieresultat, val av utbildningsinriktning och skola kan till viss del förklaras av individuella faktorer hos enskilda elever, till exempel studieförmåga och motivation. Vi har visat att elevers vistelsetid i Sverige, skolans pedagogiska arbete, föräldrars utbildningsnivå och position på arbetsmarknaden, födelseland samt i vilket område familjen är bosatt, på ett betydande sätt påverkar både studieresultat och beslut om skola och utbildning.

Vi har även understruktutit att bra lärare kan kompensera för faktorer som kan påverka elevernas studieprestationer negativt, och att i skolor som ligger i socialt utsatta områden är betydelsen av bra lärare av största vikt. En av de faktorer som enligt forskningen kring effektiva skolor kännetecknar framgångsrika skolor är att pedagogerna har höga och positiva förväntningar på eleverna. Det är skolans och *undervisningens kvalitet, inte elevernas bakgrund*, som är avgörande för elevernas kunskapsutveckling och i förlängningen deras resultat. Åtgärder som

har visat sig leda till framgång i skolorna är en pedagogisk samsyn, tydliga regler, läxhjälp och fungerande kontakter med föräldrar.

På en övergripande samhällsnivå är det av stor vikt med ett fortsatt arbete mot diskriminering, mot boende- och skolsegregationens negativa konsekvenser samt mot etnisk och socioekonomisk snedrekrytering till högskole- och universitetsutbildningar. Att stödja unga i utsatta områden och deras föräldrar under deras utbildningsväg med hjälp av bättre information om högre studier, kompetensutveckling av skolans personal och mentorskapsprogram hjälper dock endast marginellt om det inte parallellt bedrivs ett aktivt antidiskriminerings- och attitydförändringsarbete i samhället som helhet.

För att minska det geografiska, sociala och mentala avstånd som många gånger finns mel-

Referenser

- Andersson, E. (2001). *Från Sorgedalen till Glädjehöjden – omgivningens betydelse för socioekonomisk karriär*. Akademisk avhandling, Uppsala universitet, Geografiska regionstudier nr 44.
- Andersson, R. (1998). *Segregering, segmentering och socioekonomisk polarisering*, rapport 2. Umeå, Partnerskap för Multietnisk Integration.
- Arai, M., Schröder, L. & Vilhelmsen, R. (2000). *En svartvit arbetsmarknad: en ESO-rapport om vägen från skola till arbete*. Rapport av Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Ds 2000:47. Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.
- Bak, M., Gunnarsson, L., Lassbo, G. & Ljungvall, B. (2004). *Samtal pågår*. Utvärdering av målområde språkutveckling och skolresultat inom storstadssatsningen i Göteborg. Göteborg, Göteborgs Stad.
- Ball, S. J. (2005). *Education Policy and Social Class – The selected works of Stephen J. Ball*. London/New York, Routledge.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. C. (1977/1990). *Reproduction in Education, Society and culture* (andra upplagan). London, Sage Publications.
- Broady, D., Andersson, M. B., Börjesson, M., Gustafsson, J., Hultqvist, E. & Palme, M. (2000). *Skolan under 1990-talet – Sociala förutsättningar och utbildningsstrategier. I Valfärd och skola, Delbetänkande av Kommittén Valfärdsbokslut*. SOU 2000:39. Stockholm, Fritzes.
- Bunar, N. (2001). *Skolan mitt i förorten*. Stockholm, Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bunar, N. (2003). *"Det händer saker" – kunskapsutvecklande, utvärderingsmässiga och teoretiska perspektiv på storstadsarbetet i Rågsved och Skärholmen*. Research report 3/2002, Södertörns Högskola.
- Bunar, N. (2004). *Skolor i utsatta bostadsområden – mellan invandrarskapets sociala dimensioner och ryktets anatomi. I Kunskap för integration – Om makt och utbildning i mångfaldens Sverige*, SOU 2004:33. Stockholm, Fritzes.
- Bunar, N. & Kallstenius, J. (2006). *"I min gamla skola lärde jag mig fel svenska". En studie om skolvalfrihet i det polariserade urbana rummet*. Norrköping, Integrationsverket.
- Bunar, N. & Kallstenius, J. (2007). *Valfrihet, integration och segregation i Stockholms grundskolor*. Stockholms stad, utbildningsförvaltningen.
- Coleman, J. S., Campbell, E. Q., Hobson, C. J., McPartlant, J., Mood, A. M., Weinfeld, F. D. & York, R. L. (1966). *Equality of Educational Opportunity*. Washington, DC, U.S. Government Printing Office et al. 1966.
- Dahlstedt M, Hertzberg, F, Urban, S, Ålund, A (2007). *Utbildning, Arbete, medborgarskap. Strategier för social inkludering i den mångetniska staden*. Boréa Bokförlag.
- de los Reyes, P. & Mulinari, D. (2005). *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö, Liber.
- Emmoth, A. (2008). *Det kommunala uppföljningsansvaret som kommunerna ser det*. Stockholm, Sveriges Kommuner och Landsting, opublicerad rapport.
- Eriksson, M. (2005). *Sociologisk atlas över Stockholm*. Rapport från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, nr 36, Uppsala universitet.
- Eriksson, R. & Jonsson, J. (Red) (1994). *Sortering i skolan. Studier av snedrekrytering och utbildningens konsekvenser*. Stockholm, Carlssons.
- Gewirtz, S., Ball, S. & Bowe, R. (1995). *Markets, Choice and Equity in Education*. Buckingham, Open University Press.
- Grosin, L. (2004). *Skolklimat, prestation och anpassning i 21 mellan- och 20 högstadieskolor*. Forskningsrapport 71, Pedagogiska institutet Stockholms universitet.
- Göteborgs stad (2007). *Kvalitetsredovisning inom utbildningsområdet*. Göteborgs stad.
- Hilding, L.-O. (2000). *Det börjar hemma – om föräldrastöd och högre utbildning. I Mångfald i högskolan. Utredningen om social och etnisk mångfald i högskolan*. SOU 2000:47. Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.

- Kallstenius, J. (2005). *Tagna på sängen – en studie om valfrihet och segregation i grundskolan, Delrapport forskning om mångkulturella innerstadsskolor*. Stockholm, Kompetensfonden.
- Kallstenius, J. (2006). Ett steg närmare det 'svenska'. I *Språk, skola och storstad – en antologi om språkutveckling och skolans villkor i det mångkulturella urbana rummet*. Stockholm, Pocky.
- Kallstenius, J. (2007). Är en svensk skola bättre? Om skolval som strategi för en bättre karriär. I *Utbildning, arbete, medborgarskap – strategier för social inkludering i den mångvetniska staden*. Umeå, Boréa Bokförlag.
- Knocke, W. a. & Hertzberg, F. (2000) *Mångfaldens barn söker sin plats*. Arbetslivsinstitutet.
- Lundqvist, C. (2005). *Karriärvägar för ungdomar med utländsk bakgrund – Framtidsplaner, orienteringar och strategier mellan utbildning och arbete, Expertbilaga till Rapport Integration 2005*. Norrköping, Integrationsverket.
- Läraryrket (2007). *De livsviktiga – berättelser om lärare*. Läraryrket.
- Malmö stad (2004). *Kvalitetsredovisning Pauli gymnasium*. Utbildningsförvaltningen. Malmö stad.
- Malmö stad (2007). *Kvalitetsredovisning Rosengård*. Stadsdelsförvaltningen Rosengård. Malmö stad.
- Malmö stad (2008). *Interkulturell kommunikation – ett praktiskt redskap för dig som vill skapa ett gott arbetsklimat i skolan*. Malmö stad.
- McKinsey & Company (2007). *How the world's best – performing school systems come out on top*.
- Murray, Å. & Skarlind, A. (2003). *Ungdomar med och utan gymnasieutbildning på 1990-talets arbetsmarknad*. Arbetslivsinstitutet.
- Myndigheten för skolutveckling (2007). *Betyg på skolan*. Stockholm, Skolverket.
- Ogden, T. (2005). *Skolans mål och möjligheter*. Statens folkhälsoinstitut.
- Proposition 1991/92:95 *Proposition om valfrihet och fristående skolor*. Riksdagstryck.
- Runfors, A. (2003). *Mångfald, mot-sägelse och marginaliseringar – en studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm, Bokförlaget Prisma.
- SCB (2007). *Barn, boendesegregation och skolresultat*. Stockholm, SCB, demografiska rapporter 2007:2.
- Similä, M. (1994). *Andra generationens invandrare i den svenska skolan*. I *Sorteringen i skolan. Studier av snedrekrytering och utbildningens konsekvenser*. Stockholm, Carlssons.
- Skawonius, C. (2005). *Välja eller hamna: det praktiska sinnet, familjers val och elevers spridning på grundskolor*. Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet.
- Skolverket (1996). *Att välja skola – effekter av valmöjligheter i grundskolan, Rapport nr 109*. Stockholm, Skolverket.
- Skolverket (1999). *Utvärdering av fem gymnasieprogram 1998. Skolverkets rapport nr 163*. Stockholm, Skolverket.
- Skolverket (2003). *Valfrihet och dess effekter på skolområdet. Rapport 230*. Stockholm, Skolverket.
- Skolverket (2004). *Elever med utländsk bakgrund. Rapport till regeringen 1 oktober 2004. Dnr 75 – 2004:545*. Stockholm, Skolverket.
- Skolverket (2005a). *Utbildningsinspektion i Arabyskolan. Dnr 54-2005:1199*.
- Skolverket (2005b). *Utbildningsresultat. Riksnivå. Sveriges officiella statistik om förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning, Del 1*. Stockholm, Skolverket.
- Skolverket (2005c). *Skolverkets inspektionsrapport 2005. Stadsdel Rosengård, Örtagårdsskolan 6–9. Dnr 53-2004:2788*.
- Skolverket (2006). *Information om icke skolpliktiga ungdomar – det kommunala uppföljningsansvaret*. Stockholm, Skolverket.
- Skolverket (2007a). *Attityder till skolan 2006. elevernas och lärarnas attityder till skolan. Rapport 299*. Stockholm, Fritzes.

Skolverket (2007b). *Skolverkets lägesbedömning 2007*. Skolverket.

Skolverket (2007c). *Varför hoppade du av?* Skolverket.

Skolverket (2008a). *Rätten till utbildning – om elever som inte går i skolan*.

Skolverket (2008b). *Studieresultat i gymnasieskolan – avbrott och slutbetyg utan grundläggande behörighet*. Skolverket.

SOU 2000:39 *Välfärd och skola. Kommittén för välfärdbokslut*. Stockholm, Fritzes.

SOU 2001:57. *Välfärdens finansiering och fördelning*.

SOU 2005:29 *Storstad i rörelse. Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingssavtal*. Stockholm, Fritzes.

SOU 2006:102. *Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden*.

Sternudd, Å. (2003). *Mot alla odds. Framgångsrika flykting- och invandrarungdomar. En belysning av förhållanden som främjar bra betyg i skolan och motivationen att studera vidare. I Flyktingskapet i ett långsiktigt integrationsperspektiv*. Stockholm, FOU Södertörn.

Stockholms stad (2007) *Kvalitetsredovisning Husbyskolan*. Utbildningsförvaltningen. Stockholm stad.

Stonequist, E. (1937). *The Marginal Man*. New York, Charles Scribner's sons.

Söderström, M. & Uusitalo, R. (2005). *Vad innebar införandet av fritt skolval i Stockholm för segregeringen i skolan?* Rapport 2005:2 Uppsala, IFAU.

Ungdomsstyrelsen (2005). *Fokus 05. En analys av ungas etablering och egen försörjning*. Stockholm, Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2007). *Fokus 07. En analys av ungas hälsa och utsatthet*. Stockholm, Ungdomsstyrelsen.

Internet

Stockholms stads utrednings- och statistikkontor AB:
www.stockholm.se/USK
(2008-06-30)

Noter

¹ Gruppen infödda elever och elever med svensk bakgrund betecknade elever födda i Sverige av svenskfödda föräldrar samt elever födda i Sverige som har minst en förälder som är född i Sverige. Kategorin utlandsfödda elever delades in utlandsfödd, invandrat före skolstart respektive utlandsfödd, invandrat efter skolstart.

² Det högsta möjliga meritvärdet i grundskolan är 320 poäng, vilket motsvarar betyget MVG i 16 ämnen.

³ Den blå tunnelbanelinjen i Stockholm sträcker sig från Kungsträdgården ut mot Hjulsta respektive Akalla och omfattar stationer som ligger i socialt utsatta förortsområden som Tensta, Rinkeby och Husby.

⁴ PISA (Programme for International Student Assessment) är ett OECD-projekt som syftar till att undersöka i vilken grad respektive lands utbildningssystem bidrar till att femtonåriga elever är rustade att möta framtiden. Genom olika prov undersöks elevernas förmågor inom tre kunskapsområden: matematik, naturvetenskap och läsförståelse.

⁵ Forskningsprojektet De mångkulturella innerstadsskolorna pågick under 2004–2007 och finansierades av Kompetensfonden, Stockholms stad. Resultatet av projektet redovisas i Bunar & Kallstenius (2007).

⁶ I grund- och gymnasieskolan har genomgripande förändringar skett de senaste decennierna, bland annat avseende möjligheten för elever och föräldrar att söka sig till en annan skola än den kommunala som ligger närmast hemmet. I början av 1990-talet lade den nyutbildade bor-

gerliga regeringen fram en proposition om valfrihet och fristående skolor: Proposition 1991/92:95 om valfrihet och fristående skolor. Riksdagstryck, som fastslog rätten för elever och deras föräldrar att välja grundskola med såväl kommunal som fristående huvudman, inom boendekommunen eller en annan kommun, samt att de som väljer ett fristående skolalternativ i allt väsentligt ska garanteras samma ekonomiska förutsättningar. När det gäller gymnasieskolan förändrades antagningsförfarandet i Stockholms stad hösten 2000 genom övergången från närhetsprincipen, som innebar att en elev hade förtur till den kommunala gymnasieskola som var belägen närmast elevens bostad, till betygsprincipen där elevens betyg var det urvalskriterium som avgjorde om eleven blev antagen till den skola som eleven sökt till (Söderström & Uusitalo 2005).

⁷ Endast skolor som har vanliga målrelaterade betyg är med i redovisningen.

⁸ Eftersom avståndet mellan bostad och arbetsplats påverkas av den lokala geografin, och inte minst av avståndet till kommersiella centrum och koncentrationer av arbetsplatser, har vi i denna analys tagit fram ett särskilt underlag för jämförelser. Ungas pendlingsmönster i de fyra fokusområdena jämförs med motsvarande mönster bland samtliga unga i samma stad som är bosatta på ungefär samma avstånd från respektive stads centrum. Unga i respektive fokusområde jämförs sålunda med unga bosatta i ett band av bostadsområden som omsluter respektive stad. Som mittpunkt för att bestämma dessa band av bostadsområden har respektive stads centralstation fungerat. I samtliga fall ligger den i omedelbar närhet till de delar av respektive stad som består av "slu-

ten bebyggelse", enligt Lantmäteriets definition. Dessutom kan centralstationerna i sig betraktas som kommunikationsnav vilket är av betydelse när arbetspendling diskuteras. Banden av bostadsområden i analysen är 2–3 kilometer breda.

⁹ En mycket liten andel elever i årskurs 9 går enligt analysen i en skola som ligger längre bort från hemmet än 600 kilometer. I Araby rör det sig om 3 procent, i Husby om 2 procent samt i Hjällbo och Rosengård om ungefär 0,5 procent av alla elever. I denna andelsberäkning ingår även de som enligt registren reser längre än 200 km till skolan.

¹⁰ Analysen avser elever som går ut årskurs 9 år 2006. Elever ingående i analysen har varit bosatta i samma bostadsområde såväl 2005 som 2006. Elever som enligt registren har längre än 100 km till sin skola ingår inte i beräkningen av andelar.

¹¹ Analysen avser elever som går ut gymnasiet år 3 under 2006. Elever ingående i analysen har varit bosatta i samma bostadsområde såväl 2005 som 2006. Elever som enligt registren har längre än 100 kilometer mellan bostad och skola ingår inte i beräkningen.

¹² Analysen avser elever som går ut gymnasiet år 3 under 2006. Elever ingående i analysen har varit bosatta i samma bostadsområde såväl 2005 som 2006. Elever som enligt registren har längre än 100 kilometer från bostad till skola ingår inte i beräkningen.

¹³ Analysen avser elever som går ut gymnasiet år 3 under 2006. Elever ingående i analysen har varit bosatta i samma bostadsområde såväl 2005 som 2006. Elever som enligt registren har längre än 100 kilometer från bostad till skola ingår inte i beräkningen.

¹⁴ Detta gäller såväl vid en jämförelse med referensområden på samma avstånd från Stockholms centrum som med fyra typer av bostadsområden i Stockholms län.

¹⁵ Analysen avser elever som går ut gymnasiet år 3 under 2006. Elever ingående i analysen har varit bosatta i samma bostadsområde såväl 2005 som 2006. Elever som enligt registren har längre än 100 kilometer från bostad till skola ingår inte i beräkningen.

¹⁶ Analysen avser elever som går ut gymnasiet år 3 under 2006. Elever ingående i analysen har varit bosatta i samma bostadsområde såväl 2005 som 2006. Elever som enligt registren har längre än 100 kilometer från bostad till skola ingår inte i beräkningen.

¹⁷ Analysen avser elever som går ut gymnasiet år 3 under 2006. Elever ingående i analysen har varit bosatta i samma bostadsområde såväl 2005 som 2006. Elever som enligt registren har längre än 100 kilometer från bostad till skola ingår inte i beräkningen.

¹⁸ Se tematisk intervjuguide i bilaga 4.

¹⁹ En ämnesöverskridande arbetsmetod.

²⁰ Nätverket ligger numera under Skolverkets ansvar, eftersom Myndigheten för skolutveckling är nedlagd.

²¹ Grupp eller klass där nyanlända elever i grundskolan får introduktion och grundläggande svenskundervisning.

²² IVIK: Introduktionsutbildning för nyanlända elever inom ramen för gymnasieskolans individuella program. PRIVIK: Programriktat individuellt program inom gymnasieskolan.

²³ Dr Lorraine Monroes pedagogiska koncept stödjer sig på Lennart Grosins forskning kring effektiva skolor.

²⁴ Nätverket ligger numera under Skolverkets ansvar, eftersom Myndigheten för skolutveckling är nedlagd.

²⁵ Skolor med en stor kulturell heterogenitet, och med en stor andel svenska ungdomar med utländsk bakgrund, som har utvecklat värdefulla arbetsmetoder och som skulle sprida dessa för att inspirera andra skolor.

²⁶ IVIK: Introduktionsutbildning för nyanlända elever inom ramen för gymnasieskolans individuella program. PRIVIK: Programriktat individuellt program inom gymnasieskolan.

²⁷ Syftet är att skapa insikt i yrkeslivet samt att inspirera till egna initiativ och entreprenörskap. Transfer är en neutral plattform mellan skola och näringsliv – ideellt, icke-vinstdrivande, politiskt obundet samt finansierat gemensamt av näringslivet och kommunerna. Transfer finns idag i Stockholm, Göteborg, Uppsala, Malmö, Lund, Helsingborg och snart i Örebro.

²⁸ En F-9-skola innehåller alla stadier från förskola till årskurs 9.

²⁹ "Sharaf" är det arabiska ordet för heder. Ordets betydelse är väl känt även bland grupper som inte är arabisktalande. Arbetet med Sharaf hjältar riktar sig till killar från 17 år och uppåt och som lever inom hederskulturen. Målet är att förändra ungdomarnas attityder genom att utgå från deras eget engagemang. Den metod som används bygger på samma idé som råder inom Lugna Gatan. Lugna Gatan är en etablerad verksamhet inom Fryshuset som baseras på tanken om att ungdomar, tar avstånd från droger och kriminalitet.

³⁰ Friends är en ideell organisation som arbetar med stödjande verksamhet till elever, lärare och föräldrar. Friends arbetar för att barn och unga ska känna sig trygga och slippa utsättas för mobbning och andra kränkningar.

³¹ Läs mer om utvecklingsdialogen i inledningen till detta kapitel.

³² Malmö stad är indelat i fyra partnerområden. I dessa sker samarbete med Malmö högskolas lärarutbildning. Lärarstudenterna gör sin verksamhetsförlagda tid (vft) i dessa områden.

³³ Med undersökningar avses en sammanställning av resultat från fem olika enkätundersökningar med vars hjälp vi kan belysa förhållanden i årskurs 9 i enskilda skolor. Resultaten från Hjällboskolan grundar sig på uppgifter från Göteborgsundersökningen 2007 som är en drogvaneundersökning utförd av CAN (Centralförbundet för alkohol och narkotika upplysning) på uppdrag av Göteborgs stad. Resultat från Husbyskolan grundar sig på uppgifter från Stockholmsundersökningen 2006. Denna undersökning har utförts av utrednings och statistikkontoret i Stockholms stad och har utvecklats av socialtjänstförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen i Stockholms stad. Resultat från Örtagårdsskolan grundar sig på uppgifter från undersökningen Malmöelevers levnads- och drogvapor 2006 som utförts av Folkhälsoenheten/Stadskontoret i Malmö stad. Resultat från Arabyskolan grundar sig på en undersökning utförd av Ungdomsstyrelsen tillsammans med Arabyskolan under 2008. Uppgifter om skolelever i hela riket grundar sig på CAN:s riksrepresentativa drogvaneundersökning från 2006 som omfattar ett urval av klasser i hela Sverige.

³⁴ I Göteborgs- och Växjöenkäternas påstående ingår uttrycket ordningsregler istället för endast regler. I Stockholms-, Göteborgs- och Växjöenkäterna utgörs svarsalternativen i nämnd ordning av: Stämmer mycket dåligt, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer mycket bra. I Malmöenkäten är svarsalternativens ordning den omvända samt något annorlunda formulerade: Mycket bra, bra, dåligt, mycket dåligt.

³⁵ I Stockholms-, Göteborgs- och Växjöenkäterna utgörs svarsalternativen i nämnd ordning av: Stämmer mycket dåligt, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer mycket bra. I Malmöenkäten är svarsalternativens ordning den omvända samt något annorlunda formulerade: Mycket bra, bra, dåligt, mycket dåligt.

³⁶ Kompetensfondens syfte var att genomföra en koncentrerad kompetensutveckling av stadens medarbetare. Kompetensfonden tillhörde Stadsledningskontoret inom Stockholms stad. Fonden delade ut medel till ett stort antal projekt. Prioriterade områden var vård, omsorg, förskola och skola.

³⁷ Den amerikanska skolan Ross School ligger i East Hampton på Long Island. Skolan har elever i åldrar från förskolan till och med gymnasiet.

KAPITEL 3

Etablering pågår

Hur påverkas ungas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden av att växa upp i ett socialt utsatt förortsområde? Studier som följt unga som växt upp i utsatta områden ända upp till 30-årsåldern visar att de helt övervägande förklaringarna till framgång på arbetsmarknaden hänger samman med sociala förhållanden med koppling till den familj man växt upp i snarare än erfarenheter kopplade till bostadsområdet (Oreopoulos 2003). Studier har även visat att sannolikheten att vara sysselsatt är lika stor bland utrikes födda som bor i socialt utsatta bostadsområden som bland utrikes födda bosatta i andra typer av områden. Den stora skillnaden i sysselsättning förefaller sålunda gå mellan inrikes och utrikes födda snarare än mellan olika typer av bostadsområden (Hedberg 2008).

I en studie av Martin Hällsten och Ryszard Szulkin konstateras att effekten av bostadssegregering för individens inkomstutveckling generellt är svagare än dess effekt på utbildningskarriären. Den främsta drivkraften bakom skillnaderna i utbildningskarriärer mellan barn med svensk bakgrund och barn med invandrarbakgrund finns i uppväxtfamiljens utbildningsmässiga, kulturella och ekonomiska resurser. De skilda förutsättningarna som uppväxten i olika familjer bär med sig manifesteras i första hand i barnens framgångar inom utbildningssystemet. Familjens påverkan på barnens arbetsmarknadskarriärer verkar enligt denna studie framförallt indirekt genom skolprestationerna (Hällsten & Szulkin 2008).

En viktig slutsats är även att de mer begränsade effekter man ändå finner av bostadsområdets etniska sammansättning för framgången

på arbetsmarknaden framförallt är koncentrerad till andra generationens invandrare, det vill säga till barnen till invandrare som själva flyttat till Sverige. En tolkning är att de unga som själva invandrat till Sverige inte på samma sätt påverkas av förhållanden i bostadsområdet därför att deras arbetsmarknadsstatus redan är så låg att immunitet uppstår som en slags botteneffekt.

En sannolik förklaring till den skillnad i arbetsinkomster mellan första och andra generationens invandrare och personer med svensk bakgrund som inte förklaras av skillnader i individuella resurser är att grupperna behandlas olika på arbetsmarknaden. Invandring till ett nytt land kan innebära många svårigheter för barn och unga. Resultaten tyder på att dessa svårigheter inte är begränsade till perioden strax efter immigrationen. Efter avslutad utbildning tycks nya hinder uppstå när utbildningen ska omsättas till en stabil position på arbetsmarknaden. Resultaten tyder på att dessa hinder är särskilt tydliga vid inträdet på arbetsmarknaden. När individerna väl har lyckats etablera sig på arbetsmarknaden spelar etnisk härkomst mindre roll för inkomstutvecklingen (Hällsten & Szulkin 2008).

Även annan forskning som rört områdeseffektens betydelse för ungas etablering på arbetsmarknaden har visat att bostadsomgivningen tycks ha ett visst, om än något begränsat, inflytande över ungas sysselsättning (Andersson 2001, Sundlöf 2008). I en studie av Eva Andersson konstateras att möjligheterna att vara sysselsatt är något mindre för unga som under flera års tid varit bosatta i ett miljonprogramsområde (Andersson 2001).

I en studie av Petra Sundlöf visar sig dock inte några negativa effekter från omgivningen när det gäller chansen att vara sysselsatt i förvärsarbete. Chansen till förvärsarbete är exempelvis inte lägre bland unga bosatta i de utsatta bostadsområdena i jämförelse med unga från resursstarka bostadsområden.¹ I samma studie konstateras dock en ökad chans att vara sysselsatt i förvärsarbete bland unga från perifert belägna villaområden, en områdestyp som kännetecknas av många sysselsatta trots en förhållandevis låg genomsnittlig utbildningsnivå. Detta tyder på att omgivningen – i form av höga andelar förvärsarbetande vuxna – kan ha betydelse för ungas sysselsättningsmöjligheter (Sundlöf 2008).

Att andelen arbetslösa i omgivningen har betydelse för såväl äldre som yngre människors sysselsättningskarriärer får stöd i en serie studier av Andersson och Musterd (Musterd & Andersson 2005, Musterd & Andersson 2006). Även Hedström, Kolm och Åberg konstaterar i en studie bland unga att sannolikheten för att komma tillbaka i jobb efter en period av arbetslöshet är betydligt mindre om omgivningen består av många arbetslösa (Hedström et al. 2003).

Även Socialstyrelsen har i en studie analyserat sysselsättnings- och försörjningssvårigheter bland unga. Resultaten visar att unga bosatta i de mest resurssvaga områdena inte bara löper större risk än andra att hamna i arbetslöshet. De har också – även när hänsyn tas till individuell bakgrund – svårare att ta sig ur en situation med arbetslöshet i jämförelse med unga från andra mer resursstarka områden (Socialstyrelsen 2006).

I detta kapitel ska anknytningen till arbetsmarknaden för unga i socialt utsatta områden studeras närmare. Kapitlet är uppdelat i två delar där vi inledningsvis beskriver ungas anknytning till arbetsmarknaden med hjälp av statistik från SCB:s register och från databasen GeoSweden.² I kapitlets andra del redovisas en analys av verksamheter i de fyra fokusområdena som är till för att underlätta för unga att få ett arbete. I den statistiska beskrivningen inleder vi med att beskriva arbetsmarknadens struktur i form av hur stor del av de unga som är sysselsatta, vilken typ av arbete de unga har och var unga arbetar. Därefter riktas fokus mot de som står utanför. Hur stor del av de unga har erfarenhet av arbetslöshet och hur många är det som varken arbetar eller studerar.

Arbetsmarknaden i utsatta områden – en statistisk belysning

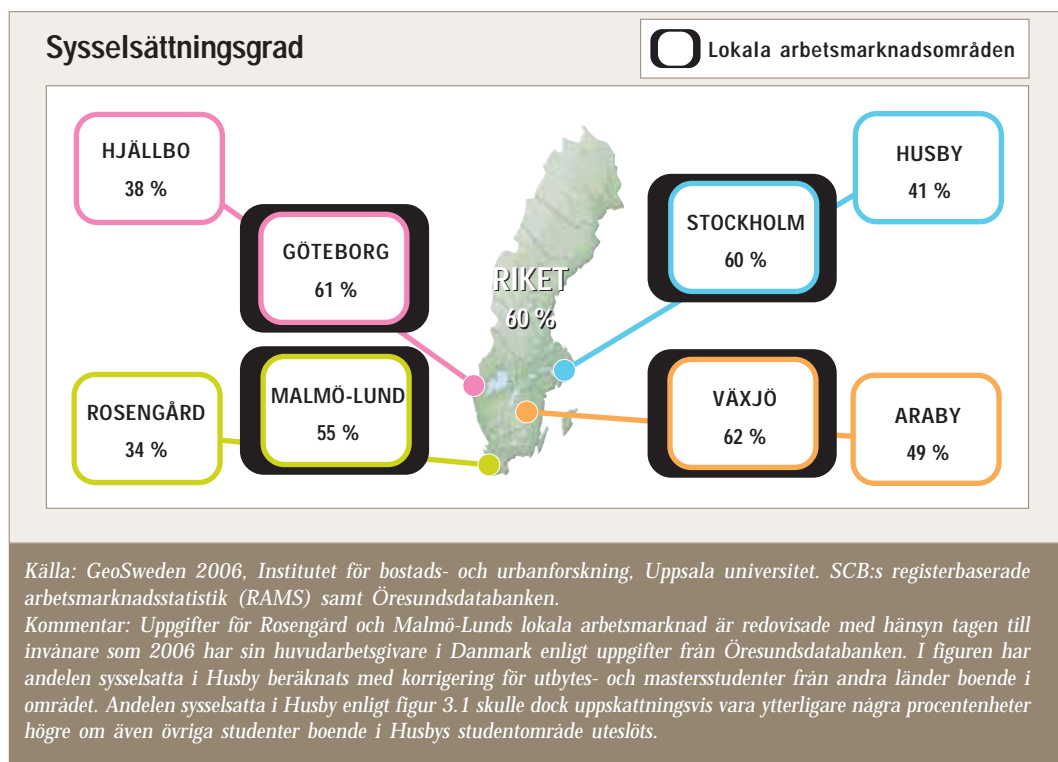
ARBETSMARKNADENS STRUKTUR

Sysselsättningsgrad

Den problematik som kan kopplas till socialt utsatta förortsområden beror i stor utsträckning på den alarmerande låga andel av befolkningen som försörjer sig genom ett arbete. För att beskriva andelen av befolkningen som förvärvsarbetar använder vi fortsättningsvis begreppet

sysselsättningsgrad.³ Med det menas hur stor del av en viss åldersgrupp som har ett arbete i förhållande till den del som inte har det.

I figur 3.1 illustreras sysselsättningsgraden i Husby, Hjällbo, Rosengård och Araby samt sysselsättningsgraden i de fyra lokala arbetsmarknadsområden som respektive bostadsområde

Figur 3.1 Sysselsättningsgrad i riket, i de fyra fokusområdena samt i dess lokala arbetsmarknadsområden, 20–25 år, 2006. Procent.

är beläget i. Ett lokalt arbetsmarknadsområde är ett geografiskt område som enligt SCB:s kriterier kan betraktas som en relativt sammanhållen arbetsmarknad. En lokal arbetsmarknadsgränser avgörs av det mönster som befolkningen uppvisar i sina resor mellan bostad och arbete. Detta innebär att lokala arbetsmarknadsområden kan vara av mycket olika storlek. Stockholms lokala arbetsmarknad har exempelvis 1,4 miljoner invånare i åldern 20–64 år samtidigt som Växjö motsvarighet har 74 000 invånare.

Som framgår av figuren är sysselsättningsgraden bland unga i åldern 20–25 år lägst i Rosengård, 34 procent. Det framgår också att Malmöområdets lokala arbetsmarknad uppvisar en sysselsättningsgrad bland unga som är den lägsta av de fyra som jämförs. Av fokusområdena uppvisar Hjällbo den näst lägsta nivån med 38 procent följt av Husby och Araby.

Samgymnasiet i Järfälla, Stockholm. Foto: Linda Svanberg.

Viktigt ta hänsyn till studenter

Sysselsättningsgraden är användbar för att säga något om hur stor andel av en åldersgrupp som faktiskt befinner sig i förvärvsarbete. Eftersom relativt många i åldern 20–25 år ännu inte kommit ut i arbetslivet på grund av att de studerar kan sysselsättningsgrad uppfattas som något missvisande i denna grupp. Enligt det vedertagna sättet att beräkna sysselsättningsgrad i den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken tas inte hänsyn till om en individ är studerande eller inte. Studerande räknas som ingående i arbetskraften och därmed som icke-sysselsatta. Detta innebär att områden där en stor del av ungdomarna studerar, till exempel på universitet och högskola, blir sysselsättningsgraden lägre. På samma sätt blir den lägre bland unga än bland äldre eftersom en större andel unga studerar. För att kunna göra meningsfulla jämförelser mellan bostadsområden och mellan åldersgrupper väljer vi fortsättningsvis att beräkna sysselsättningsgraden som andelen förvärvsarbetande i befolkningen sedan de som studerar har uteslutits.⁴

Tabell 3.1 visar att när de studerande utesluts får det en kraftig effekt på sysselsättningsgraden bland unga. Ökningen är ungefär lika stor bland kvinnor som bland män. I samtliga städer ökar sysselsättningen bland unga med mellan 10 och 18 procentenheter. Eftersom andelen studerande är mindre i våra fyra fokusområden blir ökningen där inte lika stor. I Rosengård ökar sysselsättningsgraden med 7 procent, i Araby med 6 procent, i Hjällbo med 5 procent och i Husby med 2 procent. En närmare granskning visar att andelen unga som under ett år både förvärvsarbetat och bedrivit studier är mindre i socialt utsatta förortsområden än i övriga typer av bostadsområden.

Tabell 3.1. Förändring i sysselsättningsgrad när sysselsättningsgrad beräknas med studerande uteslutna ur befolkningsunderlaget jämfört med när studerande ingår, 20–25 år. Procent

	Differens		Differens
Araby	+5,6	Husby	+1,8
Växjö	+18,1	Stockholm	+10,3
Hjällbo	+5,2	Rosengård	+6,8
Göteborg	+11,8	Malmö	+11,4

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet samt Öresundsdatabanken. Kommentar: Med studerande avses personer som under 2006 haft studerandeinkomster inom ramen för det svenska studiestödssystemet. Uppgifter för Rosengård och Malmö stad är redovisade med hänsyn tagen till invånare som 2006 har sin huvudarbetsgivare i Danmark. Andel sysselsatta ungdomar (20–25 år) i Husby beräknad med korrigering för utbytes- och mastersstudenter boende i området.

I Stockholms stad har 21 procent av 20–25-åringarna studerat och arbetat under 2006 jämfört med 12 procent i områden med lokala utvecklingsavtal. I samtliga typer av områden är det i högre grad unga kvinnor än unga män som studerat och arbetat under samma år.⁵

Unga och äldre

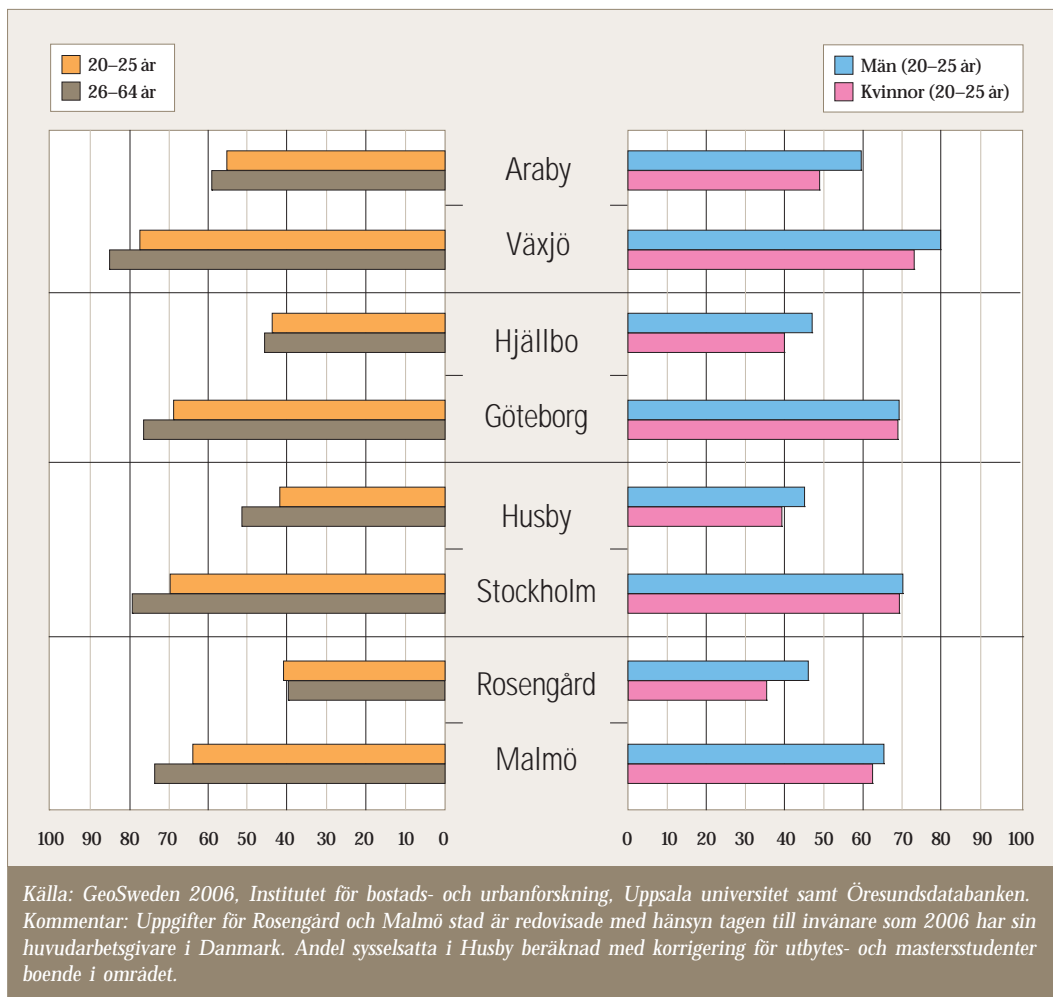
Figur 3.2 visar sysselsättningsgraden bland 20–25-åringar och 26–64-åringar i fokusområdena sedan nivån justerats för studerande. Som jämförelse redovisas också sysselsättningen i de kommuner som områdena är belägna i. I samtliga fokusområden är sysselsättningsgraden betydligt lägre än i den omgivande kommunen. Bland unga i åldern 20–25 år rör det sig om en skillnad i sysselsättningsgrad på mellan 22 och 27 procentenheter. Det framgår även att i samtliga fokusområden, utom i Rosengård, är sysselsättningsgraden något högre i den äldre åldersgruppen, 26–64 år, än bland ungdomar. Skillnaden mellan unga och äldre är mindre i de fyra fokusområdena än i respektive omgi-

vande kommun. I Rosengård, Araby och Hjällbo ligger skillnaden inom intervallet 1–5 procentenheter. Ett undantag är Husby som uppvisar en skillnad på 9 procentenheter vilket är i samma storleksordning som i Stockholms stad. Det kan också konstateras att sysselsättningsnivån i Araby är betydligt högre än i de tre områdena belägna i storstäder. Trots detta är sysselsättningsgraden bland unga i Växjö kommun som helhet mer än 20 procentenheter högre än i Araby.

Kvinnor och män

I figur 3.2 redovisas även sysselsättningsgraden bland unga kvinnor och unga män. Det dominerande mönstret är att unga kvinnor i lägre grad än unga män är sysselsatta. Detta gäller såväl i fokusområdena som i kommunerna som

helhet. Skillnaden mellan könen är dock större i fokusområdena än i de omgivande kommunerna. I Araby och Rosengård är skillnaden större än 10 procentenheter och i Hjällbo och Husby är den 7 procentenheter. I Stockholm och Göteborg är skillnaderna mellan könen

Figur 3.2 Sysselsättningsgrad (exklusive studerande) bland män respektive kvinnor i fyra fokusområden och i respektive kommun, 20–25 år och 26–64 år, 2006. Procent.

mindre än 1 procentenhet, i Malmö 3 procentenheter och i Växjö 6 procentenheter.

Den generella tendensen att unga kvinnor i mindre utsträckning än unga män förvärvsarbetsförklarar troligtvis delvis av att en större andel unga kvinnor än unga män är föräldralediga. I en rapport från 2007 konstateras att de könsrelaterade sysselsättningskillnaderna mellan utrikes födda och inrikes födda kan förklaras med hjälp av skillnader i utbildning, ålder och civilstånd (Schröder & Sahin 2007). Detta pekar mot att skillnaderna mellan unga utrikes respektive unga inrikes födda kvinnor, åtminstone till en del, skulle kunna förklaras av att en högre andel bland de utrikes födda kvinnorna är gifta och har barn. Det framgår också av den statistik som redovisas i kapitel 1 i denna rapport att andelen kvinnor i åldern 20–25 år som har barn är betydligt större i fokusområdena än i övriga delar av de kommuner som områdena är belägna i.

Förälders inkomst

Det visar sig vara svårare för unga från familjer med lägre inkomster att få ett arbete. Eftersom de flesta 20–25-åringar befinner sig mitt uppe i att etablera sig på arbetsmarknaden kan det vara missvisande att utgå från deras egna inkomster om man vill undersöka betydelsen av social bakgrund och uppväxtvillkor för möjligheterna att få fotfäste på arbetsmarknaden. Av denna anledning har vi för varje person i åldern 20–25 år i de undersökta områdena tagit fram inkomstuppgifter hos den förälder som har den högsta inkomsten (föräldrainkomst). Inkomsten hos föräldern säger något väsentligt om de socioekonomiska förutsättningarna i det hem som 20–25-åringen fortfarande bor kvar i eller nyligen har lämnat.

I figur 3.3 har vi delat in unga i åldern 20–25 år i fem grupper utifrån inkomstnivån för föräldern med den högsta inkomsten. I figuren jämförs unga i fem typer av bostadsområden i Stockholm respektive Göteborg. En närmare beskrivning av dessa typområden finns i kapitel 1 (figur 1.1). De fem typerna av områden utgörs av:

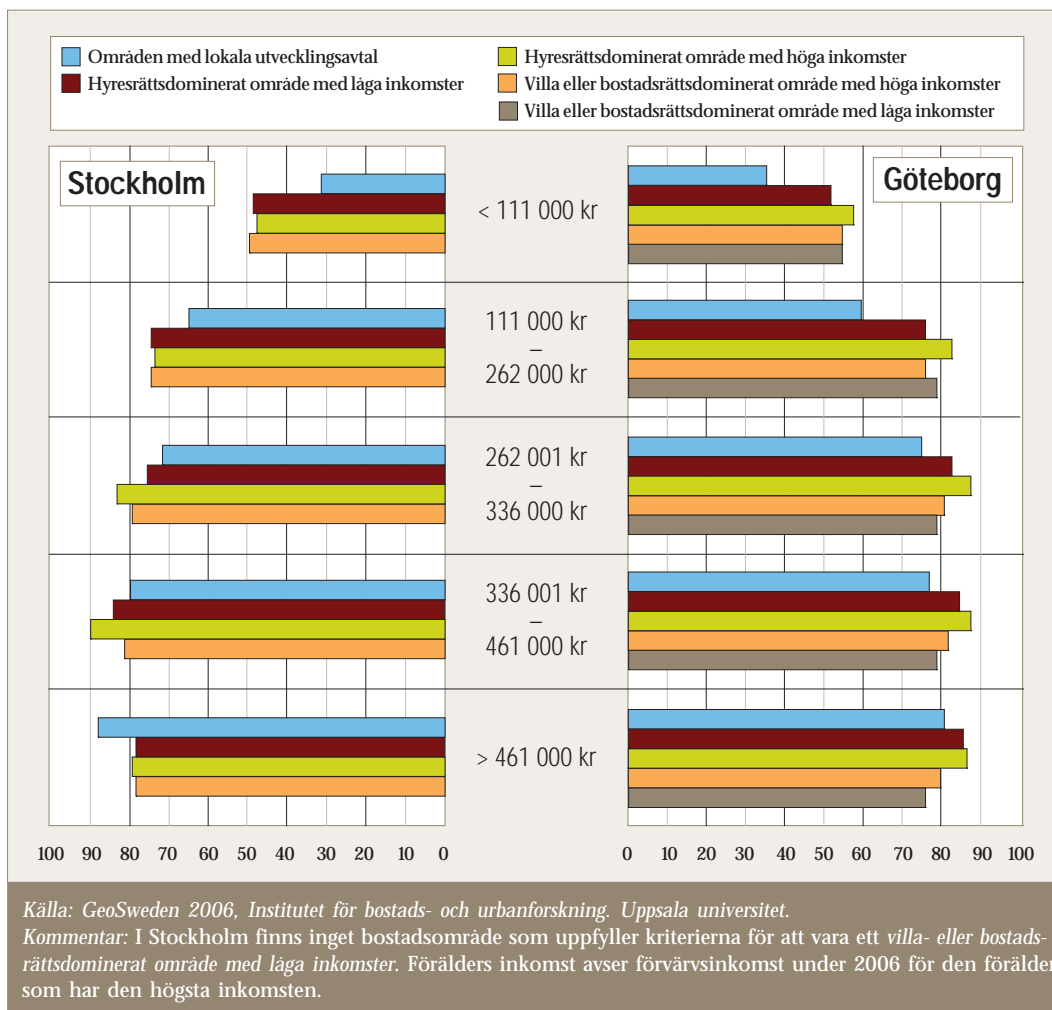
TYPOMRÅDE	1
Villa- eller bostadsrättsdominerade områden med höga inkomster.	
TYPOMRÅDE	2
Villa- eller bostadsrättsdominerade områden med låga inkomster.	
TYPOMRÅDE	3
Hyresrättsdominerade områden med höga inkomster.	
TYPOMRÅDE	4
Hyresrättsdominerade områden med låga inkomster.	
LUA-område	LUA
Områden med lokala utvecklingsavtal.	

Vi har här valt att redovisa sysselsättningsgraden för ett antal typer av bostadsområden i storstäderna Göteborg och Stockholm snarare än för de enskilda fokusområdena. Anledningen är att vi sett det som viktigt att få ett tillräckligt stort antal individer som underlag i samtliga inkomst kategorier i de socialt utsatta områdena. Huvudtendenserna som illustreras i figur 3.3 är dock desamma som i en analys av de fyra fokusområdena, Araby, Husby, Hjällbo och Rosengård, var för sig (se bilaga 5).⁶

Figur 3.3 visar att unga i områden med lokala utvecklingsavtal vars föräldrar har en högre inkomst också i högre grad förvärvsarbetsförklarar. Sysselsättningsgraden ökar stadigt i takt med stigande inkomstnivå. Riktigt låga sysselsätt-

ningsnivåer, kring 30 procent, finner vi bland dem vars bäst avlönande förälder tjänar mindre än 111 000 kr om året. Denna grupp, barn till föräldrar med mycket låga inkomster, utgör en stor del av de unga i socialt utsatta förortsområden. I områden som tecknat lokala utveck-

lingsavtal tillhör 58 procent av de unga i Göteborg och 67 procent av de unga i Stockholm, denna grupp. Som framgår av figur 3.3 är sysselsättningsgraden högre bland unga vars föräldrar har högre inkomster även i andra typer av bostadsområden. Sysselsättningsnivån i den

Figur 3.3 Sysselsättningsgrad (exklusive studerande) i fyra (Stockholm) respektive fem (Göteborg) bostadsområden efter förvärvsinkomst för förälder med högsta inkomst, 20–25 år, 2006. Procent.

lägsta inkomstkategorin i jämförelseområdena är dock 15–20 procent högre än i de socialt utsatta förortsområdena. I jämförelseområdena ökar sysselsättningsgraden med inkomstnivåerna upp till en viss gräns för att sedan plana ut.⁷

I de socialt utsatta områdena förefaller däremot sysselsättningsgraden att fortsätta öka med stigande inkomstnivå hos den bäst avlönade föräldern.

Det av jämförelseområdena som uppvisar något högre sysselsättningsgrad bland unga än övriga typer av områden är de hyresrättsdominerade områdena med höga inkomster. Detta är en typ av område som i stort sett endast förekommer i storstädernas innerstäder.

Det som kanske mest skiljer de socialt utsatta områdena från de övriga typerna av områden är att sysselsättningsgraden skiljer sig extremt mycket mellan den första och den andra inkomstnivån i diagrammet, det vill säga mellan unga vars bäst avlönade förälder har en mycket låg inkomst (under 111 000 kr) och de unga vars bäst avlönade förälder har en något högre inkomstnivå (111 000–262 000 kr). Bland unga i utsatta områden vars mest välbetalde förälder har en årsinkomst på över 262 000 är sysselsättningsgraden inte mycket lägre än bland de unga i de fyra jämförelseområdena.

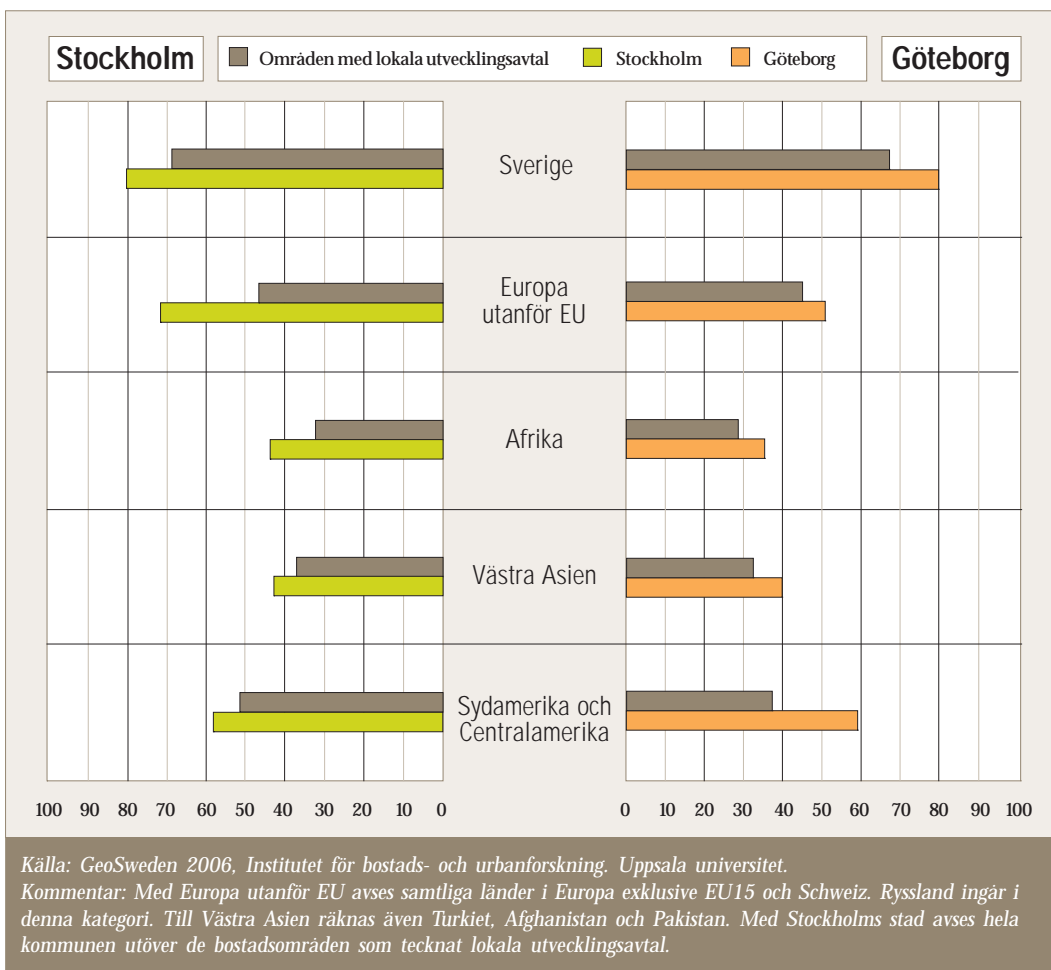
Födelseland och sysselsättning

Ytterligare en fråga är hur sysselsättningsgraden i de socialt utsatta förortsområdena skiljer sig mellan unga födda i Sverige respektive unga födda i andra delar av världen. Vi har valt att redovisa fem grupper av unga utifrån var de är födda. Dessa grupper består av personer födda i Sverige, i Europa utanför EU15, i Afrika, i Västra Asien samt i Syd- och Centralamerika. Liksom tidigare väljer vi här, för att få tillräckligt stora redovisningsgrupper, att slå samman samtliga områden som tecknat lokala utvecklingsavtal i Stockholm respektive Göteborg. Motsvarande uppgifter för de fyra enskilda fokusområdena redovisas i bilaga 5.

Unga som är födda i Sverige och som bor i områden med lokala utvecklingsavtal är sysselsatta i betydligt högre grad än unga födda utanför landets gränser och som bor i dessa områden. Samtidigt är sysselsättningsgraden bland unga födda i Sverige i dessa områden betydligt lägre än bland unga födda i Sverige som är bosatta i andra typer av områden. Skillnaden är i storleksordningen 12–14 procentenheter. I analysen av områdena med lokala utvecklingsavtal i Stockholm och Göteborg framträder en hierarki där unga födda i Sverige i störst utsträckning förvärvsarbetar. De ungdomar som i allra minst utsträckning förvärvsarbetar är födda i Afrika tätt följda av unga födda i Västra Asien. Unga födda i Europa utanför EU15 samt i Syd- och Centralamerika förvärvsarbetar i något större utsträckning än unga födda i Afrika och Västra Asien.

Som framgår av figur 3.4 är sysselsättningsgraden högre i Stockholm än i Göteborg bland unga som är födda i Syd- och Centralamerika och som bor i de socialt utsatta områdena. Antalet individer som dessa andelar grundar sig på är dock ganska små vilket motiverar en försiktig tolkning. En jämförelse pekar mot att

unga födda i andra länder än Sverige förvärvsarbetar i högre grad i Stockholm än i Göteborg. Denna slutsats gäller oavsett om de bor i de mest socialt utsatta områdena eller i övriga delar av städerna. Om man ser till de fyra fokusområdena som undersöks närmare i denna rapport förstärks slutsatsen att unga födda i Afrika och

Figur 3.4 Sysselsättningsgrad (exklusive studerande) i områden som tecknat lokala utvecklingsavtal i Stockholm och Göteborg respektive i övriga delar av kommunerna efter födelseregion, 20–25 år, 2006. Procent.

Västra Asien är sysselsatta i minst utsträckning. Sysselsättningsgraden bland unga födda i Afrika ligger exempelvis i Rosengård på 18 procent och i Hjällbo på 25 procent. Sysselsättningsgraden bland unga födda i Västra Asien ligger i Rosengård på 19 procent och i Araby på 22 procent (bilaga 5). En tidigare studie av integrationsverket visar att oavsett vistelsetid har personer som är födda i Afrika och Asien den lägsta sysselsättningsgraden (Integrationsverket 2007).

Sammanfattning

Vi har tidigare, i kapitel 1, generellt redogjort för situationen i våra utvalda områden, bland annat för utbildning, andel kvinnor i arbetslivet, andel med försörjningsstöd, andel utrikes födda, disponibel inkomst i genomsnitt och andel invånare som varit kortare tid än fyra år i Sverige. Vi har också visat att våra fokusområden har en ung befolkning. Barn och unga (0–25 år) utgör 40–50 procent av befolkningen i dessa områden jämfört med 31 procent i befolkningen som helhet.

I detta avsnitt har vi visat att sysselsättningsgraden i våra fokusområden är betydligt lägre jämfört med sysselsättningsgraden i den övriga kommunen, det gäller både för unga upp till 25 år och för den övriga befolkningen. De unga i våra fokusområden, undantaget Rosengård, är därtill sysselsatta i lägre grad jämfört med de äldre som bor i samma område. I Rosengård är 41 procent av de unga sysselsatta jämfört med 64 procent i Malmö, i Husby är 43 procent sysselsatta jämfört med 70 procent i Stockholm, i Hjällbo 43 procent jämfört med 69 procent i Göteborg och i Araby 55 procent jämfört med 77 procent i Växjö, i samtliga fall är studerande uteslutna.

Unga kvinnor är sysselsatta i lägre grad än unga män. Detta gäller såväl i fokusområdena

som i kommunerna som helhet. Skillnaden mellan könen är dock större i fokusområdena än i de omgivande kommunerna.

Föräldrars inkomstnivå samvarierar med ungas sysselsättningsgrad. Unga vars bäst avlöande förälder tjänar mindre än 111 000 kronor om året har en genomsnittlig sysselsättningsnivå kring 30 procent. I områden i Göteborg som tecknat lokala utvecklingsavtal tillhör 58 procent av de unga denna grupp – motsvarande andel i Stockholm är 67 procent.

Bland unga som bor i Araby, Hjällbo, Husby eller Rosengård förvärvsarbetar de som är födda i Afrika i minst utsträckning. Sysselsättningsgraden bland unga födda i Afrika är 18 procent i Rosengård och 25 procent i Hjällbo. Unga födda i Västra Asien har nästan lika låg sysselsättningsgrad. Unga födda i Europa utanför EU15 samt i Syd- och Centralamerika förvärvsarbetar i något större utsträckning än unga från Afrika och Västra Asien. Unga födda i Sverige förvärvsarbetar i jämförelsevis störst utsträckning i områden med lokala utvecklingsavtal, andelen sysselsatta i den kategorin ligger strax under 70 procent i både Stockholm och Göteborg.

Vad jobbar man med i socialt utsatta områden?

Bilden av ungas arbetsmarknadssituation kompletteras här med uppgifter om vad de arbetar med, utifrån den indelning i olika näringsgrenar som används i den offentliga statistiken.⁸ Vi har valt att enbart beskriva situationen i Stockholm, eftersom indelningen i olika näringsgrenar (indelningen omfattar 51 kategorier) blir mer stabil när fler unga ingår i underlaget. Det är också anledningen till att vi väljer att beskriva de vanligaste näringsgrenarna för samtliga unga som bor i något av de bostads-

områden som har tecknat lokalt utvecklingsavtal med staten i Stockholm (det vill säga i Husby, Rinkeby, Rågsved, Skärholmen och Tensta), och jämföra uppgifterna med de vanligaste näringsgrenarna bland unga som bor i andra typer av bostadsområden i Stockholm.

I beskrivningen används registerdata över hela befolkningen som huvudsakligen bygger på sådana kontrolluppgifter som varje arbetsgivare är skyldig att lämna till Skatteverket för de personer som fått lön eller annan ersättning utbetald under året. Även om underlaget är totalräknat och därför inte berörs av svarsbortfall är det slående hur vanligt det är att uppgiften om näringsgren saknas för unga förvärvsarbetande, och i synnerhet för de som bor i områden med lokala utvecklingsavtal. Bland samtliga unga för-

värvsarbetande som bor i något av de bostadsområden som har tecknat lokalt utvecklingsavtal i Stockholm finns det uppgift om näringsgren för 63 procent, och följaktligen saknas uppgiften för 37 procent.

I tabell 3.2 sammanställs de fem vanligaste näringsgrenarna för unga i åldern 20–25 år i Stockholm 2006, indelade efter typ av bostadsområde. Oavsett i vilken typ av område de unga bor i så är de flesta sysselsatta inom samma fem näringsgrenar. Vanligast är att unga jobbar inom tjänstesektorn, det vill säga inom detaljhandel, med företagservice eller inom hotell- och restaurangnäringen. Vanligt är också att unga arbetar inom hälso- och sjukvården⁹ och inom utbildningsväsendet. Det som skiljer situation för unga boende inom områden med lokala

Tabell 3.2 De fem vanligaste näringsgrenarna bland förvärvsarbetande bosatta i olika områden i Stockholm, 20–25 år, 2006. Procent

	Villa- eller bostadsrättsområden med höga inkomster	Hyresrättsområden med låga inkomster	Hyresrättsområden med höga inkomster	Områden med LUA
Detaljhandel	15	12	13	8
Andra företagservicefirmor	12	12	13	14
Hälso- och sjukvård, socialtjänst, veterinärer	8	11	10	9
Hotell och restauranger	8	8	6	8
Utbildningsväsendet	7	7	8	5
Övrigt	12	12	13	14
Uppgift saknas	16	20	15	37

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

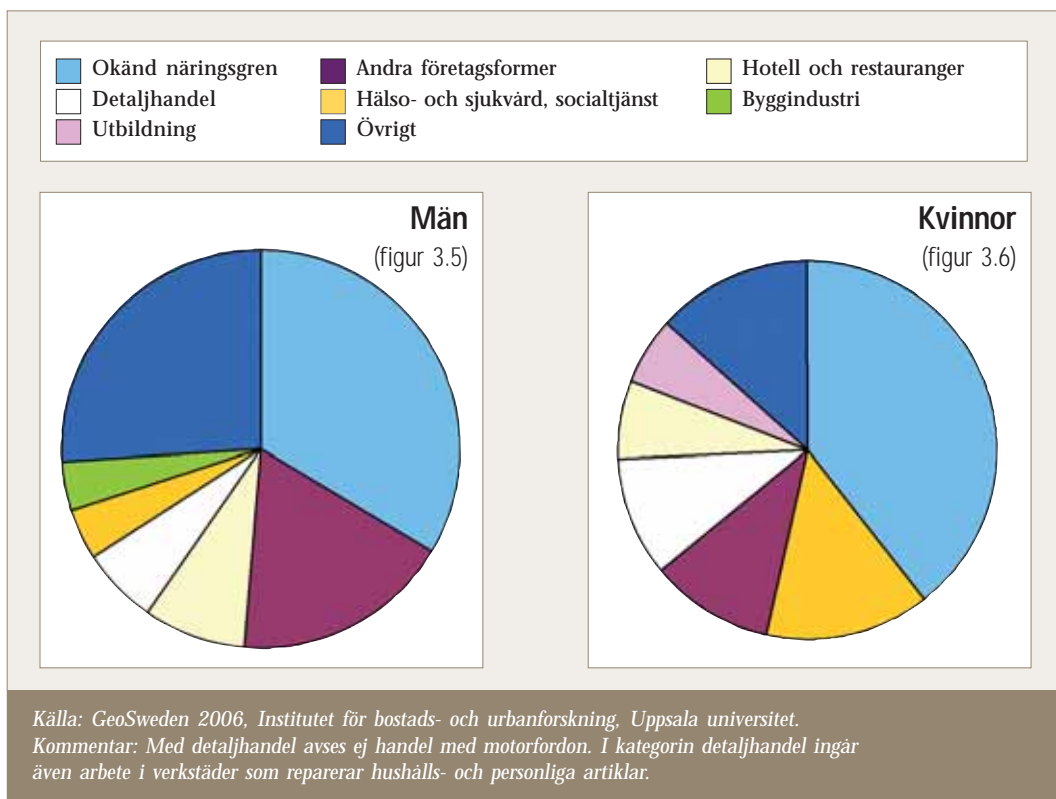
Kommentar: Med detaljhandel avses ej handel med motorfordon. I kategorin detaljhandel ingår även arbete i verkstäder som reparerar hushålls- och personliga artiklar. I kategorin "Övrigt" summeras den sammanlagda andelen unga som arbetar inom de övriga 46 näringsgrenarna som finns med i underlaget.

utvecklingsavtal från de övriga är främst att det i stor omfattning saknas uppgift om näringsgren och därefter att färre jobbar inom detaljhandel (tabell 3.2).

Förutom den generella jämförelsen mellan unga boende i olika bostadsområden har vi också undersökt om situationen för unga kvinnor och unga män boende i områden med lokala utvecklingsavtal skiljer sig från den generella situationen i Stockholm. I jämförelsen har vi främst fokuserat på skillnader mellan områ-

den med lokala utvecklingsavtal och andra hyresrättsområden där den generella inkomstnivån är låg.

En mindre andel unga män bosatta i områden med lokala utvecklingsavtal jobbar inom byggbranschen, 4 procent, jämfört med 9 procent bland unga män som bor i andra hyresrättsområden med en låg genomsnittlig inkomstnivå och 7 procent i andra typer av områden i Stockholm. Inom detaljhandeln var också andelen unga män från områden med lokala ut-

Figur 3.5 och 3.6
 De fem vanligaste näringsgrenarna bland förvärvsarbetande män respektive kvinnor bosatta i områden med lokala utvecklingsavtal i Stockholm, 20–25 år, 2006. Procent.

vecklingsavtal lägre, 6 procent jämfört med 10 procent bland unga män boende i hyresrättsområden med låga inkomster. Andelen som jobbar inom hotell- och restaurangnäringen är lika hög för de två områdena, 8 procent, medan fler jobbar inom företagservice, 18 procent av unga män boende i områden med lokala utvecklingsavtal jämfört med 15 procent boende i hyresrättsområden med låga inkomster (figur 3.5).

För unga kvinnor som under 2006 bodde i områden med lokala utvecklingsavtal i Stockholm var uppgifterna mer bristfälliga om vad de arbetade med än för de unga männen. För hela 40 procent av dessa förvärsarbetande unga kvinnor saknades det information om näringsgren i Skatteverkets register, jämfört med för 34 procent av de unga männen och för 14–22 procent av de unga kvinnorna boende i andra områden i Stockholm. Tjänstesektor, hälsovård

och utbildning sysselsatte de flesta unga kvinnorna, oavsett bostadsområde. Bland de unga kvinnorna boende i områden med lokala utvecklingsavtal arbetade 14 procent inom hälso- och sjukvård, 10 procent inom detaljhandel respektive företagservice, 6 procent inom utbildning och 7 procent inom hotell- och restaurangnäring. Det motsvarar i stort sett sysselsättningen bland unga kvinnor boende i andra hyresrättsområden med låga inkomster, den stora skillnaden är att andelen med okänd näringsgren är nästan dubbelt så hög för kvinnor boende i områden med lokala utvecklingsavtal. Det i sin tur medför att andelen som har en uppgift om näringsgren genomgående är lägre när det gäller unga kvinnor från Husby, Rinkeby, Rågsved, Skärholmen eller Tensta, jämfört med unga kvinnor boende i andra områden i Stockholm (figur 3.6).

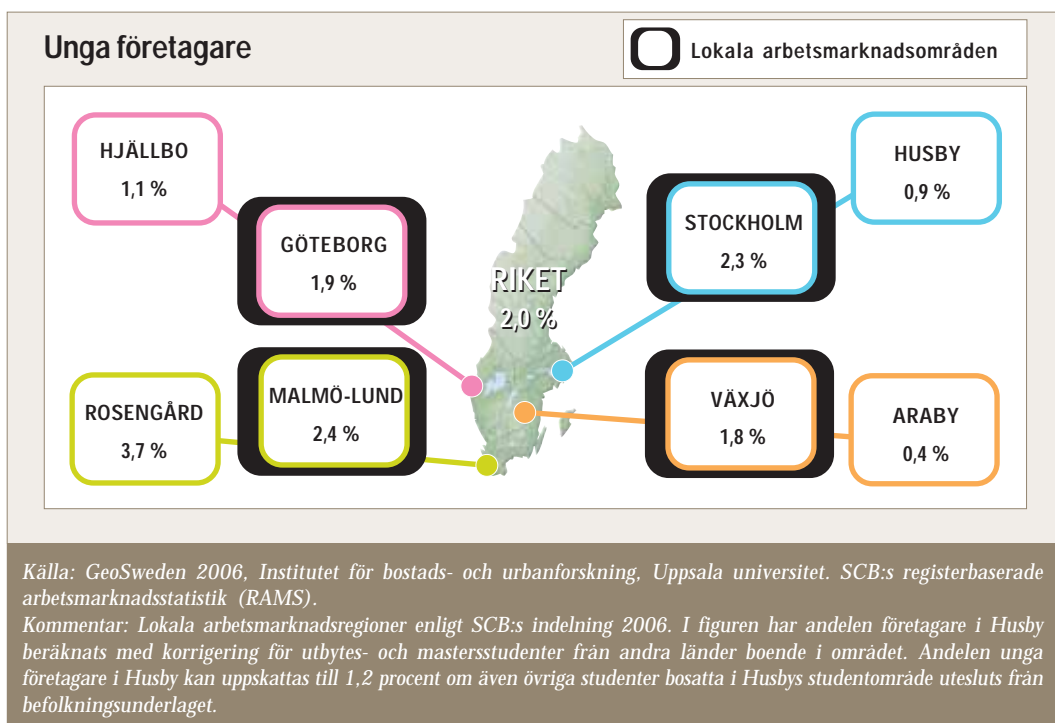
Skolvårdarna välkomnar eleverna i Hjällboskolan, Göteborg. Foto: Martin Palm.

Unga företagare

Ungefär 9 procent av de sysselsatta i Sverige försörjer sig som egna företagare. Det finns en betydande regional variation i företagande. Andelen företagare är exempelvis 13 procent på Gotland jämfört med 7 procent i Västerbotten och i Norrbotten.¹⁰ I Sverige ligger andelen som driver företag på en lägre nivå än i de flesta andra länder i Europa. Trots det är många unga positiva till att driva företag. En undersökning utförd av Nutek visar att tre av fyra unga kan tänka sig att bli företagare och att tre av tio hellre vill vara företagare än anställda. Det är även en något större andel unga födda utomlands än unga födda i Sverige som skulle föredra eget företag-

ande framför anställning. Under 2006 startades också rekordmånga nya företag i Sverige. En tredjedel av nyföretagarna var kvinnor, var femte hade utländsk bakgrund och knappt var fjärde var 30 år eller yngre. De senaste årens ökning av nyföretagandet beror till stor del på att allt fler kvinnor och personer med utländsk bakgrund startar företag (Nutek 2008).

I Fokus 08 har vi använt registerbaserad arbetsmarknadsstatistik för att beskriva hur andelen företagare ser ut bland unga. Andelen som driver företag i åldern 20–25 år uppgår i hela riket till 2 procent. Detta är betydligt lägre än de 9 procent som är företagare om man ser till alla sysselsatta oavsett ålder.

Figur 3.7 Företagare som andel av samtliga sysselsatta i riket, i de fyra fokusområdena samt i dess lokala arbetsmarknadsområden, 20–25 år, 2006. Procent.

Av figur 3.7 framgår att även andelen företagare bland unga i Stockholms, Göteborgs, Malmö och Växjö lokala arbetsmarknadsregioner är runt 2 procent. Andelen unga företagare är något större i Malmö-Lunds och Stockholms lokala arbetsmarknadsområden än i motsvarande områden i Göteborg och Växjö.

Figur 3.7 visar också andelen företagare i de fyra fokusområdena. I Rosengård är andelen unga företagare 3,7 procent, i Hjällbo 1,1 procent, i Husby 0,9 procent och i Araby 0,4 procent. Rosengård har alltså en större andel företagare än både riksgenomsnittet och genomsnittet i det egna lokala arbetsmarknadsområdet. I de tre övriga områdena är andelen företagare mindre än i såväl riket som i det omgivande lokala arbetsmarknadsområdet (figur 3.7).

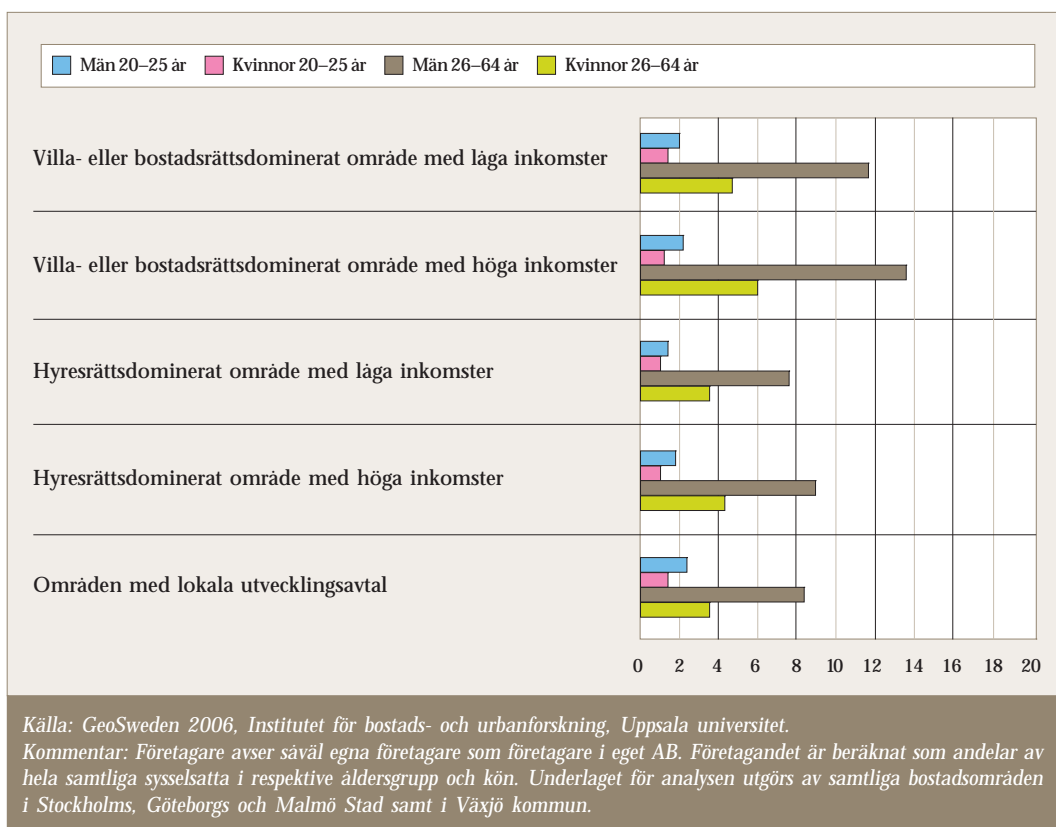
Att Rosengård har den största andelen unga företagare innebär paradoxalt nog att andelen företagare är störst i det fokusområde som har den lägsta sysselsättningsgraden. Detta mönster visar sig även om man ser till arbetsmarknadsområdena där Malmö-Lund har den lägsta sysselsättningsgraden men den största andelen företagare. Omvänt visar sig andelen unga företagare vara minst i Araby och inom Växjö lokala arbetsmarknadsområde som är både det fokusområde och den lokala arbetsmarknad som har den högsta sysselsättningsgraden.¹¹

I figur 3.8 jämförs företagandet bland män och kvinnor i de två åldersgrupperna 20–25 år och 26–64 år. Diagrammet visar tydligt att andelen företagare är större i den äldre åldersgruppen än i den yngre. De resultat som redovisas i denna rapport visar också tydligt att företagande bland unga under 26 år inte är särskilt vanligt förekommande. Vad som också kan utläsas i diagrammet är att företagande är vanligare bland män än bland kvinnor. Detta gäller såväl bland de äldre som bland de yngre. Den märkbara skill-

naden i företagande mellan män och kvinnor finns i samtliga europeiska länder och brukar kallas *entreprenörskapsgapet* (Nutek 2008).

Hur ser företagandet då ut i socialt utsatta förortsområden jämfört med i andra typer av bostadsområden? Av figur 3.8 framgår att bland unga män är andelen företagare faktiskt störst i områden med lokala utvecklingsavtal. Andelen unga kvinnor som är företagare ligger på ungefär samma, mycket låga, nivå som i andra typer av bostadsområden. I den äldre åldersgruppen skiljer de som bor i villa- eller bostadsrättsdominerade områden ut sig genom högre nivåer av företagande än i hyresrättsdominerade områden. Allra vanligast är företagandet i villa- och bostadsrättsdominerade områden med höga inkomster. Skillnaden i företagande mellan kvinnor och män är påtaglig i den äldre åldersgruppen i alla typer av områden. En viktig iakttagelse kan vara att de socialt sett mest utsatta områdena med utvecklingsavtal inte visar lägre nivåer av företagande än hyresrättsområden med låga inkomster. Snarare kan en tendens till högre företagande urskiljas bland unga i områden med utvecklingsavtal.

Sammanfattningsvis är företagandet bland unga i åldern 20–25 år generellt sett mycket litet och ligger kring 2 procent av de sysselsatta i riket. Om man jämför företagandet bland unga i de socialt sett mest utsatta förortsområdena med företagandet bland unga i de omgivande lokala arbetsmarknaderna i sin helhet så är företagandet något lägre i de socialt utsatta områdena. Om man däremot jämför företagandet i de socialt utsatta områdena med fyra andra typer av bostadsområden visar sig företagandet bland de unga inte vara lägre i de socialt utsatta områdena. Bland de unga männen är företagandet snarare något högre i de socialt mest utsatta områdena. Företagandet är högre

Figur 3.8 Företagare som andel av sysselsatta bland män respektive kvinnor i fem typer av bostadsområden, 20–25 år och 26–64 år, 2006. Procent.

bland män än bland kvinnor. Detta gäller såväl yngre som äldre och i alla typer av områden. Gapet i företagande mellan män och kvinnor ligger på ungefär samma nivå i socialt utsatta områden som i andra typer av områden. Möjligt finns dock i de socialt utsatta områdena en svag tendens till ett något större gap mellan unga män och unga kvinnor än i andra typer av områden.

Var finns jobben?

Hur mycket betyder den lokala geografien och den närliggande arbetsmarknaden för att unga i de socialt sett mest utsatta bostadsområdena ska få fotfäste på arbetsmarknaden? Frågan är inte enkel men en undersökning baserad på flyktingar som fick uppehållstillstånd i början av 1990-talet och som kommunplacerades under "hela Sverige-strategin" visar att tillgången till jobb i det geografiska närområdet kan ha stor betydelse. Resultaten av den undersökningen visar att tillgången till framförallt lägkvalificerade jobb inom 5 kilometer från bostaden kraftigt ökade sannolikheten för att flyktingar skulle vara sysselsatta. Resultaten pekar också mot något större effekter för män och högutbildade. Forskarna konstaterar att detta kan indikera att i en grupp med allmänt svag ställning på arbetsmarknaden är det i första hand de normalt starkare som påverkas av allmänna förhållanden. Undersökningen kommer också fram till att effekterna är ungefär desamma i storstäderna som i övriga landet (Zenou et al. 2006).

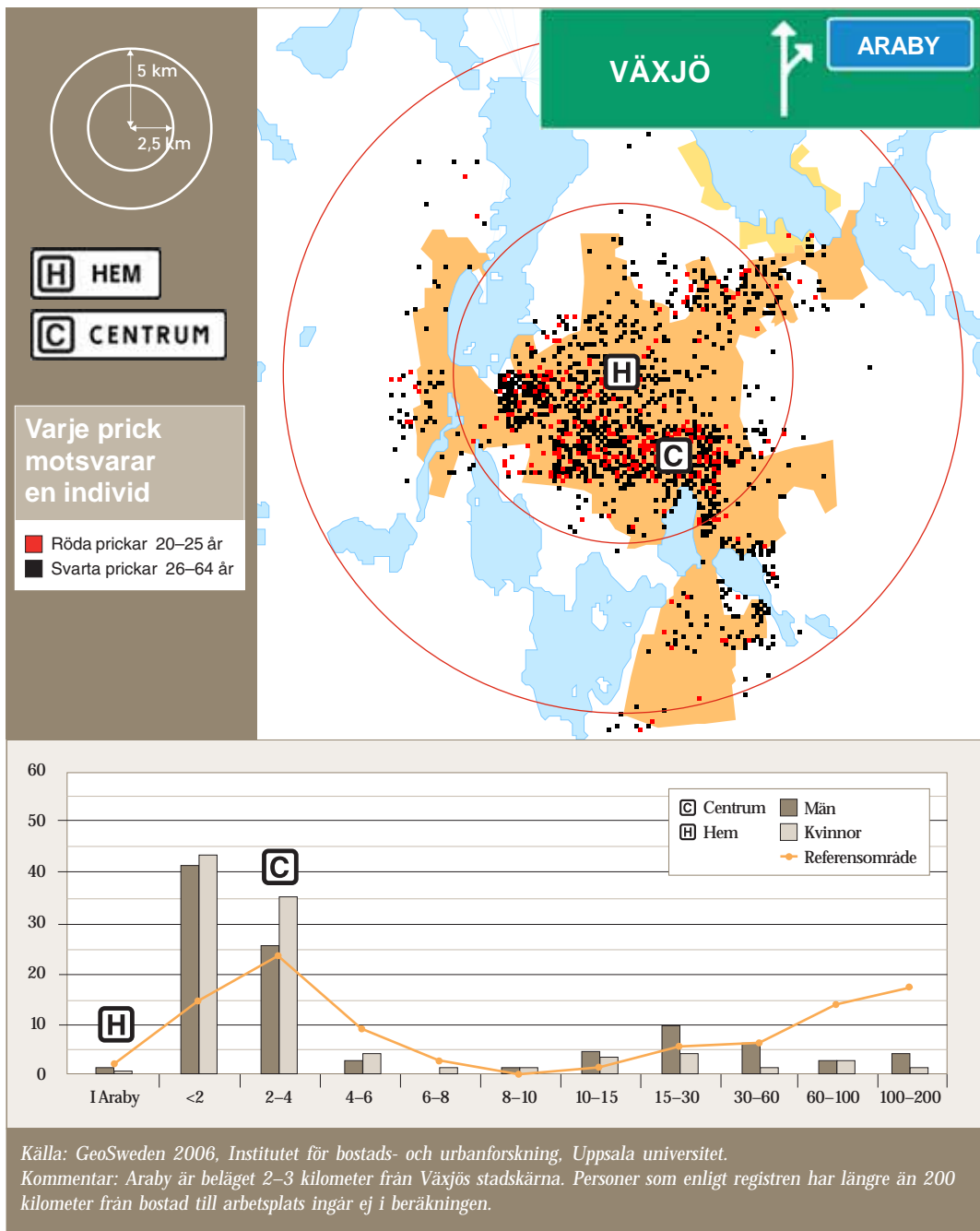
Den geografiska rörligheten för resor mellan hem och arbetsplats har ökat väsentligt under senare år. Att pendla längre sträckor till sin arbetsplats är vanligare bland män än bland kvinnor och vanligare bland högutbildade än bland personer med lägre utbildning. Personer som är födda utrikes pendlar dock i mindre utsträckning och ökningen har inte varit lika stor i denna grupp.¹² Sannolikheten att börja pendla är högre för en person som har varit arbetslös eller utanför arbetsmarknaden än för en person som redan är sysselsatt. Andelen som pendlar mellan lokala arbetsmarknader är störst i åldersgruppen 20–29 år, 2004 var den 10 procent jämfört med 7 procent i äldre åldersgrupper (SOU 2007:35). Studier visar inte oväntat att det finns

en större utpendling från regioner med högre arbetslöshet (Westerlund 2005).

I den tidigare storstadspolitiken och den nuvarande urbana utvecklingspolitiken finns en tanke om att omgivningen påverkar människors möjligheter till etablering på arbetsmarknaden. I *Fokus 08* har vi i en särskild analys undersökt hur långt från sin bostad förvärvsarbete 20–25-åringar i våra fyra fokusområden reser eller pendlar för att komma till sin arbetsplats. I analysen jämförs resmönstret för unga bosatta i de fyra fokusområdena med motsvarande mönster bland övriga unga bosatta i samma stad och på samma avstånd från respektive stads centrum.¹³

Araby

Ytterst få av Arabys invånare har sin arbetsplats förlagd inom det egna bostadsområdet. Detta gäller i ännu högre grad de unga invånarna, 20–25 år, än de äldre (bilaga 5). Som framgår av figur 3.9 är det dock betydligt fler som arbetar i nära anknytning till Araby. Två av fem, 43 procent, av de unga förvärvsarbete i Araby arbetar inom två kilometers radie från bostaden och ytterligare en knapp tredjedel, 30 procent, arbetar högst fyra kilometer från bostaden. Den stora andelen som arbetar inom 2 kilometer från bostaden har troligtvis sin förklaring i att *Västra industriområdet* är beläget i mycket nära anslutning till Araby. Den relativt stora andelen som arbetar mellan två och fyra kilometer från bostaden förklaras av att Växjö centrum är beläget inom detta avståndsintervall. Av figur 3.9 framgår också att en viss andel av de förvärvsarbete arbetar i mindre orter belägna några mil utanför Växjö. Detta handlar i stor utsträckning om arbetstillfällen inom möbelindustri och mekanisk tillverkning. Andelen unga i Araby som arbetar i orter belägna

Figur 3.9 Avstånd i kilometer till arbetsplats bland förvärvsarbetande kvinnor respektive män 20–25 år i Araby i förhållande till avståndet till arbetet för övriga 20–25-åringar i Växjö bosatta på samma avstånd från stadskärnan som invånarna i Araby, 2006. Procent.

några mil från Växjö är större bland män än bland kvinnor samtidigt som andelen kvinnor är något större bland dem som arbetar närmare hemmet.

I figur 3.9 illustreras även avvikelser i förhållandena till övriga 20–25-åringar i Växjö bosatta på samma avstånd från stadskärnan (2–3 kilometer). Den största skillnaden mellan Araby och dessa referensområden utgörs av att andelen som arbetar i nära anslutning till bostadsområdet är väsentligt större i Araby. Tre fjärdedelar, 73 procent, av de förvärvsarbetande 20–25-åringarna i Araby arbetar högst fyra kilometer från bostaden, vilket kan jämföras med 41 procent i Växjö kommun. I övrigt består den tydligaste skillnaden av att andelen unga bosatta i jämförbara bostadsområden som pendlar relativt långt till arbetet (30–200 kilometer) är större än i Araby.

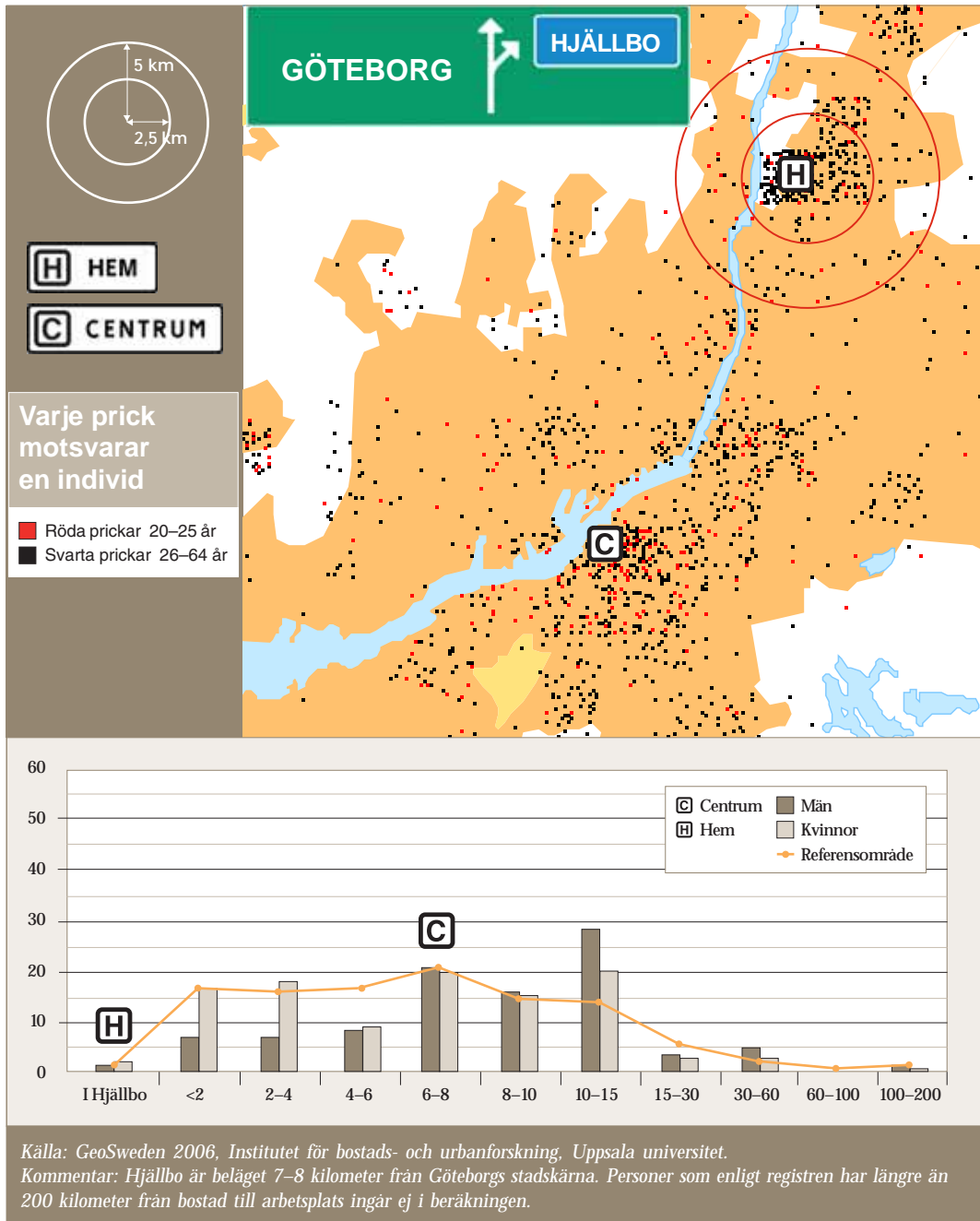
Vi har även jämfört de unga Arabybornas avstånd till sina arbeten med hela befolkningen i åldern 20–64 år. Resultaten visar att de yngres resmönster inte avviker särskilt mycket från de äldres. De tydligaste skillnaderna är att andelen som arbetar i Araby och i närområdet kring Araby är något större bland äldre än yngre. Andelen yngre är dock något större bland dem som har minst 20 mil till arbetet.

Hjällbo

Även i Hjällbo är det endast en liten andel av de unga förvärvsarbetande som arbetar i det egna bostadsområdet. Jämfört med övriga jämförbara bostadsområden i Göteborg på samma avstånd från centrum är det en mindre andel av de unga Hjällboborna som arbetar i närområdet, 0-6 kilometer från hemmet. Bland de Hjällbobor som arbetar inom detta närområde är andelen kvinnor större än andelen män.

Andelen som pendlar en något längre sträcka, 6–10 kilometer, är ungefär lika stor bland de unga i Hjällbo som i jämförelseområdena. Det är även inom detta avståndsintervall som Göteborgs centrum är beläget. Andelen unga i Hjällbo som reser ytterligare något längre, en till en och en halv mil, är dock tydligt större än bland övriga unga göteborgare bosatta på samma avstånd från centrum. I synnerhet gäller detta de unga männen. Det är överhuvudtaget en något större andel män än kvinnor som pendlar längre än 6 kilometer till arbetet (3.10).

Om man jämför de unga Hjällbobornas avstånd till arbetsplatsen med hela Hjällbos förvärvsarbetande befolkning i åldern 20–64 år framgår att en större andel av de äldre än av de yngre har sina arbetsplatser lokaliserade i eller i närheten av Hjällbo. Detta är ett mönster som går igen i alla fyra fokusområden. Vi kan i övrigt konstatera att pendlingsmönstret bland de yngre Hjällboborna är mycket likt det bland de äldre (bilaga 5).

Figur 3.10 Avstånd till arbetsplats bland förvärvsarbetande kvinnor respektive män 20–25 år i Hjällbo i förhållande till avståndet till arbetet för övriga 20–25-åringar i Göteborg bosatta på samma avstånd från stadskärnan som invånarna i Hjällbo, 2006. Procent.

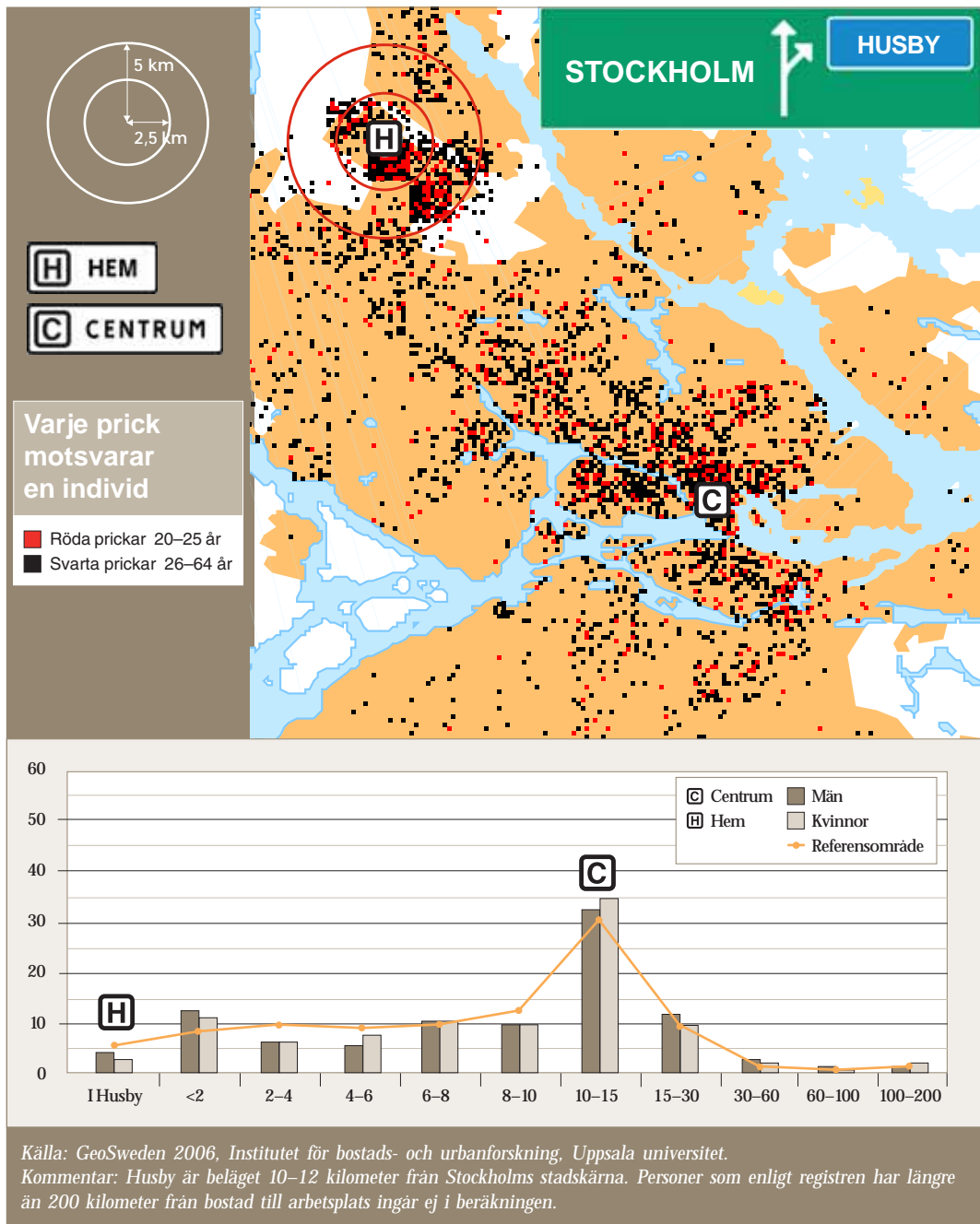
Husby

Andelen unga i Husby som arbetar i det egna bostadsområdet är något större än i de övriga tre fokusområdena. Andelen är dock ändå inte särskilt stor och ligger under andelen för unga bosatta i jämförbara bostadsområden i Stockholm. Överhuvudtaget är andelen unga Husbybor som arbetar inom en mil från det egna bostadsområdet lägre än bland unga stockholmare i jämförbara områden. Ett undantag framgår dock tydligt av figur 3.11. En större andel unga i Husby har sin arbetsplats högst 2 kilometer från bostaden än unga stockholmare i jämförbara områden.

En trolig förklaring till den större andelen inom detta avståndsintervall är att det handlar om Husbybor som arbetar i det närliggande arbetsplatsområdet Kista som rymmer många typer av arbetsplatser: från butiksjobb, forskningsanknutna miljöer till industrier. I övrigt överensstämmer de unga Husbybornas pendlingsmönster väl med det som förekommer i jämförbara bostadsområden i Stockholm. En stor andel unga i Husby, 34 procent, arbetar på ett avstånd av 10–15 km från hemmet. Den övervägande delen av denna grupp arbetar troligtvis i Stockholms innerstad som är belägen på detta avstånd från Husby. Andelen som arbetar inom detta avståndsintervall i Husby överstiger motsvarande andel bland unga i referensområdena med några procentenheter. Sett till hela figur 3.11 visar det sig finnas ganska små skillnader i pendlingsmönster mellan unga förvärvsarbetande kvinnor och män bosatta i Husby.

En jämförelse mellan de unga i Husby och den förvärvsarbetande befolkningen i åldern 20–64 år visar att en något större andel av de äldre arbetar inom en mil från bostaden. Bland dem som arbetar i innerstaden, 10–15 kilometer från Husby, är dock andelen unga något större än andelen äldre. Även bland dem som arbetar på ett ännu längre avstånd från bostaden är andelen yngre något större (bilaga 5).

Unga i Husby tenderar sålunda sammantaget att arbeta något längre från bostadsområdet än de äldre.

Figur 3.11 Avstånd till arbetsplats bland förvärvsarbetande kvinnor respektive män 20–25 år i Husby i förhållande till avståndet till arbetet för övriga 20–25-åringar i Stockholm bosatta på samma avstånd från stadskärnan som invånarna i Husby, 2006. Procent.

Rosengård

I förhållande till de övriga två fokusområdena som är belägna i storstäder kännetecknas Rosengård av att en mycket stor andel arbetar relativt nära hemmet. I Rosengård arbetar 65 procent av de unga förvärvsarbetande inom 4 kilometer från bostaden vilket kan jämföras med 21 respektive 23 procent i Hjällbo och Husby. Detta är ett uttryck för Rosengårds centrala läge i Malmö.

Även i Rosengård har relativt få av de förvärvsarbetande unga sin arbetsplats inom det egna bostadsområdet. Andelen är ungefär densamma som bland unga Malmöbor i bostadsområden på motsvarande avstånd från stadens centrum. En något större andel unga i Rosengård i förhållande till unga i jämförbara områden arbetar inom sex kilometer från bostaden. I synnerhet gäller detta avståndsintervallet 2–4 kilometer inom vilket Malmös stadskärna är beläget.

Bland dem som pendlar längre till sitt arbete, mer än 15 km, är andelen mindre bland unga i Rosengård än bland unga i jämförbara områden. Det verkar som att unga Malmöbor bostatta utanför Rosengård i något högre grad nyttjar hela Skåne-regionen som arbetsmarknad än vad de unga i Rosengård gör. Viktigt att observera är att analysen i detta avsnitt endast gäller personer som förvärvsarbetar i Sverige. I Malmö-Lunds lokala arbetsmarknadsregion, som 2006 omfattade ungefär 75 000 personer i åldern 20–25 år, hade detta år ungefär 3 procent av dessa sin arbetsplats i Danmark. Av Rosengårds 1 600 invånare i åldern 20–25 år hade cirka 70 personer, eller 4 procent, sin arbetsplats på andra sidan sundet.¹⁴

Som framgår av figur 3.12 framstår inte skillnaderna mellan unga förvärvsarbetande kvinnor och unga förvärvsarbetande män i Rosen-

gård som särskilt stora när det gäller avståndet till arbete. Inte heller framstår skillnaderna mellan yngre och äldre i Rosengård som dramatiska. Även i Rosengård är andelen äldre som arbetar inom det egna bostadsområdet, eller i mycket nära anslutning till det, något större än andelen yngre. Andelen som arbetar i innerstaden (inom 2–4 kilometer) är något högre bland de yngre än bland de äldre vilket också var fallet i Husby och Hjällbo.

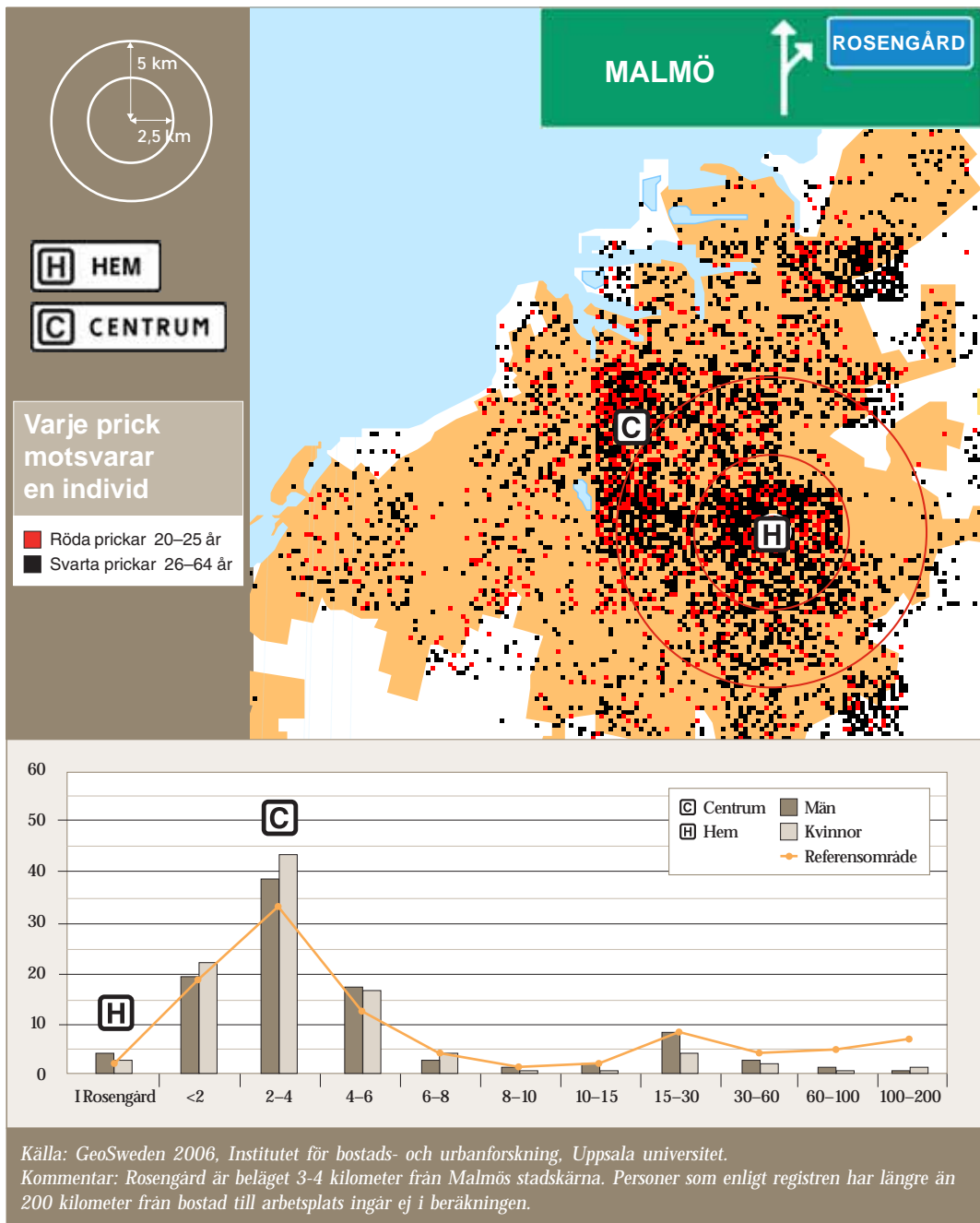
Sammanfattande slutsats

Vi ser att unga i liten utsträckning arbetar i eller i nära anslutning till sitt bostadsområde. Äldre arbetar i större utsträckning närmare bostaden än vad unga gör. Förvärvsarbetande unga skulle sålunda kunna sägas vara något mer rörliga på arbetsmarknaden än äldre.

Ungdomar i Rosengård och Araby arbetar nära sina bostadsområden i mycket större utsträckning än unga i Hjällbo och Husby. Detta kan antas bero på att områdena ligger mer centralt än vad Husby och Hjällbo gör. Trots närheten till arbete och centrala lägen är det en påtaglig skillnad i sysselsättningsgrad mellan Rosengård (34 procent) och Araby (49 procent).

Andelen unga som arbetar i sitt bostadsområde är mycket liten, den är störst i Husby (4 procent). Bland de äldre är andelen något större, men inte alls dramatisk, i Husby är den 10 procent och i Rosengård är den 6 procent. I de flesta fall är andelen unga som arbetar i det egna området större i referensområdena (enda undantaget är Rosengård).

Andelen unga i fokusområdena som arbetar i respektive stads centrum är större eller lika stor som bland unga i jämförbara bostadsområden på samma avstånd från centrum. Andelen unga i fokusområdena som arbetar i centrum är också något större än andelen äldre (undantag Araby).

Figur 3.12 Avstånd till arbetsplats bland förvärvsarbetande kvinnor respektive män 20–25 år i Rosengård i förhållande till avståndet till arbetet för övriga 20–25-åringar i Malmö bosatta på samma avstånd från stadskärnan som invånarna i Rosengård, 2006. Procent.

I tre av fyra områden arbetar de unga kvinnorna i högre grad nära hemmet (undantag Husby).

I intervjuerna med personer inom kommunala arbetsmarknadsverksamheter riktade mot unga i socialt utsatta områden framkom en uppfattning om att ungdomarna i socialt utsatta områden ibland var obenägna att lämna området och resa till andra områden för att arbeta. Detta skulle vara föranlett av en trygghet i området och dess miljö och en känsla av främlingskap inför andra sammanhang. Pendlingsanalyserna ger inget stöd åt denna tolkning. Tvärtom visar analysen att unga färdas en längre sträcka till sin arbetsplats än vad äldre gör. Det förefaller inte heller vara så att förvärvsarbetande ungdomar i socialt utsatta områden har kortare väg till arbetet än unga i andra typer av bostadsområden.

Erfarenhet av arbetslöshet

Det finns i huvudsak två sätt att åskådliggöra i vilken grad befolkningen är i arbete. Det första är att utgå från dem som har arbete (sysselsättningsgrad) och det andra är att utgå från dem som saknar arbete (arbetslöshetsmätt). Båda metoderna har sina fördelar och sina brister.

Måttet på arbetslöshet som används i *Fokus 08* är hur stor andel som varit arbetslösa någon gång under ett kalenderår. Detta är ett sätt att mäta arbetslösheten som skiljer sig från den officiella arbetsmarknadsstatistiken där arbetslösheten grundar sig på situationen under en referensvecka.¹⁵ Den officiella arbetsmarknadsstatistiken grundar sig vidare på en urvalsundersökning (AKU) som inte går att använda för att beskriva situationen i små geografiskt avgränsade bostadsområden. Uppgifterna vi använder bygger istället på totalräknad registerstatistik som grundar sig dels på uppgifter från AMS sökanderegister, dels på inkomststatistikens uppgifter om ersättning.

I en jämförelse mellan Arbetskraftsundersökningen (AKU) och arbetsförmedlingens/AMS register visar sig arbetslösheten vara högre enligt AKU. Detta beror på att det endast är de som är registrerade som arbetslösa som finns med i arbetsförmedlingens register, samtidigt

som det förekommer att personer saknar arbete utan att vara anmälda på arbetsförmedlingen. Tidigare undersökningar har visat att individer inte registrerar sig om de inte ser något särskilt skäl till detta som till exempel ekonomiskt bistånd eller arbetslöshetsersättning. Unga arbetslösa utan rätt till ersättning och som bor hemma hos sina föräldrar kan vara en grupp som inte ser skäl att skriva in sig hos arbetsförmedlingen.¹⁶ Ett skäl att skriva in sig kan förstås vara att man måste vara inskriven på arbetsförmedlingen för att få tillgång till arbetsmarknadsåtgärder.

I en undersökning från 2007 visade det sig att bland unga i åldern 20–24 år som varken arbetade eller studerade varierade andelen som inte var anmälda på arbetsförmedlingen mellan 30 och 50 procent beroende på var i världen man var född (Schröder & Sahin 2007).

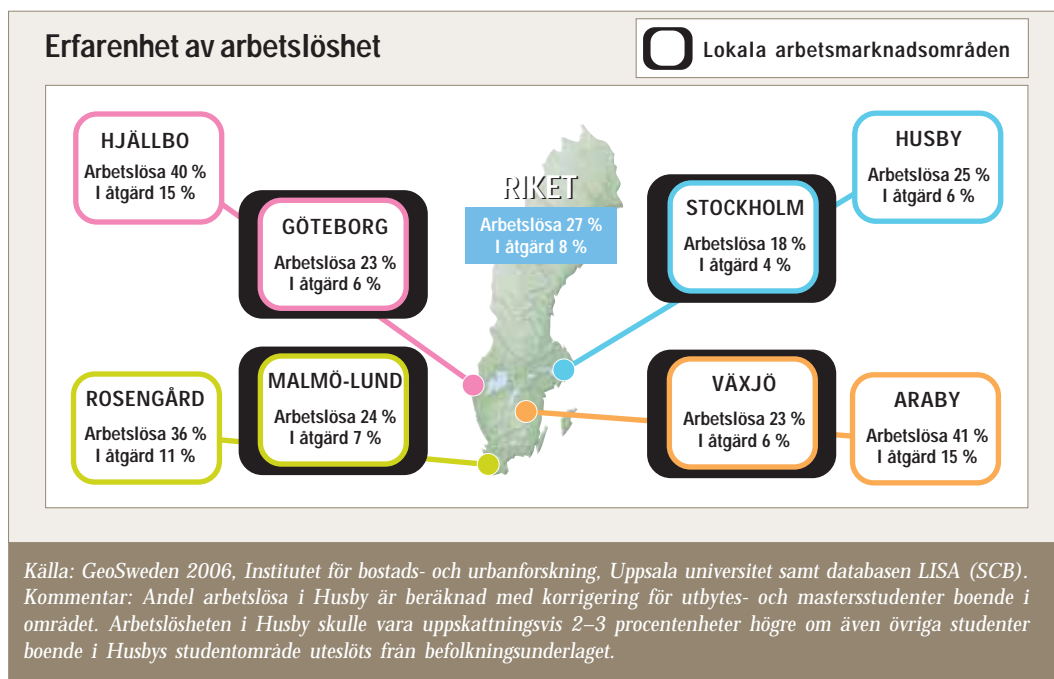
Genom att vi i *Fokus 08* räknar samman ungas erfarenhet av arbetslöshet under ett helt år blir siffrorna högre än i den officiella arbetsmarknadsstatistiken. För att undvika att förväxla begreppen väljer vi att fortsättningsvis tala om *erfarenhet av arbetslöshet* vilket avser att man varit arbetslös någon gång under det studerade året. Med *arbetslöshet* avses att man varit arbetslös under en specifik mätvecka.

I figur 3.13 redovisas andelar av befolkningen i åldern 20–25 år som någon gång under 2006 varit arbetslösa.¹⁷ Med arbetslös menas, i enlighet med arbetsförmedlingens definition, att man förutom att vara inskriven på arbetsförmedlingen, aktivt ska söka arbete och omgående kunna tillträda ett arbete på heltid.

I figur 3.13 visas även andelen unga som någon gång under året fått sin inkomst genom ett arbetsmarknadsprogram i arbetsförmedlingens regi (sökande i program med aktivitetsstöd). Som framgår av figuren har 27 procent av alla unga i Sverige någon gång under 2006 befunnit sig i öppen arbetslöshet. Detta är en högre siffra

än i de lokala arbetsmarknadsområdena i Göteborg, Malmö och Växjö där nivån ligger mellan 22 och 24 procent. Stockholmsområdet skiljer ut sig mot de övriga genom att uppvisa en ännu lägre nivå av arbetslöshetserfarenhet bland unga, 18 procent.

Det framgår tydligt att erfarenheten av arbetslöshet bland unga är mycket större i fokusområdena, med undantag för Husby, än riksgenomsnittet och i de lokala arbetsmarknadsområdena. Den största andelen finns i Hjällbo och Araby där 40 procent av de unga har arbetslöshetserfarenhet. I Rosengård är motsvarande siffra 36 procent och i Husby 25 procent.

Figur 3.13 Andel som har erfarenhet av arbetslöshet och/eller varit sysselsatta i arbetsmarknadspolitisk åtgärd under året i riket, i de fyra fokusområdena samt i dess lokala arbetsmarknadsområden, 20–25 år, 2006. Procent.

Nivåerna för andel unga i arbetsmarknadsprogram skiljer sig tydligt i de fyra fokusområdena. I Araby och Hjällbo ligger nivån på 15 procent, i Rosengård på 11 procent och i Husby på 6 procent.

Under loppet av ett år är det dock möjligt för samma individ att under en period vara registrerad som arbetslös enligt arbetsförmedlingens definition och under en annan period delta i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Om man beräknar andelen unga i de fyra resurssvaga områdena som antingen varit arbetslösa, i arbetsmarknadspolitisk åtgärd eller båda delarna under ett år uppgår andelen i Araby och Hjällbo till 48 procent, i Rosengård till 41 procent och i Husby till 28 procent.

Andel som har arbetslösheterfarenhet visar sig inte på ett förväntat sätt hänga samman med sysselsättningsgraden i fokusområdena. I Araby och Hjällbo som har den högsta sysselsättningsgraden av de studerade resurssvaga områdena finns även den största andelen unga som under året antingen varit i öppen arbetslöshet eller i arbetsmarknadspolitisk åtgärd.

Av tabell 3.3 framgår även att Husby skiljer sig från de övriga fokusområdena genom att de unga har en lägre nivå av arbetslösheterfarenhet och att en lägre andel av de unga har varit i arbetsmarknadsåtgärder under året. Detta är inte i linje med sysselsättningsgraden i Husby som ligger på ungefär samma låga nivå som i Hjällbo och Rosengård.

Tabell 3.3 Andel som har erfarenhet av arbetslöshet och/eller varit sysselsatta i arbetsmarknadspolitisk åtgärd under året i fokusområdena, 20–25 år, 2006. Procent

Bostadsområde	Andel
Araby	48
Hjällbo	48
Husby	28
Rosengård	41

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Kommentar: Andel arbetslösa i Husby är beräknad med korrigering för utbytes- och masterstudenter boende i området. Arbetslösheten i Husby skulle vara uppskattningsvis 2–3 procentenheter högre om även övriga studenter boende i Husbys studentområde uteslöts från befolkningsunderlaget.

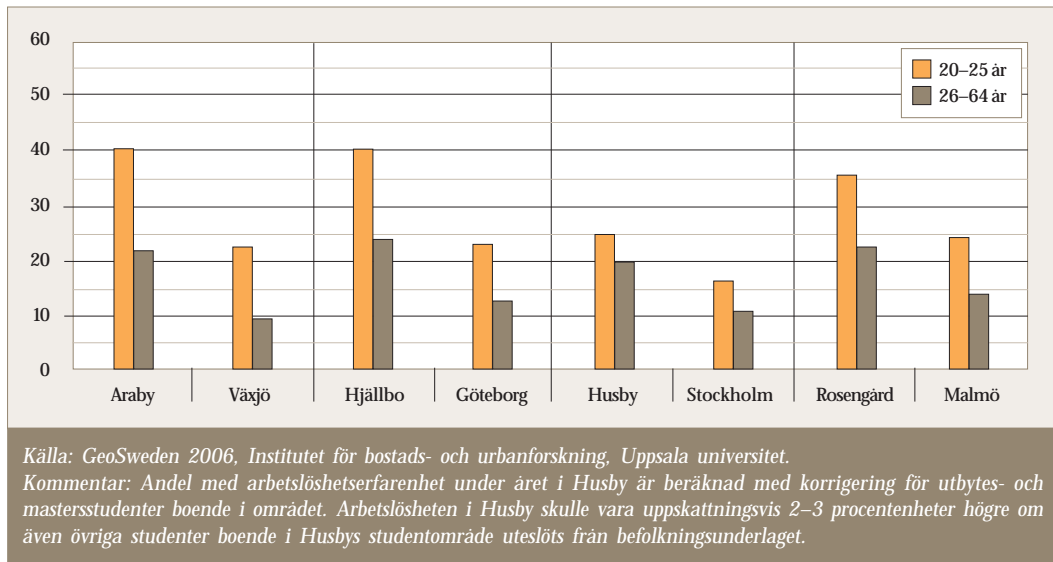
Arbetslösheterfarenhet bland unga och äldre

Ungdomsarbetslösheten i Sverige är vanligen dubbelt så hög som arbetslösheten bland äldre, under perioder av lågkonjunktur har den ibland varit tre gånger så stor. Det framgår också tydligt av figur 3.14 att andelen som har erfarenhet av arbetslöshet någon gång under året är större i åldern 20–25 år än i åldern 26–64 år. Detta gäller såväl i de socialt utsatta områdena som i de omgivande kommunerna i sin helhet.

Skillnaderna i procentenheter mellan unga och äldre är genomgående större i de socialt utsatta områdena. I Araby uppgår skillnaden mellan unga och äldre till 19 procentenheter vilket kan jämföras med 12 procentenheter i Växjö kommun. I Hjällbo är skillnaden 16 pro-

centenheter mot 10 i hela Göteborg. I Rosengård skiljer sig ungas erfarenheter av arbetslöshet från de äldres med 13 procentenheter, vilket kan jämföras med 10 procentenheter i hela Malmö. Husby avviker även här genom att skillnaden mellan unga och äldre är mindre, 5 procentenheter, vilket motsvarar nivån i Stockholm som helhet.

Vad som också kan utläsas ur figur 3.14 är att skillnaderna mellan fokusområdena och den omgivande kommunen är större om jämförelsen görs bland unga än bland äldre. Denna tendens är särskilt tydlig i Växjö och Göteborg. I Malmö är det frågan om en mindre skillnad och i Husby är skillnaden i arbetslöshet faktiskt något större i åldersgruppen 26–64 år än i åldersgruppen 20–25 år.

Figur 3.14 Andelar med erfarenhet av arbetslöshet i fokusområdena samt i respektive kommun, 20–25 år och 26–64 år, 2006. Procent.

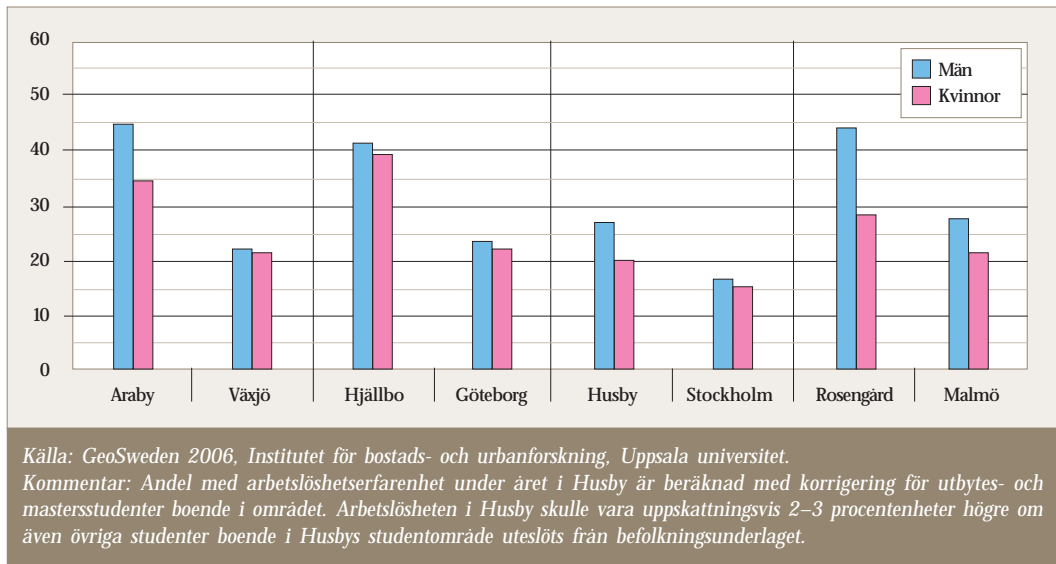
Kvinnor och män

Sedan tidigare vet vi att det finns skillnader mellan könen när det gäller möjlighet till etablering på arbetsmarknaden, men också när det gäller arbetslöshet. Det är betydligt vanligare att kvinnor arbetar deltid, men också att de är deltidsarbetslösa. En större andel kvinnor har också timanställning. Kvinnor är dessutom arbetslösa under kortare perioder än män och fler studerar.

I figur 3.15 redovisas andelen kvinnor respektive män i åldern 20–25 år som har erfarenhet av arbetslöshet under året. Denna erfarenhet är större i fokusområdena än i de omgivande kommunerna. Något avvikande är även här Husby som visar en mindre skillnad i förhållande till Stockholm än vad övriga områden gör i förhållande till sina kommuner. Det kan konstateras att en större andel män än kvinnor har varit

öppet arbetslösa under 2006. Detta gäller såväl i de fyra fokusområdena som i kommunerna som dessa områden är belägna i. Skillnaderna i arbetslösheterfarenhet mellan unga kvinnor och unga män är dock tydligt större i fokusområdena. I Rosengård är skillnaden mellan unga kvinnors och unga mäns erfarenheter av arbetslöshet 15 procentenheter, i Araby 10 procentenheter och i Husby 7 procentenheter. Hjällbo är ett undantag då skillnaden endast uppgår till 2 procentenheter vilket är på ungefär samma nivå som i Göteborg som helhet.

Att en mindre andel kvinnor än män har erfarenhet av arbetslöshet i fokusområdena kan ses som förvånande med tanke på att sysselsättningsgraden just i de resurssvaga områdena är betydligt lägre bland unga kvinnor än bland unga män. Det är tänkbart att den lägre andelen kvinnor med erfarenhet av öppen arbets-

Figur 3.15 Andelar med erfarenhet av arbetslöshet bland kvinnor respektive män i fokusområdena samt i respektive kommun, 20–25 år, 2006. Procent.

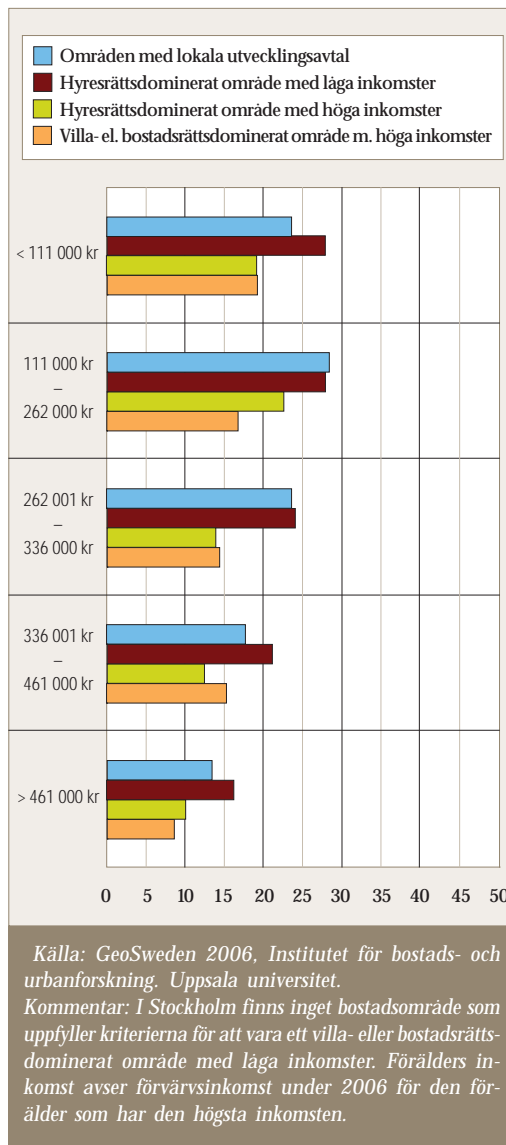
löshet kan bero på ett högre studiedeltagande bland unga kvinnor.

Vid en jämförelse mellan fokusområdena och kommunerna de ligger i visar sig skillnaden i andel som varit öppet arbetslösa under året vara mindre bland kvinnor än bland män. Kvinnor i och utanför fokusområden skiljer sig alltså mindre från varandra än vad männen i och utanför dessa områden gör.

Förälders inkomst

Figur 3.16 visar andelen unga som har erfarenhet av arbetslöshet under året indelat efter inkomsten hos den förälder som har den största förvärvsinkomsten (föräldrainkomst). För att utöka antalet individer i analysen jämför vi här fem olika typer av bostadsområden, varav områden med lokala utvecklingsavtal är ett. Vi studerar alltså här inte specifikt de fyra valda fokusområdena utan slår samman alla områden med lokala utvecklingsavtal i respektive kommun. I figur 3.16 har vi valt att illustrera andelen med arbetslöshetserfarenhet i Stockholm och Göteborg. Motsvarande diagram för Malmö och Växjö diskuteras i texten men återfinns i bilaga 5.

På en övergripande nivå visar resultaten ett tydligt samband mellan föräldrarnas inkomst och den ungas egen erfarenhet av arbetslöshet. Detta gäller i de tre storstäderna och för unga boende i de flesta typer av bostadsområden. Sannolikheten att ha varit arbetslös under året minskar med stigande inkomst hos föräldrarna. Det visar sig dock att unga med föräldrar tillhörande den näst lägsta inkomstskategorin, 111 000–262 000 kronor, i de flesta typer av bostadsområden uppvisar något högre nivåer av arbetslöshet än unga med föräldrar i den allra lägsta inkomstskategorin, under 111 000 kronor. En möjlig förklaring till detta är att den lägsta inkomstskategorin är tämligen heterogen och

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

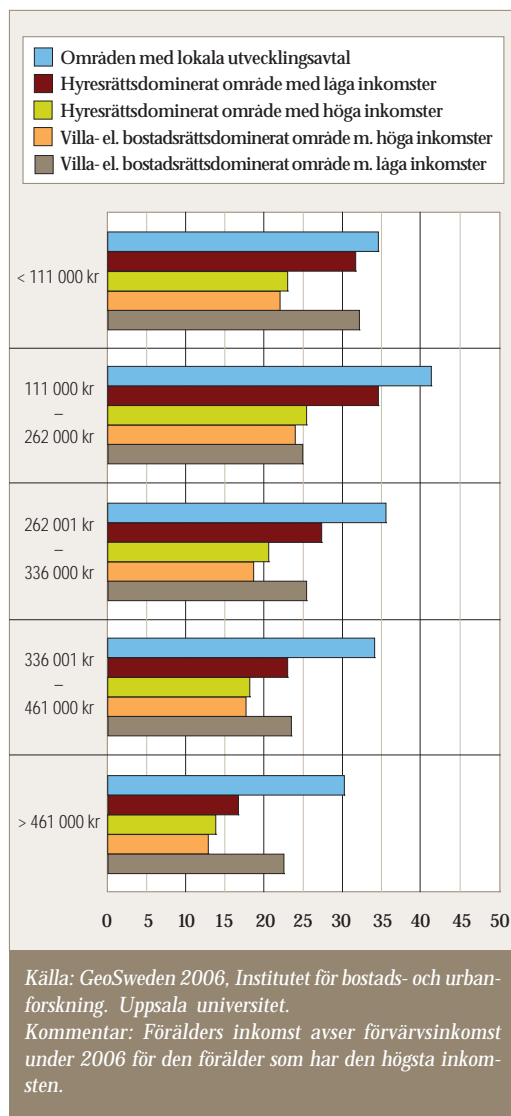
Kommentar: I Stockholm finns inget bostadsområde som uppfyller kriterierna för att vara ett villa- eller bostadsrättsdominerat område med låga inkomster. Förälders inkomst avser förvärvsinkomst under 2006 för den förälder som har den högsta inkomsten.

Figur 3.16 Andel med erfarenhet av arbetslöshet bland 20–25-åringar bosatta i fyra typer av bostadsområden i Stockholms stad efter inkomst för förälder med högsta inkomst, 2006. Procent.

även innehåller personer helt utan förvärvsinkomst. Grupper som ingår i denna kategori är exempelvis familjer som nyligen anlänt till Sverige och som har introduktionsersättning, föräldrar som har sjukpenning eller sjukersättning, föräldrar med ekonomiskt bistånd, hemarbetande med flera.

En annan övergripande slutsats är att andelen unga med erfarenhet av arbetslöshet är högre i områden där befolkningen har en lägre disponibel inkomst. I Göteborg, Malmö och Växjö är det tydligt att arbetslösheten är högst i områden med lokala utvecklingsavtal, oberoende av föräldrarnas inkomstnivå. I Stockholm är andelen unga med erfarenhet av arbetslöshet något större i hyresrättsdominerade områden med låga inkomster än i just områden med lokala utvecklingsavtal. I båda dessa två ekonomiskt resurssvaga typer av bostadsområden i Stockholm är erfarenheten av arbetslöshet tydligt större än i de två mer ekonomiskt välbärgade typer av områden som ingår i analysen. I Malmö är det områden med lokala utvecklingsavtal som har den största andelen unga med erfarenhet av arbetslöshet, därefter kommer villa- och bostadsrättsområden med låga inkomster.

En sista slutsats gäller Växjö kommun som i ett avseende skiljer sig från storstadskommunerna. I Växjö tycks det inte finnas något tydligt samband mellan föräldrainskomst och ungas arbetslöshetserfarenhet. Unga boende i bostadsområden med låga inkomster har större erfarenhet av arbetslöshet även i Växjö, däremot finns det inget samband mellan föräldrarnas inkomst och ungas arbetslöshet. Möjligen pekar exemplet Växjö på ett förhållande som är typiskt för mellanstora städer och som skiljer sig från förhållandena i Sveriges större städer.

Figur 3.17 Andel med erfarenhet av arbetslöshet bland 20–25-åringar bosatta i fem typer av bostadsområden i Göteborgs stad efter förvärvsinkomst för förälder med högsta inkomst, 2006. Procent.

Födelseland och erfarenhet av arbetslöshet

Integrationsverkets rapporter har visat att det finns stora skillnader i sysselsättning om vi ser till ursprungsland, vistelsetid i landet och utbildning (Integrationsverket 2007). Här ser vi närmare på i vilken utsträckning erfarenheten av att vara arbetslös skiljer sig mellan olika grupper av unga beroende på var man är född. I figur 3.18 redovisas skillnader mellan unga födda i olika delar av världen i samtliga bostadsområden med lokala utvecklingsavtal i Stockholm och Göteborg. Vid sidan av områdena med lokala utvecklingsavtal redovisas även motsvarande uppgifter för övriga delar av Stockholm och Göteborg. Motsvarande diagram för Malmö och Växjö återfinns i bilaga 5.

Som framgår av figur 3.18 är skillnaden i arbetslösheterfarenhet bland ungdomar födda i olika delar av världen ganska stor i Stockholm. Den största andelen unga med erfarenhet av arbetslöshet finns bland dem som är födda i Afrika, Västra Asien och Syd- eller Centralamerika. Bland unga födda i Afrika uppgår andelen till över 30 procent. Bland unga födda i Europa utanför EU är erfarenheten av arbetslöshet inte mycket större än bland unga födda i Sverige.

Bland unga födda i Sverige är dock andelen med erfarenhet av arbetslöshet betydligt större bland dem som bor i områden med lokala utvecklingsavtal än i övriga områden i Stockholm. Det skiljer 9 procentandelar mellan dessa två grupper. Om man ser till unga födda i Europa (utanför EU), Afrika och Västra Asien är skillnaderna inte särskilt stora mellan unga som bor i områden med lokala utvecklingsavtal och unga som bor i övriga staden. Bland unga födda i Syd- och Centralamerika finns dock en stor skillnad, 7 procentenheter, mellan unga som

är bosatta i områden med lokala utvecklingsavtal och unga som bor i övriga delar av staden.

I Göteborg är skillnaderna i erfarenhet av arbetslöshet mellan grupper av unga födda i olika delar av världen generellt sett mindre än i Stockholm. Samtidigt ligger arbetslösheten i samtliga grupper på en tydligt högre nivå än i Stockholm. Precis som i Stockholm är det bland unga födda i Sverige som skillnaden är störst mellan unga som bor i områden med lokala utvecklingsavtal och unga som bor i resten av staden, 10 procentenheter. Liksom i Stockholm utgör unga födda i Syd- och Centralamerika en grupp där det finns stora skillnader mellan unga som är bosatta i och unga som är bosatta utanför de socialt mest utsatta områdena. En stor skillnad jämfört med Stockholm är att erfarenheten av arbetslöshet bland unga födda i Europa utanför EU är betydligt större i Göteborg.

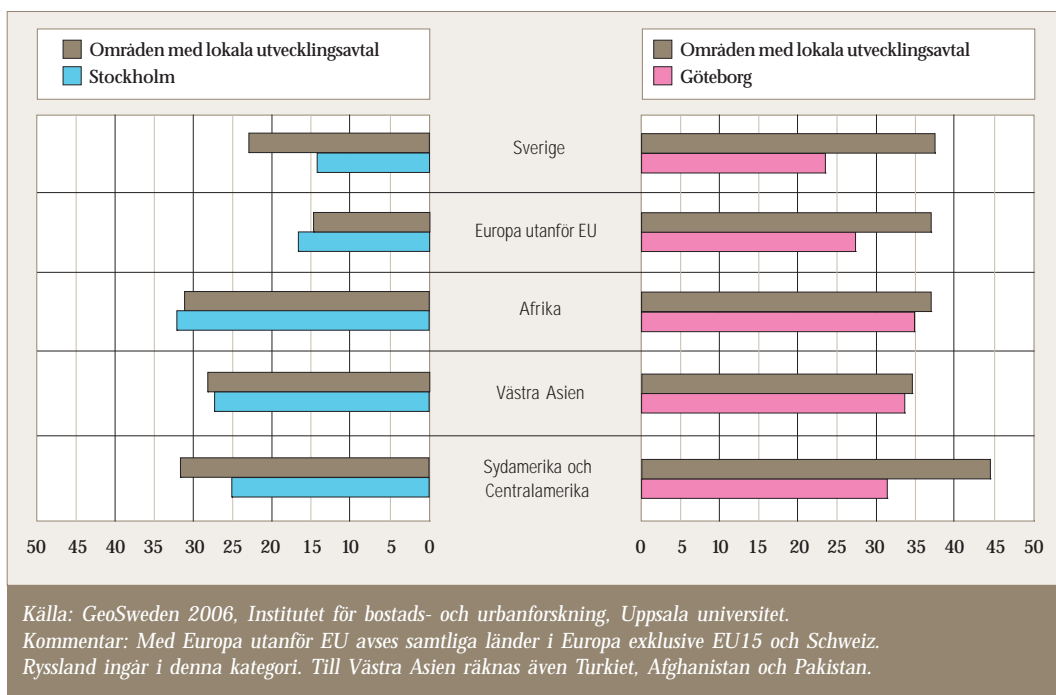
Om man jämför områden med lokala utvecklingsavtal i de två städerna uppgår skillnaden till 22 procentenheter. I Göteborg finns också inom denna grupp en tydlig skillnad, 10 procentenheter, mellan unga som är bosatta i och unga som är bosatta utanför områden med utvecklingsavtal.

Malmö liknar i många avseenden Göteborg. I Malmö finns dock även bland unga födda i Afrika och Västra Asien en skillnad mellan unga som är bosatta i och unga som är bosatta utanför områden med lokala utvecklingsavtal. I Växjö ser mönstret annorlunda ut än i storstäderna. Skillnaden i erfarenhet av arbetslöshet bland unga boende i och utanför Araby är ännu mer markerad än i storstäderna. Skillnad i erfarenhet av arbetslöshet bland unga födda i Sverige boende i och utanför Araby uppgår till 24 procentenheter. Även bland unga födda i Europa utanför EU, Afrika och Västra Asien är

skillnaden stor mellan unga som bor i och utanför Araby. Detta är intressant med tanke på att det i Stockholm knappt finns några skillnader inom dessa grupper mellan personer boende i områden med lokala utvecklingsavtal och boende utanför dessa områden.

Vi ser de tydligaste och mest genomgående skillnaderna bland unga födda i Sverige när vi jämför områden med lokala utvecklingsavtal med övriga delar av Stockholm. Bland unga födda i Afrika och Västra Asien är huvudten-

densen att erfarenheten av arbetslöshet är lika hög oavsett om man bor i eller utanför områden med lokala utvecklingsavtal. Det verkar finnas en del unika tendenser i de fyra städerna. Antagligen beror detta på vilka specifika nationaliteter och grupper av invandrare som bor i de olika städerna. Växjö avviker från storstäderna med en mer markerad skillnad mellan unga boende i och utanför områden med lokala utvecklingsavtal.

Figur 3.18. Andel med arbetslösheterfarenhet under året i områden som tecknat lokala utvecklingsavtal i Stockholm och Göteborg respektive i övriga delar av kommunerna efter födelseregion, 20–25 år, 2006. Procent.

Unga som varken studerar eller arbetar

I början av 2000-talet uppmärksammades att många unga hamnat utanför de system som ska verka för att unga ska kunna etablera sig i samhället. Många unga i åldern 16–20 år fanns varken i utbildning eller på arbetsmarknaden. En statlig utredning fick i uppdrag att identifiera dessa unga och kartlägga hur stor gruppen var. I *Unga utanför*, som rapporten och senare gruppen kom att kallas, konstaterar utredaren att det rör sig om cirka 25 000–30 000 unga i åldern 16–24 år som har varit utanför utbildningssystemet och arbetsmarknaden minst två år i följd.

Tre fjärdedelar av dem som var utanför i åldern 16–19 år studerade nästföljande år. Men bland de 20–24-åringar som var utanför ett år var hälften utanför även nästkommande år. Det framkom att de som varit utanför i två år hade betydligt svårare att etablera sig. I denna grupp fanns många utrikes födda unga med kort vistelsetid (kortare än 5 år) i landet. Men den viktigaste skillnaden var att andelen som inte läst färdigt grundskolan var betydligt högre än bland unga i allmänhet. Väldigt få i gruppen unga utanför hittade tillbaka till de kända sysselsättningsalternativen via studier (SOU 2003:92).

I en intervjuundersökning i anslutning till utredningen med unga som befann sig utanför såväl skolsystemet som arbetsmarknaden framkom att många hade en komplex problematik kännetecknad av utsatthet, skolmisslyckanden, mobbning samt läs- och skrivsvårigheter. Det var också vanligt med hög frånvaro från grundskolan, inte sällan redan i årskurs sju, på grund av sjukdom eller missbruk. De flesta saknade också egna kontakter med arbetsmarknaden

och hade en ringa arbetslivserfarenhet (SOU 2003:92). På förslag från utredningen förstärktes kommunernas uppföljningsansvar för unga upp till 20 år som inte befinner sig i utbildning eller arbete.

Som en del i *Fokus 05*, som handlade om ungas egen försörjning och etablering på arbetsmarknaden, gjorde Ungdomsstyrelsen en uppföljning av utredningen *Unga utanför*. I denna uppföljning försökte man genom register få tag på de individer som kategoriserades som utanför i utredningen 2003. Några av dessa individer telefonintervjuades sedan av Statistiska centralbyrån för Ungdomsstyrelsens räkning.

En slutsats av undersökningen var att det är svårt att utifrån de offentliga registren säkert identifiera de unga som befinner sig utanför skola och arbetsmarknad. En del av dem som kategoriserades som unga utanför visade sig i perioder leva och arbeta utanför landets gränser, andra visade sig studera men inte med finansiering från Centrala studiestödsnämnden utan med annan försörjning, exempelvis sparade medel eller ärvda tillgångar. Detta reducerade antalet i gruppen unga utanför något men inte påfallande mycket. När de individer som inte kunde kallas utanför exkluderats framträdde en grupp unga med en ännu mer komplicerad problembild (Ungdomsstyrelsen 2005). Under 2007 genomförde Socialstyrelsen en ny registeranalys av gruppen unga utanför. I den framkommer att gruppen inte har minskat (Socialstyrelsen 2008).

I en artikel av Sahin och Schröder framkommer att gruppen unga som varken arbetar eller studerar är olika stor beroende på var i världen man är född. Bland unga i åldern 20–24 år födda i Asien, men som varit minst 10 år i Sverige, är

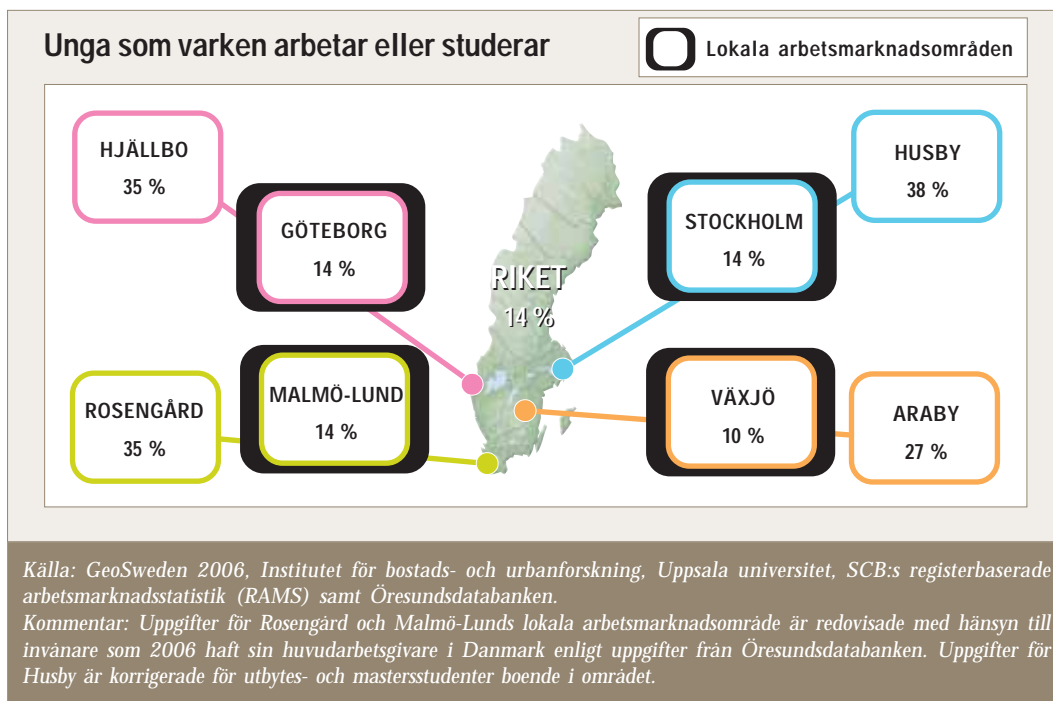
andelen 15 procent bland kvinnorna och 20 procent bland männen. Bland unga födda i Afrika är andelen 22 procent bland kvinnorna och 30 procent bland männen. Bland unga födda i Sverige är det 10 procent av kvinnorna och 12 procent av männen som långvarigt befinner sig utanför såväl skola som arbetsmarknad. Unga med kortare utbildning är överrepresenterade oavsett bakgrund, och andelen som har barn är överrepresenterade bland både män och kvinnor. Det framkommer också att unga som varken arbetar eller studerar i liten utsträckning är anmälda hos arbetsförmedlingen samt att de utgör en större andel av de unga i utsatta områden (Schröder & Sahin, 2007).

Även aktörer som kommuner och ideella organisationer förmedlar bilden av unga utanför som en heterogen grupp i behov av en mängd olika typer av insatser. I gruppen ryms utrikes födda med kort vistelsetid i landet, unga med psykiska problem, unga med missbruksproblem, unga som har lämnat föräldrahemmet då de inte har en fungerande relation till sina föräldrar på grund av föräldrarnas missbruk eller annat, unga som har fysiska problem, unga som är kriminella eller sitter på institutioner av olika slag (Ungdomsstyrelsen 2008).

De exakta procentsatserna för andelen unga som befinner sig utanför arbetslivet och utbildningssystemet varierar något mellan olika undersökningar. Detta förklaras av att man i olika studier valt något olika sätt att statistiskt definiera vilka som ska räknas som utanför. Detta diskuteras mer ingående i *Fokus 05* (Ungdomsstyrelsen 2005). I *Fokus 08* har vi valt att använda ett tillvägagångssätt enligt samma prin-

ciper som Schröder och Sahin¹⁸ (Schröder 2007, Schröder & Sahin 2007). Schröder och Sahin använder ett sätt att mäta som används av OECD i sina särskilda studier över ungdomar på arbetsmarknaden och väljer liksom OECD att benämna denna grupp unga som varken arbetar eller studerar (OECD 1999). Med unga som varken arbetar eller studerar avses i *Fokus 08* unga med en arbetsinkomst under ett basbelopp (39 700 kr) och som inte mottagit studiemedel (lån eller bidrag), eller värnpliktsersättning under 2006¹⁹. Med arbetsinkomst avses inkomst av förvärvsarbete, näringsverksamhet samt ett flertal inkomstberoende ersättningar vid sjukdom och föräldraledighet.

I figur 3.19 redovisas andelen unga som varken arbetar eller studerar i åldern 20–25 år i riket, i fyra lokala arbetsmarknadsområden samt i fokusområdena. Andelen unga som varken arbetar eller studerar är 14 procent i hela riket. Detta är samma nivå som i Stockholms, Malmös och Göteborgs lokala arbetsmarknadsområden. I Växjös lokala arbetsmarknadsområde är andelen lägre, 10 procent. Andelen unga som varken arbetar eller studerar ökar kraftigt när man tar steget från de stora lokala arbetsmarknadsområdena till de fyra socialt utsatta bostadsområdena. I Husby är andelen 38 procent²⁰ vilket är 24 procentenheter större andel än i Stockholms lokala arbetsmarknadsområde. I Hjällbo och Rosengård är andelen kring 35 procent vilket är 21 procentenheter större andel än i respektive lokalt arbetsmarknadsområde. Andelen unga som varken arbetar eller studerar i Araby är 27 procent, 17 procentenheter större andel än i Växjös lokala arbetsmarknadsområde.

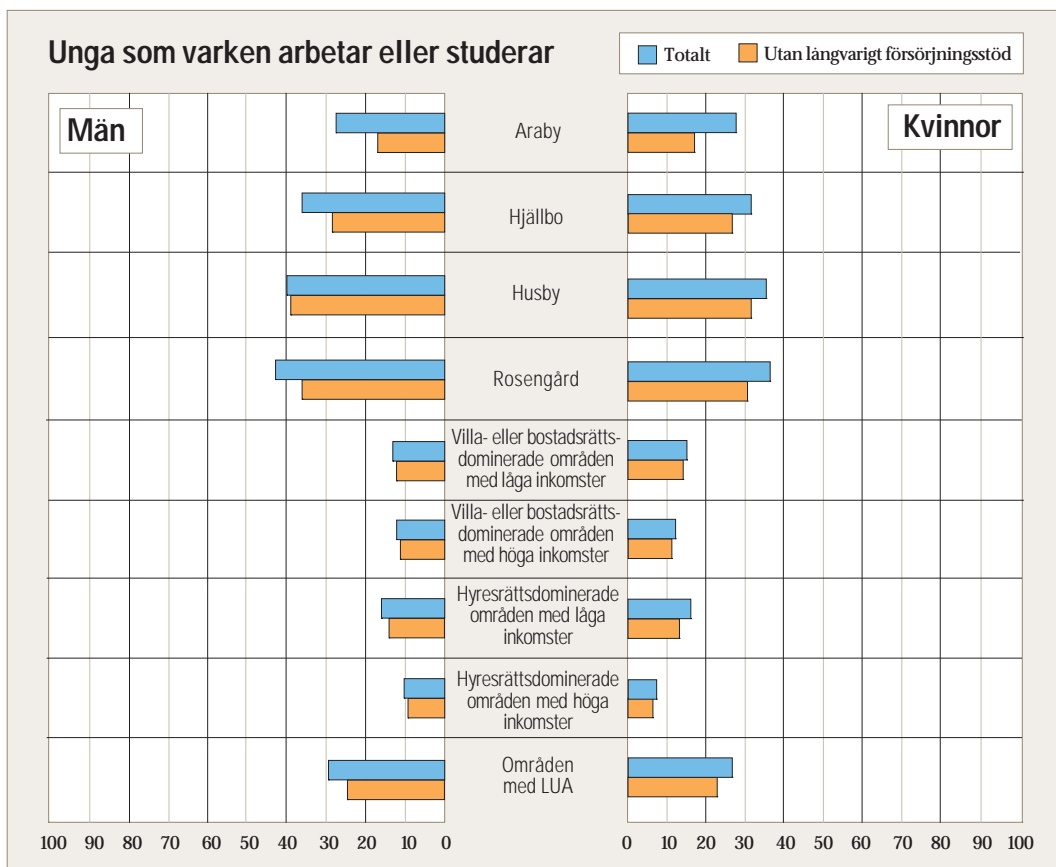

Figur 3.19 Andel som under 2006 varken arbetat eller studerat i riket, i de fyra fokusområdena samt i dess lokala arbetsmarknadsområden, 20–25 år, 2006. Procent.

I figur 3.20 redovisas andelen unga som varken arbetar eller studerar bland kvinnor respektive män. Diagrammet ger också möjlighet till jämförelser med de fem typerna av bostadsområden. Andelen är avsevärt större i utanförskapsområdena än i någon av de andra områdestyper vi jämför med. Detta gäller såväl bland kvinnor som bland män. Om man jämför de fyra typområdena inbördes syns även en skiktning där områden med lägre inkomster har en större andel unga som varken arbetar eller studerar.

Det framgår av figuren att det är en större andel män än kvinnor som befinner sig utanför arbetsmarknad och utbildning. I fokusområdena

finns 5 procentenheter större andel män än kvinnor i gruppen som varken arbetar eller studerar. Araby är dock ett undantag där andelen kvinnor och män i utanförskap är lika stor. Om man ser till alla områden med lokala utvecklingsavtal i Sverige står drygt två procentenheter större andel män än kvinnor utanför såväl utbildningssystemet som arbetsmarknaden. I de fyra övriga områdestyperna som används som jämförelse är andelsskillnaden mellan kvinnor och män mindre. I hyresrättsområden är andelen något större bland män och i villa- och bostadsrättsområden är andelen något större bland kvinnor. Skillnaden i andel unga som varken arbetar eller studerar blir dock täm-

Källa: SCB

Kommentar: Med långvarigt försörjningsstöd avses ekonomiskt bistånd eller introduktionsersättning under minst tio månader 2006. Underlaget för indelningen utgörs av samtliga Sveriges 7 439 bostadsområden med minst 200 invånare. Områdena som redovisas i figuren har tillsammans 2,9 miljoner invånare.

Figur 3.20 Unga som varken arbetar eller studerar. Andel män respektive kvinnor som saknar anknytning till skola och arbetsliv samt andel som saknar anknytning till skola och arbete och som dessutom inte mottagit långvarigt försörjningsstöd, 20–25 år, 2006. Procent.

ligen dramatisk om man jämför Husby, Hjällbo eller Rosengård med de fyra områdestyperna vi här använder som jämförelseobjekt.

Liksom i tidigare studier är andelarna unga som står utanför arbetsmarknaden och utbildningssystemet oroväckande stora. Omräknat i antal befinner sig i hela riket 90 000 unga i åldern 20–25 år utanför skola och arbetsmarknad. Enbart i Husby²¹ befinner sig omkring 580 unga utanför, i Rosengård 640, i Hjällbo 260 och i Araby 180.

En fråga som många ställt sig är vad alla dessa unga som saknar anknytning till arbetsmarknaden och utbildningssystemet gör. Inte minst är frågan hur de försörjer sig. Vi har inte möjlighet att i denna rapport gå på djupet i denna frågeställning. En misstanke är dock att en stor del av de unga utanför skola och arbetsmarknad i socialt utsatta bostadsområden försörjer sig på ekonomiskt bistånd från socialtjänsten. De skulle därmed kunna antas vara kända av kommunen och troligen också vara föremål för olika insatser. För att undersöka om detta är fallet har vi från andelarna unga som varken arbetar eller studerar dragit bort de unga som under 2006 mottagit långvarigt försörjningsstöd. Med långvarigt försörjningsstöd avses ekonomiskt bistånd eller introduktionsersättning under minst 10 av årets månader. Detta för att undersöka hur många i denna grupp som försörjer sig genom medel från socialtjänsten.

Resultatet som redovisas i figur 3.20 visar att det är ganska vanligt förekommande att de personer vi räknar som unga som varken arbetar eller studerar mottagit långvarigt försörjningsstöd. Andelen bland män i denna grupp som försörjt sig genom bistånd från socialtjänsten uppgår till mellan 8 och 9 procentenheter i Araby och Hjällbo, till 6 procentenheter i Rosengård och till 1 procentenhet i Husby. Bland

kvinnor uppgår samma andel till 10 procentenheter i Araby, 6 i Rosengård, 5 i Hjällbo och 3 i Husby. Trots att det är en ansevärd del av de unga som varken arbetar eller studerar som mottagit långvarigt försörjningsstöd är den kanske mindre än väntat. Som framgår av figur 3.20 kvarstår andelar på mellan 25 och 40 procent i Husby, Rosengård och Hjällbo vad gäller unga i utanförskap som åtminstone inte helt och hållet försörjer sig på ekonomiskt bidrag från socialtjänsten. I områden med lokala utvecklingsavtal totalt sett är den kvarstående andelen 20–30 procent, något mindre för kvinnor än män.

Sammanfattningsvis kan sägas att andelarna unga som saknar eller har mycket svag anknytning till arbetsmarknaden och utbildningssystemet är mycket stora. Grundnivån i vanliga bostadsområden runt om i Sverige ligger på mellan 10 och 15 procent vilket i sig är oroväckande. Ännu mer oroväckande i denna rapport är dock siffrorna för utanförskapsområden. I jämförelse med andra typer av bostadsområden runt om i landet är andelen som står utanför arbetsmarknad och skola i dessa områden betydligt större. I flera av de områden vi undersökt i *Fokus 08* är andelen unga som varken arbetar eller studerar mellan 30 och 40 procent av alla unga i åldern 20–25 år. Vi har också undersökt hur stor del av de unga som varken arbetar eller studerar som tagit emot långvarigt försörjningsstöd från socialtjänsten. Andelen som gjort detta i de socialt utsatta områdena är mindre än vad man kanske kunnat förvänta sig. Huvuddelen av de unga som varken arbetar eller studerar i utanförskapsområden har sålunda sin huvudsakliga försörjning från annat håll än socialtjänsten. Det är troligt att en del av de unga som i vår undersökning kategoriserats som utanför arbetsmarknad och skola inte borde placeras i denna grupp. Det kan till

exempel handla om unga som arbetar eller studerar utomlands (Ungdomsstyrelsen 2005). Detta innebär en viss osäkerhet kring de exakta nivåerna av utanförskap men påverkar inte slutsatsen att nivåerna är oroväckande höga. Från tidigare studier vet vi också att många av de unga som enligt statistiken befinner sig i denna typ av utanförskap varken mår psykiskt eller fysiskt bra och har hamnat i en negativ spiral som kan vara mycket svår att bryta och vända.

Husbyskolan i Stockholm. Foto: Reine Magnusson.

Modeller för sysselsättning

ETABLERINGSÅTGÄRDER

Under 1990-talet genomgick Sverige en ekonomisk kris som innebar en sådan ökning av arbetslösheten att förutsättningarna för olika typer av arbetsmarknadsrelaterade kommunala och statliga verksamheter kom att förändras. Sedan slutet av 1990-talet har stora grupper av människor stått utanför arbetsmarknaden och stora grupper har heller inte fått sin försörjning från a-kassan. Istället har många fått sin försörjning från ekonomiskt bistånd av olika slag. Det kan handla om ersättningar till dem som av fysiska eller psykiska orsaker inte kan arbeta, om personer som inte har a-kassa på grund av att de aldrig varit etablerade på arbetsmarknaden, om dem som inte får ersättning från försäkringskassan eftersom de aldrig haft inkomster och om personer som nyss fått uppehållstillstånd och får introduktionsersättning. Såväl staten som kommunerna har ett ansvar för de personer som av olika anledningar inte lyckas etablera sig på arbetsmarknaden. Den enskilda individen ska inte heller behöva slussas mellan en mängd olika aktörer. Därför behövs samverkan mellan olika instanser.

Då antalet arbetslösa ökat, liksom gruppen som är beroende av försörjningsstöd, har kommunerna tvingats bygga upp nya stora organisationer för att ta hand om betydligt större volymer av människor än tidigare.

Den kommunala arbetsmarknadsrelaterade verksamheten, det vill säga etableringsåtgärderna, är i första hand riktad till individer med försörjningsstöd och individer med introduk-

tionsersättning. De kommunala verksamheterna med en nära koppling till arbetsmarknadsfrågor har i allmänhet ett grundläggande krav om att personen som söker försörjningsstöd ska vara anmäld hos arbetsförmedlingen och stå till arbetsmarknadens förfogande. Detta krav är dock inte absolut eftersom många av dem som har försörjningsstöd inte är redo för en anställning.

Arbetslöshet är vanligt i våra fokusområden och en mycket stor andel av de unga som bor i områdena har erfarenhet av att stå utanför både studier och arbetsmarknad. Det är därför ett stort antal unga som har försörjningsstöd då de inte är kvalificerade för a-kassa. Det är generellt sett få unga som är kvalificerade för a-kassa eftersom de saknar tidigare erfarenhet av arbete och om de har sådan erfarenhet är den ofta för kortvarig. I kommunerna innebär detta att den verksamhet som riktas till unga arbetslösa med försörjningsstöd är en form av arbetsmarknadsåtgärder som kan kallas etableringsåtgärder. Detta innebär att socialtjänsten har ett ansvar som gränsar till det arbetsmarknadspolitiska. Samtidigt har Arbetsförmedlingen i och med jobbgarantins införande och de kommunala arbetsmarknadsprogrammets avskaffande fått ett större ansvar för utsatta ungas etablering på arbetsmarknaden. De kommunala arbetsmarknadsprogrammen omfattade framför allt yngre ungdomar som inte arbetsförmedlingen tog emot. Det innebär att arbetsförmedlingen nu fått en ny målgrupp som omfattar 16–17-åringar.

Att underlätta för unga att etablera sig på arbetsmarknaden är fundamentalt för att bryta utanförskap. För vissa är vägen in på arbetsmarknaden enkel, men för andra är vägen krokigare och kantas av en rad problem. Det kan vara individuella problem men det kan även handla om problem relaterade till offentliga institutioner och deras arbetssätt. Ofta handlar det om att finna effektiva former för att samverka mellan olika institutioner. För individen handlar det om att hamna rätt i de offentliga strukturerna. Det behövs en ingång som kan leda till olika typer av verksamheter och det behövs utgångar som leder till arbetsmarknaden.

Ett tidigare avsnitt har belyst arbetsmarknadsituationen för hela ungdomsgruppen i fokusområdena. I detta avsnitt beskrivs några insatser för unga, som varken studerar eller arbetar, samt insatser för unga som har försörjningsstöd. Beskrivningen redogör för hur kommunerna i samverkan med andra myndigheter har organiserat olika verksamheter för unga i syfte att stärka ungas situation på arbetsmarknaden. Redogörelsen är inte heltäckande, utan bygger på sådana verksamheter som de studerade kommunerna valt att lyfta fram i förhållande till Ungdomsstyrelsens utredningsuppdrag.

Beskrivningen inleds med ett kort avsnitt om arbetsmarknadsåtgärder och program och följs av en diskussion kring samverkan. Därefter följer en övergripande beskrivning av olika aktörers ansvarsområden inom arbetsmarknadspolitiken lokalt. Slutligen redovisas de verksamheter vi studerat i respektive fokusområde. De studerade verksamheterna är Arbets- och integrationscentrum Rosengård i Malmö, Trappa upp i Hjällbo i Göteborg, Jobbtorg Järva i Stockholm (med ansvar för bland annat Husby) samt Resurs Araby i Växjö.

Vi kan se att dessa kommunala verksamheter vars syfte är att rusta unga för arbetsmarknaden har några gemensamma drag. Det är satsningar på individuella lösningar, matchning och samverkan. I tidigare studier har Ungdomsstyrelsen och andra lyft detta som framgångsfaktorer i lokala verksamheter för att bryta ungas utanförskap på arbetsmarknaden (Ungdomsstyrelsen 2005, SOU 2003:92). Men det finns också en rad skillnader mellan verksamheterna, till exempel vem den riktar sig till, hur den finansieras och om den drivs i projektform eller är permanent verksamhet.

Beskrivningarna av de olika verksamheterna bygger på policydokument, organisations-skisser och tillgänglig statistik, samt på intervjuer med personer som har en ledande ställning och/eller arbetar operativt i verksamheten.

Åtgärder och modeller

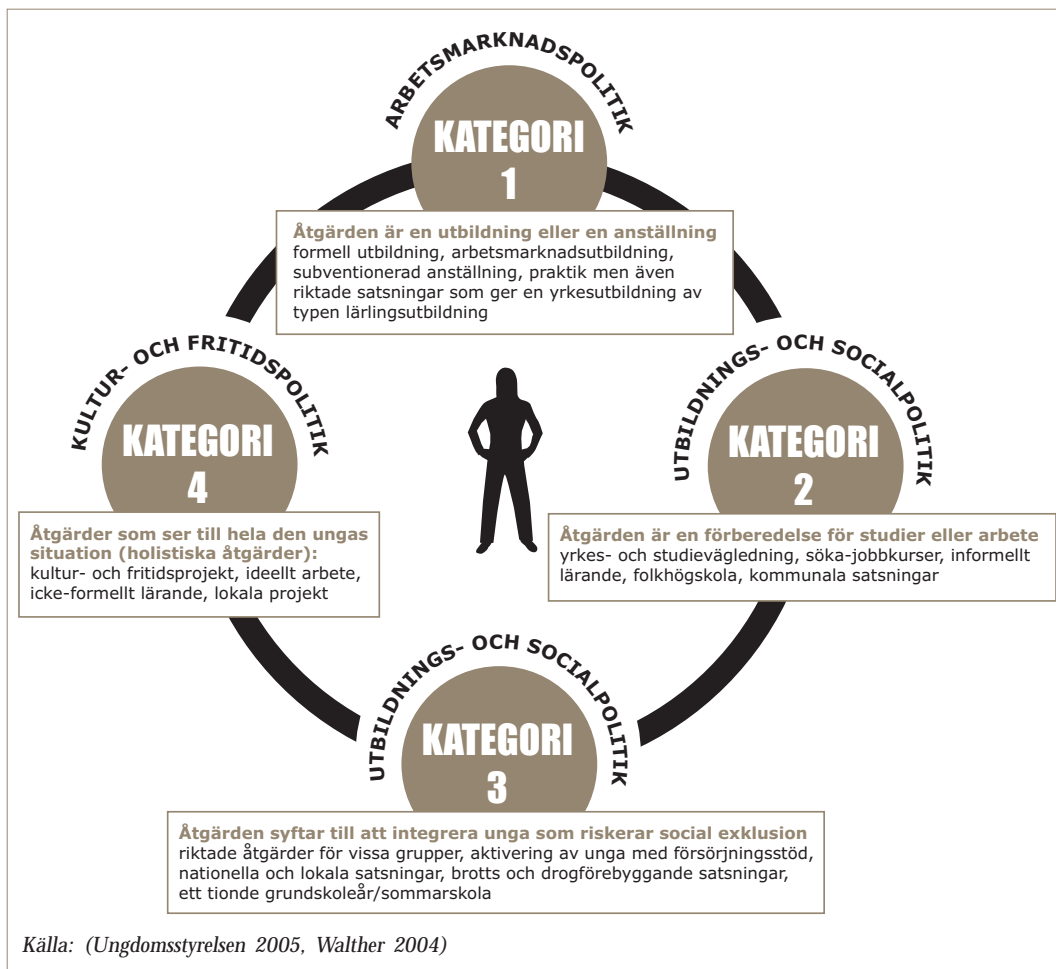
I arbetet med att underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden finns en rad olika offentliga aktörer. I *Fokus 05* gjordes en kategorisering av olika arbetsmarknadsåtgärder och arbetsmarknadsprogram (Ungdomsstyrelsen 2005). Kategoriseringen åskådliggjorde att dessa olika satsningar antingen äger rum inom ramen för arbetsmarknadspolitiken, utbildnings- och socialpolitiken eller kultur- och fritidspolitiken. Den visar att det kan vara ett flertal olika aktörer som utifrån skilda politiska mål är aktiva inom arbetsmarknadsområdet (figur 3.21).

Här studeras framförallt åtgärder som faller in i kategori 3 men i arbetet med utsatta unga förstås och definieras socialpolitiska åtgärder ofta i enlighet med beskrivningen som avser kategori 4.

Samverkan

Figur 3.21 visar att arbetsmarknadsrelaterade verksamheter kan utgå från olika delar av en kommuns förvaltning, att flera myndigheter har ansvar inom området och att väl avgränsade ansvarsområden och en utbyggd samverkan är nödvändig.

De relevanta aktörerna inom området finns både inom olika kommunala förvaltningar och inom olika statliga myndigheter. Det gör samverkan till ett måste. Det finns flera skäl till det. Ett är att tillgängliga resurser bör användas så effektivt som möjligt så att dubbelarbete undviks. Ett annat är

Figur 3.21 Statlig och kommunal politik som syftar till att underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden.

att den individ som är i behov av stöd inte ska behöva möta flera olika offentliga aktörer. När flera aktörer är inblandade är risken stor att individen utsätts för motstridiga budskap och skilda metoder. Samverkan mellan myndigheter kan antingen röra det övergripande som organisation och ansvarsområden eller arbetet med enskilda individer. Det är centralt med samverkan för att individer inte ska riskera att hamna mellan stolarna.

De kommunala verksamheter som vi studerar här samarbetar och samverkar med Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Det finns en rad olika typer av samverkan mellan myndigheter i frågor som kan ha relevans för unga i de stadsdelar som omfattas av lokala utvecklingsavtal. En av grunderna i den urbana utvecklingspolitiken är att lokala avtal träffas mellan olika myndigheter för att utveckla specifikt utpekade stadsdelar. De myndigheter som ingår i politikområdet har i uppdrag att samverka för att uppnå målen i politiken och i avtalen. Både Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen har utpekade uppdrag inom politikområdet urban utvecklingspolitik och är vid sidan av kommunerna huvudaktörer i arbetet med att bistå försörjningsstödstagare.

Rollfördelning mellan stat och kommun

Vem har ansvar för unga? I grund och botten har unga själva ansvar för sitt liv, särskilt efter att ha blivit myndiga. Före myndighetsdagen har föräldrarna ansvaret och för gymnasieelevers del fortsätter föräldraansvaret tills de lämnat gymnasiet eller fyllt 21 år. Men stat och kommun har också ett ansvar. Hur långt ansvaret sträcker sig och vilka åtgärder som myndigheterna ska erbjuda är inte helt klart definierat.

Arbetsförmedlingens roll

Det övergripande målet för Arbetsförmedlingen är att verka för att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt. Detta ska ske genom att sammanföra den som söker arbete med dem som söker arbetskraft. Arbetsförmedlingen ska bidra till att sysselsättningen ökar på sikt samt prioritera dem som befinner sig långt från arbetsmarknaden. Detta betyder bland annat att myndigheten arbetar med unga som står utanför arbetsmarknaden, formellt gäller detta ansvar för unga från 16 år och uppåt.

Arbetsförmedlingen har ett särskilt arbetsmarknadspolitiskt program för unga – jobbgarantin. Den omfattar unga i åldern 16–24 år. Jobbgarantin, som infördes i december 2007, ersatte de tidigare insatserna, kommunala ungdomsprogram (KUP) och ungdomsgarantin (UG). Syftet med jobbgarantin är att erbjuda särskilda arbetsmarknadspolitiska insatser på ett tidigt stadium för att unga så snabbt som möjligt ska få ett arbete eller påbörja eller återgå till utbildning inom det reguljära utbildningssystemet.

Kriteriet för att omfattas av jobbgarantin är att man varit arbetslös och anmäld som arbetssökande på Arbetsförmedlingen i minst tre sammanhängande månader. Aktiviteterna i jobb-

garantin för unga omfattar högst 15 månader.

Under de första tre månaderna i jobbgarantin ska de unga ha individuellt anpassade aktiviteter, det vill säga söka jobb, få jobbcoachning och studie- och yrkesvägledning. De unga som inte lämnat programmet kan därefter få arbetspraktik under längst tre månader som ska varas med fyra timmars jobbsökande i veckan.

Arbetsförmedlingen kan erbjuda yrkesinriktade utbildningar för att stärka ungas möjlighet att få arbete. Den som inte deltar i jobbgarantin har inte rätt till arbetslöshetsersättning vid fortsatt arbetslöshet och det är inte heller möjligt att få ersättning i stället för att delta i jobbgarantin.

Jobbgarantin träder i kraft efter 90 sammanhängande dagar som inskriven arbetssökande. Under de första 90 dagarna som arbetssökande finns det ingen motiverande och rustande verksamhet. Just sådan verksamhet som kommunerna och arbetsförmedlingen anser som särskilt viktig för unga som har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Om det skulle vara så att dessa första 90 dagar avbryts av sjukskrivning innebär det att en ny 90-dagarsperiod inleds när man återigen står till arbetsmarknadens förfogande alternativt att man återgår till kommunal verksamhet.

Med jobbgarantin tydliggjordes att det var den statliga myndigheten Arbetsförmedlingen som har huvudansvaret för unga i arbetsmarknadsrelaterade frågor och inte kommunerna. Organiseringen av arbetsmarknadspolitiken har länge varit ett politiskt omdiskuterat ämne och en rad utvärderingar har belyst effekterna av och effektiviteten i tidigare system. Ungdomsstyrelsen, Statskontoret och Riksrevisionen är några av de myndigheter som särskilt studerat de arbetsmarknadsåtgärder som riktar sig till unga.

Som tidigare beskrivits omfattade de kommunala ungdomsprogrammen ofta ungdomar i ålder 16–17 år och ungdomar som av arbetsförmedlingen bedömdes stå långt ifrån arbetsmarknaden. Då dessa grupper inte ingick i arbetsförmedlingens program och insatser gick arbetsförmedlingen miste om möjligheten att följa den totala situationen för unga arbetslösa. Ett problem som lyfts kring de kommunala ungdomsprogrammen är att det var upp till varje kommun att själv avgöra vad programmen skulle innehålla samt ambitionsnivån inom dem. Det ledde till stora skillnader då unga arbetslösa bosatta på olika orter inte fick samma möjligheter (Statskontoret 2001). Det förekom även skillnader i olika delar av landet inom arbetsförmedlingens verksamhet.

Kommunernas roll

Några år innan beslutet om jobbgarantin infördes ett kommunalt uppföljningsansvar, som innebär att kommunen ska hålla sig informerad om och erbjuda lämpliga individuella åtgärder till de under 20 år som inte har fullföljt gymnasieskolan och som varken arbetar eller studerar.

Arbetsförmedlingen ska särskilt prioritera individer som står långt från arbetsmarknaden, i realiteten ansvarar kommunerna för ett stort antal av dessa individer. Det är kommunerna som har huvudansvaret för stora delar av de aktiviteter som erbjuds unga. De statistiska genomgångarna som tidigare redovisats visar att en stor andel av de arbetssökande unga är beroende av försörjningsstöd. Det betyder att kommunen har en viktig roll för etableringen på arbetsmarknaden för en stor grupp unga trots att den statliga inriktningen av politiken är att detta är Arbetsförmedlingens roll.

I de intervjuer som vi har genomfört är det framförallt två olika lagstiftningar och tillämpningar av dessa som kommunerna hänvisar till. Den ena är skollagen och det kommunala uppföljningsansvaret för unga som inte fyllt 20 år och den andra är socialtjänstlagen och skrivningen om aktivering av unga som får försörjningsstöd.²² Detta är sålunda inte främst arbetsmarknadsrelaterad lagstiftning.

Socialstyrelsen ger ut allmänna råd för tillämpningen av socialtjänstlagen. Dessa råd är kortfattade och generella. Som ytterligare stöd till kommunerna ges det ut en skrift med stöd för rättstillämpning och handläggning av ärenden i den kommunala socialtjänsten (Socialstyrelsen 2003). I denna betonas individens rättigheter till försörjningsstöd samt individens skyldigheter vid ekonomiskt bistånd som försörjningsstöd. Kommunerna ska utforma sin verksamhet för att bryta bidragsberoendet utifrån Socialstyrelsens rekommendationer. Det ekonomiska stödet är ofta kopplat till krav på att den bidragstagande individen deltar i olika verksamheter. I skollagen slås det fast att kommunerna är ansvariga att hålla sig informerade om hur unga under 20 år är sysselsatta. Detta ansvar kallas allmänt för kommunalt uppföljningsansvar. Ansvar innebär att kommunerna har skyldighet att följa upp och informera unga som varken studerar eller arbetar om möjligheter till sysselsättning. I övrigt är det upp till varje kommun att besluta om ytterligare insatser. Med detta ansvar följer inte någon statlig finansiering.

Det finns stora olikheter i hur kommunerna organiserar och arbetar med uppföljningsansvaret (Emmoth 2008). Eftersom uppföljningsansvaret finns formulerat i skollagen är kommunernas åtgärder inte sällan riktade mot att

få de unga till eller tillbaka till gymnasieskolan. Om inte individen går till utbildning finns ofta en strävan att ge redskap till och förutsättningar för den unga att etablera sig på arbetsmarknaden. Kommunens arbete med de unga inom uppföljningsansvaret är inte kopplat till rättigheten att få försörjningsstöd och därmed är individens deltagande i aktiviteterna helt frivilligt.

I arbetet med uppföljningsansvaret behöver kommunen och arbetsförmedlingen samverka eftersom många unga som omfattas av uppföljningsansvaret behöver hjälp med inträdet på arbetsmarknaden. Flera kommuner organiserar sitt uppföljningsansvar inom gymnasieskolan, men påpekar att det är en fördel om det organiseras utanför gymnasieskolan. Detta eftersom det underlättar arbetet med de unga som av en eller annan anledning inte finner sig tillrädda på gymnasiet. Det finns också stora skillnader i vilka behov unga har, vilket leder till olika samverkansbehov (Emmoth 2008).

Enkelt uttryckt innebär det kommunala uppföljningsansvaret just ett ansvar att följa upp och erbjuda unga under 20 år sysselsättning. Den sysselsättning som erbjuds är i realiteten antingen studier på det individuella programmet på gymnasieskolan eller olika former av arbetsmarknadsrelaterade projekt, ofta i kommunens egen regi.

Försäkringskassans roll

Försäkringskassan ansvarar för stora delar av de offentliga trygghetssystemen. Det handlar om försäkringar för bland annat sjuka med nedsatt arbetsförmåga. Försäkringskassan beslutar om rätten till ersättning, betalar ut pengarna och samordnar resurserna för att stödja sjukskrivna att snabbt komma tillbaka till arbete. Med detta följer att myndigheten står för ersättningen till delar av de grupper som står utanför arbetsmarknaden. Detta ansvar understryks i exempelvis den urbana utvecklingspolitiken där Försäkringskassan tillsammans med Arbetsförmedlingen har utpekade uppgifter för att bryta utanförskap. Försäkringskassans tolkning av sitt uppdrag inom den urbana utvecklingspolitiken är att det framför allt har bäring inom målområdet *Fler till arbete* (Försäkringskassan 2008).

En sjukpenninggrundande inkomst, SGI, är i allmänhet en förutsättning för att få tillgång till de socialförsäkringar som sköts av Försäkringskassan. De som kommer direkt från studier eller som aldrig haft jobb har ingen sjukpenninggrundande inkomst och är därmed inte en del av myndighetens ansvar.

Lokala verksamheter för att bryta ungas utanförskap

Här redogör vi för några kommunala arbetsmarknadsrelaterade verksamheter i våra fokusområden. I Malmö besökte vi Arbets- och integrationscentrum i Rosengård, i Göteborg Trappa upp i Hjällbo, i Stockholm Jobbtorg Järva i Kista (med ansvar för bland annat Husby) och i Växjö Resurs Araby i Araby.

Malmö

Redogörelsen för de kommunala arbetsmarknadsrelaterade verksamheterna i Malmö tar sin utgångspunkt i Arbets- och integrationscentrum i Rosengård, AIC.

AIC Rosengård

I Malmö arbetar man med att bryta utanförskap för unga genom Arbets- och integrationscentrum, AIC, bland annat i vårt fokusområde Rosengård. I centrum för verksamheten står individen och arbetet med att stärka individens möjligheter att bedriva studier eller att få ett arbete. Arbets- och integrationscentrum får medel från kommunen centralt och genom stadsdelen till sina insatser.

Arbets- och integrationscentrum har ett uppdrag att samverka med försäkringskassan och arbetsförmedlingen utifrån en formell samverkansöverenskommelse mellan Arbetsförmedlingen i Malmö, Försäkringskassan och Malmö stad. Syftet med överenskommelsen är att på ett effektivare sätt använda statliga och kommunala resurser. Målet är att den enskilde

Zlatan Ibrahimovic' invigde Zlatan Court 2007 på "sin" gård i Rosengård, Malmö. Collage: Christián Serrano.

får arbete och att arbetsgivaren får den efterfrågade arbetskraften. En utmärkande del av arbetet i Malmö är specialförmedlingen AF Samverkan som är den arbetsförmedling som arbetar med de inskrivna vid AIC.

Arbets- och integrationscentrum har funnits sedan 2000, först i projektform som en del av Storstadssatsningen och från 2004 som en ordinarie verksamhet. De finns i sex olika stadsdelar varav en är lokaliserad i Rosengård. Detta innebär att även stadsdelar som inte omfattas av det lokala utvecklingsavtalet inom ramen för den urbana utvecklingspolitiken har AIC.

Fram till våren 2008 hette AIC istället Arbets- och utvecklingscenter, AUC. Med namnändringen underströks organisationsförändringar som visade att verksamheten vidgats till att även omfatta integrationsområdet. Tidigare var arbetet med försörjningsstödstagare separerat från arbetet med introduktionen av nyanlända. Numera ligger verksamheterna samlade i AIC.

Arbets- och integrationscentrum Rosengård har 16 handläggare och cirka 1 650 inskrivna. Introduktionen, som skriver in nyanlända, har 6–7 handläggare och cirka 600 inskrivna. Introduktionen har hittills bara arbetat med vuxna men ska börja arbeta med barn och unga. På AIC får man vara inskriven i två år, med en viss variation mellan kontoren. Man kan också bli svartlistad från AIC på grund av misskötsel.

Tidigare fanns myndigheterna Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen samlokaliserade på AUC. Arbetsförmedlingen har numera flyttat till kontoret AF Samverkan som har hand om alla individer som har bedömts ha ett behov av samverkan mellan myndigheter för att kunna gå vidare på sin väg mot arbete.

Primär målgrupp för AIC är arbetslösa som är beroende av försörjningsstöd. Arbets- och integrationscentrum rustar och förbereder den

unge för att arbetsförmedlingen sedan ska kunna ta över. Försäkringskassan lyfter in sjuk-skrivna som har behov av AIC:s verksamhet så att även de ska komma vidare till arbetsförmedlingen. Vid 25 års ålder slutar man att vara föremål för ungdomssatsningar hos AIC. Förutom försörjningsstödstagare och individer med introduktionsersättning jobbar AIC även med studerande och andra som har behov av insatser.

Enheten för ekonomiskt bistånd inom Malmö stad arbetar inte direkt med de inskrivnas utbildning och utveckling, utan det sker istället genom AIC. Målgrupp för AIC:s verksamhet är 18–65 år. Samtliga som bedöms ha eller kan få arbetsförmåga är målgrupp.

Som grund för AIC Rosengård finns metoder som individuell planering och satsning på insatser som förväntas leda till arbete och minskat bidragsberoende. Kvinnor och unga är särskilt prioriterade för AIC Rosengård. Fokus ligger på tidiga, motivationshöjande och förberedande insatser samt speciella insatser för personer med psykosociala arbetshinder.

Framförallt fokuserar AIC, enligt egen uppgift, på lösningar och inte på problem. Det lösningsfokuserade arbetssättet är en metod som även används i de andra studerade fokusområdena. Det lösningsfokuserade arbetssättet förefaller vara en metod som är vanlig inom verksamheter som är kopplade till att bryta beroendet av försörjningsstöd.

AIC:s metoder och förhållningssätt i arbetet med de inskrivna:

- Lösningsfokuserat förhållningssätt
- Uppföljningar med klienter/deltagare
- Arbetslinjen
- Kvalitetssäkrade trepartssamtal
- Tvärsektoriellt samarbete
- Coachande arbete.

AIC lyfter framförallt tre faktorer speciella för Rosengård. Dessa är att området präglas av en ung befolkning, av trångboddhet och av en stor in- och utflyttning. En grundproblematik som uppstår på grund av den höga in- och utflyttningen är att cirka en fjärdedel av dem som flyttar in har arbete medan ungefär hälften av dem som flyttar därifrån har arbete. Denna stora skillnad mellan in- och utflyttare är naturligtvis positiv för de enskilda individerna men det underblåser stadsdelens karaktär av att vara ett område som präglas av hög arbetslöshet.

Arbets- och integrationscentrum söker aktivt praktik- och arbetsplatser hos seriösa arbetsgivare som kan öka möjligheten till integration. Den arbetsmarknad som finns i Rosengård är dels småföretag som främst anställer från sina egna nätverk, dels vård och omsorg som anställer boende i Rosengård. Arbets- och integrationscentrum har förutom sin ordinarie verksamhet en rad olika sidoprojekt och verksamheter. Genom detta blir AIC en ingång till en rad andra verksamheter som ofta genomförs av andra delar av offentlig verksamhet eller av föreningar och skolor. Projektformen värderas ofta positivt inom kommunen eftersom den ger utrymme för flexibla organisationer. Liknande utsagor har framkommit i intervjuer i de andra fokusområdena.

Det är inte ovanligt att projekten har annan finansiering än AIC. De kan exempelvis vara finansierade av den Europeiska socialfonden. Ett exempel på projekt som finansieras av ESF är *Exigo* som arbetar med posttraumatiska stresssymptom, något som förekommer relativt ofta bland de inskrivna på AIC. *Exigo* är ett projekt som initierats i ett område med lokalt utvecklingsavtal och som sedan breddats till att

ta in individer från andra stadsdelar. Ett annat exempel är projektet *Herrgården*. Det riktar sig till arbetslösa och SFI-studerande i bostadsområdet Herrgården som är en särskilt utsatt del av Rosengård. Herrgården är ett exempel på en motsatt process än *Exigo*, istället för att expandera upptagningsområdet minskar man istället till en ännu mindre geografisk enhet än den statsdel som omfattas av LUA.

En tanke med omorienteringen av storstadspolitik till urban utvecklingspolitik var att bryta projektänkandet inom kommunerna. Det som hänt är att den gemensamma ingången till kommunens resurser har permanentats med AIC, men att delar av verksamheten fortfarande drivs i projektform.

Erfarenheter från verksamheten

En speciell problematik som har identifierats av de tjänstemän vi intervjuat är att unga ofta har en dålig uppfattning om hur arbetsmarknaden ser ut och fungerar. För många förstärks detta också av att deras föräldrar inte heller har någon koppling till arbetsmarknaden.

På AIC har man inte identifierat brister i språkkunskap som ett av de problem som hindrar unga att få jobb. Den problematiken är mer aktuell bland äldre. Den goda arbetsmarknadssituationen i Köpenhamn ger en god skjuts till Malmö också. Dels kommer många in på arbetsmarknaden, dels frigörs arbeten i Skåne.

Arbets- och integrationscentrums organisation har varit föremål för diskussioner i olika sammanhang. Exempelvis lyfter *Storstad i rörelse* (SOU 2005:29) fram att dåvarande AUC-organisationen i Malmö var en lyckad samverkanskonstruktion. I utvärderingarna av verksamheten framgår att AUC:s individorienterade arbetssätt – som satte den enskilde individens

behov i fokus på ett sätt som inte är möjlig utan samverkan – var en avgörande punkt för att verksamheten hade bättre resultat än andra motsvarande verksamheter. Arbets- och utvecklingscenter blev en viktig länk mellan deltagaren och arbetsgivaren och bidrog till att ge individen en realistisk syn på sina utsikter till försörjning.

Samverkan mellan kommunen och Arbetsförmedlingen har å andra sidan enligt utvärderingarna inte flutit friktionsfritt och just Arbetsförmedlingens dominerande ställning i samverkansarbetet har inneburit konflikter. Som beskrivits ovan är inte AIC och Arbetsförmedlingen längre samlokaliserade. Trots dessa iakttagelser ansågs ändå AUC:s koncept som lyckat (SOU 2005:29). Med den förändrade arbetsmarknadspolitiken har också möjligheterna till samverkan mellan Arbetsförmedlingen och kommunerna förändrats. I de fall projekt bildats i medfinansiering med ESF har också tydligare möjligheter för samverkan skapats.

New City

Vid sidan av det kommunala och statliga arbetet med att bryta ungas beroende av försörjningsstöd finns en rad andra aktörer. Utan att rangordna vilken aktör som är mest betydelsefull vill vi nämna Drömmarnas hus i Rosengård. Drömmarnas hus är en ekonomisk förening som har sin bas i barn- och ungdomskultur. Utifrån denna bas arbetar man bland annat för att bryta utanförskap. Metoderna och tillvägagångssätten har varit flera. En av dessa verksamheter var navigatorcentret New City som riktade sig till målgruppen 16–25 år.

Tanken bakom New City var att skapa en verksamhet för dem som hamnade mellan olika myndigheters åtgärder. Ledorden var frivillig-

het för unga att delta, lyhördhet för deras behov och individanpassade lösningar. Denna verksamhet var sålunda frivillig, byggd på en helhetssyn på människan. En grundtanke bakom verksamheten var att inte registrera de unga som sökte sig dit för att synliggöra frivilligheten. Baksidan av detta är att möjligheterna till uppföljning kraftigt beskrivits.

New City var ett Equal-projekt som delvis finansierades av ESF. Vidare var det finansierat av ett partnerskap mellan olika företag och myndigheter, bland annat Malmö stad, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. New City fick också stöd från Allmänna arvsfonden för att utveckla metoden navigatorcentrum, dessa medel handlades av Ungdomsstyrelsen. New City kan betraktas som ett komplement till kommunens verksamhet.

Arbetsförmedlingen i Malmö

AF Samverkan arbetar med arbetslösa som står långt från arbetsmarknaden och vars behov har bedömts kräva samverkan mellan minst två myndigheter. Det är inte en vanlig arbetsförmedling, det vill säga ett fullservicekontor. Det går inte att skriva in sig på AF Samverkan. Antingen skrivs man in på ett reguljärt fullservicekontor eller så kommer man till AF Samverkan genom AIC. I båda fallen äger detta rum efter att den arbetssökande har bedömts ha behov av insatser som kräver samverkan mellan myndigheter. Om AIC bedömer att den sökande kan ta ett jobb överförs denne till AF Samverkan.

Ett överflyttningsproblem som AF Samverkan lyfter fram är att den sökande kan behöva lång rustningstid även hos AF Samverkan, trots att de redan varit föremål för sådan verksamhet hos AIC. Om rustningstiden blir lång riskerar

den sökande att bli långtidsarbetslös innan denne börjat söka jobb på allvar. Trots att sökande exempelvis inte ska läsa svenska för invandrare, SFI samtidigt som de är inskrivna hos arbetsförmedlingen sker detta ändå, vilket är ett exempel på förhållanden som kan förlänga arbetslöshetstiden.

Precis som utvecklingen kring AUC:s till att bli AIC och därigenom slå samman arbetsmarknadsfrågorna med integrationsfrågorna har en liknande utveckling ägt rum hos AF Samverkan i Malmö. Från början jobbade de enbart med invandrare, men 2006 utökades målgruppen till att omfatta alla som behövde insatser som krävde samverkan mellan myndigheter för att få ett jobb. Det tidigare namnet var *AF Integration och samverkan*. Ett krav är att de inskrivna inte ska ha genomgått gymnasium, men det går att göra undantag från detta om det finns speciella behov.

Ett problem som påtalats av flera av anställda vid de verksamheter som vi har studerat är att det i och med jobbgarantins införande blev stopp för praktikåtgärder under de första 90 dagarna av arbetslöshet. Detta är särskilt allvarligt för de unga som är föremål för AF Samverkans verksamhet. De hamnar i ett åtgärdsvakuum som kan sträcka sig över ett halvår. Jobbgarantin inträder efter 90 dagars inskrivning, därefter äger 90 dagars kartläggning rum och först därefter kan mer omfattande åtgärder sättas in som exempelvis praktikarbete. Just praktikarbete är något som AF Samverkan lyfter fram som en av de viktigaste åtgärderna för att underlätta för unga att etablera sig på arbetsmarknaden och detta har lyfts fram i samtliga intervjuer.

AF Samverkan pekar vidare på en vanlig problematik, vilken bekräftas av Försäkringskassan, nämligen att det finns problem i kategori-

eringen av arbetslösa. För att komma i fråga för jobbgarantin krävs att en individ kategoriseras som öppet arbetslös. Om den öppna arbetslösheten bryts genom att personen exempelvis blir sjuk påbörjas en ny period som ska uppgå till 90 dagar igen. Därför kan det ta väldigt lång tid innan en ung person kategoriseras som långtidsarbetslös. En likartad problematik finns om AIC hittar praktik under den inledande perioden. Individen som går över till praktik registreras då som förhindrad att söka arbete och den öppna arbetslösheten bryts. De tjänstemän vi intervjuar på AF Samverkan vill kunna gå in med åtgärder tidigare än det nuvarande systemet tillåter. Som det är nu uppfattar de det som att deras verktyg tagits bort och att deras åtgärder försenas.

AF Samverkan lyfter fram att det finns behov av att kunna lägga mycket tid på varje individ och det inte finns tid för alla. Att utforma ett personligt program så att individen verkligen får det hon eller han behöver är mycket viktigt. Risken är annars att de unga gång på gång får upprepa saker som de redan har gjort inom andra åtgärder.

AF Samverkans kontor har regelbundet erfarenhetsutbyte med andra kontor i Malmö. Däremot upplever man inte att det äger rum ett mer övergripande erfarenhetsutbyte på nationell nivå.

De personer vi träffar på AF Samverkan tycker inte att andra mer generella satsningar mot ungdomsarbetslöshet och för ungas arbetssökande fungerar för det egna kontorets målgrupp. Ett exempel är Arbetsförmedlingens webbsatsning *Avstamp.nu* som upplevs alldeles för komplicerad för de ungdomar som AF Samverkan arbetar med. Vidare finns en problematik i att de unga som AF Samverkan arbetar med inte

själva identifierar sig som unga utan som vuxna i behov av ett arbete. Ungdomsinriktade informations- och utbildningsinsatser ses av målgruppen som riktade till "15-åringar" och Avstamp.nu upplevs då också som för ungdomlig i sitt anslag.

AF Samverkan anser att namnet på den egna verksamheten tydliggör att kontoret sysslar med samverkan för att hjälpa individen att etablera sig på arbetsmarknaden, men att individen inte uppfattar samverkan i det denne möter. Egentligen så anser de att AF Samverkan inte ett bra namn, snarare skulle kontoret kunna heta AF Fördjupning och samverkan.

Försäkringskassan i Malmö

Undersökningarna kring Försäkringskassans roll i förhållande till samverkansarbetet med unga på väg att etablera sig på arbetsmarknaden ger en splittrad bild. Först och främst är Försäkringskassan en av de viktigaste aktörerna för att tillsammans med sjukvården och Arbetsförmedlingen rehabilitera arbetslösa. Detta återspeglar sig i reguljär samverkan mellan Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan, med grund i en gemensam handlingsplan mellan myndigheterna samt genom Finsam.²³

Intervjuerna som ligger till grund för *Fokus 08*, liksom Försäkringskassans egen rapport kring samverkan för den urbana utvecklingspolitikens målgrupper, ger stöd för slutsatsen att Försäkringskassan inte är en så viktig aktör för unga i målgruppen som kan förväntas utifrån skrivningarna i politikområdet urban utvecklingspolitik.

Försäkringskassan menar också att ohälsöfrågorna har en undanskynd plats bland de urbana utvecklingsfrågorna. I september 2008 saknades samverkansöverenskommelser inom

ramen för lokala utvecklingsavtal i två tredjedelar av de stadsdelar som omfattas av politikområdet. Detta är en lika stor andel som föregående år. För fokusområdena fanns överenskommelser för Rosengård och Araby, men det saknades för Hjällbo och Husby. I Araby höll arbetet på att starta vid denna tidpunkt och specifik samverkan i Araby var inte etablerad. Enligt Försäkringskassan ligger arbetet med samverkansöverenskommelser i allmänhet på en låg nivå. Få överenskommelser finns och aktiviteten är låg kring verksamhetsutveckling och prioriterade insatser i de berörda områdena. Försäkringskassan menar att nya överenskommelser behöver vara bättre relaterade till stadsdelsplanerna och uttryckas i konkreta mål och aktiviteter (Försäkringskassan 2008).

Ungdomsstyrelsens undersökningar bekräftar den bild som Försäkringskassan ger. Generellt gäller att Försäkringskassan inte fungerar som en huvudaktör för de unga som är målgrupp för de arbetsmarknadsrelaterade verksamheter som studeras i *Fokus 08*. Den främsta anledningen till det är att många unga som är beroende av försörjningsstöd och som deltar i kommunala verksamheter på grund av att de saknar arbete eller inte går i skolan inte har en sjukpenninggrundande inkomst, SGI, och därför inte omfattas av Försäkringskassans verksamhet.

Denna övergripande beskrivning av Försäkringskassans engagemang i samverkan relaterad till den urbana utvecklingspolitiken betyder inte att myndigheten helt har prioriterat bort verksamheten. Arbetet i Malmö är till exempel en sådan samverkan eftersom Försäkringskassan är en part i den samverkan som finns etablerad kring AIC.

Försäkringskassan är med i ett Finsam-projekt tillsammans med Malmö stad. Projektet har inget uttalat ungdomsperspektiv, men inleddes med bas i de undersökningar som omfattades av storstadspolitiken, det vill säga i de stadsdelar där det fanns AUC. Behov och intressen i andra stadsdelar har gjort att man från 2008 har Finsam-pengar för att arbeta med alla Malmös stadsdelar. Detta projekt är ett exempel på hur man startat en verksamhet med utgångspunkt i stadsdelar med lokala utvecklingsavtal men att verksamheten breddats.

Stockholm

Redogörelsen för de kommunala arbetsmarknadsrelaterade verksamheterna i Stockholm beskriver jobbtorgen som arbetar med kompetenshöjande insatser.

Jobbtorg

Jobbtorg Stockholm är en kommunal verksamhet med en gemensam metod och organisation som gäller för hela Stockholm. Syftet är att fler arbetslösa ska få jobb. Målgruppen är individer med försörjningsstöd eller introduktionsersättning. Jobbtorget är den gemensamma ingången till stadens samlade resurser för arbetsmarknadsinsatser av olika slag. Organisationen bakom jobbtorgen bygger på formaliserad samverkan mellan en rad aktörer. I samverkansgruppen finns representanter för stadsdelar, utbildningsförvaltningen, socialtjänstförvaltningen, arbetsförmedlingen och försäkringskassan.

Tidigare tillämpades olika arbetssätt i olika stadsdelar i Stockholm. Jobbtorgen är en gemensam modell och en förutsättning för den är att ansvaret inte längre ligger på stadsdelsnivå. Den nuvarande organisationen är tänkt att bidra till en tydligare ingång för försörjningsstödstagarna till kommunens resurser. Den gemensamma organisationen är också tänkt att stimulera och underlätta erfarenhetsutbyte samt bidra till synergieffekter mellan de olika kontoren.

Det finns fem lokala jobbtorgkontor och dessutom två filialer i Stockholm. Samtliga tar emot ungdomar. En av dessa filialer, *Ungdomsfilialen*, är det enda kontoret med särskild ungdoms-inriktning i Rinkeby. Verksamheten är nyetablerad – den startades i början av 2008 – vilket betyder att den fortfarande under hösten 2008

var i en utvecklingsfas avseende arbetssätt och målgrupper.

Jobbtorgen är i viss mån relaterade till det kommunala uppföljningsansvaret. Antalet unga som kommer till verksamheterna genom detta är dock litet i förhållande till dem som kommer dit av andra skäl. I Stockholm ligger det kommunala uppföljningsansvaret hos *Gymnasieslussen*. Tanken är att Gymnasieslussen ska informera respektive stadsdelsförvaltning om vilka unga som inte går i gymnasiet. De unga som identifierats och som söker arbete hänvisas till jobbtorgen.

Jobbtorget Järva, dit Husby hör, har arbetslösa 18–24-åringar med försörjningsstöd samt individer med introduktionsersättning som primär målgrupp, inklusive de som studerar svenska för invandrare inom SFI. Åldersgränsen neråt är inte absolut och ett fåtal unga under 18 år kan också delta i verksamheten. Ansvarsfördelningen för den yngre målgruppen är otydlig, eftersom det kommunala uppföljningsansvaret ligger hos stadsdelförvaltningarna medan jobbtorgen ligger centralt i stadens administration. Vilka inom jobbtorgen som har ansvaret för de arbetslösa unga som är under 18 år är också oklart.

De som deltar i jobbtorgen erbjuds rådgivning, arbetsträning, praktik, kortare yrkeskurser samt matchning mot befintliga jobb inom både näringsliv och offentlig sektor. Jobbtorgen har inte ansvar för någon myndighetsutövning, denna ligger på socialtjänsten. Jobbtorgens verksamhet är inte frivillig utan individer hänvisas dit av en handläggare hos socialtjänsten. Detta betyder att förutsättningen att uppbära olika former av ekonomiskt bistånd ofta är kopplad till att delta i jobbtorgens verksamhet.

De individer som deltar i jobbtorgens verksamhet kallas för aspiranter. Benämningen as-

piranter understyrker att det är utvecklingsbara individer som har möjligheter och att aspirantskapet innebär något annat än relationen till handläggaren på socialtjänsten. Jobbtorget har tydligt jobbfokus och ska inte arbeta med andra uppdrag än att verka för att enskilda får arbete eller börjar studera.

När en aspirant kommer till jobbtorget förväntas hon eller han delta i ett informationsmöte som är obligatoriskt. Om aspiranten uteblir är detta en möjlig grund för att bli av med sitt försörjningsstöd. Samma sak gäller under hela aspiranttiden då det råder strikta krav på närvaro. Inom fem dagar efter informationsmötet träffar aspiranten en coach och senast efter fyra veckor ska det finnas en fördjupad jobbplan. Denna ska leda till någon form av sysselsättning – jobb, praktik eller utbildning.

Utvärderingar av tidigare verksamheter, och erfarenheter från andra verksamheter, har betonat vikten av uppföljning (Ekström 2005). En av de centrala komponenterna hos jobbtorgen är bland annat ett tydligt och lättanvänt uppföljningssystem. Jobbtorgen vill också framhålla nya tekniska hjälpmedel som skapar bättre förutsättningar för ett effektivt arbete och en bättre uppföljning av verksamheten. Till exempel skrivs jobbplanen i ett datoriserat uppföljningsverktyg, där skriver aspiranterna in sig och där registreras alla relevanta aktiviteter. En del av verktyget är ett rapportsystem som kopplar samman resultat, kostnader och utvecklingen av försörjningsstöd för jobbtorgens målgrupper.

I kontrast till tidigare liknande verksamheter i kommunen har jobbtorgen, namnet till trots, inte en arbetsförmedlande ambition. Istället har man en utvecklad samverkan med arbetsförmedlingen på ett sätt som saknats hos vissa av de verksamheter som föregått jobbtorgen. Just

att vissa tidigare verksamheter saknat fungerande samverkan har haft negativa konsekvenser för verksamhetens resultat. Den förändrade inriktningen har gjort att coacherna på jobbtorgen fått en annan funktion än i tidigare verksamheter. Coachen ska möta aspiranten på dennes nivå. Syftet med detta möte är att leda aspiranten till den typ av verksamhet som passar denne bäst.

Det har tidigare funnits en mängd andra verksamheter som riktades till unga arbetslösa i Stockholm. Ett exempel är navigatorcentrum. Den största skillnaden mellan jobbtorgen och tidigare navigatorcentrum är att verksamheterna vid navigatorcentrumen var inriktade enbart på unga under 20 år och det kommunala uppföljningsansvaret.

De unga som har försörjningsstöd måste vara inskrivna på jobbtorget för att få sitt försörjningsstöd. Eftersom de som är under 18 år inte har försörjningsstöd är det svårt att motivera dem att gå till jobbtorget genom ekonomiska incitament. Därför ser den personal vi intervjuat på jobbtorget att någon form av ekonomiskt stöd till unga under 18 år skulle kunna fungera som motiverande för denna målgrupp. De menar också att en jobbgaranti inte är den enda enskilda statliga åtgärden som skulle kunna vara ett redskap för att bryta ungas beroende av försörjningsstöd.

Från Jobbtorget's sida framhålls en viktig erfarenhet som understrukits i samtliga av de övriga studerade verksamheterna. Det att samverkan mellan de kommunala verksamheterna och arbetsförmedlingen är viktig för att säkerställa att den unge individen inte erbjuds samma aktiviteter på flera ställen. Med förändringen av arbetsmarknadspolitiken och införandet av jobbgarantin försvarades samverkan.

Göteborg

Redogörelsen för de kommunala arbetsmarknadsrelaterade verksamheterna i Hjällbo tar sin utgångspunkt i projektet Trappa upp. Först redogörs för huvuddragen i Trappa upp och därefter följer en genomgång av delarna Jobbhörnet och Ungdomscentrum.

Trappa upp

Trappa upp är ett koncept som används i Lärjedalens stadsdelsförvaltning i arbetet med individer med försörjningsstöd. Ungdomsstyrelsen väljer att kalla Trappa upp för ett koncept istället för en modell eftersom vi med modell avser arbetssätt, förutsättningar och organisation inom en utpekad verksamhet och Trappa upp är ett paraply för flera verksamheter. Syftet med konceptet är ett minskat beroende av försörjningsstöd för individer boende i Lärjedalen (vari Hjällbo ingår).

Precis som AIC och jobbtorgen utmärks Trappa upp av en nära samverkan mellan socialtjänsten och arbetsförmedlingen. Skillnaden är att AIC och jobbtorgen är fysiska platser medan Trappa upp är ett koncept. I praktiken innebär det att handläggaren inom socialtjänsten placerar in en individ på en utvecklingsnivå efter en bedömning av dennes behov. Inom utvecklingsnivåerna finns det olika utförare av verksamhet och de kan drivas av olika aktörer som föreningar, företag eller offentliga instanser. Genom att teckna avtal med flera olika utförare möjliggörs anpassning till förändrade behov. Stadsdelen sluter avtal med respektive aktör utifrån de identifierade behoven.

Trappa upp startade när kostnaderna för försörjningsstödet ökade stort. Inom stadsdelen Lärjedalen formulerades ett uppdrag om att

minska invånarnas beroende av försörjningsstöd. Under de senaste åren har man redovisat ett positivt resultat som visas genom att nettokostnaden för försörjningsstöd i stadsdelen minskat från 146 miljoner kronor till 119 miljoner kronor mellan 2005 och 2007.

År 2007 var 805 personer inskrivna i verksamheten och 342 personer gick under året till egen försörjning som studier eller arbete.

Trappa upp anger som framgångsfaktorer:

- Dialog med individer och med samverkande myndigheter och förvaltningar
- Flexibilitet i organisationen
- Kontinuerlig utveckling utifrån klienternas behov och arbetsmarknadens efterfrågan
- Individ- och familjeomsorgen inom stadsdelsförvaltningen styr över insatserna
- Engagerade medarbetare och ledning
- Ett koncept *Trappa upp* med struktur och inriktningsmål.

Det finns en utpräglad samverkansanda i Lärjedalen, vilken har kommit till under de senaste åren. Trappa Upp arbetar med arbetsförmedlingen på plats vilket skiljer sig från många andra liknande verksamheter i andra stadsdelar.

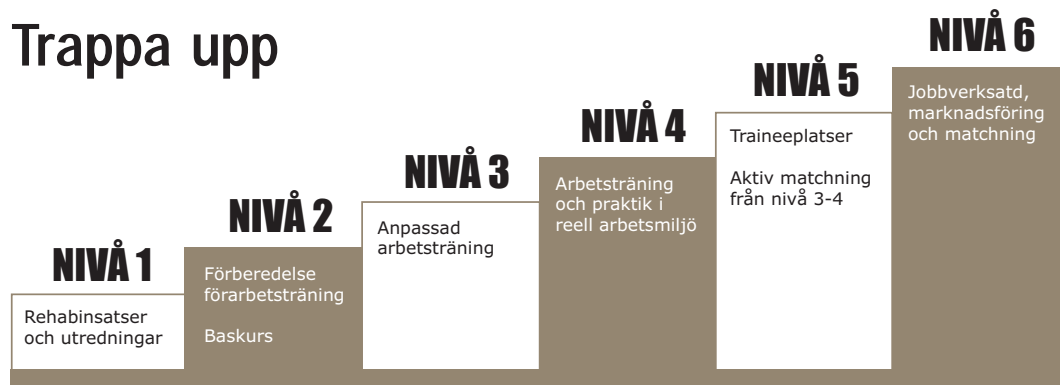
Jobbhörnet

Om en individ bedöms vara "jobbklar", det vill säga färdig att kunna ta ett jobb placeras denne på nivå sex i trappan vilket oftast betyder på Jobbhörnet.

Målgrupper är arbetssökanden från 20 år och uppåt som beställer tid för nybesök hos socialtjänsten och arbetssökanden som får "sjukpenning" eller sjukersättning. När en person blir inskriven på Jobbhörnet upprättas en plan för det fortsatta arbetet med att komma in på arbetsmarknaden. I planen fastställs också en närvaroplikt och närvaron är en förutsättning för fortsatt försörjningsstöd. Deltagarna går på en "jobbverkstad" där de får praktisk hjälp att upprätta ansökningsbrev och meritförteckning etcetera. På Jobbhörnet betonas individens ansvar och fokus ligger mer på individens möjligheter än på dennes hinder. Den sökande har till exempel själv ansvar för närvarorapportering, vilket skiljer sig från jobbtorgen där närvarorapportering äger rum automatiskt i ett datoriserat uppföljningssystem.

På Jobbhörnet finns coacher som motiverar, stödjer, rustar och matchar arbetssökanden genom individuell coachning. Vid sidan av coacherna finns speciella jobbmatchare som

Trappa upp

inventerar behov hos arbetsgivare, befinner sig ute hos arbetsgivare, bygger nätverk och återför lediga platser till coacherna. Jobbmatcharna tar över kontakten när individen kommer ut i arbetslivet och följer upp deltagare som befinner sig på praktik.

Det är de ansvariga för Jobbhörnet som beslutar vilka som ska delta i verksamheten och när deltagandet ska upphöra. Kriterier som ska uppfyllas för deltagande är att individen kan ta ett arbete omgående, kan föra ett samtal på svenska, har ordnad barnomsorg (om det är aktuellt), har en bostad ("tak över huvudet", vet var man ska sova på nätterna), ingen känd fysisk eller psykisk funktionsnedsättning samt inget pågående missbruk.

Verksamheten på Jobbhörnet är fristående och samlokaliserad med Arbetsförmedlingen i Angered. Jobbhörnet drivs i samarbete mellan de ingående stadsdelarna, arbetsförmedlingen och försäkringskassan. Precis som på jobbtorgen eller AIC är verksamheten på Jobbhörnet separerad från myndighetsutövningen.

Samverkanstanken är central för Jobbhörnet, precis som den är för övriga verksamheter inom Trappa upp. Att samverka ska äga rum i de lokala verksamheterna är en viktig del i tankarna bakom konceptet. Målet att underlätta för sökanden, från de olika samverkansparterna, att få ett arbete och bli självförsörjande blir då tydligare. Vidare strävar man efter att öka samverkan mellan näringslivet och den offentliga sektorn för att hitta fler arbetstillfällen för de arbetssökande.

Ungdomscentrum

På en lägre nivå i trappan finns verksamheter relaterade till "anpassad arbetsträning". På nivå tre finns Ungdomscentrum. Den verksamhet som finns på Ungdomscentrum har i motsvarande form funnits i stadsdelen och bedrivits i samverkan med arbetsförmedlingen i nästan 20 år. Precis som Jobbhörnet ligger verksamheten lokaliserad tillsammans med arbetsförmedlingen och ett nära samarbete äger rum i den dagliga verksamheten.

Ungdomscentrum vänder sig delvis till en annan åldersgrupp än Jobbhörnet i och med att centrumet enbart riktar sig till unga mellan 18 och 24 år. Ungdomscentrum syftar till att hjälpa unga att bli medvetna om sina resurser, få ökade kunskaper om arbetslivet samt söka och få ett arbete. Grunden för arbetet är individuella samtal med en handläggare.

Vid första mötet på Ungdomscentrum möter den unge en handläggare och en socialsekreterare. En av dessa blir huvudhandläggare, vem beror på vilka behov individen har. Huvudhandläggaren har sedan en viktig roll som representant för verksamheten.

Ungdomscentrums verksamhet omfattar stadsdelarna Lärjedalen, där Hjällbo ingår, och Gunnared. Verksamheten sker på uppdrag av dessa stadsdelars socialkontor. Syftet är att göra de unga redo att ta ett arbete och på så sätt bli oberoende av socialtjänsten och arbetsförmedlingen.

Målgruppen är unga som är i behov av stöd och åtgärder från arbetsförmedlingen, men som inte bedöms kunna etablera sig på arbetsmarknaden inom en snar framtid. Målgruppen behöver mer stöd och hjälp att hitta rätt väg till arbete än vad den ordinarie arbetsförmedlingen eller socialtjänsten kan erbjuda.

Ungdomscentrum bygger på att verksamheten är frivillig. Remiss till Ungdomscentrum skrivs av handläggare på socialtjänsten. I Ungdomscentrums policydokument anges att det lösningsfokuserade arbetssättet ska vara det dominerande även om andra arbetssätt också kan användas.

Det finns en viss flexibilitet kring vilka som Ungdomscentrum tar sig an. Exempel på det är att man också tar sig an personer som på grund av någon problematik kan riskera avstängning från a-kassan eller att någon som befinner sig i arbetsmarknadspolitiska program riskerar återgång till försörjningsstöd.

Samverkan ska äga rum regelbundet på handläggarnivå mellan respektive socialkontor och arbetsförmedling. Samverkan med andra organisationer som försäkringskassan, sjukvården och arbetsförmedlingens "AF Rehab" sker via huvudorganisationernas ordinarie rutiner. För kompetensöverföring deltar Ungdomscentrums socialsekreterare i socialkontorens ärendegenomgångar. Ungdomscentrums arbetsförmedlare deltar i månadsmötena med arbetsförmedlingens ordinarie ungdomsgrupp samt i nätverksträffar med ungdomshandläggarna inom AF Göteborg.

Växjö

Denna genomgång beskriver Växjö ungdomscentrum och Resurs Araby. Resurs Araby är en verksamhet som tillkommit som en direkt konsekvens av det nytecknade lokala utvecklingsavtalet och befinner sig i en uppbyggnadsfas.

Växjö ungdomscentrum

Växjö ungdomscentrum är en del av kommunens arbete som sorterar under nämnden för arbete och välfärd och är den del av socialtjänsten som handhar ärenden för unga som har försörjningsstöd och unga som omfattas av det kommunala uppföljningsansvaret.

Målgruppen för Växjö ungdomscentrum är unga mellan 16 och 24 år. Verksamheten omfattar cirka 70–80 unga, varav omkring hälften kommer från Araby.

Växjös verksamheter för unga som saknar sysselsättning ser ut på följande sätt. Den unge tar kontakt med socialsekreteraren som anvisar till Basement. Basement är ett projekt som drivs av kommunen i samverkan med studieförbund och föreningar. Projektets syfte är att skapa en gemensam uppföljning av unga. Det bygger på samverkan mellan kommunens arbetsmarknadsenhet, arbetsförmedlingen, socialförvaltningen, gymnasieförvaltningen samt ideella aktörer.

Verksamheten på Basement omfattar olika typer av aktiviteter som rustar unga till att söka arbete. För att få ekonomiskt bistånd ska ungdomarna delta i verksamheten på Basement, vilket innebär obligatorisk närvaro i aktiviteter. Eftersom även ungdomar utan försörjningsstöd deltar bidrar detta till att grupper med frivillighet som grund för deltagandet blandas med grupper där deltagandet inte är frivilligt.

De första två veckorna i Basement innehåller aktiviteter inriktade på arbetssökande samt friskvård. Efter dessa veckor går de unga över till annan verksamhet som till exempel utbildning eller studiebesök. Syftet är att de unga ska lära sig om samhället och vad det kräver samt få kunskap om arbetsmarknaden. I jämförelse med Trappa upp har Basement flera av trappstegen i Trappa upp inom sina egna väggar medan Trappa upp bygger på att separera verksamheter med olika utövare.

Kopplat till Basement finns också Basement School där de unga kan läsa upp sina betyg och komplettera eventuella luckor i gymnasieutbildningen. De kan också delta i undervisning kring ämnen som till exempel data, medier, affischkonst, arrangörsskola och ellära. Deltagandet i aktiviteterna på Basement ska leda till att de unga får ett jobb eller kommer in på en utbildning. Om inte individen lyckas med någon av dessa två huvudalternativ erbjuds praktik eller fortsatt verksamhet inom Basement. Unga från Araby kan numera också frivilligt välja att söka till projektet Resurs Araby, som beskrivs närmare längre fram.

Unga på Basement kallas till ett möte på arbetsförmedlingen när 90 dagar har gått, det vill säga när jobbgarantin träder i kraft. Personal på Basement har märkt att unga kan uppleva en osäkerhet kring när detta sker och fundera över vad den tidigare verksamheten varit. Det händer att de tackar nej till mötet eftersom de anser att de redan får tillräcklig hjälp med arbetssökandet på Basement, de har sett det som en form av arbetsförmedling. Liknande yttranden finns även hos verksamheterna i andra fokusområden, vilket pekar på att det är ett generellt problem.

Ett problem som tagits upp av tjänstemännen i Växjö är att jobbgarantin har förändrat formerna för samarbetet mellan arbetsförmedlingen och kommunen. Detta har framför allt berört arbetet kring praktikplatser där jobbgarantin inneburit att arbetet med att stärka de ungas anknytning till arbetsmarknaden genom praktik har påverkats negativt.

Parallellt med jobbgarantins införande finns en ambition i Växjö kommun att renodla de verksamheter som är lagstadgade. Det kan betyda att verksamheter som Basement inte självklart finns kvar eftersom det inte finns en lagstadgad skyldighet för kommunerna att erbjuda den typen av verksamhet. Jobbgarantins tydliggörande av arbetsförmedlingens ansvar för ungdomar riskerar därmed att i Växjö leda till nedläggning av kommunens verksamhet med samma målgrupp.

Resurs Araby

Resurs Araby är en ny kommunal verksamhet. Det är ett arbetsmarknadsprojekt riktat till alla boende i Araby och som delvis är finansierat genom den Europeiska socialfonden. Särskilda satsningar på unga är planerade. Alla arbetslösa som uppbär försörjningsstöd eller introduktionsersättning kan delta i aktiviteterna. Målet är att individen ska hitta ett arbete och därmed kunna försörja sig själv.

Resurs Araby arbetar i realiteten på samma sätt som Basement. Arbetslösa kan välja om de vill delta i Basement eller i Resurs Araby.

Diskussion

Generellt för de studerade modellerna är att de utgår från att arbetslöshet och bidragsberoende beror på individuella faktorer och att det behövs individorienterade åtgärder för att lösa problemen med arbetsmarknadsinträdet (se till exempel Bunar 2003, Bunar 2004, Ekström 2005).

Innan vi går vidare vill vi slå fast att dessa individuella problem i stor utsträckning är betingade av strukturella orsaker av delvis olika karaktär.

Det finns framförallt två olika förhållanden som påverkar antalet individer med någon form av ekonomiskt bistånd i de studerade områdena. Först och främst påverkas antalet bidragsberoende av konjunkturen i samhället. För det andra påverkas antalet individer som är beroende av ekonomiskt bistånd av antalet nyanlända i området som får introduktionserättning. Vi ser att de studerade verksamheterna ofta, men inte alltid, arbetar på likartade sätt men med helt olika grupper som föremål för åtgärderna. Ett omtalat exempel på detta är Jobbcentrum som startade 1988 och som fanns i Stockholmsförorten Skärholmen. I flera av intervjuerna och i flera av de utredningar som gjorts på området har man refererat till detta. Till exempel startade Arbets- och integrationscentrum i Rosengård med uttalad inspiration från Skärholmsmodellen 2004. Även Trappa upp och vissa delar av Jobbtorget verksamhet har influerats av Skärholmsmodellen.

Jobbcentrum bedrevs med inriktning på arbetslösa socialbidragstagare. Stockholms stad genomförde en större studie av Skärholmsmodellen (Ekström 2005). Syftet var dels att utvärdera verksamheten, dels att diskutera om

arbetssättet och organisationen där kan beskrivas som en modell vars komponenter skiljer den från andra liknande verksamheter. Det övergripande utvärderingsresultatet visade att verksamheten inte uppnådde de resultat som ansvariga tjänstemän och politiker förväntade sig.

Grundelementet i modellen var att skilja på socialsekreterarens myndighetsutövning och den verksamhet som bedrevs med syfte att få individen ur bidragsberoende. Istället mötte bidragstagaren en coach på Jobbcentrum som hade till uppgift att stödja de som var motiverade att få coaching och gå vidare i sitt arbete att nå arbetsmarknaden. Tanken bakom verksamheten var att individens problem var bidragsberoendet och lösningen på problemet var att individen fick jobb.

Jobbcentrums sätt att arbeta var grundat i en stark tilltro till att människorna hade kompetenser som kunde utlösas genom att de var tvungna att söka alla tänkbara anställningar, alternativt arbeta med enklare arbetsuppgifter i stadsdelen. Meningen med den schemalagda arbetstiden på Jobbcentrum var också att förhindra svartjobb.

Flera av inslagen i Skärholmsmodellens verksamhet finns i de flesta verksamheter som arbetar med liknande problematik. Inslag som individualisering, tips om lediga jobb och aktivt arbetssökande är aktiviteter som förekommer flitigt. Eftersom likheterna ofta är fler än skillnaderna mellan de studerade verksamheterna vill vi presentera en modell som kan bilda underlag till att extrahera fram likheter och skillnader mellan olika verksamheter.

Figur 3.22 En jämförelse mellan olika sätt att stödja ungas etablering på arbetsmarknaden.

Utifrån slutsatserna av utvärderingen av Skärholmsmodellen och de verksamheter som studerats i *Fokus 08* har vi försökt att åskådliggöra skillnader i förutsättningar för verksamheterna, skillnader i arbetssätt, styrande lagstiftning och syn på individen i figur 3.22. I figuren visas en sammanställning av dessa skillnader. Avsikten är att renodla två olika synsätt, och därmed inte att beskriva faktiska verksamheter.

Modellen i figur 3.22 åskådliggör att förutsättningar såsom lagstiftning, frivillighet och verksamhetsmål skiljer sig mellan olika sätt att arbeta med unga arbetslösa. Modellen visar också en existerande konflikt mellan olika synsätt kring hur verksamheten ska bedrivas. Enligt ungdomspolitikerna ska unga ses som en resurs vilket bör vara en utgångspunkt för all verksamhet som riktar sig till unga.

Vi vill med modellen visa olika vägval i arbetet att stödja ungas etablering på arbetsmarknaden. Vår mening är att dessa vägval ska styras utifrån individens behov.

En ingång till kommunens resurser

De verksamheter vi har beskrivit i avsnitten ovan har alla ambitionen att skapa en tydlig ingång till kommunens resurser.

Arbets- och integrationscentrum är en organisationsform och en verksamhetsmodell som ska utgöra en gemensam ingång till kommunens och statens resurser för försörjningsstödstagare i vissa av Malmös stadsdelar.

Jobbtorget riktar sig till dem som har beviljats försörjningsstöd på grund av arbetslöshet. Tidigare utformades arbetet med försörjningsstödstagare på olika sätt i de olika stadsdelarna i Stockholm. Numera är det en gemensam organisation som gäller för hela kommunen. Den enhetliga organisationen ska underlätta er-

farenhetsutbyte inom kommunen samt ge den bidragsberoende en uppfattning om att det enbart är ett ställe som denne ska gå till.

Trappa upp är inte ett koncept för hela Göteborg utan olika stadsdelar har olika lösningar. Målgruppen för Trappa upp är både individer som står till arbetsmarknadens förfogande och individer som är behov av omfattande rehabilitering, arbetsträning etcetera. Trappa upp utgör en enhetlig struktur för stadsdelens arbete med försörjningsstödstagare. Det är inte en fysisk plats som erbjuder olika verksamheter, utan ett koncept som dels ska underlätta att bedöma behovet hos respektive individ, dels kunna placera denne i lämplig verksamhet.

I vår studie, liksom i flera tidigare studier, framkommer att det är viktigt att det finns en tydlig ingång och en tydlig modell för den som söker hjälp för att etablera sig i samhället. Det kräver samordning av kommunens verksamheter och med myndigheter på statlig nivå. Utredningen Unga utanför (SOU 2003:92) föreslog att en försöksverksamhet med så kallade navigatorcentrum skulle prövas. Ett navigatorcentrum bygger på att det ska finnas en speciell plats som ungdomarna ska kunna besöka för att uträtta olika ärenden. På så sätt slipper unga att bollas mellan olika instanser. Grunden i arbetet är en helhetssyn på arbetslösa ungdomars situation. Ungdomsstyrelsen fick i uppdrag att genomföra en satsning på att stödja utvecklingen av navigatorverksamheter 2004. Nu är satsningen slut men på många håll lever navigatorcentrumens verksamhet vidare. Ungdomsstyrelsens utvärdering av navigatorscentrum lyfte fram betydelsen av att det fanns en samlad ingång till stöd för unga men att det skulle finnas flera vägar ut (Ungdomsstyrelsen 2007).

Tanken om en ingång finns också utvecklad i Sveriges kommuner och landstings promemo-

ria *En-dörr-in – En gemensam ingång för arbetsökande* i vilken det läggs olika förslag som bildar utgångspunkt för en pågående diskussion inom Sveriges kommuner och landsting kring en gemensam organisation för att ta hand om arbetsökande (Sveriges Kommuner och Landsting 2008).

Diskussionen handlar om att skapa en gemensam ingång för samtliga arbetsökande som leder till både kommunala och statliga resurser. Tanken är att det ska ske i en integrerad organisation som innefattar fler än en myndighet.

Ungdomsstyrelsen menar också att det är viktigt att utveckla gemensamma ingångar med tydligt utpekade ansvarsområden. Men Ungdomsstyrelsen vill samtidigt understryka att samorganisering och integrering enligt förslagen kräver översyn av den lagstiftning som finns. Sveriges kommuner och landsting har identifierat ett grundläggande problem avseende samverkan mellan kommuner, Arbetsförmedling och Försäkringskassa som rör ungas etablering på arbetsmarknaden. Det är att individens behov av stöd och åtgärder bör styra vilka insatser som sätts in och, inte som nu, vilken form av ekonomiskt stöd som ligger i botten för respektive myndighets åtaganden. För att lösa denna problematik krävs inte enbart mer samverkan utan också en samordnad verksamhet med stöd i lagen.

Sammanfattning

I kapitel 3 redovisas sysselsättningsgrad och erfarenhet av arbetslöshet bland unga, ungas entreprenörskap, vad som utmärker den lokala arbetsmarknaden och vilka insatser som pågår eller planeras i de utvalda utanförskapsområdena i syfte att stärka ungas situation på arbetsmarknaden. Vår analys visar att unga som bor i socialt utsatta bostadsområden har en betydligt svårare situation på arbetsmarknaden jämfört med andra unga. Resultaten visar att unga som bor i Araby, Husby, Hjällbo eller Rosengård har en betydligt snarigare väg till ett arbete jämfört med unga boende i de studerade städernas övriga områden.

Andel sysselsatta i fokusområdena

Sysselsättningsgraden för unga i socialt utsatta områden är betydligt lägre jämfört med unga i övriga delar av kommunerna. Skillnaderna i sysselsättningsgrad mellan unga i fokusområdena och unga i övriga delar av kommunerna är i storleksordningen 20–30 procentenheter. Unga kvinnor är sysselsatta i lägre grad än unga män. Detta gäller såväl i fokusområdena som i kommunerna som helhet. Skillnaden mellan könen är dock större i fokusområdena än i de omgivande kommunerna. Sysselsättningsgraden skiljer sig också mellan unga utifrån var de är födda. Unga som är födda i Afrika och Västra Asien är i minst grad sysselsatta.

Andelen unga företagare i åldern 20–25 år är mycket liten, cirka 2 procent i hela riket. I socialt utsatta områden är andelen företagare ännu lägre. Ett undantag är dock Rosengård där andelen företagare bland unga är något högre.

Avstånd till arbetet

Resultaten i *Fokus 08* visar också att få unga i de fyra fokusområdena arbetar i eller i nära anslutning till sitt bostadsområde. Äldre arbetar i större utsträckning närmare bostaden än vad unga gör. Andelen unga som arbetar i sitt bostadsområde är mycket liten, störst är andelen i Husby med 4 procent. Vår analys visar att unga boende i dessa områden färdas en längre sträcka till sin arbetsplats än vad äldre gör. Förvärvsarbetande unga i socialt utsatta områden har inte heller kortare väg till arbetet än unga i andra typer av bostadsområden.

Erfarenhet av arbetslöshet

Andelen unga i Sverige som någon gång under 2006 befunnit sig i öppen arbetslöshet är 27 procent. Erfarenheten av arbetslöshet bland unga är ännu större i fokusområdena. Den största andelen fanns i Hjällbo och Araby där 40 procent av de unga var arbetslösa någon gång under 2006. I Rosengård var andelen 36 procent och i Husby 25 procent. Deltagandet i arbetsmarknadsprogram skiljer sig tydligt i de fyra utanförskapsområdena.

Ungdomsarbetslösheten i Sverige är vanligen dubbelt så hög som arbetslösheten bland äldre. I kapitel 3 visar vi att skillnaderna i erfarenhet av arbetslöshet mellan unga och äldre är större i de socialt utsatta områdena än i de omgivande kommunerna. Det visar sig också att unga vars föräldrar har högre inkomster i mindre utsträckning har erfarenhet av arbetslöshet än unga vars föräldrar har lägre inkomster.

Unga som varken arbetar eller studerar

Gruppen unga som varken arbetar eller studerar visar sig vara oroväckande stor, enligt vår beräkning var den 14 procent bland unga i åldern 20–25 år i hela riket under 2006. I de socialt utsatta områdena är nivåerna mycket högre. I Husby 38 procent, i Hjällbo och Rosengård kring 35 procent och i Araby 27 procent. Om man ser till alla områden med lokala utvecklingsavtal i Sverige står drygt 2 procentenheter större andel män än kvinnor utanför såväl utbildningssystemet som arbetsmarknaden.

Exempel på verksamheter

Vi har även studerat ett antal verksamheter vars syfte är att stärka ungas situation på arbetsmarknaden. De verksamheter som har studerats mest ingående är Arbets- och integrationscentrum i Rosengård i Malmö, Trappa upp i Hjällbo i Göteborg, Jobbtorg Järva i Stockholm samt Rersurs Araby i Växjö. Vi kan se att dessa verksamheter har några gemensamma drag. Det är satsningar på individuella lösningar, matchning och samverkan. I tidigare studier har Ungdomsstyrelsen lyft detta som framgångsfaktorer i lokala verksamheter för att bryta ungas utanförskap på arbetsmarknaden. (Ungdomsstyrelsen 2005 och 2007). Men det finns också en rad skillnader mellan verksamheterna, till exempel vem den riktar sig till, hur den finansieras och om den drivs i projektform eller är permanent verksamhet.

Samverkan mellan kommunala och statliga myndigheter

Vi konstaterar att Arbetsförmedlingen i och med jobbgarantins införande och de kommunala arbetsmarknadsprogrammets avskaffande har fått ett större ansvar för utsatta ungas etablering på arbetsmarknaden. Detta har än mer aktualiserat behovet av samverkan mellan kommunala och statliga myndigheter. Liksom i tidigare rapporter framkommer i vår undersökning återigen att en tydlig ingång och en tydlig modell är viktig för den som söker hjälp för att etablera sig i samhället. Unga med ett stort behov av hjälp ska inte behöva vandra mellan olika instanser och utsättas för risken att behovsätgårderna inte är samtänkta. Vi konstaterar också att jobbgarantin har förändrat formerna för samarbetet mellan Arbetsförmedlingen och kommunerna. Detta har framförallt berört arbetet kring praktikplatser där jobbgarantin inneburit att arbetet med att stärka de ungas anknytning till arbetsmarknaden genom praktik har inskränkts. Eftersom många unga framförallt efterfrågar praktik är detta mycket negativt.

Referenser

- Andersson, E. (2001). *Från Sorgedalen till Glädjehöjden – omgivningens betydelse för socioekonomisk karriär*, Akademisk avhandling, Uppsala universitet, Geografiska regionstudier nr 44.
- Arbetsmarknadsstyrelsen. (2007). Definitioner inom AMV:s statistik – Historik över ett urval av våra begrepp.
- Bunar, N. (2003). *Det händer saker – kunskapsutvecklande, utvärderingsmässiga och teoretiska perspektiv på storstadsarbetet i Rågsved och Skärholmén*.
- Bunar, N. (2004). *Det går bra, men ser fortsatt dåligt ut. Organisationen och tillämpningen av lokala utvecklingsavtal i Stockholms kommun*.
- Ekström, V. (2005). *Individens eget ansvar och samhällets stöd. En utvärdering av Skärholmsmodellen vid Jobbcentrum Sydväst*. FoU-enheten, Stadsledningskontoret i Stockholms stad.
- Emmoth, A. (2008). *Det kommunala uppföljningsansvaret som kommunerna ser det, Sveriges Kommuner och Landsting*, opub. rapport.
- Försäkringskassan (2008). *Svar på regeringsuppdrag, Återrapportering enligt regleringsbrev 2008, urban utvecklingspolitik Beteckning 50718-2008*.
- Hedberg, C. (2008). *Entrance, Exit and Exclusion: Labour market flows of foreign born adults in Swedish "divided cities"*. The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies (Sulcis), Stockholms universitet. Working paper nr 2008:1.
- Hedström, P., Kolm, A-S. & Åberg, Y. (2003). *Social interactions and unemployment*. IFAU Institute for Labour market Policy Evaluation, Uppsala. Working paper nr 2003:18.
- Hällsten, M. & Szulkin, R. (2008). *Den invandrartäta förortens långa arm? Utbildnings- och arbetsmarknadskarriärer bland unga människor uppvuxna i Sverige*. Sociologiska institutionen. Working paper.
- Integrationsverket (2007). *Statistikrapport 2007 – Uppdatering av aktuella siffror, relevanta nyckeltal och indikatorer om integration*.
- Musterd, S. & Andersson, R. (2005). *Housing mix, Social mix and Social Opportunities*. *Urban Affairs Review*.
- Musterd, S. & Andersson, R. (2006). *Employment, Social mobility and Neighbourhood Effects: The case of Sweden*. *International Journal for Urban and Regional Research*
- NUTEK (2008). *Årsbok 2008. Publikationsnr. 018-2008*, Stockholm, NUTEK.
- OECD (1999). *Preparing youth for the 21st Century. The Transition from Education to the Labour Market*. Paris.
- Oreopoulos, P. (2003). *The long-run consequences of living in a poor neighborhood*. *The quarterly journal of economics*, 118.
- Schröder, L. (2007) *Vill eller får inte? Vilken betydelse har utländsk bakgrund för ungas inträde på arbetsmarknaden? I Ungdomsstyrelsen (Red.) Unga med attityd. Ungdomsstyrelsen*.
- Schröder, L. & G. Sahin (2007). *Närmar sig och fjärrar sig – Uppföljning av indikatorerna för utrikes föddas sysselsättning*. Integrationsverket.
- Skollagen 1985:1100, 1 kap. 18§.*
- Skolverket (2005). *Elever med utländsk bakgrund – En sammanfattande bild*. Stockholms universitet.
- Socialstyrelsen (2003). *Ekonomiskt bistånd – Stöd för rättstillämpning och handläggning av ärenden i den kommunala socialtjänsten*, Stockholm, Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2006). *Social rapport 2006. Epidemiologiskt centrum. Socialstyrelsen*.
- Socialstyrelsen (2008). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2007. Socialstyrelsen*.

SOU 2003:92 *Unga utanför*, Stockholm, Fritzes.

SOU 2005:29 *Storstad i rörelse. Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal*, Stockholm, Fritzes.

SOU 2007:35 *Långtidsutredningen 2008, Bilaga 3, Flyttning och pendling i Sverige*.

Statskontoret (2001). *Särskilda ungdomsätgärder? Om kommunala ungdomsprogrammet och utvecklingsgarantin*.

Sundlöf, P. (2008). *Segregation och karriärposition*, Uppsala universitet, Geografiska regionstudier nr 78.

Sveriges Kommuner och Landsting (2008). *En-dörr-in. En gemensam ingång för arbetsökande*.

Ungdomsstyrelsen (2005). *Fokus 05. En analys av ungas etablering och egen försörjning*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2007). *Navigatörcentrum visar vägen till arbete*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2008) *En andra chans – Utvärdering av ideella navigatörcentrum för unga*. Stockholms universitet.

Walther, A. (2004). *Youth Policy and Participation. Potentials och participation and informal learning in young peoples transitions to the labour market. A comparative analysis in ten European regions*, YOYO Final report, DG Research European Commission.

Westerlund, O. (2005). *Geografisk rörlighet och ekonomisk tillväxt. Arbetsrätt, rörlighet och tillväxt*. Institutet för tillväxtpolitiska studier

Zenou, Y., O. Åslund & J. Östh (2006). *Hur viktig är närheten till jobb för chanserna på arbetsmarknaden? Ekonomisk debatt nr 6 2006 årgång 34*.

Noter

¹ Till detta finns flera tänkbara förklaringar, vilka diskuteras i studien. En möjlig sådan kan ligga i det faktum att många av bostadsområdena sedan 1990-talet varit föremål för statligt stöd. Det senaste åtgärdsprogrammet – de lokala utvecklingsavtalen – innefattade åtgärder som syftade till att minska den höga arbetslösheten och pågick ännu vid tidpunkten för undersökningen. Det är inte omöjligt att satsningarna faktiskt ger resultat och underlättar inträdet på arbetsmarknaden för unga i de mest utsatta bostadsområdena, något som då till stor del överskuggar eventuella negativa effekter från omgivningen.

² GeoSweden är en databas som hålls av Institutet för Bostads- och urbanforskning (IBF), Uppsala universitet. Ansvarig för bearbetning av tabellunderlag har varit professor Roger Andersson, IBF, samt fil. dr. Jan Amcoff, kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet. Amcoff har gjort de för analysen nödvändiga GIS-bearbetningarna medan Andersson har ansvarat för leverans av tabellunderlagen.

³ Med sysselsatta avses personer som är anställda eller egenföretagare. I den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken mäts svenska folkets sysselsättningsstatus, med inkomstuppgiften som underlag, under en bestämd månad. För att en person ska räknas som sysselsatt ska ett inkomstbringande arbete ha utförts under i genomsnitt minst en timme per vecka i november. Även personer med anställning men som är tillfälligt frånvarande från arbetet under mätperioden räknas som sysselsatta. Ibland används uttrycket förvärvsfrekvens istället för sysselsättningsgrad.

⁴ Med studerande avses här personer som någon gång under 2006 haft studerandeinkomster inom ramen för det svenska studiestödssystemet (lån eller bidrag). Detta innebär att även den grupp individer som under en del av året bedrivit studier och under en annan del förvärvat arbetat har utslutits från basen i denna beräkning av sysselsättningsgraden.

⁵ I Stockholms stad har 18 procent av männen i åldern 20–25 år och 24 procent av kvinnorna både studerat och förvärvat arbetat under 2006. I områden med lokala utvecklingsavtal i Stockholm har 10 procent av de unga männen och 14 procent av de unga kvinnorna både studerat och arbetat under året.

⁶ Genom att välja de två storstäderna Göteborg och Stockholm blir befolkningsunderlaget tillräckligt stort för att innehålla tillräckligt många unga vars föräldrar har låga förvärvsinkomster men som är bosatta i områden med övervägande höga inkomster och unga vars föräldrar har höga förvärvsinkomster men som bor i områden med övervägande låga inkomster. Inget av de redovisade tabellvärdena grundar sig på färre än 75 individer.

⁷ Det av jämförelseområdena som uppvisar något högre sysselsättningsgrad bland unga än övriga typer av områden är de hyresrättsdominerade områdena med höga inkomster. Detta är en typ av område som i stort sett endast förekommer i storstädernas innerstäder.

⁸ Arbetsställets branschkod enligt standard för svensk näringsgrensindelning (SNI).

⁹ Hälso- och sjukvården inkluderar här också arbeten inom socialtjänsten samt veterinärer.

¹⁰ Variationen i företagande har ett samband med branschstrukturen i regionerna. Exempelvis är jordbruk, turism och handel branscher med stor andel företagare och tillverknings/utvinning, offentlig förvaltning, utbildning och vård branscher med små andelar företagare (Nutek 2008).

¹¹ Resultaten antyder att skillnaderna i företagande i socialt utsatta bostadsområden med höga och varierande nivåer av arbetslöshet delvis skulle kunna vara en funktion av sysselsättningsgraden. Ett sätt att undersöka detta är att beräkna andelen företagare av hela befolkningen i en viss åldersgrupp snarare än endast bland dem som är sysselsatta. En sådan beräkning, som redovisas i bilaga 5, visar att andelen företagare i Rosengård är 1,8 procent, i Hjällbo och Husby 0,6 procent och i Araby 0,3 procent. Skillnaderna i andel företagare kvarstår salunda mellan områdena även om nivån på företaget minskar med detta sätt att räkna.

¹² Med pendling avses här resor över gränsen mellan lokala arbetsmarknadsområden.

¹³ Eftersom avståndet mellan bostad och arbetsplats påverkas av den lokala geografien, och inte minst av avståndet till kommersiella centrum och koncentrationer av arbetsplatser, har vi i denna analys tagit fram ett särskilt underlag för jämförelser. Ungas pendlingsmönster i de fyra fokusområdena jämförs med motsvarande mönster bland samtliga unga i samma stad som är bosatta på ungefär samma avstånd från respektive stads centrum. Unga i respektive fokusområde jämförs sålunda med unga bosatta i ett band av bostadsområden som omsluter respektive stad. Som mittpunkt för att bestämma dessa band av bostadsområden har respektive stads centralstation fungerat. I samtliga fall ligger den i omedelbar närhet till de delar av respektive stad som består av "sluten bebyggelse", enligt Lantmäteriets definition. Dessutom kan centralstationerna i sig betraktas som kommunikationsnav vilket är av betydelse när arbetspendling diskuteras. Banden av bostadsområden i analysen är 2–3 kilometer breda.

¹⁴ Källa: Transregionala pendlingsregistret, Ørestat. Statistiska centralbyrån och Danmarks statistik.

¹⁵ I den officiella arbetsmarknadsstatistiken som grundar sig på en urvalsundersökning (AKU) definieras arbetslösa personer som de som var utan arbete under en referensvecka men som sökt arbete under de senaste fyra veckorna (referensveckan och tre veckor bakåt) och kunde arbeta referensveckan eller börja inom 14 dagar från referensveckans slut. Arbetslösa omfattar även personer som har fått ett arbete som börjar inom tre månader, förutsatt att de skulle ha kunnat arbeta referensveckan eller börja inom 14 dagar från referensveckans slut. I

den officiella arbetsmarknadsstatistiken räknas följande grupper som ej ingående i arbetskraften: studerande utan arbete (dock ej heldagsstuderande som söker och kan ta arbete), pensionärer, hemarbetande, värnpliktiga eller långvarigt sjuka utan arbete. Inte heller deltagare i arbetsmarknadspolitiska program som räknas som studier ingår i arbetskraften.

¹⁶ Enligt arbetsförmedlingen är det fler och fler unga som upplever sig som arbetslösa men färre som skriver in sig på arbetsförmedlingen. Detta kan bero på att studerandevillkoret tagits bort, vilket innebär att ungdomar som studerar inte kan få arbetslöshetsersättning efter avslutade studier och därför inte har samma incitament att anmäla sig som arbetsökande vid arbetsförmedlingen som tidigare. Även det skärpta arbetsvillkoret och de borttagna möjligheterna till arbetslöshetsersättning vid ferieuppehåll samt den förkortade överhoppningsbara tiden har påverkat ungas möjligheter att få arbetslöshetsersättning (081107, Malin Blomgren, Arbetsförmedlingen).

¹⁷ Arbetsökande utan arbete som aktivt söker och omgående kan tillträda på arbetsmarknaden förekommande arbete och som inte deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program (Arbetsmarknadsstyrelsen 2007).

¹⁸ Definitionen av att inte arbeta som Schröder och Sahin använder är att arbetsinkomsten inte ska överstiga ett basbelopp. Vi använder samma definition. Definitionen av att inte studera som används av de två forskarna är att man inte ska ha varit registrerad som studerande under höstterminen samt inte ha mottagit studiemedel eller studiehjälp över-

stigande 30 000 kr under året. I *Fokus 08* är kravet för att inte studera att man inte ska ha haft något som helst studiemedel under året (varken lån eller bidrag). I *Fokus 08* räknas unga som under året mottagit värnpliktsersättning inte heller in i gruppen unga som varken arbetar eller studerar.

¹⁹ Enligt vårt sätt att mäta kategoriseras individer som under året mottagit ersättning från arbetslöshetskassa och som inte haft en arbetsinkomst överstigande ett basbelopp som ingående i gruppen unga som inte arbetar eller studerar. Hos exempelvis Socialstyrelsen räknas unga som mottagit ersättning från arbetslöshetskassa överstigande ett basbelopp som ekonomiskt aktiva. Detta kan förklara att våra siffror blir något högre än de som redovisas av Socialstyrelsen (Socialstyrelsen 2008).

²⁰ Andelen unga i Husby som varken arbetar eller studerar skulle uppskattningsvis vara 3–5 procentenheter högre om även övriga studenter bosatta i studentområdet Campus Kista (det vill säga utöver de utbytesstudenter som andelen redan har korrigerats för) uteslöts från andelsberäkningen.

²¹ Andelar unga i Husby som varken arbetar eller studerar skulle uppskattningsvis vara 2–4 procentenheter högre för män och 4–6 procentenheter högre för kvinnor om även övriga studenter bosatta i studentområdet Campus Kista (det vill säga utöver de utbytesstudenter som andelen redan har korrigerats för) uteslöts från andelsberäkningen.

²² Av 3 kap. 5 § SoL framgår att om den enskilde är i behov av insatser också från andra samhällsorgan ska socialtjänsten samverka med dessa så att olika insatser kan samordnas. Det har blivit allt viktigare att socialtjänsten medverkar till att mobilisera de samlade resurserna i samhället. Man poängterar att samverkan mellan de olika välfärdssystemen måste ske på ett effektivare sätt än tidigare. Med utgångspunkt i ett flertal betänkanden konstaterar regeringen också att det råder en stark enighet både på central och på lokal nivå om att en ökad samverkan över sektorsgränserna är nödvändig.

²³ Finsam står för finansiell samordning. För att finansiell samordning ska komma till stånd krävs att försäkringskassa, länsarbetsnämnd, landsting/region och kommun deltar som samverkande parter.

Kapitel 4

Ungdomsstyrelsens förslag och rekommendationer

Problemområden och förslag till insatser

I Ungdomsstyrelsens uppdrag för denna studie ingår att identifiera problemområden och redovisa positiva aspekter för ungas situation i de valda områdena. Förslag om förändringsområden och rekommendationer ges inom områdena utbildning och etablering på arbetsmarknaden.

I detta avslutande kapitel beskriver vi mycket kortfattat hur unga ser på skolan och arbetsmarknaden samt beskriver särskilt angelägna förändringsområden som vi ser inom områdena utbildning och etablering på arbetsmarknaden. För en mer ingående resultatgenomgång hänvisar vi läsaren till respektive kapitel som avslutas med en sammanfattning. I detta kapitel lämnar vi även förslag på angelägna förändringar för att underlätta ungas möjligheter att tillgodogöra sig sin utbildning och att etablera sig i samhället.

Förutsättningarna för unga som växer upp i utanförskapsområden skiljer sig från förutsättningarna i andra delar av landet. Mer om det beskrivs nedan. Förutom skillnader på individnivå ser vi en mängd strukturella faktorer som påverkar områdena och som är viktiga att ta hänsyn till. Bland de viktigaste är att andelen nyanlända är mycket stor jämfört med landet i övrigt, att in- och utflyttningen är omfattande samt att det finns en tendens att individer som är mer resursstarka lämnar områdena.

Elevernas upplevelse av skolan

Vår rapport ger en ganska splittrad bild av hur unga i våra fokusområden upplever skolans verksamhet. Många trivs i skolan, med sina kompisar och med lärarna. Däremot är det många av eleverna som tar upp arbetsmiljön i klassrummet som ett problem. Det är många elever som vittnar om att de påverkas negativt av att deras skolor har dåligt rykte. Flera uttrycker en oro för att nivån och kvaliteten på undervisningen inte är lika bra som i andra skolor. Det finns en tydlig rädsla för att inte få den kunskapsbas som behövs för vidare studier och arbete. Flera elever menar att lärare ställer lägre krav och har lägre förväntningar på dem jämfört med hur de uppfattar att situationen är på skolor i andra områden. Om det skulle stämma är det oroande eftersom det är dokumenterat att förväntningar påverkar hur elever presterar.

Det är stora skillnader mellan elevernas resultat i de olika skolorna. De områden vi studerat präglas av att en majoritet av eleverna har utländsk bakgrund och att många av dem har bott kort tid i Sverige samt av att en stor andel av befolkningen i områdena har dålig anknytning till arbetsmarknaden. Flertalet unga lever i social och ekonomisk utsatthet. Det innebär att det inte enbart går att åtgärda situationen genom insatser i skolan, även om det är mycket angeläget. Det behövs även insatser inom den generella välfärdspolitiken för att vända den negativa trend vi ser i flera av områdena.

Det ställs särskilt höga krav på skolorna och lärarna för att kunna kompensera för att elevernas förutsättningar ofta är sämre än i andra områden. Eleverna lyfter själva fram behovet av bra lärare och i de skolor där lärarteamen jobbar utifrån en gemensam och tydlig pedagogik är de elever vi träffat väldigt nöjda. Tidigare forskning har visat att det främst är skolans och undervisningens kvalitet som är avgörande för elevernas kunskapsutveckling och deras resultat och inte elevernas bakgrund.

Ungas situation på arbetsmarknaden

Vägen till välfärd går genom egen försörjning men våra resultat visar att unga som bor i socialt utsatta områden har en betydligt svårare situation på arbetsmarknaden än andra unga. De områden som vi studerat präglas av en generellt låg inkomstnivå bland de boende och av att stora andelar av de boende är beroende av försörjningsstöd. Mer än en fjärdedel av alla unga i Sverige var någon gång under 2006 öppet arbetslösa. Erfarenheten av arbetslöshet bland unga är mycket större i fokusområdena än i övriga områden.

Sysselsättningsgraden för unga i utanförskapsområdena är på motsvarande sätt betydligt lägre jämfört med unga i övriga delar av kommunerna. Unga kvinnor är sysselsatta i lägre grad än unga män. Detta gäller såväl i fokusområdena som i kommunerna som helhet. Skillnaden mellan könen är dock större i fokusområdena än i de omgivande kommunerna. Kvinnorna studerar i större utsträckning än männen och fler av dem är föräldralediga. Inom våra fokusområden finns det även skillnader mellan unga utifrån vad de är födda. I utanförskapsområden är det en relativt stor grupp unga

som varken arbetar eller studerar jämfört med i resten av landet. I dessa områden, liksom i landet i övrigt, är det en större andel unga män än unga kvinnor som varken arbetar eller studerar.

Det finns en föreställning om att unga i utanförskapsområden ibland är obenägna att lämna sitt bostadsområde och resa till andra områden för att arbeta. Anledningarna till detta skulle vara att de känner trygghet i det egna området och dess miljö och en känsla av främlingskap inför andra sammanhang. Vår analys visar tvärtom att unga boende i dessa områden färdas en längre sträcka till sin arbetsplats än vad äldre gör. Förvärvsarbetande unga i socialt utsatta områden skiljer sig inte från unga i andra typer av bostadsområden.

För att underlätta etableringen på arbetsmarknaden för unga som bor i utanförskapsområden behöver de få hjälp att skapa kontakter med arbetslivet. I vår studie framkommer återigen att en tydlig ingång och en tydlig modell är viktig för den som söker hjälp att etablera sig i samhället. Unga med ett stort behov av hjälp ska inte behöva vandra mellan olika instanser och utsättas för risken att åtgärderna inte är samtänkta. Det är också tydligt att många unga har svårt att orientera sig i det stöd de får och att de inte alltid vet vem som anordnar och ansvarar för insatserna.

De unga både behöver och värdesätter den vuxenhjälp och vägledning som de får i de kommunala verksamheterna för unga arbetslösa. Vi har åter fått bekräftat att samhället har ett viktigt uppdrag att kompensera för brister i det stöd och den vägledning som föräldrar annars står för. Unga som vi har talat med har varit entydigt positiva till konkret hjälp och rådgivning i samband med myndighetskontakter och ar-

betssökande. Praktikplatser är den verksamhetsform som flest unga arbetslösa efterfrågar. De ser praktik både som en möjlig ingångsport till en anställning och en läroperiod.

Ungas framtidsplaner

Unga som bor i utanförskapsområden ser positivt på sin framtid. De planerar för studier och arbete utifrån de egna intressena. Det gemensamma för alla som vi har pratat med är att de vill etablera sig i samhället genom att studera, arbeta och bilda egen familj. En del drömmer om en internationell karriär, men de allra flesta vill stanna kvar i Sverige.

Positiva erfarenheter

Det finns en mängd positiva aspekter kopplade till respektive stadsdel, till exempel de goda studieresultaten i Araby och det höga företaget bland unga i Rosengård. Några av de mer generella positiva aspekterna som vi ser i utredningen är att unga trivs i sina bostadsområden och i sina skolor. Många av dem vittnar också om att de trivs med lärare och övrig personal på skolan. Det tycks finnas ett engagemang hos många av dem och en vilja att bidra till att områdenas rykte blir bättre och att det på sikt blir ett bättre område att växa upp i.

Vi vill särskilt lyfta det faktum att de unga som växer upp i utanförskapsområden som har en stor andel boende med ursprung i andra länder än Sverige, har helt unika kompetenser som tidigare generationer inte haft. Kompetenser som unga i andra bostadsområden inte lika ofta har. En annan positiv aspekt är att det inte tycks vara färre unga i socialt utsatta områden som läser vidare efter gymnasiet än i landet i sin helhet.

Ungdomsstyrelsens förslag och rekommendationer

Här presenterar vi de fyra problemområden vi identifierat och de förslag och rekommendationer vi lägger kopplat till områdena utbildning och arbetsmarknad. Två av problemområdena berör utbildning och två arbetsmarknad.

Problemområde 1

Ungdomsstyrelsens bedömning är att mer kan göras för att alla elever i utsatta bostadsområden ska kunna avsluta grundskolan med behörighet till gymnasiets nationella program.

Lärarrekrutering

Ge kommunala skolor i utanförskapsområden bättre möjligheter att rekrytera lärare med rätt kompetens och erfarenhet.

Kompetens

Säkerställ att lärare har kompetens att undervisa i skolor med mycket blandade elevgrupper. Det är ett viktigt kunskapsområde som bör ingå i lärarnas grundutbildning och även i fortbildning. Särskilt viktigt är att lärarna får praktik under grundutbildningen.

Alla har rätt att avsluta grundläggande utbildning med behörighet

Kontaktnät

Kommuner bör förbättra samverkan mellan skolor, arbetsmarknadens aktörer och högskolor för att stärka elevers kunskap, studiemotivation och framtida möjligheter.

Språk

Öka undervisningen i modersmål och genomför även undervisning i kärnämnen på andra språk än svenska för att underlätta för nyanlända att klara skolan. Förstärk samtidigt satsningarna på svenska språket.

Skälen till Ungdomsstyrelsens bedömning

Ungdomsstyrelsens utgångspunkt är att alla unga har rätt att lyckas med skolan. I två av de skolor som vi har besökt ligger det genomsnittliga meritvärdet under 160 poäng, det vill säga att *genomsnittseleven* i dessa skolor inte uppnår godkänt betyg i minst ett ämne. Andelen behöriga till ett nationellt program på gymnasiet från dessa två skolor ligger under 60 procent. De obehöriga eleverna slussas vidare till gymnasiets individuella program, och alldeles för många av dem misslyckas med att komplettera sina grundskolebetyg och därmed kunna gå över till ett av de nationella gymnasieprogrammen. Sverige misslyckas med FN:s millenniummål avseende utbildning, nämligen att alla barn har rätt att både gå i skola och att kunna slutföra sin grundskoleutbildning.

I skolor som ligger i socialt utsatta områden är bra lärare av största vikt. Lärare i dessa skolor behöver, utöver ämneskompetens, en särskild kompetens att undervisa i mycket blandade elevgrupper. En del i den kompetensen är att genomgående ställa höga och positiva förväntningar på eleverna. Det är angeläget att skollärdare får möjlighet att anställa de bäst lämpade lärarna och att de inte behöver ta hänsyn till turordningsregler. Det är skolans och undervisningens kvalitet och höga förväntningar på att eleven lyckas och inte elevernas bakgrund som är avgörande för elevernas kunskapsutveckling och i förlängningen deras resultat.

Dessutom behöver de fåtal skolor som tar emot många nyanlända elever med svag skolbakgrund – en grupp som har ökat under senare år – ett extra resurstillskott för att kompensera de ökade insatser som detta kräver.

Ett ständigt utvecklingsområde som våra intervjuade rektorer och lärare har lyft fram är hur skolan kan skapa goda relationer med elevernas föräldrar och få dem engagerade i skolans arbete och elevernas lärläsning. Ett annat utvecklingsarbete som rektorer och lärare tar upp är hur skolan ska kunna göra kunskapsmålen och skolans arbetssätt tydligare för både föräldrar och elever.

Vår genomgång av ungas utbildningssituation i utanförskapsområden har visat att många misslyckas med skolan. De lämnar grundskolan utan behörighet till gymnasiets nationella program, och många misslyckas också med att komplettera sin behörighet i gymnasiets individuella program. En individ som har misslyckats med skolan kan ändå nå stora framgångar i arbetslivet, bara hon eller han får chansen att komma in. Många av dem har dock dålig kunskap om arbetsmarknaden och saknar egna nätverk som kan underlätta deras etablering på arbetsmarknaden.

Unga som bor i utanförskapsområden i vår undersökning vill bredda sina kontaktytor och komma in i mer etniskt svenska sammanhang. Vi vet att ungas etableringsprocess påverkas positivt om de får möjlighet till tidig kontakt med arbetsmarknaden. Här har näringslivet och ideell sektor samt branschorganisationerna ett delat ansvar. I många fall är det okunskap och rädslor som formar ungas upplevelser av sin egen förmåga och sina framtidsmöjligheter. Då kan mentorskapsprogram vara ett stöd genom vilket vuxna och äldre unga med erfarenhet av studier och arbetsliv kan vara ”bollplank”, inspiratörer och guider.

Problemområde 2

Ungdomsstyrelsens bedömning är att den negativa bilden av skolor i utanförskapsområden inte är rättvisande och att den ytterligare försvårar skolornas arbete.

Mätsystem

Kompletera det ordinarie betygssystemet med ett nytt mätsystem så att skolan kan synliggöra elevernas framgångar även om de inte får godkända betyg.

Vistelsetid

Synliggör alltid elevers vistelsetid i landet i samband med redovisningen av skolans resultat.

Förändra redovisningen av elevresultaten i socialt utsatta bostadsområden

Kvalitetsutveckling

Använd metoder som visar hur eleverna bedömer sin skola och sina lärare som ett led i skolans kvalitetsutveckling.

Skälen till Ungdomsstyrelsens bedömning

I vår studie har vi sett att de flesta elever är mycket nöjda med sin skola och sina lärare, trots det dåliga rykte som de skolor vi besökte lever med. Ryktet bygger delvis på den bild som förmedlas genom redovisningen av elevernas studieresultat på skolnivå. Alla elever ingår i redovisningen, oavsett vistelsetid i landet, vilket påverkar skolor som har många nyanlända elever negativt.

Om den nyanlända eleven har svag skolbakgrund – den gruppen har vuxit starkt under senare år – har hon eller han mycket att hämta in vilket gör det svårt att nå godkänd nivå i samtliga ämnen. När eleven, som av denna eller någon annan anledning ligger långt efter de andra i klassen, når stora framgångar går det inte alltid att mäta i betygsresultat. Dessa elevers individuella framsteg och lärarnas och skolans arbete syns inte i statistiken. Ett mätinstrument efterfrågas av skolorna som kan visa framstegen för eleven och föräldrarna. Ett enkelt verktyg som kan visa elevers ”ingångsvärde” samt ”utgångsvärde” i grundskolans övre år. Bland de intervjuade finns också en tro på att detta kan vända en skolas dåliga rykte.

Idag kan Skolverket redovisa studieresultat i grundskolan i grupperingarna: svensk bakgrund och utländsk bakgrund, där den sistnämnda gruppen har följande undergrupper:

- a) Född i Sverige
- b) Född utanför Sverige
(invandrat före grundskolestart)
- c) Född utanför Sverige
(invandrat efter grundskolestart)

Vi anser att detta är en betydlig förbättring jämfört med det tidigare sättet att redovisa elevresultat utan att synliggöra elevens vistelsetid i landet. Vi ser det som en möjlighet för de enskilda skolorna och kommunerna att skapa större förståelse för och öppenhet kring skolans resultat. I framtiden bör studieresultat genomgående redovisas i enlighet med de nya grupperingarna.

Kärnan i all skolverksamhet är mötet mellan lärare och elever. Den tidigare myndigheten för skolutveckling har utvecklat en enkät, *Betyg på Skolan*, som kan vara till nytta för alla skolor och speciellt för skolor i utanförskapsområden. Denna metod kan vara ett sätt att vända en skolas dåliga rykte, men framför allt för att ge eleverna möjlighet att bedöma sin egen motivation och utveckling, lärarnas kompetens och bemötande samt det pedagogiska arbetet. Med denna metod ges varje skola en möjlighet att fördjupa sin kunskap om hur dess lärare fungerar i sina möten med eleverna.

Problemområde 3

Det är dock fortfarande så att många kommuner har en omfattande verksamhet som riktar sig till unga som står utanför arbetsmarknaden. Kommunen har ansvar för de medborgare som är beroende av försörjningsstöd och som mål att bidragsberoendet ska minska och fler komma i arbete.

Ungdomsstyrelsens bedömning är att mer bör göras för att unga arbetslösa i utanförskapsområden snabbare ska komma in i arbete än idag.

Kontaktnät

Ungas kontaktnät med arbetslivet behöver stärkas. Inom jobbgarantin bör arbetsplatsbesök, mentorverksamheter, korta praktikperioder och andra liknade aktiviteter sättas in tidigt.

Stärk
kontakterna
mellan unga
arbetslösa och
arbetslivet

Jobbgaranti

Förstärk jobbgarantin för unga så att tidigt individuellt stöd kan prioriteras. Särskilt viktigt är det för unga i utanförskapsområden som borde erbjudas insatser inom 30 dagar.

Skälen till Ungdomsstyrelsens bedömning

Arbetsförmedlingen har genom inrättandet av jobbgarantin fått ett tydligare ansvar för unga arbetslösa. När en ung person varit inskriven på arbetsförmedlingen i 90 dagar träder jobbgarantin in. De första 90 dagarna en person är inskriven på arbetsförmedlingen får hon eller han inte fortsätta i annan kompetensstärkande verksamhet som hon eller han tidigare hade rätt att delta i. Inte heller när jobbgarantin träder in kan dessa verksamheter återupptas.

Unga efterfrågar i första hand praktik. Men idag kan de inte få praktik under de första 90 dagarna de är inskrivna på arbetsförmedlingen, inte ens om de själva har ordnat en praktikplats. Praktikplatser erbjuds inte heller under den påföljande 90-dagarsperioden, då individen omfattas av jobbgarantin. Då ska de unga istället söka jobb, få jobbcoachning samt studie- och yrkesvägledning. Unga i utanförskapsområden lyckas ofta sämre med aktivt individuellt arbetssökande på egen hand än andra unga. Många gånger har de unga dessutom redan erbjudits dessa aktiviteter under de första 90 dagarna de har varit inskrivna på arbetsför-

medlingen, eller under de kommunala aktiviteterna som vissa har deltagit i innan de började det aktiva arbetssökandet.

Om en person skulle tvingas att avbryta sin arbetslöshet på grund av sjukskrivning under de första 90 dagarna avbryts inskrivningstiden och en ny 90-dagarsperiod inleds när man återigen är i skick att stå till arbetsmarknadens förfogande.

Många unga efterfrågar praktik men konkurrensen om praktikplatser är stor. När vi nu går in i en lågkonjunktur kommer det att bli ännu svårare, särskilt för unga i utanförskapsområden. Unga som har utländsk bakgrund och som bor i utanförskapsområden saknar ofta sociala nätverk som kan hjälpa dem att få en första anställning. Därför bör mer insatser riktas åt att skapa kontakter mellan de arbetssökande unga och arbetsgivare, till exempel genom studiebesök, mentorskap och praktik, gärna redan under skoltiden.

Problemområde 4

Ungdomsstyrelsens bedömning är att unga arbetslösa i utanförskapsområden inte får det mest effektiva stödet. Samverkan mellan arbetsförmedlingen och andra aktörer bör i ökad utsträckning utgå från de ungas behov.

En väg in

Lagstiftningen behöver ändras för att möjliggöra en gemensam och integrerad organisation mellan kommuner och stat dit alla arbetssökande kan vända sig, en väg in. Vår bedömning grundar sig på att kommunernas arbetsmarknadspolitik idag har fått en allt viktigare roll för stora grupper av arbetssökande, vilket leder till att det nuvarande delade ansvaret inte är det mest effektiva för den som är arbetssökande.

Unga behöver
få tillgång till
allt stöd på
samma ställe

Rehabilitering

Försäkringskassan, eller en annan lämplig aktör, bör få i uppdrag att arbeta med unga som av hälsoskäl inte är etablerade på arbetsmarknaden. Som nuvarande regelverk ser ut finns ingen självklar aktör för rehabiliteringen av unga då målgruppen ofta saknar sjukersättningsgrundande inkomst vilket innebär att de inte faller under Försäkringskassans ansvar.

Skälen till Ungdomsstyrelsens bedömning

Den kommunala verksamheten är viktig för de unga arbetslösa, samtidigt som Arbetsförmedlingen har huvudansvaret för de unga. Samverkan mellan statliga och kommunala myndigheter måste utvecklas utifrån de ungas behov. Detta för att insatserna i arbetet med unga som står utanför arbetsmarknaden ska bli effektiva, dubbelarbete undvikas och för att individen inte ska hamna mellan stolarna.

Vi har sett att samordning och samverkan mellan kommunala och statliga arbetsmarknadsåtgärder varierar mellan de studerade områdena. Vår övergripande bedömning är att det saknas fungerande rutiner för kunskapsöverföring mellan stadsdelsnämnder, kommuner, kommunala myndigheter och statliga myndigheter.

Försäkringskassan har ett utpekat uppdrag inom politikområdet urban utvecklingspolitik och är vid sidan av kommunerna och arbetsförmedlingen en huvudaktör i arbetet med att bistå försörjningsstödstagare. Vi har under vår studie fått ett starkt intryck av att unga som på grund av hälsoskäl har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden många gånger faller utanför Försäkringskassans målgrupp, eftersom de saknar en tidigare inkomst och därför inte är berättigade till inkomstbaserade sjukersättningar.

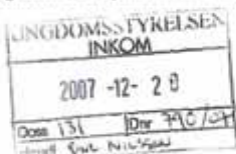
Örtagårdsskolan i Malmö. Foto: Nikola Petranovic.

Bilagor

NORTHERN

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Regeringsbeslut 8

2007-12-13

IJ2007/3407/UNG

Ungdomsstyrelsen
Box 17801
118 94 STOCKHOLM

Uppdrag till Ungdomsstyrelsen att genomföra en tematisk analys om ungdomars levnadsvillkor i utanförskapsområden med inriktning på utbildning och arbete

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Ungdomsstyrelsen att genomföra en tematisk analys av ungdomars levnadsvillkor och upplevelse av sin situation i ett antal utanförskapsområden med särskild inriktning på utbildning och arbete.

Den tematiska analysen ska bygga på kvantitativa data och kvalitativa undersökningar. I analysen ska ingå hur levnadsvillkoren för ungdomar skiljer sig åt beroende på kön och för inrikes respektive utrikes födda. Analysen ska leda till förslag om förändringsområden. Den tematiska analysen ska innehålla följande delar:

1. Att vara ung i utanförskapsområde

Ungdomsstyrelsen ska för den tematiska analysen välja ut ett antal områden bland de stadsdelar, som omfattas av statens erbjudande till kommuner att teckna lokala utvecklingsavtal. Ungdomsstyrelsen ska göra en översiktlig beskrivning av dessa områden. Vidare ska analysen innehålla beskrivning av ungdomsgruppen relativt den övriga befolkningen i dessa områden, totalt och fördelade efter ålder, kön, socioekonomisk bakgrund och inrikes/utrikes födda samt andelen som varken studerar eller arbetar. Ungdomsstyrelsen ska också belysa ungdomars situation, hur ungdomar upplever området och hur de ser på sina framtidsutsikter.

2. Ungdomars situation i utbildningen

Ungdomsstyrelsen ska belysa ungdomars utbildningssituation i utvalda utanförskapsområden. Analysen ska ta sin utgångspunkt i befintlig statistik och omfatta en översiktlig beskrivning av skolors

Fredshuset
103 33 Stockholm
Besöksadress
Fredsgatan 8

Telefonväxel
08-405 10 00
Telefax
08-543 940 98

E-post: registrator@integrations.mimistry.se

förutsättningar och resultat ur ett ungdomsperspektiv. Vidare ska arbetsmiljö och trivsel i skolverksamheten belysas.

3. Ungdomars syn på arbete och deras situation på arbetsmarknaden

Ungdomsstyrelsen ska redovisa vad som utmärker den lokala arbetsmarknaden och vilka insatser som planeras i de utvalda utanförskapsområdena. I analysen ska redovisas arbetslösheten bland ungdomar, sysselsättningsgraden, ungdomars entreprenörskap samt vilka insatser som kan erbjudas i de utvalda utanförskapsområdena i syfte att stärka ungdomars situation på arbetsmarknaden. Ungdomsstyrelsen ska även belysa hur ungdomar planerar för framtida sysselsättning och hur de ser på sin framtida situation på arbetsmarknaden.

4. Sammanfattande analys

Analysen ska visa positiva aspekter respektive problemområden vad avser ungdomars situation i de utanförskapsområden som valts ut. Ungdomsstyrelsen ska särskilt beskriva ungdomars upplevelse av skolans verksamhet och hur de ser på sin situation på arbetsmarknaden. Vidare ska belysas vilka verksamheter och insatser som ungdomar är positiva till respektive efterfrågar.

Uppdraget ska genomföras i samråd med Arbetsmarknadsverket, Barnombudsmannen, Statens skolverk, Sveriges Kommuner och Landsting, BRIS samt Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) samt de övriga myndigheter och organisationer som är berörda.

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Integrations- och jämställdhetsdepartementet) senast den 30 november 2008.

För uppdragets genomförande ska Regeringskansliet (Integrations- och jämställdhetsdepartementet), efter rekvisition av Ungdomsstyrelsen senast den 17 december 2007, utbetala 350 000 kronor till Ungdomsstyrelsen från det under utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid uppförda anslaget 29:2 Bidrag till nationell och internationell ungdomsverksamhet, anslagspost 7 Till regeringens disposition.

Ungdomsstyrelsen ska senast den 31 december 2008 till Regeringskansliet (Integrations- och jämställdhetsdepartementet) redovisa hur medlen har använts. Medel som inte har förbrukats ska återbetalas till Regeringskansliet (Integrations- och jämställdhetsdepartementet).

Ärendet

Ett av regeringens övergripande mål är att bryta utanförskapet och utbredningen av antalet utanförskapsområden. Detta ska ske genom att öka sysselsättningen, minska bidragsberoendet och stimulera den lokala och regionala tillväxten. Ungdomar i utanförskapsområden utgör en viktig målgrupp i arbetet med att bryta utanförskapet. Regeringen vill därför analysera ungdomars situation i utanförskapsområdena och få underlag för vilka insatser och åtgärder som fungerar när det gäller att bryta utanförskapet bland ungdomar.

På regeringens vägnar

Nyamko Sabuni

Gudrun Dahlberg

Kopia till

Finansdepartementet/BA
Utbildningsdepartementet
Integrations- och jämställdhetsdepartementet/ADM
Arbetsmarknadsdepartementet
Regeringskansliets förvaltningsavdelning
Arbetsmarknadsverket
Barnombudsmannen
Statens skolverk
Sveriges Kommuner och Landsting
Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer

Referensgrupp Fokus 08

Enligt regeringsuppdraget skulle Ungdomsstyrelsen genomföra uppdraget i samråd med Arbetsförmedlingen, Barnombudsmannen, Statens skolverk, Sveriges Kommuner och Landsting, Bris, Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) samt övriga myndigheter och organisationer som är berörda. Ungdomsstyrelsen bjöd därför även in Försäkringskassan, Nutek, SCB, Socialstyrelsen samt Institutet för bostads- och urbanforskning. Bris avböjde att medverka i referensgruppen.

Referensgruppens arbete

Referensgruppen har läst underlag under utredningens gång och gett synpunkter på upplägg, innehåll och förslag. Referensgruppen har bidragit med kunskap från egen forskning, aktuella utredningar och satsningar samt erfarenheter från praktisk verksamhet. Referensgruppen bidrog med sina olika perspektiv till denna utrednings resultat.

Representanter i referensgruppen

Monica Nelsén-Nestlander, Arbetsförmedlingen

Cecilia Sjölander, Barnombudsmannen

Sven Sundin, Skolverket

Åsa Karlsson, Sveriges Kommuner och Landsting

Cecilia Elmqvist, LSU – Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer

Mats Johansson, Försäkringskassan

Eva Johansson, Nutek

Lena E Andersson, SCB

Christian Skarman, SCB

Annika Öqvist, Socialstyrelsen

Clarissa Kugelberg, Institutet för bostads- och urbanforskning.

Ett stort tack till er alla!

Val av referensområde

Utgångspunkten för valet av referensområde har varit att det så väl som möjligt ska spegla villkoren i skola och på arbetsmarknad för de unga som inte lever under de typiska förutsättningar som präglar socialt utsatta förortsområden. I valet av område har vi använt statistik för att identifiera ett område som i så många relevanta avseenden som möjligt uppvisar förhållanden som är nära genomsnittet för bostadsområden i Stockholms län. Att vi valt ett referensområde i Stockholms län motiverar vi med att det är inom denna region som det numerärt största antalet unga lever i områden som präglas av ett utbrett utanförskap. Det känns i flera avseenden mer relevant att välja ett område i en storstadsregion som jämförelsepunkt än ett område i en mindre ort eller i glesbygd. Inte minst grundar sig vårt resonemang på att jämförelsen mellan unga i och utanför utanförskapsområden blir intressantare när de som studeras befinner sig inom samma typ av arbetsmarknadsområde.

Valet av referensområde baseras initialt de 731 homogena bostadsområdena (SAMS-områden) i Stockholmsregionen. De 731 områdena har sedan med utgångspunkt från olika kriterier gallrats så att det slutligen kvarstått ett område som enligt vår metod bäst representerar genomsnittet för bostadsområden.

De kriterier som använts har varit:

1. Områden med värden som inte ligger inom de 20 mittersta procenten (mellan brytpunkten för den 40:e och 60:e percentilen) i ungdomsindexet har gallrats bort.
2. Andelen unga i åldern 13–25 år ska utgöra 17–24 procent av områdets totala befolkningen, vilket motsvarar variationsvidden för andelen unga i de 38 områden i Sverige som omfattas av lokala utvecklingsavtal.
3. De kvarstående bostadsområdena har sedan bedömts utifrån de enskilda variabler som ingår i rapportens ungdomsindex:

Val av referensområde

- A. Andel behöriga elever till gymnasiet i årskurs nio
- B. Andel behöriga till högskola efter gymnasiets tredje år
- C. Andel i åldern 20–25 år som varken studerar eller arbetar.

En bedömning har även gjorts utifrån ett antal ytterligare variabler som beskriver områdets socioekonomiska struktur:

- D. Andel sysselsatta (20–64 år)
- E. Andel med långvarigt försörjningsstöd (18–64 år)
- F. Andel med lägst 3-årigt gymnasium (24–64 år)
- G. Andel med utländsk bakgrund
- H. Disponibel inkomst per individ.

För vart och ett av kriterierna A–H har kravet ställts att bostadsområdet ska befinna sig bland de 20 mittersta procenten i fördelningen av samtliga 731 SAMS-områden i Stockholms län.

Som ett resultat av proceduren visar det sig att bostadsområdet Sandvik beläget i Järfälla kommun är det enskilda område som i högst grad av alla uppfyller de uppställda kriterierna. Sandvik uppfyller de uppställda kriterierna för 9 av de 10 variablerna och ligger mycket nära även för den tionde variabeln. Det område i Stockholms län som efter Sandvik är närmast att uppfylla de uppställda kriterierna är Norra Mälarhöjden i Stockholms kommun.

Intervjuguide

Elever

Frågorna har anpassats till grundrespektive gymnasienivå.

Trivsel med bostadsorten

- Bostadsform
- Antal familjemedlemmar i bostaden
- Trivsel med bostadsorten
- Vistelsetid
- Vilja att bo kvar

Trivsel i skolan

- Bra och dåligt med skolan
- Föräldrarnas förtroende för skolan
- Vilja att rekommendera skolan till andra
- Inflytande över det egna lärandet
- Val av grundskola

Skolmiljö

- Fysisk arbetsmiljö
- Möjligheter till läxhjälp
- Erfarenheter av mobbning och diskriminering

Lärare

- Vision av en idealisk lärare
- Omdöme om lärarna på skolan
- Kravnivå
- Framtiden – kort och lång sikt
- Val av gymnasieskola
- Eftergymnasiala studier
- Arbete
- Yrke
- Bostadsort

Skola – Arbetsliv

- PRAO – Hjälper skolan till?
- APU – Hjälper skolan till?
- Mentorskapsprogram
- Helgarbete?
- Sommarjobb?

Nätverk

- Familj, vänner, andra?
- Etniskt svenska vänner

Vuxna

Frågorna har anpassats beroende på om det har varit rektorer, lärare eller tjänstemän

Skolans villkor

- Antal elever? Antal IV -elever? Antal nyanlända elever?
- Elevsammansättningen generellt
- Betygsstatistik på skolnivå? Skiljer man på elever med längre/kortare vistelsetid? Vad rapporterar man till Skolverket?
- Elevmobilitet
- Lärarmobilitet
- Styrkor / utvecklingsområden
- Föräldrakontakter
- Organiserad läxläsning
- Organisation av PRAO och APU
- Erfarenheter av olika satsningar – Vad har fungerat? Vad har inte fungerat?

Korrigerig för utbytesstudenter i Husby

Under arbetet med rapporten har det visat sig att det under 2006 har funnits ett relativt stort antal utbytesstudenter bosatta i Husby. En övervägande del av dessa har varit bosatta i ett studentområde vid namn Campus Kista beläget på gränsen till Kista. Området bestod under 2006 totalt av 500 lägenheter. Av dessa hyrdes cirka 170 lägenheter ut via KTH:s förmedling KTH bostad. Enligt uppgifter från KTH delades dessa lägenheter ofta av två studenter.

Hyresgästerna i KTH:s lägenheter har i princip uteslutande varit mastersstudenter från utlandet som studerat på KTH:s utbildningar i Kista. För de statistiska beskrivningarna av Husby har denna grupp vällat vissa problem då den är av sådan storlek att den tydligt påverkar de statistiska uppgifterna. Exempelvis påverkar denna grupp sysselsättningsstatistiken väsentligt då den räknas som icke-sysselsatt.

Då en övervägande andel av mastersstudenterna visar sig komma från länder som annars i begränsad utsträckning kan förväntas vara bosatta i Husby, har vi valt att från befolkningsunderlaget utesluta personer födda i Kina, Pakistan, Indien, Nordamerika, Oceanien, Schweiz samt EU15 (exklusive Norden). På detta sätt har vi uteslutit 390 personer i åldern 20–25 år boende i Husby under 2006 från de statistiska beräkningarna.

Denna siffra är i god överensstämmelse med uppgifter från KTH om antal mastersstudenter

med olika nationalitet som skrev kontrakt på studentlägenhet i Husby under 2006.¹ Det är tänkbart att det trots försöket att korrigera statistiken kvarstår en svag underskattning av sysselsättningsgraden bland unga i Husby. Detta beror på att det från vissa länder endast förekommer ett mindre antal mastersstudenter och att vi därför valt att låta dessa nationaliteter kvarstå i befolkningsunderlaget.

Korrigerig för personer som förvärvsarbetar i Danmark

Ytterligare ett problem i statistiken utgörs av den betydande andel personer som är bosatta i Skåne och som förvärvsarbetar i Danmark. Personer som förvärvsarbetar i ett annat land betraktas vanligtvis som icke-sysselsatta i den svenska offentliga statistiken. I Fokus 08 har vi i sysselsättningsstatistiken för Rosengård, Malmö-Lunds lokala arbetsmarknad respektive Malmö stad tagit hänsyn till personer som är bosatta inom dessa områden men som har sin arbetsplats i Danmark. Uppgifter om personer bosatta i Sverige med huvudarbetsgivare i Danmark har hämtats från den transregionala databasen: Öresundsdatbanken.² Vid beräkningen av sysselsättningen i de aktuella områdena har personer med huvudarbetsgivare i Danmark räknats som sysselsatta. I de beräkningar där studerande uteslutits från beräkning av sysselsättningsgrad kan detta möjligtvis innebära en

Tabell B5.1. Andel invånare i fokusområden samt i omgivande kommuner indelade i fem åldersgrupper. 2006. Procent

	0–12 år	13–19 år	20–25 år	26–64 år	65+ år	Totalt
Araby	15,7	9,3	12,5	50,1	12,5	5 308
Växjö	14,3	9,3	9,7	50,5	16,2	78 372
Hjällbo	24,8	11,6	10,9	45,5	7,2	7 059
Göteborg	13,5	7,9	9,8	54,0	14,7	488 141
Husby	19,6	8,8	11,3	52,5	7,8	11 699
Stockholm	13,8	7,3	7,7	56,9	14,3	778 905
Rosengård	26,8	13,3	9,7	42,2	8,1	16 827
Malmö	13,5	8,0	9,1	52,8	16,6	274 630

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning.

Kommentar: Vid beräkning av andelar i Husby har utbytes- och mastersstudenter boende i området uteslutits.

Tabell B5.2 Andel av befolkningen efter födelseregion/världsdel. Fyra fokusområden, 13–25 år, 2006. Procent

	Andel		Andel
Araby		Husby	
Sverige	49,7	Sverige	49,5
Europa utanför EU	23,0	Europa utanför EU	5,4
Afrika	6,5	Afrika	14,7
Västra Asien	13,4	Västra Asien	26,7
Övriga länder	7,4	Övriga länder	3,7
Hjällbo		Rosengård	
Sverige	39,4	Sverige	34,6
Europa utanför EU	15,0	Europa utanför EU	22,8
Afrika	10,9	Afrika	4,7
Västra Asien	26,8	Västra Asien	34,6
Övriga länder	7,9	Övriga länder	3,4

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning.

Kommentar: Med Europa utanför EU avses samtliga länder i Europa exklusive EU15 och Schweiz. Ryssland ingår i denna kategori. Till Västra Asien räknas även Turkiet, Afghanistan och Pakistan. Med Göteborgs stad avses hela kommunen utöver de bostadsområden som tecknat lokala utvecklingsavtal. Kommenter: Vid beräkning av andelar i Husby har utbytes- och mastersstudenter boende i området uteslutits.

Tabellbilaga

svag överskattning av andelen sysselsatta i förhållande till beräkningen av sysselsatta i övriga områden. Detta beror på att en del av de perso-

ner som arbetar i Danmark i november månad kan tänkas ha bedrivit studier med svenska studiemedel under en annan del av året.

Tabell B5.3 Invånare i fyra fokusområden efter vistelsetid i Sverige, 13–25 år, 2006. Procent

	<1 år	1–4 år	5–10 år	>10 år	Född och upp vuxen i Sverige
Araby	7,3	14,1	9,8	21,6	47,3
Husby	10,6	13,7	10,4	23,3	42,0
Hjällbo	7,1	10,0	15,1	36,1	31,7
Rosengård	8,3	15,8	13,3	39,0	23,6

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning.

Kommentar: Med <1 år avses personer med 2006 som senaste registrerade invandringsår. Med 1–4 år avses personer med 2002–2005 som senaste invandringsår. Med 5–10 år avses personer med 1997–2001 som senaste invandringsår och med >10 år avses personer med senaste invandringsår 1981–1996. Kommentar: Vid beräkning av andelar i Husby har utbytes- och mastersstudenter boende i området uteslutits.

Tabell B5.4 Andel kvinnor respektive män som är föräldrar, 15–19 år och 20–25 år, 2006. Procent

	Mammor 15–19 år	Mammor 20–25 år	Pappor 15–19 år	Pappor 20–25 år
Araby	2,1	35,2	0,5	13,4
Växjö	0,6	10,1	0,1	3,8
Hjällbo	3,3	29,6	0,3	12,9
Göteborg	0,6	10,4	0,2	7,5
Husby	0,9	21,6	0,0	4,5
Stockholm	0,7	11,1	0,1	4,5
Rosengård	3,3	58,0	0,3	20,8
Malmö	1,3	17,3	0,1	4,3
Områden med LUA (Lokalt utvecklingsavtal)	1,8	30,8	0,3	11,1

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning.

Kommentar: Tabellen är konstruerad utifrån variabeln "moderns födelseår" respektive "faderns födelseår". Genom att välja ut alla barn under 13 år och för dem ta fram föräldrarnas ålder har antal och andel som är föräldrar kunnat beräknas. Områden med lokala utvecklingsavtal avser samtliga 38 områden som 2007 hade avtal med staten. Vid beräkning av andelar i Husby har utbytes- och mastersstudenter boende i området uteslutits.

Sysselsättningsgrad

Tabell B5.5 Sysselsättningsgrad (exklusive studenter) i fyra fokusområden efter förvärvsinkomst för förälder med högsta inkomst, 20–25 år, 2006. Procent

	< 111 000	111 000 – 262 000	262 001 – 336 000	336 001 – 461 000	> 461 000	Total
Araby	36,07	68,75	70,11	78,38	71,43	469
Husby	21,09	59,84	76,92	86,11	73,33	1 158
Hjällbo	33,14	52,53	76,19	76,92	77,78	514
Rosengård	25,77	58,85	62,50	76,19	14,29	1 122

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Kommentar: I denna tabell har hänsyn inte tagits till personer i Rosengård som förvärvsarbetar i Danmark.

Uppgifterna för Husby har inte korrigerats för utbytes- och masterstuderande bosatta i området. Detta innebär att sysselsättningsgraden underskattas med några procentenheter i Rosengård. I Husby underskattas sysselsättningsgraden tämligen kraftigt i den lägsta inkomstkategorin.

Tabell B5.6 Sysselsättningsgrad (exklusive studerande) i fyra fokusområden efter födelseregion, 20–25 år, 2006. Procent

	Araby	Total	Husby	Total	Hjällbo	Total	Rosengård	Total
Sverige	66,23	228	68,57	210	55,12	127	56,25	160
Europa utanför EU	62,77	94	22,22	90	53,61	97	50,00	354
Afrika	29,73	37	36,99	146	24,56	57	17,95	78
Västra Asien	21,54	65	32,27	282	36,46	181	19,08	456
Syd- och Centralamerika	44,83	29	60,00	20	45,00	20	57,14	14

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Kommentar: I denna tabell har hänsyn inte tagits till personer i Rosengård som förvärvsarbetar i Danmark.

Uppgifterna för Husby är korrigerade för utbytes- och mastersstuderande bosatta i området. Med Europa utanför EU avses samtliga länder i Europa exklusive EU15 och Schweiz. Ryssland ingår i denna kategori. Till Västra Asien räknas även Turkiet, Afghanistan och Pakistan.

Tabellbilaga

Tabell B5.7 Företagare som andel av sysselsatta respektive som andel av samtliga (sysselsatta och ej sysselsatta) i fyra fokusområden, 20–25 år, 2006. Procent

	Andel av samtliga	Andel av sysselsatta	Totalt	
			män	kvinnor
Araby	0,3	0,4	665	480
Hjällbo	0,6	1,1	771	474
Husby	0,6	0,9	1 320	888
Rosengård	1,8	3,7	1 625	804

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Kommentar: I tabellen har andelen sysselsatta i Husby beräknats med korrigering för utbytes- och mastersstudenter från andra länder boende i området. Andelen unga företagare i Husby som andel av samtliga invånare 20–25 år kan uppskattas till 0,7 procent om även övriga studenter bosatta i studentboendet Kista Campus utesluts från befolkningsunderlaget. Andelen unga företagare i Husby som andel av de sysselsatta kan uppskattas till 1,2 om samma justering görs.

Tabell B5.8 Avstånd från bostad till arbetsplats för förvärvsarbetande i fyra fokusområden. Andelar av samtliga förvärvsarbetande i respektive åldersgrupp, 20–25 år och 20–64 år, 2006. Procent

		<2	2–4	4–6	6–8	8–10	10–15	15–30	30–60	60–100	100–200	Total
Araby												
20–25 år	0,8	42,2	29,9	3,3	0,6	0,6	4,2	7,8	5,0	2,8	2,8	358
20–64 år	2,7	41,5	28,7	5,8	0,4	0,7	2,6	8,3	5,3	1,7	2,3	2 045
Hjällbo												
20–25 år	1,8	9,2	9,8	9,0	20,6	15,7	24,9	3,9	3,9	0,0	1,3	389
20–64 år	4,9	11,4	9,0	13,9	18,0	13,1	21,5	4,2	2,1	0,5	1,4	2 129
Husby												
20–25 år	3,8	12,0	6,8	6,6	10,7	10,1	33,8	11,2	2,6	0,8	1,4	832
20–64 år	10,3	12,4	8,2	7,6	11,7	10,0	27,6	9,7	1,3	0,4	0,8	4 775
Rosengård												
20–25 år	3,5	20,9	40,6	17,4	3,6	1,2	1,7	6,5	2,6	0,9	1,1	660
20–64 år	6,1	24,1	37,0	16,8	4,0	0,8	2,3	5,1	2,6	0,6	0,6	3 403

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Kommentar: Personer som enligt registren har längre än 200 kilometer från bostad till arbetsplats ingår ej i beräkningen. Se särskild diskussion i brödtexten kring denna grupp.

Arbetsresor

Kommentar: I analyserna tidigare i detta kapitel har vi i valt att utesluta fall där registren visar att individer har mer än 20 mil mellan sin bostad och sitt arbete. Enligt uppgifterna som hämtats ur i Statistiska Centralbyråns register visar sig en stor andel av de förvärvsarbetande i våra utvalda fokusområden såväl som i referensområdena ha sin arbetsplats beläget på mycket långt avstånd från sin bostad. Möjligen kan flertalet av dessa fall utgöras av personer som i prak-

tiken inte är bosatta på den adress där de är mantalsskrivna. Andelen personer i våra fokusområden som enligt registren har mer än 20 mil mellan bostad och arbete uppgår bland 20–25-åringar till mellan 15 och 25 procent av de förvärvsarbetande. Det är inte ett specifikt fenomen för resurssvaga områden. I Växjö är exempelvis andelen som enligt registren har mer än 20 mil till jobbet större i referensområdena än i Araby. I tabell B5.9 redovisar delarna som har mer än 20 mil till jobbet mer i detalj.

Tabell B5.9 Avstånd från bostad till arbetsplats för förvärvsarbetande i fyra fokusområden. Andelar av samtliga förvärvsarbetande i respektive åldersgrupp, 20–25 år och 20–64 år, 2006. Procent

	Mer än 20 mil till arbetet		Mer än 20 mil till arbetet
Araby 20–25 år		Husby 20–25 år	
Män	18,7	Män	15,0
Kvinnor	32,9	Kvinnor	14,8
Totalt kön	25,1	Totalt kön	14,9
Totalt referensområde	28,0	Totalt referensområde	10,6
Hjällbo 20–25 år		Rosengård 20–25 år	
Män	15,9	Män	16,2
Kvinnor	19,2	Kvinnor	17,7
Totalt kön	17,4	Totalt kön	16,9
Totalt referensområde	15,8	Totalt referensområde	21,7
Araby 20–64 år	17,1	Husby 20–64 år	11,1
Hjällbo 20–64 år	13,1	Rosengård 20–64 år	20,7

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Kommentar: Personer som enligt registren har längre än 200 kilometer från bostad till arbetsplats ingår ej i beräkningen. Se särskild diskussion i brödtexten kring denna grupp.

Tabell B5.10 Andel som studerar, 20–25 år, 2006. Procent

	Andel som studerat under året	Andel som studerat under året och som varit sysselsatta (nov 2006)	Andel som studerat under året och som inte varit sysselsatta (nov 2006)
Araby	30	11	19
Växjö	52	22	30
Hjällbo	33	9	24
Göteborg	46	20	26
Husby	41*	16*	25*
Stockholm	45	21	24
Rosengård	31	6	25
Malmö	42	16	26

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Kommentar: För att räknas som sysselsatt ska ett inkomstbringande arbete ha utförts under i genomsnitt minst en timme per vecka i november. Med studerande avses personer som någon gång under året mottagit studiemedel (studielån och/eller bidrag). Andelar för Malmö/Rosengård är inte korrigerade för personer som förvärvsarbetar i Danmark.
* Här räknas alla i åldern 20–25 år bosatta i Husby in i underlaget förutom utbytesstudenter bosatta i studentområdet Campus Kista. Om även övriga studenter bosatta i studentområdet utesluts ur beräkningen är andelen studerande i Husby kring 30 procent (figur 1.17, s.55).

Tabell B5.11 Andel som varit arbetslösa någon gång under året i fem typer av bostadsområden i Malmö stad, 20–25 år, 2006. Procent

	< 111 000	111 000 – 262 000	262 001 – 336 000	336 001 – 461 000	> 461 000	Total
Områden med LUA	29,9	37,6	28,8	25,6	17,4	8 317
Hyresrättsområde/låga inkomster	26,7	25,3	20,0	19,9	11,2	1 408
Villa- el. bostadsrättsområde med låga inkomster	19,6	31,3	24,7	24,8	19,3	1 796
Hyresrättsområde/höga inkomster	27,1	23,4	24,0	17,5	10,8	986
Villa- el. bostadsrättsområde med höga inkomster	18,3	23,9	18,8	19,2	18,0	1 757

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Tabell B5.12 Andel som varit arbetslösa någon gång under året i fem typer av bostadsområden i Växjö kommun, 20–25 år, 2006. Procent

	< 111 000	111 000 – 262 000	262 001 – 336 000	336 001 – 461 000	> 461 000	Total
Områden med LUA	37,6	42,4	40,6	54,4	28,6	665
Hyresrättsområde/låga inkomster	35,0	20,5	27,1	28,0	38,5	165
Villa- el. bostadsrättsområde med låga inkomster	26,3	23,0	23,5	31,2	12,5	261
Villa- el. bostadsrättsområde med höga inkomster	22,8	20,4	19,4	26,8	16,8	887

Källa: GeoSweden 2006, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Kommentar: I Växjö är mycket få individer bosatta i hyresrättdominerade områden med höga inkomster därför har vi valt att inte redovisa denna typ av område i tabellen.

Noter

¹ Vi är mycket tacksamma för uppgifter om tecknade kontrakt för studenter av olika nationalitet i Campus Kista under 2006 som vi fått tillgång till genom Ulrike Salhoff vid KTH bostad samt uppgifter om Svenska bostäders bestånd av studentlägenheter i Husby som vi fått tillgång till genom Fredrik Juhnell vid Svenska bostäder.

² Vi vill i detta sammanhang särskilt tacka Åke Boalt vid region Skåne som hjälpt till att ta fram dessa uppgifter.

FOKUS08

En analys av ungas utanförskap

Fokus 08 beskriver ungas liv och framtidsdrömmar i den segregerade stadens fattiga områden relaterat till utbildning och arbetsmarknad. I *Fokus 08* jämförs betydelsen av om den unge bor i ett resurssvagt eller i ett mer välbeställt område. De områden vi valt att studera är Husby i Stockholm, Hjällbo i Göteborg, Rosengård i Malmö och Araby i Växjö. Dessa områden präglas av hög arbetslöshet, långvarigt beroende av försörjningsstöd samt en låg andel unga som är behöriga till gymnasiet efter avslutad grundskola.

Vi berättar också om olika verksamheter som arbetar med de mer utsatta unga och presenterar utbildnings- och arbetsmarknadsstatistik. Bland annat ligger ungas skolresultat i dessa områden långt under genomsnittet. Hög mobilitet, hög andel nyanlända elever och andra sociala faktorer bidrar till att skapa en skolmiljö där en stor del av dagens sociala samhällsproblematik är representerad och måste lösas.

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-690 91 90 Fax 08-690 91 91 order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

ISBN 978-91-85933-11-2 ISSN 1651-2855